

КОЛЕКЦИЯ • АЙН РАНД •

АЙН РАНД

НИЕ, ЖИВИТЕ

МАК
ИЗДАТЕЛСКА КЪЩА

АЙН РАНД НИЕ, ЖИВИТЕ

Превод: Огнян Дъскарев

chitanka.info

„Ние, живите“ е интелектуалната биография на Айн Ранд. Това е първият текст, написан от руснак, който знае истината за живота в съветска Русия и се е спасил, за да я разкаже на света. Това е разказ за Диктатурата, независимо дали е в съветска Русия, нацистка Германия или в социалистическа Америка. Това е книга за Човека срещу Държавата. Основното в нея е светостта на човешкия живот.

Актуална днес както преди 75 години, Ранд отново е призвана да противодейства на разрушителните социалистически умонастроения на съвременния свят.

ПРЕДГОВОР

Преди няколко месеца препрочетох тази книга. Не бях я чела от първото ѝ издание през 1936 г. Не очаквах толкова да ми хареса.

Твърде много писатели заявяват, че не могат да осъществят напълно намеренията си и че творбите им са в известна степен недовършени. Не споделям това мнение и според мен то е извинимо само за начинаещи, защото никой не се ражда с „талант“, т.е. уменията трябва да се придобият. Писателите се *създават*, не се раждат. По-точно писателите сами се създават. За „Ние, живите“, първата ми книга (и в по-малка степен за творчеството ми преди „Изворът“), смятах, че възможностите не съответстват на целите ми, т.е. че не съм казала добре това, което исках да кажа. Сега обаче съм изумена колко *добре* съм казала всичко.

„Ние, живите“ *не е* „книга за Съветска Русия“. Това е книга за Човека срещу Държавата. Основното в нея е светостта на човешкия живот. Използвам думата „святост“ не в мистичния смисъл, а в смисъл на „върховна ценност“. Същността се съдържа в думите на Ирина, второстепенен герой в повествованието, младо момиче, осъдена на затвор в Сибир, откъдето знае, че няма да се върне: „Има нещо, което искам да разбера. Не мисля, че някой го знае... става дума за живота ни. Той започва и ти мислиш, че твоят живот е безценен и единствен, прекрасен, като свещено съкровище. Сега той свършва и никой не се интересува от това; не че хората са безразлични, те просто не знаят, не знаят какво означава живота за мен, това мое съкровище, не знаят и не разбират. И аз не го разбирам, но има нещо, което всички трябва да разберем. Но какво е то? Какво?“

Тогава знаех малко повече от Ирина за отговора, но не много. Съзнавах, че това разбиране за живота трябва да бъде споделяно от всички, но не е, и че тези, които го споделят, са най-добрите сред нас. И че липсата на това разбиране е огромно, безлико зло. Съзнавах, че това е основата на всички диктатури, на всички колективистки теории и на всички човешки злини. Съзнавах, че всички политически и

икономически теории са производни и са резултат от тази основна теза. Тогава се вгледах в защитниците на диктатурите и колективизма с учудване и презрение: не можех да разбера как е възможно човек да е толкова принизен, че да иска да разполага с живота на другите; как е възможно човек толкова да не уважава себе си, че да позволи на другите да разполагат с неговия живот. Днес презрението ми е същото, но учудването изчезна, защото знам отговора.

Едва в „Атлас изправи рамене“ узнах пълния отговор на въпроса на Ирина. Там обяснявам философското, психологическото и моралното поведение на хората, които ценят живота си, и на тези, които не го ценят. Знаем, че първите са Основната сила на човечеството, а вторите са метафизически убийци, стремящи се да станат физически убийци. В „Атлас изправи рамене“ показвам защо действията на хората са мотивирани от живота или от смъртта. В „Ние, живите“ показвам само, че хората са мотивирани да съществуват.

Днес познанието бързо дегенерира — хората паднаха до нивото на оковани животни, които не разбират абстрактното възприятие. На хората се казва да изучават дърветата, но никога цялата гора, затова смятам за необходимо да предупредя читателите си: не се заблуждавайте, ако някой ви каже, че „Ние, живите“ се отнася само до Съветска Русия от 20-те години и няма нищо общо с настоящето. Такова изявление е типично за натуралистичната школа и за последователите ѝ, които не знаят, че има други школи и литературни течения. Поради това те не различават романите от статиите в неделното приложение на вестниците.

Натуралистичната литературна школа подменя личния начин на писане със статистика за минути, фотографски и журналистически подробности за дадена страна, област, град или заден двор през дадено десетилетие, година, месец или милисекунда, поради следната цялостна причина: „Хората са направили това“. А основната причина би трябвало да бъде: „Хората са избрали или трябва да изберат да направят това“. Последната теза е основна за романтичната литературна школа, която се занимава преди всичко с човешките ценности, т.е. със същността и всеобщото в действията на човека, а не със статистиката и случайното в живота. Натуралистичната школа описва избора на хората, романтичната предрича избора, който хората могат и трябва да направят. Аз съм романтичен реалист; за разлика от

класическия романтизъм изследвам реалните ценности, свързани с настоящето, и с основните проблеми на нашето време.

„Ние, живите“, не е разказ за Съветска Русия от 1925 г. Това е разказ за Диктатурата, за всяка диктатура, навсякъде и по всяко време, независимо дали е в Съветска Русия, нацистка Германия или в социалистическа Америка. Предназначението на тази книга е да предотврати, доколкото е възможно, последното. Управлението на грубата сила унищожават най-добрите от хората, независимо дали е 1925 г., 1955 г. или 1975 г. Няма значение дали тайната полиция се казва ГПУ или НКВД, дали хората ядат хляб или ечемик, дали живеят в бараки или жилищни квартали, дали управниците носят червени или кафяви ризи, а главният палач целува камбоджански вещер или американски пианист.

Когато бях на 12 години, в началото на руската революция, чух за първи път комунистическия принцип, че Човекът трябва да живее за Държавата. Осъзнах, че това е голямото зло и че ще доведе само до още зло, независимо от всички начини, подробности, декрети, политики, обещания и лицемерни баналности. Поради тази причина тогава и сега се противопоставям на комунизма. Все още се изумявам понякога как е възможно толкова много пълнолетни американци да не разбират необходимостта от борба срещу комунизма; нещо, което аз разбрах на 12-годишна възраст. Тези американци вярват, че само комунистическите методи са зли, а комунистическите идеи са благородни. Всички победи на комунизма след 1917 г. се дължат на тази вяра сред хората, които все още са свободни.

На тези, които смятат, че условията на живот в Съветска Русия са се променили съществено след 1925 г., бих предложила да прочетат вестниците. Наблюдава се следната тенденция: ще прочетете хвалебствени дописки за щастието, изобилието, промишленото развитие, прогреса и мощта на Съветския съюз. Всяко противоположно мнение се обявява за лъжа на пристрастни реакционери. След пет години ще прочетете признание, че нещата са били доста лоши в СССР, точно както твърдяха пристрастните реакционери, но сега проблемите са решени и СССР е земя на щастие, изобилие, промишлено развитие и пр. След още пет години ще прочетете, че Троцки (или Зиновиев, Каменев, Литвинов, „кулаците“, международният империализъм), са причинили лошите неща преди

пет години, но сега Сталин ги е прочистил всички и СССР е надминал упадъчния Запад по щастие, изобилие, творческа свобода, промишлено развитие и пр. След пет години ще прочетете, че Сталин е чудовище, който е спрял развитието на държавата, но сега тя е земя на щастие, изобилие, творческа свобода, съвършено образование и превъзходство на съветската наука над целия свят. Колко петилетки трябва да изминат, преди да разберете за какво става дума? Това зависи от интелекта ви, от честността ви и способността ви да възприемате абстрактни понятия.

Но какво да кажем за съветската атомна бомба? Прочетете свидетелствата от процесите на учените-съветски шпиони във Великобритания, САЩ, Канада. Как да обясним изстрелването на съветския „Спутник“? Прочетете разказа за „Проектът Х“ в „Атлас изправи рамене“.

Томове са изписани за свободата и диктатурата, но всичко се свежда до едно: морално ли е хората да бъдат жертвени животни и да бъдат управлявани с груба сила? Ако, вие, жителите на най-свободната страна в света, не знаете какво значи това, то „Ние, живите“, ще ви помогне да разберете.

Ако се върна към първите изречения в предговора, бих искала да кажа за редакторските промени, които направих в това ново издание: основният недостатък на моите литературни средства е граматиката. Става дума за специфичната, преходна несигурност при употребата на английския език — вече не мисля на руски, но не мисля и изцяло на английски. Поправих най-объркващите и тромави грешки от този вид. Промених някои изречения и изясних смисъла им. Не съм прибавила или заличила нищо, което би променило съдържанието на книгата. Махнах само няколко изречения, които се повтаряха или бяха толкова неясни, че за да ги изясня, трябваше да добавям дълги обяснения. Накратко — всички промени бяха само дребни редакторски поправки. Романът остана в първоначалния си вид.

На читателите, интересувачи се лично от мен, бих искала да кажа, че книгата е най-близкото до автобиография, което някога ще напиша. „Ние, живите“ не е автобиография в буквалния, а в интелектуалния смисъл. Сюжетът е измислен, събитията — не. Като писател от Романтичната школа никога не бих разказала история от истинския живот, което би премахнало най-значимата и трудна част от

творчеството — създаването на сюжет. Да не говорим, че това би ме отегчило до смърт. Считам, че определение за добра автобиография е заглавието, което Луис Х. Съливан даде в разказа за живота си: „Автобиографията на една идея“. В този смисъл „Ние, живите“ е моята автобиография, и Кира, главната героиня, съм аз. Родена съм в Русия, получих образование в съветската система, видях условията на живот, които описвам. Подробностите от живота на Кира не са подробности от моя живот — не завърших инженерство като нея, аз учих история. Не исках да строя мостове, исках да пиша, не приличам физически на нея, семействата ни са различни. Историята на Кира не е моята история, но нейните идеи, убеждения и ценности са моите.

Айн Ранд

Ню Йорк, октомври 1964 г.

ПЪРВА ЧАСТ

I

Петроград миришеше на карбол.

Розово-сиво знаме, някога червено, висеше в паяжината от стоманени греди. Високи колони се извисяваха към стъклен покрив, сив като стоманата, покрит с прах от годините и ветровете. Част от стъкления покрив беше счупен, пронизан от забравени изстрели, а дупките с неравни, остри очертания зееха в сивото небе с цвета на стъклото. Под знамето се стелеха паяжини, при тях имаше огромен гаров часовник с черни цифри, жълт циферблат и без стрелки. Под часовника тълпа от бледи хора в мазни шуби чакаше влака.

Кира Аргунова влезе в Петроград на прага на товарен вагон. В стария си избелял син костюм, със стройни, загорели от слънцето крака и без чорапи, тя стоеше изпъната, неподвижна, с изящното безразличие на пътник на луксозен океански кораб. Около врата си имаше кариран копринен шал, косата ѝ бе къса, разрошена, на главата си носеше шапка-чорап с ярко жълт пискюл. Устата ѝ бе спокойна, леко разширените, предизвикателни очи гледаха с любопитство, тържествено и замаяно, като уплашен воин, влизащ в непознат град, който не знае дали е завоевател или пленник.

Зад нея бе вагонът, пълен с хора и вързопи. Вързопите бяха увити в чаршафи, вестници и чували за брашно. Хората бяха увити в окъсани палта и шалове. Вързопите бяха безформени, защото бяха използвани вместо легла. Бръчките по сухите, напукани, безизразни лица бяха набити с прах.

Бавно, уморено, влакът спря — последната спирка от дългото пътешествие из опустошените равнини на Русия. Две седмици бяха необходими, за да се измине тридневното разстояние от Крим до Петроград. През 1922 г. железниците, както и всичко друго, все още не бяха национализирани. Гражданската война приключи. Бялата армия беше унищожена. Червената власт установяваше контрол върху страната, но мрежата от релси и телеграфни линии беше неизползваема от хората.

Нямаше разписания и правилници. Никой не знаеше кога влаковете заминават и пристигат. Неясен слух, че пристига влак, караше тълпи от неспокойни пътници да се събират на гарите. Те чакаха с часове и дни и се страхуваха да напуснат гарата, защото влакът можеше да се появи след минута — или след седмица. Осеяните с боклуци подове на чакалните миришеха като телата им. Пътниците слагаха вързопите на пода, лягаха върху тях и заспиваха. Дъвчеха търпеливо сух хляб и слънчогледови семки, не се събличаха със седмици. Най-сетне влакът пристигаше с гръм, пухтене и хъркане, пътниците го обсаждаха с юмруци, ритници и яростно отчаяние. Като прилепала те се впираха в стъпалата, буферите, покривите и губежа багажа и децата си. После влакът, без звънене и предупреждение, внезапно потегляше с успелите да се промъкнат вътре.

Кира Аргунова не започна пътуването си в товарен вагон. В началото имаше избрано място край масичка до прозореца в третокласен пътнически вагон. Масичката бе център на купето, а Кира — център на вниманието на пътниците. Млад съветски служител се възхити от силуета на тялото ѝ в светлия квадрат на счупения прозорец. Дебела жена в кожено палто се възмути от предизвикателното поведение на момичето, което някак си ѝ напомняше кабаретна танцьорка, извиваща се сред чаши от шампанско. Но танцьорка толкова невъзмутима и арогантна, че жената се запита дали Кира не ѝ прилича на статуя. В продължение на много дълги километри пътниците в купето се взираха в полетата и долините на Русия на фона на дръзкия профил, обграден от кафява коса, разпилявана върху високото чело от вятъра в телеграфните жици.

Нямаше място и затова краката на Кира почиваха в скута на баща ѝ. Александър Дмитриевич Аргунов дремеше изтощено в ъгъла, поставил ръце на корема. Очите му, червени и подпухнали, бяха полузатворени. Той спеше с полуотворена уста и се будеше с резки движения. Беше облечен с палто цвят каки, високи селски ботуши с износени подметки, и риза от зебло, на гърба с надпис „украински картофи“. Това не бе маскировка, а всичко, което Александър Дмитриевич притежаваше. Но той много се безпокоеше, че някой ще забележи пенснето му от чисто злато.

Притисната до лакътя му, Галина Петровна, неговата съпруга, с усилие държеше тялото си изпънато и книгата, която четеше — на

нивото на носа си. Тя бе запазила книгата си, но бе изгубила всичките си фиби в битката за места, които осигури за семейството си. Галина Петровна внимаваше пътниците да не забележат, че книгата ѝ е на френски.

От време на време тя внимателно проверяваше с крак дали вързопът, увит в избродирана с кръстчета покривка за маса, е на мястото си. Вързопът съдържаше последното ѝ дантелено бельо, купено във Виена преди войната, и сребърният сервиз със семейните инициали на Аргунови. Никак не ѝ харесваше, че спящ и хъркащ войник бе положил глава върху притежанията ѝ. Краката на войника се подаваха в коридора и тя нищо не можеше да направи.

Лидия, голямата дъщеря на Аргунови, беше принудена да седи на друг вързоп в коридора, до войнишките ботуши. Тя направи всичко възможно, за да покаже на пътниците, че не е свикнала с такъв вид пътуване. Лидия не криеше социалното си превъзходство, като с гордост демонстрираше три признака за това: жабо от износена златна дантела на избелелия си кадифен костюм, чифт старателно изгладени копиринени ръкавици и шишенце одеколон. Понякога тя вадеше шишенцето и натриваше няколко капки в добре гледаните си ръце. Но бързо прибираше шишенцето заради майка си, която го поглеждаше крадешком и с копнеж зад френския роман.

Четири години по-рано Аргунови напуснаха Петроград. Тогава текстилната фабрика на семейството беше национализирана в името на народа. В името на народа банките бяха обявени за народна собственост. Депозитните сейфове на Аргунов бяха разбити и изпразнени. Бляскавите огърлици от рубини и диаманти, с които Галина Петровна гордо се разхождаше в осветените бални зали, впоследствие скрити и прибрани, също минаха в неизвестни ръце и никой повече не ги видя.

Беше време на нарастващ, безименен страх, спуснал се върху града като тежка мъгла по тъмните ъгли. Време на внезапни изстрели в нощта, камиони, ръмжащи по павираните улици, в които проблясваха щикове; време, когато прозорците на магазините се пръскаха със силен звън и трясък, а социалния кръг на Аргунови изведнъж изчезна, като сняг в огън. Семейството остана в разкошното си имение от гранит със значителна сума в брой, няколко последни бижута и постоянният ужас

от звъненето на вратата. Единственият изход за тях беше бягството от града.

В онези дни тътенът на революционната борба вече бе затихнал в Петроград, поради примирението от победата на червените. Но в южната част на Русия все още бушуваше Гражданската война. Югът бе в ръцете на Бялата армия, разединена в огромната страна, сред мили от разрушени железопътни линии и затънтени, пусати села. Армията развяваше трицветното знаме, изпълнена с нетърпеливо, объркано презрение към врага, без да разбира колко силен е той.

Аргунови заминаха за Крим, за да чакат там освобождението от червеното робство. Оставиха залите с високи огледала, в които се отразяваха кристални полилеи, парфюмирани кожени палта и чистокръвни коне в зимните, слънчеви утрини и големи стъклени прозорци с изглед към масивните имения на „Каменостровски“ — бляскавият петроградски булевард. Посрещнаха ги четири години на претъпкани летни бараки с паянтови стени, пронизвани от кримския вятър, чай със захарин и лук, пържен в ленено масло, на нощни бомбардировки и страшни дни, когато само червеното и трицветното знаме показваха в чии ръце се намира града.

Шест пъти Крим смени господарите си. Войната свърши през 1921 г. От бреговете на Бяло до Черно море, от границите на Полша до жълтите реки на Китай, червеното знаме се издигна победоносно под звуците на „Интернационала“ и дрънченето на ключовете, с които светът затвори вратите си за Русия.

Аргунови напуснаха Петроград през есента, спокойно и някак радостно. Смятаха пътуването си за неприятно, но кратко премеждие, и възнамеряваха да се върнат през пролетта. Галина Петровна не позволи на Александър Дмитриевич да вземе зимното си кожено палто. „Но, какво, да не мислиш, че това ще продължи цяла година!“ — изсмя се тя, като имаше предвид съветското правителство.

То продължи да съществува и през следващите пет години. През 1922 г., мълчаливо и примирено, семейството взе влака за Петроград, за да започне нов живот, сякаш това бе възможно.

Във влака, който свистеше и гърмеше по релсите към града, те се спогледаха безмълвно. Галина Петровна мислеше за имението им на „Каменостровски“ и дали биха могли да си го върнат. Лидия мислеше за старата църква, където коленичеше в детството си по Великден,

първото място, което щеше да посети в Петроград. Александър Дмитриевич за нищо не мислеше. Кира изведнъж си спомни за любимия си миг, когато ходеше на театър — угасването на светлините и потреперването на завесата, преди да се вдигне. Запита се защо мисли за това сега.

Масичката на Кира е между две дървени пейки. Десет глави се гледат взаимно, подобно на две напрегнати, враждебни стени, поклащащи се заедно с влака. Десет изтощени, прашни бели петна в полумрака: Александър Дмитриевич с проблясващото златно пенсне, Галина Петровна с по-бяло лице от страниците на книгата си, младият съветски служител и новото му кожено куфарче, по което играят слънчевите лъчи, брадат селянин във воняща шуба от овча кожа, който постоянно се чеше, изпита жена с увиснал бюст, която постоянно и истерично брои пакетите и децата си, боси и несресани, войник с наведена глава и жълти обувки от лико, почиващи върху куфар от кожа на алигатор, собственост на дебела жена в кожено палто. Тя е единственият пътник с куфар, кожено палто и розови, блестящи бузи. До нея седи жена с недоволен вид и слабо, луничаво лице, в мъжко сако, с лоши зъби и червена забрадка.

През счупения прозорец над главата на Кира влиза слънчев лъч. Прашинки танцуват в лъча и спират при три чифта ботуши, клатушкащи се на горната пейка, където са се свили трима войници. Високо над тях туберкулозен млад мъж се е сгънал в багажното отделение. Гърдите му са притиснати до тавана, той спи, хърка шумно и диша с усилие. Под краката на пътниците колелата тракат като разпиляващи се и търкалящи се железни пръти, това се повтаря три пъти, следва ново разпиляване и търкаляне, и пак, и пак.

Над главите на пътниците туберкулозният диша учестено и дъхът му свисти като пробит балон. Мъжът спира да диша и стене тихо, а железните колела продължават да тракат.

Кира, която беше на осемнадесет години, се замисли за Петроград. Лицата около нея ѝ напомняха за града. Тя не осъзна дали изреченията, изсъскани в пращия въздух, бяха изречени за един час, един ден, или две седмици сред гърмящата завеса от прах, пот и страх. Не запомни думите, защото не пожела да ги слуша.

— В Петроград има сушена риба, граждани.

— Има и слънчогледово олио.

— Слънчогледово олио? Истинско?

— Стъпка, не си чеши главата към мен, чеши я в коридора! В нашия кооперативен магазин в Петроград пуснаха картофи. Замразени, но истински картофи.

— Калта е до колене в Петроград.

— Ако чакаш на опашка три часа в кооперативния магазин, може и да получиш храна.

— Но в Петроград има НЕП.

— Какво е това?

— Не си ли чувал? Ти не си съзнателен гражданин.

— Да, другарю, в Петроград има НЕП и частни магазини.

— Но ако не си на черната борса, ще гладуваш. Ако си там, ще си купиш каквото искаш, но ако си черноборсаджия. Ако не си, значи нямаш пари за частен магазин и тогава ще чакаш на опашка в кооперативния магазин.

— А там дават ечемик.

— Празният корем си е празен корем за всички, освен за въшките.

— Гражданино, спрете да се чешете!

Някой на горната пейка каза:

— Ще си купя елдова каша, като стигна в Петроград.

— Господи — въздъхна жената с кожено палто, — само да мога да се изкъпя, мечтая за гореща, хубава баня и сапун, като пристигнем в Петроград!

— Граждани — обади се дръзко Лидия, — има ли сладолед в Петроград? Не съм вкусвала сладолед от пет години. Истински сладолед, студен, толкова студен, че дъхът ти спира.

— Да — отговори Кира, — толкова студен, че ти спира дъха. Но там можеш да вървиш бързо, има светлини, дълга редица от светлини, които летят край теб, докато вървиш.

— За какво говориш? — попита Лидия.

— За Петроград, разбира се — погледна я с изненада Кира.

— Говориш за Петроград и колко студено е там, нали?

— Не за това говоря. Ти не си тук, както обикновено.

— Имам предвид улиците. Улиците на голям град, където почти всичко е възможно, и почти всичко може да ти се случи.

— Весело ти е заради това, нали? — отбеляза сухо Галина Петровна. — Мисля, че вече на всички ни омръзна да ни се случват разни неща. Не преживя ли достатъчно през революцията?

— Да, революцията — каза с безразличие Кира.

Жената с червена забрадка отвори пакета, извади парче изсушена риба и се обърна към горната пейка:

— Гражданино, моля да преместите ботушите си, защото ще се храня. Ботушите не помръднаха. Чу се глас:

— Не ядеш с носа си.

Жената впи зъби в рибата и лакътят ѝ се вряза в коженото палто на съседката:

— Разбира се, никой не се интересува от нас, пролетариите. Друго щеше да е ако имах кожено палто. Само че тогава нямаше да ям сушена риба, а бял хляб.

— Бял хляб? — уплаши се жената с коженото палто. — Но моля ви се, гражданко, кой има бял хляб? Племенникът ми е в Червената армия и... през ум не ми минава за бял хляб!

— Така ли? Обзалагам се, че вие не ядете сушена риба. Искате ли малко?

— Да... благодаря гражданко, доста съм гладна и...

— Гладна сте? Знаем, че сте буржоазка и с радост ще отнемете и последната хапка на трудещите се. Но не и моята хапка, уверявам ви!

Вагонът миришеше на гниещо дърво и дрехи, несменявани от седмици, и на миризмата, идваща от малка, отворена врата в края на коридора.

Жената с коженото палто стана и тихо се отправи към тази врата през телата на пода.

— Бихте ли се преместили за миг, граждани? — плахо запита тя двама души, които пътуваха удобно в тясното купе, единият на седалката, другият — изтегнат в боклуците на пода.

— Разбира се, гражданко — отговори учтиво седящият и срита другия, който спеше.

Жената с коженото палто, останала сама, отвори крадешком чантичката си и извади малък пакет от мазна хартия. Не искаше никой в купето да разбере, че има цял варен картоф. Захапа го бързо, истерично, за да не я чуят другите отвъд затворената врата. Задави се.

Навън, когато излезе, двамата мъже я чакаха, за да заемат местата си.

През нощта два димни фенера мъждукаха в двата края на вагона и край вратите — две потрепващи жълти петна в мрака на фона на сивото нощно небе в квадратите на счупените прозорци. Тъмни, спящи фигури, неподвижни и вцепенени като манекени се поклащаха заедно с грохота на колелата. Някои хъркаха, други стенеха. Никой не проронваше дума.

Във влака имаше войник с акордеон, който пееше часове наред сред тъмнината, железните колела и стоновете. Пееше еднообразно, упорито, безнадеждно. Никой не знаеше дали тази песен е весела или тъжна, дали е шеговита или нецензурна. Това бе първата песен на революцията, появила се от нищото, радостна, дръзка, горчива, нахална. Песен, която милиони запяха, отекваща в покривите на влаковете и селските пътища, из черните градски улици. Хората я пееха със смях и ридания, присмиваха се на собствената си мъка. Това беше песента на революцията, написана по знамената, но и във всяко сухо гърло. „Песента за малката ябълка“.

*Хей, малка ябълчице,
ти къде попадна?*

„Хей, малка ябълчице, ти къде попадна? От немски лапи няма нивга да се върнеш... хей, малка ябълчице, ти къде попадна? Милата ми е от белите, а пък аз съм болшевик... хей, малка ябълчице...“

Никой не знаеше къде е малката ябълчица, но всеки разбираше смисъла.

Много пъти всяка нощ вратата на купето се отваряше с ритник и димен фенер се вдигаше високо от несигурна ръка. Зад фенера проблясваха метални катарамии, униформи и медни копчета. Щикове и мъже, които заповядваха сурово и безцеремонно:

— Документите ви!

Лампата се навеждаше бавно в ритъма на вагона, спираше до бледите, стреснати, примигващи лица и треперещи пръсти със смачкани документи.

Галина Петровна угоднически се усмихваше и повтаряше:

— Ето, заповядайте другарю, ето другарю. И тикаше във фенера парче хартия с няколко напечатани изречения, позволяващи на гражданите Александър и Галина Аргунови да пътуват за Петроград с дъщерите си Лидия, на 28 години и Кира, на 18 години.

Мъжете с лампите поглеждаха листовете и рязко ги връщаха, отминаваха, прескачайки краката на Лидия.

Поглеждаха бързо момичето до масичката. Тя беше будна и очите ѝ ги следваха. В очите ѝ нямаше страх, бяха спокойни, любопитни, враждебни.

В следващия миг мъжете с фенерите ги нямаше и някъде във влака войника започваше да пее и ридае:

*И сега Русия вече няма,
и Русия вече падна,
хей, малка ябълчице,
ти къде попадна?*

Понякога влакът спира през нощта. Никой не знае защо. Няма гара, нито живот в пустата равнина. Празен къс небе, направено само от черни облаци виси над пустошта, в която тъмнеят храсти. Неясна, червена линия ги разделя. Линията прилича на буря или на далечен огън.

Шепот се разнася из вагона.

— Бойлерът избухна...

— Мостът е взривен на половин миля надолу...

— Открили са контрареволуционери във влака и сега ще ги разстрелят тук при храстите...

— Ако останем още малко, бандитите... нали знаете...

— Казват, че Махно е съвсем близо...

— Ако ни хване знаете какво ще стане, нали? Убива всички мъже, но не и жените, а и те биха искали да умрат, защото...

— Спрете с глупостите, граждани. Плашите жените.

Прожектори се втурват в облаците, веднага гаснат, без да е ясно дали са близо или на мили разстояние. Никой не знае черното петно, което сякаш се движи, дали е конник или храст.

Влакът тръгва внезапно, както е спрял. Въздишки на облекчение посрещат писъка на колелата. Никой не разбира защо е спрял влака.

Една ранна утрин няколко души се затичаха във вагона. Единият носеше значка на Червения кръст. Отвън настъпи безредие.

Един от пътниците тичаше след мъжете. Останалите пътници се разтревожиха при вида му, когато се върна.

— Тя е в другия вагон — каза той. — Глупава селянка. Пътувала между вагоните и завързала крака си за буферите, за да не падне. През нощта заспала, сигурно била уморена и паднала под вагона. Влакът я теглил за завързания крак, главата ѝ е отрязана. Съжалявам, че отидох да гледам.

В средата на пътуването, на самотна, малка гара с гнил перон, с ярки плакати и окъсани войници на перона и изобразени на плакатите, се оказа, че пътническият вагон на Аргунови не може да продължи пътя си. Вагоните не бяха ремонтирани и проверявани от години и се разпаднаха внезапно и окончателно. Никакъв ремонт не можеше да помогне. Пътниците бяха помолени бързо да се преместят. Трябваше по възможност да се сместят в другите претоварени вагони.

Аргунови с мъка се настаниха в товарен вагон. Галина Петровна и Лидия с благодарност се прекръстиха.

Жената с увисналия бюст не успя да намери място за децата си. Влакът напусна гарата, а тя го изпрати с празни, безнадеждни очи, седнала на вързопите си. Уплашените ѝ деца се притискаха до нея.

Влакът изнурено пълзеше през долини и блата във воал от дим, който плуваше и се топеше в бели облачета зад него. Войниците се бяха скупчили на групи върху наклонените, хлъзгави покриви. Някои свиреха на хармоника и пееха песента за малката ябълчица. Песента се носеше зад влака и гаснеше в облачетата.

Тълпа очакваше влака в Петроград. Последното дихание на локомотива отекна в терминала. Кира Аргунова погледна обичайната тълпа, която посрещаше всеки влак. Под безформените дрехи, в суровите и изтощени лица, в телата имаше необикновена, силна енергия, която движеше хората във всекидневните, дълги изпитания. Зад тях бяха високите, покрити с решетки прозорци, а отзад — градът.

Кира беше избутана напред от нетърпеливите пътници. Слезе, поколеба се за миг, сякаш съзнаваше значението на стъпката. Загорелите от слънцето крака бяха обути в ръчно правени дървени

сандали с кожени каишки. За момент кракът ѝ увисна във въздуха. Сетне дървеният сандал докосна дървените греди на перона: Кира Аргунова беше в Петроград.

„ПРОЛЕТАРИИ ОТ ВСИЧКИ СТРАНИ, СЪЕДИНЯВАЙТЕ СЕ!“

Кира погледна думите върху голата мазилка на стените на гарата. Мазилката се ронеше в черни петна, които приличаха на кожна болест. Но върху стената бяха изписани нови надписи. С червени букви се съобщаваше: „ДА ЖИВЕЕ ДИКТАТУРАТА НА ПРОЛЕТАРИАТА! КОЙТО НЕ Е С НАС, Е ПРОТИВ НАС!“

Буквите, някои изкривени, бяха написани с дебела червена линия върху шаблон. Други букви бяха изсъхнали в дълги, тънки, червени поточета, стичащи се по стените.

Млад мъж със смачкана шапка от агнешка кожа, нахлупена над светлата му коса и бледосини очи, се беше облегал на стената с лозунгите. Той гледаше безизразно, люпеше семки и плюеше шлюпките от ъгъла на устата си.

Между влака и стените, Кира попадна във водовъртеж от сиви и червени униформи, войнишки шинели, червени забрадки, небръснати лица и безмълвно отворени уста, чиито викове се давеха в грохота на ботушите по перона, отекващи във високия метален таван. На стар варел с ръждиви скоби и медна чаша на верига пишеше: „Преварена вода“. С огромни букви беше изписано предупреждението: „ВНИМАНИЕ, ХОЛЕРА! НЕ ПИЙТЕ НЕПРЕВАРЕНА ВОДА!“ Бездомно куче, подобно на скелет, с опашка между краката, душеше и търсеше храна в боклуците на пода. Двама въоръжени войници си проправяха път през тълпата и влачеха селянка, която се съпротивляваше и плачеше: „Другари, нищо не съм направила! Братя, къде ме водите? Мили другари, не съм направила нищо. Боже, помогни ми!“

Долу, сред ботушите, ударите и калните поли, се носеше монотонен вой, нещо средно между човешки глас и кучешки лай — жена пълзеше на колене и събираше разпилян ечемик. Жената ридаше и събираше зърната, примесени с шлюпки от семки и фасове.

Кира се извърна към високите прозорци и дочу стария, познат, пронизващ звук от трамваен звънец. Усмивка се появи на устните ѝ.

Пред врата с надпис „Комендант“ стоеше на пост млад войник. Кира го погледна. Очите му бяха сурови и строги — пещери със самотен студен, сив пламък. В ръката, която държеше щика, в шията с отворена риза и загарялото лице се четеше вродена дързост. Кира го хареса. Погледна го право в очите и отново се усмихна. Помисли, че той я разбира, разбира огромното приключение, което ѝ предстоеше.

Той я измери студено, безразлично, но и с изненада. Тя се обърна леко разочарована, въпреки че не знаеше какво да очаква.

Войникът забеляза странното момиче със странни очи и детска шапка-чорап, в светъл костюм и без сутиен, против което нямаше нищо против.

— Кира! — гласът на Галина Петровна се извиси над грохота на гарата. — Кира! Къде си? Къде са ти пакетите? Къде са?

Кира се върна в товарния вагон, където семейството с мъка се опитваше да свали багажа. Тя бе забравила, че трябва да носи три вързопа. Не всеки можеше да си позволи да наеме носачи, те бяха лукс. Галина Петровна се бореше с тях — намръщени мъже в парцаливи шинели, които грабнаха багажа, без да бъдат наети и нахално предложиха услугите си.

И Аргунови, превити под тежестта на денковете с останките от богатството им, слязоха на земята на Петроград.

Златен сърп и чук, с два плаката отстрани, беше поставен над изхода на гарата. На единия имаше груб работник, чиито огромни ботуши тъпчат малки дворци. Издигнатата му ръка с мускули, червени като пържоли, поздравяваше изгряващо червено слънце с цвета на мускулите му. Над слънцето беше написано: „ДРУГАРИ! НИЕ СМЕ СТРОИТЕЛИТЕ НА НОВИЯ ЖИВОТ!“

На другия плакат беше нарисувана огромна бяла въшка на черен фон с червен надпис: „ВЪШКИТЕ РАЗПРОСТРАНЯВАТ БОЛЕСТИ! ГРАЖДАНИ, ОБЕДИНЯВАЙТЕ СЕ НА АНТИТИФУСНИЯ ФРОНТ!“

II

Миризмата на карбол беше по-силна от всичко друго. Гарите се дезинфекцираха от властите срещу болести, които нахлуваха в града с всеки влак. Миризмата, като че ли излизаща от болница, висеше във въздуха като тежко и мрачно предупреждение.

Вратите на гарата бяха отворени към площад „Знаменски“. Табела на един стълб известяваше новото име: „Площад на въстанието“. Огромна сива статуя на Александър III гледаше към сивия гаров хотел на фона на сивото небе. Не валеше силно, само няколко капки падаха на интервали, бавно и монотонно. Небето сякаш бе протекло, защото се нуждае от ремонт, като изгнилата дървена настилка. Капките падаха подобно на сребърни искри в черните локви. Вдигнатите черни покриви на конските таксите, които приличаха на лачена кожа, се извиваха и трептяха. Колелата им глухо шляпаха в калта, като шум от преживящи животни. Мъртвите очи на изоставени магазини гледаха безмълвно площада от старите здания. В пращните им витрини висяха паяжини и избелели вестници, необезпокоявани от пет години.

Но на един магазин имаше надпис: „Продоволствен център“. Пред магазина се виеше опашка, продължаваща до ъгъла. Дълга редица от обувки, подути от дъжда, червени, измръзнали ръце и вдигнати яки, които пропускаха дъждовните капки по гърбовете, защото главите бяха наведени.

— Е, върнахме се — каза Александър Дмитриевич.

— Чудесно е, нали! — отговори Кира.

— Кал, както винаги — обади се Лидия.

— Трябва да вземем такси. Какъв разход! — възкликна Галина Петровна.

Натъпкаха се в едно такси. Кира седна върху денковете. Конете се хвърлиха напред, изхвърлиха порой от кал в краката ѝ, отправиха се към „Невски проспект“.

Дългият, широк булевард се разпротря пред тях, прав, като че ли беше гръбнак на града. В далечината стройното, златно острие на

Адмиралтейството проблясваше смътно в сивата мъгла, подобна на огромна ръка, протегната в тържествен поздрав.

Петроград беше видял пет години на революция. През четири от тях в града беше затворена всяка артерия и всеки магазин — в резултат на национализацията големите прозорци се покриха с прах и паяжини. През последната година се появиха сапуни и четки, прясна боя и нови собственици. В държавата като „временен компромис“ беше въведена Нова икономическа политика. Плахо се появиха малки частни магазини.

След продължителен сън „Невски проспект“ отвори очи. Очите не бяха свикнали със светлината, отвориха се бързо и широко — невярващи и уплашени. Наоколо имаше нови табели и надписи с крещящи, неравни букви. Със златни букви по прозорците на новите собственици бяха изписани забравени имена, а дупки от куршуми и пукнатини от слънцето все още украсяваха стъклените витрини. Имаше магазини без табели и табели без магазини. Но сред витрините и затворените врати, тухлите, дъските и напуканата мазилка, градът надяна блестяща, цветна мантия, като че направена от разноцветни кръпки. Имаше плакати с червени ризи, жълта пшеница и червени знамена, сини колела и червени забрадки, сиви трактори и червени комини. Те изглеждаха прозрачни под дъжда, отдолу се показваха пластове стари обяви и всичко нарастваше, безконтролно и необезпокоявано, като ярка градска плесен.

На един ъгъл възрастна жена покорно протягаше поднос с домашен кекс, а край нея, без да спират, препускаха крака. Някой изкрещя: „Правда!“ „Червена звезда!“ Последни новини, граждани!“ Друг извика: „Захарин, граждани!“, трети се провикна: „Евтини камъчета за запалки, граждани!“ Долу имаше кал и шлюпки от семки, горе — нашарени червени знамена, развяващи се от всяка къща, от които капеха малки розови капки.

— Надявам се, че сестра ми Маруся ще се радва да ни види — каза Галина Петровна.

— Питам се какво ли е станало с Дунаеви през последните години — отвърна Лидия.

— Аз се питам какво ли е останало от богатството им, ако изобщо е останало — заяви Галина Петровна. — Бедната Маруся! Съмнявам се, че имат нещо повече от нас.

— И ако имат, какво значение има това сега, Галина? — въздъхна Александър Дмитриевич.

— Никакво, надявам се — отговори Галина.

— Ние не сме бедните роднини — каза гордо Лидия и вдигна малко полата си, за да покаже на минувачите високите си масленозелени ботушки.

Кира не ги слушаше, тя гледаше улицата. Таксито спря при зданието, където преди четири години бяха видели за последен път Дунаеви във великолепния им апартамент. Сега половината от тежката входна врата беше от голямо, квадратно стъкло, другата — от набързо заковани, небоядисани дъски.

В просторното преддверие преди имаше мек килим и ръчно украсена камина, спомни си Галина Петровна. Килимът беше изчезнал, камината бе все още там, но по белите коремчета на мраморните купидони бяха изписани думи с молив, а в огледалото имаше дълги, диагонални пукнатини.

Сънлив портиер подаде глава от малката будка под стълбите и я прибра равнодушно.

Те пренесоха вързопите по стълбите и спряха пред ватирана врата. Черната памучна изтривалка беше разкъсана, наоколо се въргаляха сиви парчета от мръсна тъкан.

— Дали е още тук чудесният им иконом? — прошепна Лидия.

Галина Петровна натисна звънеца.

Отвътре се чуха стъпки. Ключът се завъртя. Внимателна ръка отвори вратата, защитена от верига. През тесния отвор те видяха лице на стара жена, оброчено от сиви коси, корем, покрит от нечист пешкир вместо престилка и един крак, обут в мъжки пантоф. Жената ги погледна безмълвно, с враждебно любопитство, без да отваря повече вратата.

— Мария Петровна тук ли е? — запита Галина Петровна с леко неестествен глас.

— Кой иска да знае? — отговори беззъбата уста.

— Аз съм сестра й, Галина Петровна Аргунова.

Жената не каза нищо, извърна се и извика в къщата: „Мария Петровна! Тук някаква твърди, че ти е сестра!“

Вместо отговор се чу кашлица, после провлечени стъпки. Бледо лице се появи зад рамото на старата жена, устатата нададе вик: „Боже

Господи!“

Вратата широко се отвори. Две тънки ръце сграбчиха Галина Петровна, притиснаха я с всичка сила до треперещите гърди.

— Галина, мила, това си ти!

— Маруся! — устните на Галина Петровна потънаха в пудрата на отпусната буза, носът ѝ — в рядка суха коса, напръскана с парфюм с мирис на ванилия.

Мария Петровна беше считана за хубавицата на семейството. Деликатна, разглезена любимка, чийто съпруг я носеше на ръце в снега през зимата до каляската. Сега тя изглеждаше по-стара от Галина Петровна. Кожата ѝ бе с цвят на замърсен лен, устните не бяха достатъчно червени, за сметка на зачервените клепачи.

Зад нея вратата се отвори с трясък и нещо влетя в антрето. Нещо високо, напрегнато, буря от коси и очи като автомобилни фарове. Галина Петровна разпозна Ирина, нейната племенница, младо, осемнадесетгодишно момиче, с очи на двадесет и осем годишна и смях на осемгодишна. До нея бавно се появи Ася, малката ѝ сестра, и се взря, без да каже дума, в новодошлите. Ася беше на осем години, имаше нужда от подстригване и една жартиера.

Галина Петровна разцелува момичетата и се повдигна на пръсти, за да залепи целувка на бузата на зет си, Василий Иванович, като се опитваше да не го гледа. Гъстата му коса бе побеляла, високото му силно тяло — прегърбено. Галина Петровна би се разтревожила по-малко, ако бе видяла Адмиралтейството да се накланя.

Василий Иванович не беше многословен. Каза само:

— Това ли е моята малка приятелка Кира?

Хлътналите му очи приличаха на камината, където последните горящи въглища се съпротивляваха, преди неизбежно и бавно да се превърнат в пепел. Той добави:

— Съжалявам, Виктор не е къщи, в института е. Момчето работи много. — Името на сина му подейства като силен вятър и съживи духовете за миг.

Преди революцията Василий Иванович Дунаев притежаваше доходен бизнес с кожи. Започна като ловец в Сибир с пушка, чифт ботуши и две ръце, които можеха да вдигнат бивол. На бедрото си имаше белег от зъби на мечка. Веднъж го намериха зарит в снега, където бе престоял два дни. Ръцете му стискаха най-разкошната

сребърна лисица, която бяха виждали уплашените сибирски селяни. Роднините му не чува нищо за него в продължение на десет години. Когато се върна в Санкт Петербург, отвори магазин, в който роднините му не можеха да си позволят дори дръжките на вратите. После Василий Иванович купи сребърни подкови за трите коня, с които препускаше с каляската си по „Невски Проспект“.

Ръцете му осигуриха хермелините, разхождащи се по мраморните стълбища в кралските дворци, както и зибелиновите кожи, които обгръщаха много рамене, бели като мрамор. Всеки косъм на всяка кожа, минала през ръцете му, бяха заплатени от мускулите му и от дългите часове в ледените сибирски нощи.

Василий Иванович беше на 60 години, с гръб, изпънат и прав като пушката му, и дух, силен като гърба му.

В гостната на сестра си Галина Петровна поднесе към устата си димяща лъжица с каша от просо и погледна крадешком Василий Иванович. Боеше се да го разглежда открито, но вече бе видяла леко прегърбените рамене. Запита се дали и духът му е пречупен.

Тя бе забелязала промените в трапезарията. Лъжицата в ръката ѝ не беше от сребърния сервиз с монограм, а от тежък калай, който придаваше метален вкус на кашата. Спомни си за кристалните и сребърните подноси за плодове в бюфета. Сега го украсяваше само една самотна кана от украинска керамика. Големи ръждиви пирони на стените показваха къде някога е имало картини.

До масата Мария Петровна говореше нервно, бързо — странна карикатура на капризния ѝ маниер, с който някога неизменно очароваше всеки салон. Думите ѝ звучаха необичайно за Галина Петровна, защото ѝ напомняха за годините, през които бяха разделени и за случилото се оттогава.

— Купоните са само за служителите на съветската власт. И за ученици и студенти. Ние имаме само два купона. Само два за цялото семейство. Не е лесно. Виктор има студентска карта от Института, а Ирина — от Художествената академия. За Василий...

Тя рязко спря, сякаш бързите ѝ думи бяха отишли твърде далеч. Погледна бегло съпруга си, присви очи. Василий Иванович се взираше безмълвно в чинията си.

Мария Петровна красноречиво размаха ръце:

— Времената са тежки. Господи, смили се над нас в тези тежки времена! Галина, помниш ли Лили Савинская, която не носеше други бижута, освен бисери? Мъртва е. Почина през 1919 г., нямали храна дни наред. Съпругът ѝ видял на улицата кон, умрял от глад. Тълпа от хора се биели за коня, разкъсали го на парчета и той успял да вземе едно. Донесъл го вкъщи, сготвили го и го изяли. Предполагам, че конят не е умрял само от глад, защото всички легнали тежко болни. Лекарите спасиха съпруга ѝ, но Лили Савинская почина. Той загуби всичко през 1918 г., разбира се. Бизнесът му със захар беше национализиран в същия ден с нашия магазин за кожи...

Тя отново спря рязко, клепачите ѝ потрепнаха, погледна към Василий Иванович. Той отново запази мълчание.

— Искам още — обади се нацупено малката Ася и протегна чинията си за втора порция каша от просо.

— Кира, яде ли пресни плодове в Крим? — извика бодро през масата Ирина. Гласът ѝ беше ясен и висок, сякаш искаше да заличи всичко, казано досега.

— Да, малко — отговори равнодушно Кира.

— Сънувам, копнея, умирам за грозде. Не обичаш ли грозде?

— Не обръщам внимание на храната — рече Кира.

— Естествено, съпругът на Лили Савинская сега работи — бързо продължи Мария Петровна. — Той е чиновник в съветско учреждение. Някои хора в крайна сметка намират работа...

Тя открито погледна Василий Иванович, но той не каза нищо.

— Как е нашата стара къща? — запита плахо Галина Петровна.

— Вашата? На „Каменостровски“? Изобщо не си мечтай за нея. Там сега живее майстор на табели. Истински пролетарий. Бог знае къде ще си намерите апартамент, Галина. Хората сега са натъпкани като кучета.

— Знаете ли какво стана с моята фабрика? — попита колебливо Александър Дмитриевич. — Какво се случи с моята фабрика?

— Затвориха я — каза изведнъж, отсечено, Василий Иванович. — Не знаеха как да я използват. Затвориха я, като всичко друго.

Мария Петровна се изкашля:

— Голям проблем е това за вас, Галина! Момичетата ходят ли на училище? Иначе как ще получите купони за храна?

— Но аз мислех, че сега благодарение на НЕП всички имате частни магазини.

— Разбира се, има НЕП, Нова икономическа политика, сега позволяват частните магазини, но откъде ще намериш пари, за да купиш магазин? Цените там са десет пъти по-високи от кооперативните магазини с купони. Още не съм била в частен магазин, не можем да си позволим, никой не може. Дори на театър не можем да отидем. Виктор веднъж ме заведе на едно представление. Но Василий, той не иска да стъпи в театър.

— Защо?

Василий Иванович вдигна глава, погледна строго и заяви тържествено:

— Когато страната ни е в агония, нямаме право да търсим лекомислени забавления. Аз скърбя за моята страна.

— Лидия — отново се обади весело Ирина, — още ли не си се влюбила?

— Не отговарям на неприлични въпроси — отговори Лидия.

— Ще ти кажа нещо, Галина — забързано рече Мария Петровна, изкашля се, задави се и продължи:

— Най-доброто нещо, което можете да направите, е Александър да си намери работа.

Галина Петровна се изправи в стола си, като че ли някой ѝ удари шамар:

— Да работи за съветската власт?

— Е..., всяка работа е за съветската власт.

— Докато съм жив, няма да работя за тях — обяви с неочаквана решителност Александър Дмитриевич.

Василий Иванович пушна лъжицата си, която издрънча в чинията. Безмълвно, тържествено протегна големия си юмрук през масата, стисна ръката на Александър Дмитриевич и хвърли мрачен поглед към съпругата си. Тя се сви, преглътна просената каша и се изкашля:

— Нищо не казвам за теб, Василий — възрази плахо Мария Петровна. — Знам, че никога няма да се съгласиш... но нали знаеш, съветските служители понякога получават купони за хляб, мас, захар.

— Когато започна работа за съветската власт, ти ще бъдеш вдовица, Маруся.

— Нищо не казвам, Василий, само...

— Не се тревожи, ще се справим, както досега. Има още много неща за продаване.

Галина Петровна погледна към пироните на стената, после сведе очи към ръцете на сестра си. Известните ръце, рисувани от художници, за които беше написана поема със заглавие „Шампанско и ръцете на Мария“. Те бяха морави от студ, подути и напукани. Мария Петровна някога знаеше стойността на ръцете си. Научила се бе да ги показва постоянно, да ги ползва с изящната грация на балерина. Това бе навик, който все още не бе загубила. Но Галина Петровна пожела сестра ѝ да се раздели и с това, защото мекото пърхане на тези ръце беше последният спомен за миналото.

Василий Иванович внезапно стана разговорлив. Никога не изразяваше открито чувствата си. Но сега нещо го развълнува и той заговори без колебание.

— Всичко това е временно. Много лесно губите вярата си. Това е проблемът на нашата безгръбначна, плачлива, безсилна, ломотеща, прекалено широко скроена, лигава интелигенция! Затова сега сме в такова положение. Няма вяра. Няма воля. Има слабост, вместо сила. Докога мислите, че това ще продължи? Считате ли, че Русия е мъртва и Европа сляпа? Наблюдавайте Европа, тя още не е казала последната си дума. Скоро ще дойде денят, когато тези кървави убийци, тези вонящи негодници, тази комунистическа смрад...

Звънецът на входната врата иззвъня.

Старата слугиня повлече крака към входа. Разнесоха се мъжки стъпки, решителни, енергични, отекващи. Силна ръка отвори със замах вратата на гостната.

Виктор Дунаев приличаше на тенор в италианска Гран опера. Това не беше професията му. Но той имаше широки рамене, горящи черни очи, вълниста, непокорна черна коса и ослепителна усмивка. Спря на прага, погледна Кира. Тя се раздвижи в стола, той се взря в краката ѝ.

— Това е малката Кира, нали? — чу се за първи път гръмкият му, отчетлив глас.

— Беше малката Кира — рече тя.

— Каква изненада! Каква приятна изненада! Леля Галина, младееща повече от всякога. — Той целуна ръка на леля си. — И моята очарователна братовчедка Лидия. Тъмната му коса докосна китката на

Лидия. — Извинявам се, че закъснях, имаше събрание в Института. Аз съм член на студентския съвет... извинявай, татко. Баща ми не одобрява никакви избори.

— Понякога дори и изборите имат смисъл — каза Василий Иванович, без да крие бащинската си гордост. Строгите му очи изведнъж станаха топли и беззащитни.

Виктор завъртя един стол и седна до Кира:

— Е, чичо Александър, избрал си изключително интересно време, за да се върнеш в Петроград — разкри ред ослепително бели зъби той. — Трудно време, несъмнено, жестоко време. Но крайно интересно, като всички природни катаклизми.

Галина Петровна се усмихна с възхищение:

— Какво учиш, Виктор?

— Уча в Техническия институт за електроинженер. Най-голямото бъдеще е електричеството. Бъдещето на Русия... но татко не е съгласен... Ирина, някога решиш ли косата си? Какви са плановете ви, чичо?

— Ще отворя магазин — съобщи тържествено и гордо Александър Дмитриевич.

— Но за това ще ти трябват финансови средства, чичо.

— Успяхме да спестим малко на юг.

— Боже Господи! — извика Мария Петровна. — По-бързо харчете парите! При скоростта, с която се обезценяват, един хляб струваше 60 хиляди рубли миналата седмица, а сега е 75 хиляди!

— Новите предприятия имат голямо бъдеще в новата епоха, чичо.

— Докато държавата не ги смачка — мрачно добави Василий Иванович.

— Не се тревожи, татко. Дните на конфискациите отминаха. Съветското правителство очерта най-прогресивната политика.

— Очерта я с кръв — вметна Василий Иванович.

— Виктор, на юг носят смешни дрехи — бързо каза Ирина. — Видя ли дървените сандали на Кира?

— Добре, добре. Ирина е като Организацията на нациите, винаги се опитва да въдвори мир. С удоволствие бих видял тези сандали.

Кира вдигна крака си с безразличие. Късата ѝ пола разкри бедрото ѝ. Тя не забеляза това, за разлика от Виктор и Лидия.

— На твоята възраст Кира, е време да носиш по-дълга пола — заяви натъртено Лидия.

— Ако имам плат. Не обръщам внимание на дрехите си — равнодушно отвърна Кира.

— Глупости, Лидия, скъпа — обяви решително Виктор. — Късите поли са върхът на женската елегантност, а женската елегантност е върхът на изкуството.

Същата вечер, преди да си легнат, всички се събраха в гостната. Мария Петровна с мъка постави три цепеници в камината и огънят се разпали. Пламъчета заиграха по стъклената бездна от мрак отвъд високите, голи прозорци. Искри затанцуваха по гладките ръбове на мебелите с дърворезба, без да осветяват разкъсаната, богата тапицерия. Златни ивици проблеснаха в тежката рамка на единствената картина в стаята. Картината изобразяваше Мария Петровна двадесет години по-млада, с деликатна ръка, положена на мраморното рамо. Ръката държеше стария плетен шал, който сега тя стискаше конвулсивно, докато раменете ѝ трепереха от кашлица.

Дървата бяха влажни. Капризно синьо пламъче просъска немощно, замря и се съживи сред искри от лютив дим.

Кира седна в дълбоката, копринена бяла мечка кожа до камината. Ръката ѝ нежно погали огромната яростна глава на звяра. Това бе любимото ѝ място от детството. Когато идваше на гости при чичо си, винаги искаше да ѝ разказва как е убил мечката. Смееше се щастливо на заплахата му, че мечката ще се съживи и ще захапне непослушните малки момичета.

— Е, сега сте вече в Петроград — каза Мария Петровна и ръцете ѝ потрепериха в пламъците на камината.

— Да, вече сме тук — отвърна Галина Петровна.

— Света Богородице, толкова е трудно да мислиш за бъдещето! — въздъхна Мария Петровна.

— Да, така е — съгласи се сестра ѝ.

— Какви са плановете ви за момичетата? Лидия, скъпа, ти си вече млада дама, нали? Сърцето ти още ли е свободно?

Лидия се усмихна криво.

Мария Петровна отново въздъхна:

— Мъжете са толкова странни днес. Не мислят за брак. А момичетата? Бях бременна с Виктор, когато бях на годините на Ирина.

Но тя не мисли за дом и семейство. Иска само Художествената академия. Галина, помниш ли как тя ми съсипа мебелите с дяволските си рисунки, след като проходи?

— Нямам намерение да уча — обяви Лидия. — Жените нямат нужда от прекалено много образование.

— А Кира?

— Колко интересно, малката Кира вече е в гимназиална възраст — намеси се Виктор. — Кира, преди всичко ти трябва трудова книжка, тъй като си вече над 16 години, това е новият паспорт. После...

— Според мен професията е необходима днес — убедено каза Мария Петровна. — Защо не изпратите Кира да учи медицина? Лекарките получават много купони за храна!

— Кира лекарка? — каза презрително Галина Петровна. — Това егоистче се ужасява от наранявания. Тя няма да помогне и на болно пиле.

— Моето мнение е... — започна Виктор.

Телефонът иззвъня в съседната стая. Ирина изтича и се върна с многозначително намигване:

— Виктор, за теб е. Вава е на телефона.

Той колебливо се надигна. През вратата, отворена от течението, се чу:

„... знам, че обещах да дойда тази вечер. Но имах неочакван изпит в Института. Трябва да уча всяка минута, всяка вечер... не разбира се, няма друга... знаеш, че те обичам скъпа...“

Виктор се върна при камината и се настани удобно на мечата кожа до Кира.

— Очарователна братовчедке, моето мнение е, че най-перспективната кариера за една жена не е в училището, а в някое съветско учреждение.

— Виктор, сериозно ли говориш? — запита Василий Иванович.

— В наше време човек трябва да е практичен — бавно рече Виктор.

— Студентските купони не са достатъчни за едно семейство, би трябвало да го знаеш.

— Дават и обувки, и безплатна карта за трамвая — добави Мария Петровна.

— По дяволите! Не можеш да направиш състезателен жребец от товарен кон! — извика Василий Иванович.

— Кира, не се ли интересуваш от този разговор? — каза Ирина.

— Интересувам се, но мисля, че е излишен — отвърна спокойно Кира. — Ще уча в Техническия институт.

— Кира!

Разнесоха се седем възклицания, пълни с изумление, и с едно име.

— С дъщеря като тази, дори майка ѝ не знае нищо! — изрече Галина Петровна.

— Кога реши това? — задъха се Лидия.

— Преди около осем години.

— Кира! Какво си намислила? — удиви се Мария Петровна.

— Ще стана инженер.

— Честно казано, не считам, че инженерството е професия за жени — с раздразнение каза Виктор.

— Кира, ти никога не си обичала комунистите, а избираш една от любимите им професии — жена-инженер — плахо възрази Александър Дмитриевич.

— Ще строиш за червените, така ли? — запита Виктор.

— Ще строя, защото искам да строя.

— Но, Кира, това значи мръсотия, железа, ръжда, керосинови лампи и мръсни потни мъже, без жени наоколо за подкрепа — погледна я с недоумение Лидия.

— Точно това ми харесва.

— Такава професия изобщо не е подходяща за жена — заяви Галина Петровна.

— Това е единствената професия, заради която не трябва да се уча да лъжа. Стоманата си е стомана. Почти всички науки са подчинени на нечии намерения и желания и са основани на лъжите на хората.

— На теб ти липсват духовните неща — каза Лидия.

— Честно казано, поведението ти е малко антисоциално, Кира — поде отново Виктор. — Избираш професия само защото ти си я харесваш, без да се интересуваш от това, че би била много по-полезна на обществото с някоя женска професия. Всички ние имаме дълг към обществото.

— Ти на кого точно си длъжен, Виктор?

— Длъжен съм на обществото.

— Какво е общество?

— Мисля, че това е детински въпрос.

— Не разбирам на кого съм длъжна — рече твърдо Кира с блеснали, разширени очи. — На съседа ви? На милиционера на ъгъла или на продавача в кооперативния магазин? Или на стареца от опашката, третият до сергията, със стара кошница и женска шапка?

— Обществото, Кира, е една огромна цялост.

— Прибави редица нули и резултатът пак ще бъде нула.

— Дете, но какво правиш ти в Съветска Русия? — обади се Василий Иванович.

— Точно това се питам и аз — отвърна Кира.

— Нека да иде в Института, както иска — каза чичо ѝ.

— Не можем да я спрем — съгласи се с горчивина Галина Петровна. С нея не може да се спори.

— Тя винаги побеждава — добави с неприязън Лидия. — Не знам как го прави.

Кира се обърна към камината, за да разпали огъня. За миг проблясващите огнени езици изтръгнаха лицето ѝ от тъмнината и тя заприлича на ковач, наведен над наковалнята си.

— Боя се за бъдещето ти, Кира — каза Виктор. — Време е да навлезеш в живота, но няма да стигнеш далече с тези твои идеи.

— Това зависи от посоката, която ще избира — долетя отговор.

III

Двете ръце държат малка книжка, подвързана в сиво зебло.

Ръцете са сухи и напукани. Бяха се трудили дълги години в жегата и маслото на ревящите двигатели. Пукнатините са черни и изрязани в кожата, загрубяла от праха на времето. Начупените нокти са почернели, на един от пръстите има потъмнял пръстен с фалшив изумруд.

Стените на канцеларията са голи. Отдавна служат за пешкир и са покрити със следи от пръсти, оставени на зигзаг по избелялата боя. Някога това е била умивалня в старата къща, национализирана и превърната в държавна канцелария. Мивката е махната, но ръждивата рамка със зеещи дупки от пирони все още стои като картина на стената. Две отчупени тръби висят, подобно на вътрешности на раненото здание.

Прозорецът е с желязна решетка и разбити стъкла, които паяците се опитват да поправят. Отсреща има друга гола стена от червени тухли, с почти опадала боя — някогашна реклама за присаждане на коса.

Служителят седи зад бюрото си. На бюрото има попивателна с откъснат ъгъл и полусуха мастилница. Облечен е с костюм цвят каки и носи очила.

Две снимки се извисяват като безмълвни съдии над главата му. Снимките са без рамки, закачени са с по четири кабарчета за мазилката. Едната е на Ленин, другата — на Маркс. Над тях има надпис с червени букви: „В ОБЕДИНЕНИЕТО Е НАШАТА СИЛА“.

С високо вдигната глава Кира Аргунова беше застанала пред бюрото. Бе дошла, за да получи трудовата си книжка. Всеки гражданин над 16-годишна възраст беше длъжен винаги да я носи. Трябваше да бъде представяна и подпечатвана, когато гражданите постъпваха на работа и напускаха, нанасяха се в жилище и се изнасяха. Когато се записват в училище, получават купони за хляб, встъпват в брак. Новият съветски паспорт беше повече от паспорт: това бе

разрешението на гражданите да съществуват. Наричаха го „Трудова книжка“, защото труд и живот се считаха за едно и също.

Руската съветска федеративна социалистическа република щеше да се сдобие с още един гражданин.

Служителят държи малката книжка, подвързана със сиво зебло, чиито многобройни страници трябва да попълни. Има проблем с писалката си, тя е стара и ръждясала, оставя неравни черти с мастило от дъното на мастилницата.

На чистата заглавна страница той написа:

Име: Аргунова, Кира Александровна

Ръст: среден

Тялото на Кира е стройно, твърде стройно. Когато се движи с резки, бързи, геометрично правилни крачки, хората забелязват само движението, но не и тялото. Въпреки дрехите, невидимото присъствие на тялото разголява същността ѝ. Околните се учудват защо забелязват това — думите, които тя изрича, сякаш са подвластни на тялото, като че ли дръзките ѝ движения са несъзнателно проявление на танцуваща, радостна душа. Духът на Кира е веществен, тялото ѝ — духовно.

Служителят написа:

Очи: сиви

Очите на Кира са тъмносиви, като сиви буреносни облаци, зад които слънцето може да надникне всеки миг. Очите ѝ гледат спокойно и прямо хората. Те го наричат арогантност, но това е уверено, дълбоко спокойствие, което казва на мъжете, че тя ги вижда ясно и любимите им прийоми никак не ѝ са необходими, за да живее, както иска.

Уста: обикновена

Устата на Кира е тънка и дълга. Когато е в покой, тя е студена, непроницаема. На мъжете Кира прилича на Валкирия с копие и крилат шлем, готова за битка. Но когато устата се раздвижва, с бръчици в ъглите — тогава за мъжете тя е немирница, кацнала на отровна гъба, присмиваща се на маргаритките.

Коса: кафява

Косата на Кира е къса, откриваща челото, с прикрити светли поточета сред разрошената река. Това е косата на първобитна жена от джунглите, над лице, избягало от триножника на нетърпелив модерен художник. Лице с правилни, строги черти, рисувано с ярост, като неизпълнено обещание.

Особени белези: няма

Съветският чиновник махна парченце тъкан от писалката, смачка я на топка в пръстите си и се избърса в панталона.

Място и дата на раждане: 11 април 1904 г., Петроград

Кира беше родена в къщата от сив гранит на бул. „Каменостровски“. В това огромно имение Галина Петровна имаше будоар, където вечер прислужница в черно закачаше около шията ѝ диамантени огърлици. В къщата имаше салон, в който Галина Петровна, в официални рокли от тафта, приемаше дами с лорнети и зибелинови кожи. В стаите, в които господарката рядко се появяваше, не се допускаха деца.

Кира имаше английска гувернантка, сериозна млада жена с чудесна усмивка. Тя харесваше гувернантката си, но често предпочиташе да бъде сама. И беше сама. Веднъж Кира отказа да играе със сакато роднинско дете, превърнато в обект на семейно състрадание. Повече никой не поиска това от нея. Когато тя изхвърли

през прозореца първата прочетена книга за добрата фея, която награждава безкористното момиченце, гувернантката ѝ никога вече не ѝ предложи такова четиво. Когато я заведоха на църква, тя излезе тайно по средата на службата и се загуби из улиците. Докараха я при обезумялото ѝ семейство в полицейска кола. Никога вече не я заведоха на църква.

Лятната къща на Аргунови беше на висок хълм над река, сама сред просторната градина, в покрайнините на моден летен курорт. Къщата бе с гръб към реката, гледаше към хълмове, грациозно снишаващи се в ливади, сякаш очертани с линия. Храстите бяха подрязани във форма на арки, наоколо шумяха мраморни фонтани, направени от известни художници.

Другата страна на хълма висеше над водата — грамада от скала и пръст, като че изхвърлена от вулкан и замръзнала в хаос. Сякаш динозавър всеки момент ще извади главата си над гребците в лодки в реката от черните пещери, обрасли с диви мъхове и дървета, растящи хоризонтално във въздуха и обхванали скалите като паяци с огромните си корени.

Много лета, докато родителите ѝ бяха в Ница, Биариц или Виена, Кира живееше сама и свободна сред дивите скалисти хълмове. Момичето в скъсана синя рокля и бяла риза, вечно без ръкави, бе тяхна единствена, неоспорима господарка. Пясъкът с остри камъчета режеше босите ѝ крака, тя скачаше в скалите, с ръце, впити в клоните на дърветата, а синята ѝ рокля се развяваше като парашут.

Веднъж Кира направи сал от три клона и с помощта на дълга тояга отплува по течението на реката сред опасни подводни камъни и водовъртежи. Борбата на голите ѝ крака с течението и усилието, с което тялото ѝ се съпротивляваше на вятъра, дълбоко я развълнуваха. Синята ѝ рокля, подобно на платно, се удряше в краката ѝ. Клоните по брега я докосваха по челото. Тя отмина надолу, като оставяше коси по храстите, а дърветата оставиха диви червени къпини в косите ѝ.

Първото нещо, което Кира научи за живота, бе радостта да бъде сама. Това бе и първото нещо, което потресените ѝ родители научиха за нея.

— Родена през 1904 г., така ли? — каза представителят на съветската власт. — Това значи, че сега сте... да видим... на осемнадесет години. Имате късмет, другарко. Млада сте и имате много години, за да се посветите на трудещите се. Целият живот е пред вас, трябва да го изпълните с дисциплина и трудолюбие, за ползата и в името на великия колектив.

Служителят, който беше настинал, извади голяма карирана носна кърпа и се изсекна в нея.

Семейно положение: неомъжена

— Не мога да поема отговорност за бъдещето на Кира, понякога мисля, че е родена стара мома, понякога мисля, че е... родена, да, лоша жена — бе казала Галина Петровна.

Кира се запозна с дългите поли и обувките с висок ток в убежището им в Ялта, в странната компания на имигранти от севера — семейства с история, бивши богаташи, вкопчени заедно, като уплашени птици на скала, около която бавно приижда прилива. Млади мъже с безупречно разделена на две коса и добре поддържани нокти забелязаха стройното момиче по улиците, размахващо клонче като камшик. Вятърът духаше в тялото ѝ и развяваше късата ѝ пола, която не скриваше нищо. Галина Петровна се усмихваше със задоволство, когато младите мъже идваха в къщата им. Но Кира вдигаше странните си вежди в студена, подигравателна усмивка. Любовните послания и намерения на младежите замръзваха пред стиснатите ѝ устни. Галина Петровна скоро разбра защо младите мъже спряха да обръщат внимание на дъщеря ѝ.

Вечер Лидия ненаситно четеше с изчервено лице книги за нежни, греховни връзки, които криеше от майка си. Кира се зачете в една от тях, заспа и не я довърши. Никога повече не докосна такава книга.

Тя не правеше разлика между бурени и цветя, прозяваше се, когато Лидия се възхищаваше на залеза над самотните хълмове. Но веднъж цял час остана загледана в черния силует на висок, млад войник до бушуващия огън на петролен кладенец, който беше поставен да охранява.

Внезапно спря на улицата една вечер и посочи на сестра си необичайно парче бяла стена над разбитите покриви. Парчето блестеше в черното небе, огрявано от силните пламъци на стар фенер и приличаше на тъмен прозорец, на тъмница, покрита с решетки.

— Колко е красиво! — прошепна Кира.

— Какво му е красивото? — запита Лидия.

— Толкова е странно... многозначително... сякаш нещо ще се случи там.

— На кого да се случи?

— На мен.

Лидия не се интересуваеше много от чувствата на сестра си, тъй като не бяха нейни. Семейството също не обръщаше особено внимание на това. Кира изпитваше едно и също към вкуса на безсолната супа, към охлюва, пълзящ по голия ѝ крак, или към младите мъже, които се молеха за вниманието ѝ с разбити сърца, треперещи устни и влажни очи. Тя изпитваше едно и също към белите статуи на древни божества на фона на черно кадифе в музеите, към металните стърготини и праха от ръжда, към съскащите факли и мускулите, напрегнати като електропроводи сред железния грохот на строяща се сграда. Рядко ходеше в музеи. Когато все пак го направеше, родителите ѝ не минаваха с нея край строежи на къщи, особено на пътища и най-вече — край строежи на мостове. Кира неизменно оставаше загледана с часове в червените тухли, дъбови греди и стоманени панели, които растяха по волята на хората. Никога обаче не успяха да я заведат в парка в неделя. При друг случай тя веднага запуши ушите си, когато за пръв път чу народна песен. Веднъж Галина Петровна заведе децата си на пиеса, описваща трагедията и мъката на крепостните, на които цар Александър III великодушно бе дарил свободата. Лидия се разрида при мъченията на добрите, покорни селяни, страдащи под камшиците. Кира седеше пълна с напрежение, изпъната, с потъмнели от екстаз очи и гледаше свистенето на камшика в опитните ръце на висок млад надзирател.

— Колко е прекрасно! — каза Лидия с очи в декорите на сцената.

— Почти истинско е.

— Колко е прекрасно! — каза Кира с очи в пейзажа. — Почти изкуствен е.

— В известен смисъл вие, другарките, имате преимущество над нас, мъжете — каза чиновникът. — Можете да се грижите за младото поколение, бъдещето на нашата република. Има толкова много мръсни, гладни деца, които се нуждаят от любящите ръце на жените ни.

Профсъюзно членство: няма такова

Кира тръгна на училище в Ялта. В училищния стол имаше много маси. На обед момичетата седяха край масите по двойки, четворки, по дузини. Кира винаги седеше до маса в ъгъла, сама.

Един ден класът ѝ обяви бойкот срещу малко луничаво момиче, което си бе навлякло недоволството на най-популярната ученичка. Тя бе девойка, която гръмогласно и с готовност раздаваше ръкостискания и заповеди на всички.

На обед до малката маса в ъгъла на трапезарията седяха две ученички: Кира и луничавото момиче. Бяха преполовили чиниите с просена каша, когато възмутената класна ръководителка застана до тях.

— Знаеш ли какво правиш, Аргунова? — запита тя с пламтящи очи.

— Ям просо — отговори Кира. — Ще седнеш ли?

— Знаеш ли какво направи това момиче?

— Изобщо не знам.

— Изобщо не знаеш? Тогава защо правиш това за нея?

— Грещиш, не правя това за нея, правя го против двадесет и осем други момичета.

— Значи мислиш, че е разумно да вървиш против мнозинството?

— Мисля, че когато човек се съмнява в нещо, за което хората враждуват, по-безопасно и по-добър вкус е да избереш най-малкия брой враждуващи... би ли ми подала солта?

На тринадесет години Лидия се влюби в оперен певец, тенор. Държеше снимката му в гардероба си с една роза в кристална чаша зад нея. На петнадесет години се влюби в Св. Франциск Асизки, който

говори с птиците и помага на бедните. Започна да мечтае за манастир. Кира никога не се беше влюбвала. Имаше само един герой — викинг, за когото беше чела приказка като дете. Очите му никога не гледат подалече от върха на меча, но няма граници за върха на меча му. Викингът върви през живота, разрушава препятствия и жъне победи, върви през развалини, с корона от слънце на главата си и без да забелязва тежестта ѝ, продължава напред, светъл и изправен. Той се подиграва на царете, на свещениците, и гледа към небето само когато се изправя от планински поток, от който е пил вода. И там, в центъра на небесата, викингът вижда собствения си образ. Викингът, който живее само заради радостта, величието и чудото, което е той самият, бог на себе си.

Кира не си спомняше книгите, които бе чела преди и след тази легенда, и не искаше да ги помни. През следващите години в паметта ѝ остана края на приказката. Викингът е застанал на кула с изглед към града, който е завоювал. Усмивва се, както хората се усмиват, когато гледат към небето, но той е свел очи. Дясната му ръка е в права линия със сваления меч, лявата, права като меча, издига потир с вино към небето. Първите слънчеви лъчи, все още невидими за земята, удрят кристалния потир. Той засиява като бяла факла. Сиянието му осветява лицата долу.

— Пия за живота, който е цел сам за себе си — изрича викингът.

— Значи, не сте член на профсъюзите, другарко? — попита служителят на съветската власт. — Много лошо, много лошо. Профсъюзите са стоманените опори на нашето велико държавно здание, както се казва... както е казал един от великите ни водачи. Какво е отделният гражданин? Само тухла, и то безполезна, ако не е циментирана с другите тухли, същите като нея.

Занятие: ученичка

От прочетеното за аристократичното Средновековие Кира бе наследила убеждението, че трудът, работата са достойни за презрение. В училище тя имаше най-високите оценки и най-лошите съчинения.

Изгори етюдите си за пиано и никога не изкърпи чорапите си. Катереше се на пиедесталите на статуите в парка, за да целува студените устни на гръцките богове, но заспиваше на симфонични концерти. Веднъж се измъкна през прозореца навън, въпреки че очакваха гости. Не можеше да свари и един картоф. Никога не отиде в църква, рядко четеше вестници.

Кира избра бъдеще с най-тежката и отговорна работа. Искаше да бъде инженер. Беше решила това с първата си мисъл за неясното понятие, наречено бъдеще. Тази мисъл бе тиха и съкровена, защото нейното бъдеще беше свещено. То беше нейното бъдеще. Играеше с механични играчки, не за момичета, и строеше кораби, мостове и кули. Гледаше издигането на стоманените конструкции, тухлите и парата. Над леглото на Лидия беше окачена икона, над леглото на Кира — снимка на американски небостъргач. Въпреки недоверчивите усмивки, Кира разказваше за къщите от стъкло и стомана, които ще построи, за белия мост от алуминий над синя река („Но, Кира, не можеш да направиш мост от алуминий!“), за мъжете и крановете, които ще ръководи, за изгрева отвъд металния скелет на небостъргача.

Тя знаеше, че има живот и това бе нейният живот. Знаеше каква ще бъде професията ѝ, която бе избрала, и какво очакваше от живота. Очакваше и нещо друго, незримо, защото нямаше име, но то ѝ беше обещано в спомен от детството.

Лятното слънце потъваше зад хълмовете. Кира бе седнала на високата скала и гледаше модното казино далеч долу, край реката. Високата кула на музикалния павилион пронизваше червеното небе. Стройните, черни сенки на жените се движеха зад оранжевите панели на осветените стъклени врати. В павилиона оркестърът свиреше весели, искрящи мелодии от музикални комедии. Оркестърът свиреше за огнените, светещи реклами и звъна на чашите, за бляскавите лимузини и ноци на европейските столици, сред тъмното, вечерно небе, безмълвната река и скалите с праисторически дървета.

Леките мелодии от казината и бирариите, подети из Европа от момичета с блеснали очи и танцуващи бедра имаха особено значение за Кира. Тя чуваше в тях дълбока радост от живота — дълбока, колкото е ефирна стъпката на танцьорите. Тъй като обожаваше радостта, Кира рядко се смееше и не ходеше на комедии в театрите. Тъй като дълбоко се бунтуваше срещу тежкото, трагичното, тържественото, Кира

изпитваше тържествено възхищение от тези песни на предизвикателна радост.

Те идваха от странен свят на възрастни, движещи се сред цветни светлини и бели маси, свят на толкова неразбираеми неща, свят, изпълнен с очакване. Песните идваха от бъдещето на Кира.

Тя си бе избрала една от тях, само за себе си. Песента бе от стара оперета и се казваше „Песента на счупената чаша“, изпълнявана от известна виенска хубавица. На сцената има балюстрада, обърната към снимка на блещукащите светлини на голям град и ред с кристални чаши, поставени край балюстрадата. Хубавицата пее и подритва леко, почти без да докосва кристалните чаши. Чашите литват в проблясващи, звънтящи късчета около изпънатите копринени чорапи на най-красивите крака в Европа.

Музиката се накъсва от малки, остри удари, следват бързи, приятни вълни, които гърмят и летят, като висок, ясен звук от счупено стъкло. Разнасят се бавни ноти, сякаш струните на цигулките трептят от колебание, напрегнати с тежестта на звуците. Чуват се няколко премерени стъпки и накрая — скок във взрив от смях.

Вятърът разроши косите на Кира и погали със студения си дъх голите ѝ крака, висящи на ръба на скалата. В здрача небето бавно се издигна високо, потъмня, и първата звезда падна в реката. Самотното малко момиче на хлъзгавата скала слушаше собствения си химн и приветстваше с усмивка бъдещето си.

Така влезе в живота Кира. Някои влизат в него от сивия храм, свели очи в страхопочитание, с жертвени свещи в сърцата и очите. Други — със сърца от каменна настилка, тъпкана от множество нозе и студена кожа, копнеещи за топлината на стадото. Кира Аргунова влезе в живота с меча на викинга, сочещ пътя и оперетна мелодия вместо боен марш.

Съветският служител ядосано избърса писалката с карираната си носна кърпичка, защото бе направил петно на последната страница на книжката.

— Трудът, другарко е най-висшата цел на нашия живот. Който не работи, не трябва да яде — каза той.

Трудовата книжка беше готова. Служителят положи гумения печат на последната страница. На печата беше изобразено земното кълбо, над което бяха надвиснали сърп и чук.

— Това е трудовата ви книжка, гражданинко Аргунова. Сега сте гражданка на най-великата република в световната история. Нека солидарността на работниците и селяните да бъде цел на живота ви, каквато е целта на всички червени граждани.

Той ѝ подаде книжката. На цялата първа страница беше написан лозунг с печатни букви:

ПРОЛЕТАРИИ ОТ ВСИЧКИ СТРАНИ, СЪЕДИНЯВАЙТЕ СЕ!

Под лозунга се четеше името:

КИРА АРГУНОВА

IV

На ръцете на Кира се появиха мехури заради острата връв, впитана в нея. Не беше лесно да носи пакетите четири етажа, по осем каменни стълбища, които миришеха на котки, а студът проникваше през тънките подметки на обувките ѝ. Слизайки бързо надолу, като прескачаше стъпалата, с ръце на перилата, тя срещна Лидия, която се изкачваше бавно, тежко, притиснала вързопите към гърдите си. Сестра ѝ бе задъхана, от устата ѝ излизаше пара с горчиви въздишки:

— Господи Боже мой! Света Богородице!

Аргунови бяха намерили апартамент. Семейството се поздрави, сякаш бе направило чудо. Чудото бе осъществено от ръкостискането на Александър Дмитриевич и Управдом — кварталният, отговарящ за това здание. След ръкостискането ръката на Александър Дмитриевич остана празна, но не и ръката на Управдом. Три стаи и кухня в пренаселения град заслужаваха известна благодарност.

— Баня? — възмутено каза Управдом в отговор на плахия въпрос на Галина Петровна. — Не бъдете глупава, гражданко, не бъдете глупава.

Семейството се нуждаеше от мебели. Галина Петровна събра смелост и отиде до сивото, гранитно имение на „Каменостровски“. Загледана във великолепната сграда, издигаща се съм небето, тя се загърна плътно с избелялото си палто с кожена яка. Отвори чантичката и напудри носа си. Испита срам от себе си пред сивите, гранитни стени. Без да затваря чантичката, тя извади носна кърпичка — сълзите бяха болезнени в студения вятър. После натисна звънеца.

— Значи това сте вие, гражданко Аргунова — каза дебелият, червенобузест художник на табели, който ѝ отвори вратата и търпеливо я изслуша. — Разбира се, че можете вземете вехториите си. Тези, които не използвам. Те са в помещението за кочияша. Вземете ги, не сме толкова коравосърдечни, знаем, че животът за гражданите-буржоа не е лесен.

Галина Петровна тъжно погледна старото си венецианско огледало — на поставката му от оникс беше сложена кофа с боя. Без да

каже нищо, се отправя към помещението за кочияша в задния двор. Там откри няколко стола с липсващи крака, безценен антикварен порцеланов сервиз, мивка, ръждясал самовар, две легла, скрин със стари дрехи и рояла на Лидия. Всичко беше заринато под купища книги от библиотеката им, вехти кутии, дървени стърготини и мишина.

Наеха каруцар, за да прекарат имуществото си в малкия апартамент на четвъртия етаж в старата тухлена къща с нечисти прозорци, гледащи към замърсената река Мойка. Семейството не можа да си позволи втори курс с каруцата, затова наеха количка. Александър Дмитриевич, безмълвен и безразличен, закара багажа им от апартамента на Дунаеви до новото им жилище. Четиримата пренесоха денковете по стълбите, край площадки със зацапани врати и счупени прозорци. Изкачваха се по „черния вход“, както наричаха стълбището за прислугата. Новият им дом нямаше излаз към предния вход на къщата. Нямаше електрическа инсталация, водопроводът беше запушен, трябваше да носят вода с кофи от долния етаж. Жълтите петна по тавана свидетелстваха за дъждове в миналото.

— Ще стане много уютно, само с малко усилия и артистични решения — заяви Галина Петровна. Александър Дмитриевич въздъхна в отговор.

Поставиха рояла в трапезарията. На капака му Галина Петровна сложи чайник без дръжка и чучур, единственият спомен от ценния й чаен сервиз марка „Сакс“. На лавиците от небоядисани дъски се появи странна колекция от напукани чинии. Лидия украси лавиците с ръб от артистична хартиена дантела. Под най-късия крак на масата подложиха сгънати вестници. Фитилът, потопен в чинийка с ленено масло, хвърляше светло петно на тавана в дългите, тъмни вечери, и оставяше в утрините следи от сажди. Паяжини несигурно се поклащаха от течението над главите им.

Галина Петровна ставаше първа сутринта. С износен шал на раменете тя раздухваше с усилие огъня във влажните дърва и приготвяше просо за закуска. После семейството се разделяше.

Александър Дмитриевич бавно се отправяше към магазина за текстил, който беше открил на две мили разстояние. Никога не пътуваше с трамвая — имаше дълги опашки и нямаше да може да се качи. Не можеше да си позволи нови табели за магазина, който преди това е бил фурна. Над черната врата, до къс старо стъкло с рисунка на

златен геврек, опъна парче памучен плат, изписан с разкривени букви. На прозореца окачи две забрадки и престилка. Изличи етикетите на фурната от кутиите и ги подреди в равни редици по празните рафтове. Прекара остатъка от деня, топлейки измръзналите си крака на чугунената печка, като дремеше с ръце в скута.

В магазина влиза клиент, Александър Дмитриевич се тътри към щанда и се усмихва сърдечно:

— Тук са най-добри забрадки в града, гражданко... разбира се цветовете са ярки, все едно е стока от чужбина. Дали можете да платите с мас, вместо пари? Разбира се, гражданко, разбира се... за половин килограм мас? За това ще ви дам две забрадки и метър басма като компенсация, гражданко.

С щастлива усмивка Александър Дмитриевич слага пакета с мас в голямото чекмедже, което използва за каса, до половин килограм ръжено брашно.

След закуска Лидия, с плетен шал на врата и кошница в ръка, поемаше към кооперативния магазин, като въздишаше горчиво. Заставаше на опашката с очи, вперени в бавните стрелки на далечния часовник и прекарваше времето в рецитиране на ум на френски поеми, които знаеше от дете.

— Не искам сапун, гражданко — възразява Лидия, когато ѝ идва реда до щанда, миришец на краставички с копър и човешки дъх. — Не ми трябват и сушени херинги.

— Това имаме днес. Следващият!

— Добре, добре, ще ги взема — бърза Лидия. — Трябва да ядем нещо.

Галина Петровна измиваше чиниите след закуска, слагаше очила и пресяваше един килограм леща от чакъла, с който я продаваха. Режеше лук, от който бръчките ѝ се изпълваха със сълзи, переше ризата на Александър Дмитриевич в леген със студена вода и смилаше жълъди вместо кафе. Ако трябваше да излиза, бързо се промъкваше по стълбите, като се надяваше да не срещне Управдом. Когато се засичаха по стълбището, тя се усмихваше насила и пропяваше:

— Добро утро, другарю Управдом!

Другарят Управдом никога не отговаря и тя отгатва мълчаливото обвинение в строгите очи: „Буржоа. Частни търговци“.

Кира беше приета в Техническият институт. Отиваше там всяка сутрин пеша, като си подсвиркваше с ръце в джобовете на старичкото черно палто с висока яка, закопчана плътно под брадичката. В Института слушаше лекции и почти с никого не говореше. Сред тълпата от студенти имаше много червени забрадки и много се говореше за червените строители, пролетарската култура и младите инженери, авангард на световната революция. Тя не обръщаше внимание на това, защото се опитваше да реши наум последните математически задачи.

По време на лекцията Кира понякога се усмихваше внезапно, безадресно, в безмълвен, неясен отговор на мислите си. Краят на детството ѝ се струваше като студен душ, радостен, суров и ободряващ. Сега бе началото на нейния ден, с толкова много работа, която я очаква.

Вечер Аргунови се събираха около откритата димяща лампа на масата в трапезарията. Галина Петровна поднасяше леща и просо. Храната им не беше разнообразна. Просото бързо свършваше, както се топяха и спестяванията им.

След вечеря Кира донася учебниците си в трапезарията, защото имат само една маслена лампа. Сяда с учебник между лактите на масата и с пръсти, заровени в косата край слепоочията. Очите ѝ се разширяват, взират се в кръговете, кубовете, триъгълниците, сякаш това е вълнуваща, романтична история.

Лидия бродира носни кърпи и тежко въздиша:

— Това е светлината на съветската власт! Що за светлина! Само като си помисля, че електричеството вече е открито.

— Вярно, така е — съгласява се с учудване Кира. — Не е много светло, нали? Интересно как не съм забелязала досега.

Една вечер Галина Петровна реши, че просото е твърде влажно, за да бъде стотвено, и семейството остана без вечеря. Лидия въздъхна над бродерията си:

— Ето това е менюто на съветската власт!

— Така е, днес не вечеряхме, нали? — каза Кира.

— Къде ти е умът, ако имаш изобщо? Никога нищо не забелязваш! — разбесня се Лидия.

Вечер Галина Петровна мърмори на пресекулки:

— Жена-инженер! Моята дъщеря с такава професия! Това ли е начин на живот за младо момиче? Нито едно момче, нито един приятел не идва при нея... сурова е като стелка за обувки. Няма романтика, няма финес, вътрешен живот. И това е моята дъщеря!

В малката стая, където спят сестрите, има само едно легло. Кира спи на дюшек на пода. Лягат си рано, за да пестят фитила. Завита с тънко одеяло и с палтото си, Кира наблюдава сестра си в дълга нощница, бяло петно в мрака, паднала на колене пред иконите в ъгъла. Лидия шепне трескаво молитвите си и трепери в студа, прекръства се бързо, покланя се пред малката червена светлина и няколко проблясващи строги лица от бронз.

От леглото си Кира вижда червеникавото, сиво небе в прозореца и златната игла на Адмиралтейството, далеч в студената, мъглива тъмнина на Петроград. Градът, в който всичко е възможно.

Виктор Дунаев прояви необичаен интерес към семейството на братовчедките си. Идваше често в дома им, навеждаше се над ръката на Галина Петровна като на дворцов прием и се смееше весело, сякаш беше в цирк.

В негова чест Галина Петровна сервираше с вечерния чай последните си ценни бучки захар вместо захарин. Той разказваше най-новите политически клюки и вицове, информираше ги за откритията в чужбина, изказваше мнението си за теориите за рефлексите и за относителността, както и за социалната мисия на пролетарската литература и с ослепителната си усмивка цитираше откъси от нови поеми.

— Културният човек преди всичко трябва да живее в съзвучие с времето си — обясняваше Виктор.

Усмиваше се на Александър Дмитриевич и бързо му поднасяше огънче за ръчно свитите цигари. Усмиваше се на Галина Петровна и бързо ставаше прав заедно с нея. Усмиваше се на Лидия и усърдно слушаше размишленията и за универсалността на вярата. Но винаги успяваше да седне до Кира.

Вечерта на десети октомври Виктор пристигна късно. В девет часа звънецът иззвъня, Лидия подскочи и се завтече към малкото входно антре.

— Ужасно, ужасно съжалявам — извини се той с усмивка и хвърли студеното си палто на стола. Вдигна ръката на Лидия до

устните си, докосна непокорната си коса с бърз поглед в огледалото — стори всичко това за една секунда. — Задържаха ме в Института, в студентския съвет. Знаем, че е неприлично време за гости, но обещах на Кира да се разходим из града...

— Няма никакъв проблем, скъпи — извика Галина Петровна от трапезарията. — Ела да пиеш чай.

Плахото пламъче в чинията с ленено масло потрепери от дъха на хората, седнали край масата. Пет огромни сенки се извисиха до тавана. Под пет чифта ноздри се образуваха малки, светли триъгълници. Чаят заблестя в зелено през тежките чаши, направени от стари бутилки.

— Виктор, чух от сигурно място, че този техен НЕП е само началото, предстоят големи промени — прошепна тихо, заговорнически, Галина Петровна. — Това е началото на края. Скоро ще върнат къщите и зданията на бившите собственици. Какво ще кажеш! Помниш къщата ни на „Каменостровски“, и само ако... Продавачът в кооперативния магазин ми каза това, братовчед му е член на партията и знае какво говори.

— Това е твърде вероятно — заяви авторитетно Виктор. Галина Петровна щастливо се усмихна.

Александър Дмитриевич си наля още една чаша, погледна колебливо захарта, погледна съпругата си и изпи чая без захар. Сетне рече намръщено:

— Нищо няма да се подобри. Тайната им полиция се казва ГПУ, не е вече ЧК, но това е без значение. Знаете ли какво научих днес? Току-що разкрили нов антисъветски заговор, арестували десетки хора. Днес арестували стария адмирал Коваленски, който загуби очите си през войната, и го разстреляли без съд.

— Това са само слухове, хората преувеличават — обади се Виктор.

— Поне е по-лесно да се намери храна, днес купих много хубава леща — похвали се Галина Петровна.

— А аз намерих два килограма просо — допълни Лидия.

— Аз пък купих килограм мас — каза Александър Дмитриевич.

Кира и Виктор се отправиха към вратата, придружавани от Галина Петровна:

— Ще пазиш детето ми, нали Виктор, скъпи? Не закъснявайте, улиците са толкова опасни днес, моля ви, внимавайте. И преди всичко

не говорете с непознати, пълно е със странни хора наоколо.

Таксито се люшка по тихите улици. Широките, гладки, празни тротоари, подобни на дълги, сиви, ледени канали проблясват и подскачат край тях в светлините на високите улични фенери. Понякога пред тях се появяват черни, кръгли сенки в пустия тротоар — жени в много къси рокли се полюляват леко на дебели крака в тесни, дантелени обувки. Понякога съзират черен силует, приличен на вятърна мелница — моряк с несигурна стъпка размахва ръце и плюе семки на земята. Тежък камион гърми край таксито, настръхнал от щикове и сред тях Кира вижда за миг бяло лице, пронизано от тъмни, страховити очи.

— Съвременният образован човек трябва да запази обективното си мнение, независимо от личните си убеждения. Така той може да разбере нашето време на колосална историческа драма, от гигантско значение за човечеството — обяви Виктор.

— Глупости, стара и грозна истина е, че масите съществуват и това се отразява на действителността. Днес това съществуване се отразява особено отвратително на действителността — отговори Кира.

— Мнението ти е прибързано и ненаучно, Кира — възрази Виктор и продължи да говори за естетическата стойност на скулптурата, за модерния балет, за новите поети, чието творчество се публикува в малки, спретнати книжки с лъскави бели хартиени обложки. За това как винаги държи най-новите поеми на бюрото си заедно с последните социологически изследвания, „за да има равновесие“. После изрецитира любимата си поема по модния, безизразен, носово напевен начин и незабелязано хвана Кира за ръката. Тя мълчаливо я издърпа и се загледа в уличните фенери.

Таксито зави към кея. Тя разбра, че карат край реката под черното небе, паднало отстрани, ниско до земята в студеното влажно пространство.

Дълги сребърни ивици блещукаха лениво в пространството — самотни светлини, увиснали в мрака, някъде в далечината. На отсрещната страна именията се сливаха с тъмния хоризонт от урни, статуи, балюстради. Именията не бяха осветени. Конските подкови

трополяха по каменната настилка и отекваха из редиците от писти здания.

Виктор освободи таксито в лятната градина. Те закрачиха през шумящ килим от сухи листа, които никой не почистваше. Никакви светлини и посетители не нарушаваха покоя на прочутия парк. Около тях мрачни арки от древни дъбове изведнъж погълнаха града и влажната, шепнеща нощ с белите сенки на статуите в правите алеи, ухаещи на есен, мъх и гниеци листа.

Виктор извади кърпичката си и избърса влагата от една пейка. Седнаха под статуята на гръцка богиня със счупен нос. Лист заплува бавно надолу, завъртя се около ръба си и се успокои в извивката си към земята.

Той бавно обгърна раменете ѝ. Тя се отдръпна. Виктор се наведе плътно до нея и зашепна с въздишка колко дълго чакал да я види сама, да, той има романтични познанства, преживял е много романтични истории, жените са били мили с него, но винаги е бил нещастен и самотен, търси идеала си и разбира, че чувствителната ѝ душа е окована от предразсъдъци и е неразбудена за живота и за любовта. Кира се отдръпна по-далече и се опита да смени темата на разговора.

Той въздъхна и попита:

— Кира, мислила ли си някога за любовта?

— Не, никога. И никога няма да мисля. Не ми харесва тази дума.

Сега вече знаеш, затова да се прибираме въкъщи.

Тя стана, но той я сграбчи за китката:

— Не, няма да си ходим, не още.

Тя извърна рязко глава и яростната целувка, предназначена за устните ѝ, я докосна леко по бузата. Със светкавично движение се освободи и го блъсна към пейката. Пое дълбоко въздух, закопча яката на палтото си и тихо изрече:

— Лека нощ, Виктор. Прибирам се сама.

Той се надигна смутен и промърмори:

— Кира... извинявай, ще те изпратя.

— Казах, че си отивам сама.

— Не можеш сама да си идеш, знаеш това! Прекалено опасно е само момиче да ходи по улиците толкова късно.

— Не ме е страх.

Тя пое напред и той я последва. Вече бяха извън лятната градина. На пустия кей един милиционер се бе облегал на парапета и втренчено гледаше светлините във водата.

— Ако не ме оставиш веднага, ще кажа на този милиционер, че си непознат и че ме преследваш.

— Ще му кажа, че лъжеш.

— Ще го докажеш, но утре сутринта, дотогава и двамата ще бъдем в затвора.

— Добре, кажи му.

Кира се приближи към милиционера:

— Извинете, другарю — започна тя, като видя, че Виктор се обърна и бързо се отдалечи — бихте ли ме упътили за Мойка?

И Кира закрачи сама из нощните улици на Петроград. Улиците сякаш се виеха в изоставена театрална сцена. Прозорците бяха тъмни, над покривите се извисяваше кула на църква, край която се носеха облаци. Кулата като че ли плуваше бавно в неподвижното небе, заплашителна и готова да се срути на пътя.

Фенерите димяха над заключените врати, през шпионки, покрити с решетки, нощни пазачи следваха с очи самотното момиче. Милиционери я оглеждаха със сънливо подозрение. Собственик на такси, разбуден от стъпките ѝ, предложи услугите си. Моряк се опита да тръгне след нея, но изражението ѝ го накара да се откаже. Котка тихо скочи в мазе без прозорец при приближаващата ѝ фигура.

Беше късно след полунощ, когато неочаквано се озова на улица, пълна с живот в сърцето на мъртвия град. Видя жълти, покрити с пердета квадрати по осветените голи стени, квадрати от светлина на голия тротоар при стъклената входна врата и черни далечни покриви, сливащи се с тъмното небе над тясната пукнатина от камък и лъчи.

Кира спря и се заслуша — свиреше грамофон. Звуците извираха в тишината от пламтящ прозорец. Разнасяше се „Песента на счупената чаша“.

Песента на безименната надежда, която я бе уплашила, задето обещаваше толкова много, но тя не знаеше какво. Споменът прекоси цялото ѝ същество и я разтърси като болка.

Отсечените, красиви ноти избухнаха, сякаш треперещите струни не можеха да ги удържат, сякаш два крака предизвикателно ритяха

кристални чаши. Зеещите неравни облаци в небето натежаха от бляскав прах от късчета счупено стъкло.

В музиката отекна нечий шумен смях. Гола ръка дръпна пердето зад прозореца. Кира забеляза, че не е сама. Видя жени с алени устни и снежнобели, напудрени лица, с червени забрадки, къси поли и крака, стегнати в дантелени обувки с високи токове. Видя мъж, който хвана жена за ръката и двамата изчезнаха отвъд стъклената врата. Тя осъзна къде се намира. Рязко се извърна и бързо, нервно се отправи към най-близкия ъгъл.

И тогава спря.

Той бе висок, с вдигната яка и шапка, нахлупена над очите. Устата му, спокойна, сурова, презрителна беше като на дъвен цар, който изпраща със студени очи хората си на смърт.

Кира се облегна на уличния фенер и впери очи в лицето му. Усмихна се. Без да мисли, тя се усмихна зашеметена, като не осъзна, че се надява той да я открие, както тя вече го беше открила.

Мъжът спря и я погледна:

— Добър вечер.

И Кира, която вярваше в чудеса, отговори:

— Добър вечер.

Той пристъпи, взря се в нея с усмихнати, присвити очи. Но краищата на устните му не помръднаха, смъкнаха се, горната му уста се изкриви в презрителна гримаса:

— Самотна ли си?

— Ужасно и от толкова дълго време — просто изрече тя.

— Добре, ела с мен.

— Да.

Той пое ръката ѝ, тя го последва.

— Трябва да бързаме. Искам да се махна от тази пълна с хора улица.

— И аз.

— Предупреждавам те да не задаваш никакви въпроси.

— Нямам въпроси.

Тя погледна невероятното лице и докосна плахо, недоверчиво дългите пръсти на ръката, която държеше нейната.

— Защо ме гледаш така? — запита той. Тя не отговори.

— Боя се, че не съм много общителен тази вечер.

— Мога ли да ти помогна?

— Нали затова си тук — спря внезапно той. — Каква е цената, нямам много пари?

Кира се обърна към мъжа и разбра защо я бе спрял. Остана неподвижна, безмълвна, с очи в очите му. Когато заговори, гласът ѝ бе равен, спокоен:

— Не е скъпо.

— Къде ще идем?

— Минах покрай малка градинка зад ъгъла. Първо да идем там, за малко.

— Има ли милиционери?

— Не.

Те седнаха на стълбите на изоставената къща. Дърветата ги пазеха от уличните светлини. Лицата им и стената зад тях бяха обсипани с петна, насечени с трептящи лъчи. Над главите им в голия гранит се извисяваха редици от празни прозорци. Зданието имаше незараснала рана — гербът на собственика беше изтръгнат от входната врата. Оградата на градината бе съборена, остриите, метални остриета бяха забити в земята, като копия, сведени в мрачен поздрав.

— Свали си шапката.

— Защо?

— Искам да те видя.

— Да не са те пратили да търсиш някого?

— Не, кой да ме изпрати?

Той безшумно свали шапката си. Красотата на лицето му се огледа в нейното. В лицето ѝ нямаше възхищение, само невярващо, религиозно благоговение. Успя да каже:

— Винаги ли ходиш със скъсано палто на рамото?

— Това имам. А ти винаги ли се втренчваш в хората?

— Понякога.

— Не бих правил така на твоя място. Колкото по-малко гледаш хората, толкова по-добре за теб. Освен ако не си смела и имаш здрави нерви.

С изпънати пръсти той леко, презрително вдигна роклята ѝ високо над коленете. Тя сграбчи каменните стъпала, без да дърпа роклята си. С усилие остана неподвижна, бездиханна, замръзнала за

стъпалата. Той я погледна, очите му се раздвижиха нагоре-надолу, но ъгълчетата на устата му се смъкнаха незабележимо.

— И здрави крака — прошепна покорно тя с поглед, забит в земята.

— Ако имаш здрави крака, тогава бягай.

— От теб?

— Не, от всички други. Няма значение. Дръпни роклята си. Студено ли ти е?

— Не — но тя дръпна роклята си.

— Не ми обръщай внимание. Имаш ли нещо за пиене у вас?

— О... да.

— Предупреждавам те, че ще се напия до забрава тази нощ.

— Защо тази нощ?

— Това ми е навик.

— Не е.

— Откъде знаеш?

— Знам.

— Какво още знаеш за мен?

— Знам, че си много уморен.

— Да, цяла нощ ходя.

— Защо?

— Мисля, че ти казах да не ми задаваш въпроси.

Той я погледна — притисната силно до стената. Видя само сиво око, спокойно и твърдо, над окото — кичур коса. Бялата китка на ръката ѝ се подаваше от черния джоб, черните чорапи с ръб покриваха крака, плътно един до друг. В мрака трудно различи дългите, стиснати устни и тъмното, стройно, леко потреперващо тяло. Пръстите му се затвориха около черните чорапи. Тя не помръдна. Приведе се към нея и промълви:

— Престани да ме гледаш, като че съм нещо странно. Искам да пия, искам жена като теб. Искам да потъна колкото дълбоко ме завлечеш.

— Много се страхуваш, че няма кой да ти помогне да потънеш, нали?

Ръката му пусна крака ѝ. Той се взря в нея и внезапно каза:

— От колко време си в този занаят?

— Не... много дълго.

— Така си и мислех.
— Съжалявам, старая се колкото мога.
— Какво се стараяш?
— Старая се да бъда опитна.
— Малка глупачка! Не е необходимо! И така ми харесваш, с тези странни очи, които виждат твърде много... защо го правиш?
— Заради един мъж.
— Струваше ли си?
— Да.
— Какъв апетит имаш?
— За какво?
— За живот.
— Ако нямаме апетит за живот, няма за какво да седим край масата.

Той се засмя. Смехът му се затъркаля в празните прозорци, полетя нагоре, студен и празен като тях.

— Сигурно да събираш трохи и остатъци под масата е забавно... свали си шапката.

Тя свали шапката си и косата ѝ се разпиля като мека коприна над сивите камъни, в светлините и листата. Той зарови пръсти в косите ѝ и яростно дръпна главата ѝ, като ѝ причини болка:

— Обичаше ли онзи мъж?
— Кой мъж?
— Заради когото правиш това.
— Дали съм го обичала? — обърка се тя от неочаквания, объркващ въпрос. — Не, не го обичах.
— Това е добре.
— Ти някога... — започна тя и не можа да завърши.
— Казват, че аз обичам само себе си.
— Кой казва?
— Човек, който не ме обича. Много хора не ме обичат.
— Това е добре.
— Никой досега не е казал, че ме харесва.
— Не, има един човек.
— Би ли ми казала кой е той?
— Ти.

Той отново се наведе към нея с очи, вперени в мрака. Сетне се отдръпна, сви рамене:

— Грещиш. Изобщо не съм това, за което ме мислиш. Винаги съм искал да бъда чиновник в съветско учреждение или да продавам сапун и да се усмихвам на клиентите.

— Колко си нещастен!

Лицето му бе толкова близо, че тя почувства дъха му на устните си.

— Не искам да ме съжаляваш. Мислиш, че искам да бъда като теб. Лъжеш се, пет пари не давам какво мисля за теб и още по-малко какво ти мислиш за мен. Аз съм само като другите мъже в леглото ти и като тези, които ще бъдат в него.

— Значи искаш да бъдеш като всички други мъже? Искаш да не е имало други мъже в леглото ми, нали?

Очите му безмълвно я измериха. После рязко запита:

— Ти... уличница ли си?

— Не — спокойно отвърна тя.

— Но коя си тогава? — скочи той на крака.

— Седни.

— Отговори ми.

— Аз съм почтено малко момиче, което учи в Техническия институт. Родителите ми ще ме изхвърлят от къщи, ако разберат, че говоря с непознат на улицата.

Той я изгледа — тя седеше на стъпалата в краката му с лице към него. В очите ѝ не видя страх или други чувства, освен нахално спокойствие.

— Защо правиш това?

— Искях да те опозная.

— Защо?

— Харесах лицето ти.

— Малка глупачка! А ако бях някой друг, можеше... друго да направя.

— Но аз знаех, че не си някой друг.

— Не знаеш ли, че такива неща не се правят?

— Не ме интересува.

Изведнъж той се усмихна:

— Искаш ли да ти се изповядам?

— Да.

— За пръв път се опитвам... да си купя жена.

— Защо точно тази нощ?

— Няма значение, ходих часове, никъде в този град нямаше подходящо място за мен.

— Защо?

— Не ми задавай въпроси. Не можах да си наложа да се приближа до някоя от тези жени. Но, ти... странната ти усмивка, ми хареса. Какво правиш толкова късно на такава улица?

— Скарах се с един човек, няхах пари за такси и тръгнах сама към къщи, загубих се.

— Благодаря ти за тази необикновена нощ. Ще си я спомням, няма да я забравя, защото е последната ми в този град.

— Последната ти нощ?

— Заминавам утре призори.

— Кога ще се върнеш?

— Надявам се, никога.

Тя бавно се изправи, все още с лице към него:

— Кой си ти?

— Дори и да ти имам доверие, не мога да ти кажа.

— Не мога да ти позволя да заминеш завинаги.

— Може би отново ще се видим. Не заминавам далече. Вероятно ще се върна в града.

— Ще ти дам адреса си.

— Недей. Не живееш сама. Не мога да влизам в ничия къща.

— Да дойда ли в твоята?

— Нищо не притежавам.

— Но, тогава...

— Да се срещнем тук, след един месец. Ако съм жив, ако мога да вляза в града, ще те чакам.

— Ще дойда.

— На десети ноември. Нека се видим през деня, в три часа следобед. На тези стъпала.

— Да.

— Това е безумие, като срещата ни. Сега е време да се прибиращ вкъщи. Не трябва да бъдеш навън в този час.

— А ти къде ще отидеш?

— Ще вървя до сутринта, има само няколко часа. Хайде, тръгвай.

Тя не възрази. Той я хвана за ръка и те тръгнаха. Прескочиха падналите копия от разбитата ограда. Улицата беше пуста. В далечния ъгъл собственик на конско такси вдигна глава при стъпките им и даде сигнал. Четири подкови се втурнаха напред и взривиха тишината.

— Как се казваш?

— Леон. А ти?

— Кира.

Таксито наближи, той подаде банкнота на собственика:

— Кажи му къде искаш да идеш.

— Довиждане, за един месец.

— Ако съм жив и ако не забравя.

Тя се качи в седалката и коленичи с лице към задната част на таксито. Бавно потеглиха, тя впери очи в мъжа, който я гледаше. Косата ѝ, освободена от шапката, се развяваше от вятъра.

Таксито зави зад ъгъла, тя остана на колене, със сведена глава. Ръката ѝ почиваше на седалката, безпомощна, с дланта нагоре, кръвта пулсираше пръстите.

V

Всяка сутрин Галина Петровна проплакваше: „Какво става с теб, Кира? Не се интересуваш какво ядеш, не се интересуваш дали ти е студено. Не чуваш хората, когато ти говорят. Какво става?“ На път за дома от Института Кира се взираше с напрежение във високите силуети и вдигнатите яки на минувачите. Тя не очакваше, че ще го намери в града и не искаше да го намери. Не се безпокоеше дали ще дойде на срещата. Не се питаше дали я харесва. Не мислеше нищо за него, освен това, че той съществува. За нея нищо друго не съществуваше.

Веднъж, когато се прибра вкъщи, вратата ѝ отвори Галина Петровна. Очите и бяха зачервени и подути.

— Донесе ли хляб?

— Какъв хляб? — попита Кира.

— Какъв хляб? Твоят хляб, който ти се полага от Института! Днес трябваше да го донесеш! Не ми казвай, че си забравила!

— Забравих го.

— Боже Господи!

Майка ѝ седна тежко и ръцете ѝ безпомощно се отпуснаха:

— Кира, какво става с теб? Получаваш купони, с които и котка не може да се нахрани и на всичко отгоре ги забравяш! Нямаме хляб. Милостиви Боже!

Лидия плетеше вълнени чорапи на уличните светлини до прозореца в тъмната трапезария. Александър Дмитриевич дремеше, опрял глава на масата.

— Нямаме хляб, нейно височество е забравила! — обяви Галина Петровна.

Лидия се усмихна подигравателно, Александър Дмитриевич въздъхна, надигна се и измърмори:

— Лягам си. Когато спиш, гладът не е толкова силен.

— Днес нямаме вечеря, няма просо. Водопроводът се спука, няма вода в къщата.

— Не съм гладна — каза Кира.

— Ти си единствената у дома с купон за хляб, но Бог ми е свидетел, че това не те интересува!

— Съжалявам, мамо, утре ще донеса хляб.

Кира запали фитила, Лидия се премести с плетивото си към пламъчето.

— Баща ти нищо не е продал днес в този негов магазин.

Куките на Лидия тракаха в тишината. Звънецът иззвъня остро, настойчиво. Галина Петровна нервно потрепна и побърза да отвори вратата.

В антрето се разнесе тропот от тежки ботуши. В трапезарията влезе неканен Управдом и остави кални следи по пода. Галина Петровна го последва, като неспокойно стискаше шала си. Той държеше в ръката си лист хартия:

— Във връзка с водопровода жилищната управа гласува решение за пропорциите, които наемателите трябва да заплащат в съответствие със социалното им положение за ремонт на тръбите, освен наема. Това е списък кой какво плаща. Утре не по-късно от 10 часа сутринта трябва да донесете сумата в канцеларията ми. Лека нощ, граждани.

Без да сваля шапката си, Управдом хвърли листа на масата. Галина Петровна заключи вратата след него и вдигна листа към светлината с треперееща ръка.

Дубенко — работник, кв. №12 — 3 000 000 рубли

Рилников — съветски служител, кв. № 13 — 5 000
000 рубли

Аргунов — частен търговец, кв. № 14 — 50 000 000
рубли

Листът падна на пода, Галина Петровна се отпусна до масата и зарови лице в ръце.

— Какво става, Галина? Колко трябва да платим? — долетя гласът на Александър Дмитриевич от спалнята. Тя вдигна глава:

— Не е... много. Заспивай. Ще ти кажа утре.

Тъй като нямаше носна кърпичка, тя избърса очите си с шала и се затътри към леглото.

Кира се наведе над учебника. Пламъчето затрепери и затанцува върху страниците. Единственото, което можеше да чете или си спомняше, не бе написано в учебника: „... ако съм жив и ако не забравя...“

* * *

Студентите имаха право на купони за хляб и безплатни билети за трамвай. Във влажните, голи помещения на Техническия институт те чакаха на опашка за купоните. После в студентския кооперативен магазин чакаха на опашка за хляб.

Кира чака от един час. Продавачът на щанда раздава парчета сух хляб на опашката, която бавно се движи, бърка във варела, за да извади къс херинга, избърсва ръката си в хляба и прибира смачканите банкноти. Хлябът и херингата изчезват в чанти, пълни с учебници. Младежите с весело подсвиркване потропват с крака по стърготините на пода.

Младата жена, която е зад Кира на опашката, неочаквано се обръща към нея с приятелска, доверителна усмивка, въпреки че е непозната. Жената в мъжко кожено яке и плоски мъжки обувки има широки рамене и къси, набити крака. Червена забрадка, небрежно прибрала късата, права коса, украсява главата ѝ. От кръглото луничаво лице гледат раздалечени очи, тънките устни са стиснати с такава яростна и явна решимост, че изглеждат крехки. По черната кожа на раменете ѝ се белее пърхут.

Жената посочи голям плакат, призоваващ студентите на събрание за избор на студентски съвет и запита Кира:

— Ще идеш ли на следобед на събранието, другарко?

— Не.

— Трябва да идеш, другарко, на всяка цена. Това е от огромно значение. Трябва да гласуваш.

— Никога не съм гласувала.

— Първа година ли си в Института?

— Да.

— Чудесно! Чудесно! Не е ли чудесно?

— Какво е чудесно?

— Да започнеш образованието си в такова славно време, когато науката е свободна и всички могат да учат. Знам, че това е ново и необичайно за теб, но не се страхувай, драга. Аз съм от старите, ще ти помогна.

— Благодаря ти за предложението, но...

— Как се казваш, драга?

— Кира Аргунова.

— Аз съм Соня, другарката Соня. Всички ме наричат така. Знам, чувствам, че ще станем близки приятелки. Най-много обичам да помагам на умни млади хора, като теб.

— Доколкото си спомням не съм казала нищо особено умно.

Другарката Соня се засмя шумно:

— Познавам жените, момичетата. Ние, новите жени, трябва да се подкрепяме, защото сме амбициозни и преследваме полезна кариера, за да заемем мястото си до мъжете в световното производство, вместо да се занимаваме с досадна кухненска работа. За мен няма по-хубава гледка от нова студентка. Другарката Соня винаги ще бъде твоя приятелка. Другарката Соня е приятел на всички.

Тя се усмихна право в очите на Кира и сякаш внимателно и безвъзвратно взе в ръцете си тези очи и ума зад тях. Усмивката ѝ беше приятелска, настоятелна, властна — усмивка, която вярва на всяка дума и очаква обещанията да бъдат спазвани.

— Благодаря, какво да правя сега?

— За начало, другарко Аргунова, трябва да отидеш на събранието. Избираме студентският съвет за тази година. Ще бъде трудна битка. Сред старите студенти има силни антипролетарски елементи. Те са нашите класови врагове. Новите студенти като теб трябва да подкрепят кандидатите на комунистическите ядки, които бранят интересите ви.

— Ти от тези кандидати ли си, другарко Соня?

Другарката се засмя:

— Видя ли? Нали ти казах, че си умна. Да, аз съм от тези кандидати. Член съм на съвета от две години. Работата е тежка. Но какво да правя? Другарите искат да остана и аз изпълнявам дълга си. Ела с мен и ще ти кажа за кого да гласуваш.

— Да, и после?

— Ще ти кажа. Всички червени студенти участват в някаква обществена дейност. Не желаем никой да ни заподозре в буржоазни тенденции. Аз съм организатор на марксистки кръжок. Това е малък кръг от нови студенти, на който съм председател. Учим се на правилна пролетарска идеология, от която всички ще имаме нужда, когато влезем в живота, за да служим на пролетарската държава. Та нали за това учим?

— Не мислиш ли, че аз съм тук заради една твърде необикновена, неестествена причина, а именно че искам да овладея професия, която харесвам?

Другарката Соня погледна в сивите очи на другарката Аргунова и разбра, че е сгрещила:

— Е, както искаш.

Усмивката ѝ беше изчезнала.

— Ще отида на събранието и мисля, че ще гласувам — каза Кира.

— Другари! Вратите на науката са отворени за нас, децата на труда! Науката сега е в загрубелите ни ръце. Ние преодоляхме стария буржоазен предразсъдък за обективната безпристрастност на науката. Науката не е безпристрастна. Науката е оръжие в класовата борба. Ние не сме тук да преследваме дребните си лични амбиции. Ние преодоляхме немарливия егоизъм на буржоазията, която циври за лична кариера. Единствената ни цел и насока при влизането в червения Технологически институт е да се научим да бъдем ефективни борци в авангарда на пролетарското строителство и пролетарската култура!

Ораторът слезе от подиума, като потъркваше пръсти. Някои ръце в публиката изръкопляскаха силно, но повечето останаха безмълвни в джобовете на старите палта и под бюрата.

Кира се наведе към луничавото момиче до нея и запита:

— Кой е той?

— Павел Серов от комунистическата ядка. Партиен член. Внимавай, защото навсякъде имат шпиони — прошепна момичето.

Студентите седят в скупчена маса, докосваща тавана — плътно множество от бледи лица и овехтели, безформени палта. Сред тях обаче има незрима линия, която ги разделя. Граница без очертания по

пейките, която се вие из залата. Линия, която никой не вижда, но всички чувстват, безмилостна и точна, като остър нож. От едната страна има зелени студентски шапки от старите дни, непризнавани от новите управници. Студентите носят тези шапки предизвикателно, гордо, сякаш са почетна значка. От другата страна има червени забрадки и спретнати, военни кожени тужурки. Първата част, по-многобройната, изпраща оратори на подиума, които напомнят на публиката, че студентите винаги са се борили с тиранията, независимо от цвета ѝ. В отговор буря от ръкопляскания изригва под тавана и към стъпалата на подиума. Ръкоплясканията са оглушителни, продължителни, искрени, враждебни, предизвикателни, сякаш това е единственият глас на аплодиращите и ръцете им се осмеляват да кажат това, което гласовете се страхуват да изрекат. Другата част наблюдава безмълвно със студени, неусмихващи се очи. Нейните оратори крещат войнствено за диктатурата на пролетариата, без да обръщат внимание на неочакваните смехове, извиращи като че ли отникъде и на наглите шлюпки от семки, които се целят успешно в носа на оратора.

Те са млади и прекалено сигурни, че няма от какво да се страхуват. Издигат глас за пръв път, а страната им отдавна е замлъкнала. Те са благородни и любезни към враговете си, и враговете им са благородни и любезни към тях, наричат ги „другари“. И двете страни знаят, че мълчаливата борба е на живот и смърт. Само едната, по-малобройната, знае кой ще победи. Млади и самоуверени в кожените си якета и червени забрадки, те се отнасят със смъртоносна толерантност към другите, също толерантни и самоуверени. Но в толерантността на тужурките и забрадките се крие студен щик и те го знаят.

Павел Серов се обърна към съседа си — слаб, млад човек с тясно туберкулозно лице и рече тихо:

— Що за речи се държат тук. Каква работа ни предстои! Ако някой се беше осмелил да направи това на фронта...

— Фронтът, другарю Серов — долетя мек, безизразен глас, — се промени. На външния фронт победихме, сега обаче трябва да копаем окопи на вътрешния.

Дългите, тънки ръце на младия човек са притиснати към бюрото. Той едва вдига пръста си и бавно го движи, за да посочи аудиторията от стена до стена. Сетне се навежда към другаря Серов и мълви:

— На вътрешния фронт няма бомби и картечници. Когато враговете ни падат, няма стенания и кръв. Светът никога няма да разбере кога ще бъдат убити. Понякога и те няма да го осъзнават. Този ден, другарю Серов, принадлежи на борците за червена култура.

След последната реч се обявява режим на гласуване. Кандидатите излизат от залата един по един, останалите ги обсъждат в кратки речи. После вдигат ръце. Студенти, застанали прави на масите, размахват моливи и записват резултатите.

Кира видя Виктор, който излезе и изслуша верните му поддръжници да разказват за мъдростта на другаря Виктор Дунаев, който се ръководи от духа на разбирателството и сътрудничеството. И двете страни ръкопляскаха и гласуваха за другаря Дунаев. Кира не гласува за него.

— Другарят Павел Серов сега ще излезе от аудиторията — обяви председателя на събранието, — думата има другарката Преснякова.

Под грохота на аплодисментите другарката Соня скочи на подиума, смъкна червената си забрадка и разтърси късата си, разрошена грива с енергия и жизненост.

— Аз съм другарката Соня! — поздрави тя публиката. — Сърдечни пролетарски привети на всички! И особено — на нашите другарки! От всичко най-много харесвам първокурсничките, еманципирани от робството на чиниите и пелените. Аз съм тук, другарката Соня, готова да служи всекиму!

Тя изчака ръкоплясканията да затихнат.

— Другари студенти! Трябва да браним правата си! Трябва да се научим да изразяваме пролетарската си воля и да накараме враговете да обърнат внимание на това. Трябва да стъпчем техните бели гърла и предателски намерения с пролетарските си ботуши. Нашите червени университети са за червените студенти. Нашите студентски съвети трябва да охраняват пролетарските интереси. От вас зависи да изберете хора, чиято пролетарска вярност е извън всякакво съмнение. Чухте речта на другаря Серов. Искам да ви кажа, че той е стар борец в комунистическите редици, член на партията преди революцията, войник от Червената армия. Нека всички гласуваме за верния пролетарий, за червеноармееца, за героя от Мелитопол, за другаря Павел Серов!

Сред гърма на ръкоплясканията тежките ѝ ботуши изтрополяха по стъпалата на подиума, коремът ѝ се раздруса. Тя избърса потта под носа си на едрото лице, разкривено в широка усмивка.

Другарят Серов беше избран, както другарката Соня и другарят Виктор Дунаев. Но бяха избрани и членове от фракцията на зелените шапки — две трети от новия студентски съвет. Председателят извика:

— За да закрием събранието, нека да изпеем старата ни песен „Дните на нашия живот“.

Хор от нестройни гласове поде тържествено: „Бързи, като вълните са дните на нашия живот“. Това бе стара пиянска песен, повишена в достоен студентски химн, бавна и тъжна, с изкуствена веселост, удавена в сиви ноти. Песента бе родена дълго преди революцията в задушни стаи с небръснати мъже и жени-мъжкарани, които с плам и ярост пиеха евтина водка и обсъждаха философски въпроси за безсмислието на живота.

Кира се намръщи, без да пее с другите, защото не знаеше песента и не искаше да я научи. Забеляза, че студентите с кожени якета и червени забрадки също не пееха. Когато песента свърши, Павел Серов извика:

— А сега другари, нашият отговор!

За пръв път Кира чу „Интернационала“ в Петроград. Опита се да не слуша думите, които бяха за прокълнатите, гладните, робите, за тези, които са нищо, но ще бъдат всичко. Във великолепната обвивка на музиката думите не бяха опияняващи като вино, нито ужасяващи като кръв, а безлични като вода от мръсни съдове.

Музиката обаче беше като тътен от хиляди крака, строен и неспирен, като тропот от барабани, удряни от решителни, уверени ръце, като стъпките на войници, маршируващи към зората на победно сражение. И извираше изпод краката на войниците в прахта на пътя, сякаш те я изпълняваха в земята.

Мелодията беше пълна с покой и обещание, със спокойствието на неизмерима мощ, напрегната, с овладян, но и могъщ екстаз. Сетне звуците се извисиха, потрепващи, повтарящи се, твърде бурни, за да бъдат покорени, като ръце, размахвани до развяващи се знамена.

Това бе химн със силата на марш и марш с величието на химн. Беше химн на воители, носещи свещени хоругви и на жреци, носещи мечове. Бе химн за светостта на силата.

Всички бяха длъжни да станат прави, когато звучеше „Интернационала“.

Кира се изправи и се усмихна, докато слушаше музиката. Обърна се към съседното момиче:

— Това е първото прекрасно нещо, което забелязвам в революцията.

— Внимавай, някой може да те чуе — прошепна луничавата студентка.

— Когато всичко приключи и следите от републиката им бъдат дезинфекцирани от историята, това ще бъде славен погребален марш!

— Малка глупачке, какво говориш!

Мъжка ръка сграбчи Кира за китката и я обърна назад. Тя видя две сиви очи, като на опитомен тигър. Но не бе сигурна дали тигърът е опитомен. Лицето му бе направено от четири прави линии, две вежди, уста и белег на дясното слепоочие. За миг двамата безмълвно се гледаха в упор, враждебни и изумени от очите на другия.

— Колко ти плащат да шпионираш наоколо? — запита Кира и се опита да се освободи. Той я държеше здраво:

— Знаеш ли къде е мястото на момиченца като теб?

— Да, на това място мъже като теб не ги пускат и през задния вход.

— Сигурно си нова тук, съветвам те да бъдеш внимателна.

— Нашето стълбище е хлъзгаво и трябва да се изкачваш четири етажа, така че внимавай, когато дойдеш да ме арестуваш.

Той я пусна. Тя погледна смълчаните му устни — те говореха за много отминали битки, по-ясно от белега на челото, както и за много бъдещи. „Интернационала“ продължаваше да ехти със стъпките на воители, тъпчещи земята.

— Ти изключително смела ли си, или просто глупава?

— Ще ти позволя сам да откриеш.

Той сви рамене, обърна се и отмина. Бе висок и млад, с шапка и кожено яке, вървеше решително и твърдо, като войник.

Студентите пееха „Интернационала“, чиито треперещи ноти летяха и се повтаряха.

— Какво направи, другарко? — каза тихо луничавото момиче.

Големите двойни прозорци в трапезарията бяха запечатани за през зимата, но друг малък прозорец беше отворен. Водовъртеж от пушек се бореше със студения, чист въздух от улицата. Ирина седеше до масата, наметната със зимно палто и топлеше с дъха студените си, посинели пръсти.

Мария Петровна издърпа трепереща малка фигура от ъгъла зад шкафа:

— Ася, кажи добър ден на братовчедка си Кира.

Ася погледна намръщено пред себе си с течащ нос, подаващ се от яката на коженото яке на баща ѝ. Очите ѝ бяха зачервени.

— Ася, чуваш ли ме? Къде е носната ти кърпичка? Кажи добър ден на братовчедка си Кира.

— Добър ден — измънка Ася с очи в пода.

— Защо не си на училище, Ася?

— Затворено е за две седмици, нямат дърва — въздъхна Мария Петровна.

В мъглата се затръшна врата. Виктор влезе в стаята.

— О, Кира, здравей — каза студено той. — Майко, кога този пушек ще спре? Как мога да уча в този ад? Всъщност не ме интересува. Ако не изкарам изпитите, няма да има купони за хляб за едно семейство!

Вратата се затръшна още по-силно зад гърба му.

Кира седна и видя, че Ирина рисува. Тя бе студентка в Художествената академия и изучаваше древните шедьоври на изкуството в музеите. Но бързите ѝ ръце и палави очи правеха нахалното изкуство на вестниците. Тя рисуваше карикатури с повод и без повод. Сега, отметнала глава назад, с блок в скута си, поглеждаше бързо Ася през дима и я рисуваше. В блока Ася се беше превърнала в зъл дух с огромни уши и корем, яхнала охлюв.

Василий Иванович се върна вкъщи от пазар, като се усмихваше със задоволство. Беше прекарал целия ден на пазара, но бе успял да продаде свещника от гостната им на добра цена. Усмивката му стана още по-широка, когато видя Кира. Поздрави я сърдечно, а съпругата му сложи пред него чиния с гореща супа.

— Искаш ли супа, Кира? — запита колебливо тя.

— Не, благодаря, лельо Маруся, вечеряла съм.

Кира знаеше, че Мария Петровна има само една чиния със супа, запазена за Василий Иванович и забеляза, че тя въздъхна с облекчение.

Василий Иванович започна да се храни, като весело разговаряше само с Кира, сякаш тя беше негов личен гост. Той почти не говореше с другите им гости, затова Ирина и Мария Петровна не възразиха, но наблюдаваха със загриженост усмивката му, което бе рядко явление.

— Виж рисунките на Ирина — засмя се той, — по цял ден рисува и трие. Не са лоши, нали? Рисунките имам предвид. Питаш за Виктор? Той добре се учи в Института...

Наведе се внезапно през масата със светнали очи и рече тихо:

— Чете ли тази вечер вестниците, Кира?

— Да, чичо, какво има?

— Новините от чужбина. Разбира се, във вестника нямаше подробности, те не биха ги публикували. Но трябва да знаеш да четеш между редовете. Помни думите ми, Европа ще направи нещо. Скоро ще се случи...

Мария Петровна нервно се изкашля. Тя беше свикнала с тези думи, от пет години слушаше за прочетеното между редовете спасение, което ще дойде от Европа. Спасение, което никога не идваше. Въздъхна, без да се осмели да спори с него. Василий Иванович продължи с радостна усмивка:

— И когато това се случи, аз съм напълно готов да започна отново, където спрях. Няма да е трудно. Разбира се, те затвориха магазина ми и отнесоха всички мебели, но... — Той се наведе още по-близо до Кира и зашепна — Видях всичко, знам къде са мебелите.

— Така ли, чичо?

— Видях щандовете в държавния магазин за обувки на „Болшой проспект“, столовете са в заводския стол в квартал „Виборгски“, а свещникът сега е в новото здание на Тютюневата компания. Не си губя времето, готов съм. Веднага след като... нещата се променят, ще си взема вещите и ще отворя магазина.

— Чичо, това е чудесно, радвам се, че не са изгорили или унищожили мебелите ти.

— В това ми е късмета! Мебелите са съвсем запазени, видях голяма драскотина на един от щандовете, което е лошо, но ще го поправа. Знаеш ли кое е най-смешното — засмя се той лукаво, като че ли бе надхитрил враговете си. — Помниш ли моите табели, Кира, от

позлатено стъкло с черни букви? Дори и тях открих! Висят в един кооперативен магазин близо до Александровския пазар. От едната страна пише „Държавен кооперативен магазин“, но от другата все още има надпис „Василий Дунаев. Кожи“.

Той видя изражението в очите на Мария Петровна и се намръщи:

— Маруся не ми вярва, не вярва, че ще си вземем всичко обратно, толкова лесно се предава. А ти, Кира? Мислиш ли, че цял живот ще живеем под червения ботуш?

— Не, това не може да продължава вечно.

— Разбира се, със сигурност не е възможно. Точно така мисля и аз.

Рязко се надигна и каза:

— Кира, ела да ти покажа нещо.

— Василий, няма ли да довършиш супата си? — въздъхна отново Мария Петровна.

— Остави супата, не съм гладен. Ела в кабинета ми, Кира.

В кабинета на Василий Иванович нямаше никакви мебели, освен бюро и стол. Той отвори чекмеджето на бюрото и извади пакет, увит в пожълтяла носна кърпичка. Развърза стегнатия възел и с горда, щастлива усмивка изправи прегърбените си рамене и показа на Кира нови пачки от едри банкноти от времето на царя. Пачките бяха големи, това беше цяло богатство от хиляди и хиляди рубли.

Кира пое дълбоко дъх:

— Чичо, тези пари са без стойност, нямаш право да ги използваш... дори нямаш право да ги съхраняваш... опасно е.

— Да, вярно е, че са без стойност, но само засега, почакай и ще видиш, докато нещата се променят. Виждаш ли колко имам тук, в десния си юмрук.

— Чичо, откъде имаш тези банкноти?

— Купих ги, тайно, разбира се, на черния пазар. Опасно е, но ги намерих, доста ми струва. Ще ти обясня защо ги купих... преди да национализират магазина ми, дължах много пари за новите ми стъклени витрини, които внесох от чужбина, Швеция, никой в града нямаше такива. Когато ми отнеха магазина, разбиха витрините с ботушите си, но няма значение, все още дължа пари на фирмата. Сега не мога да върна дълга си, не мога да преведа пари в чужбина, но ще изчакам. Не мога да платя със съветските боклуци, в чужбина те са

годни само за тоалетната. Не мога да купя злато, но тези банкноти имат същата стойност. Така ще изплатя дълга си. Проверих, старият собственик на фирмата за витрини е починал, но сина му е жив, сега е в Берлин. Ще му платя, не искам да съм дължен на никого. Не съм бил в дълг никому досега в живота си.

Подхвърли снопчето хартия в дланта на голямата си ръка и промълви:

— Послушай съвета на стария човек, Кира. Никога не гледай назад! Всяко минало е мъртво. Но има бъдеще, винаги има. Това е моето бъдеще. Добра идея е, че купих тези банкноти, нали Кира?

Кира се усмихна насила и без да го гледа каза тихо:

— Да, чичо, идеята е много добра.

Звънецът на входната врата иззвъня. От гостната се чу смях на момиче, по-висок и ясен от звънеца. Лицето на Василий Иванович се помрачи:

— Тя е тук отново. Вава Миловская, приятелка на Виктор.

— Не я ли харесваш, чичо?

Той сви рамене:

— О, не, харесвам я, предполагам, че е добро момиче. Но тя е празноглава, не е като теб. Ела, трябва да се запознаеш с нея.

Вава Миловская, застанала в средата на стаята, приличаше на два светеци кръга — долният, по-голям, от обла рокля от колосана басма, горният, по-малък — от разрошени хризантеми и лъскави черни къдрици. Роклята ѝ бе от басма, но нова и явно скъпа, която тя носеше в съчетание с тясна диамантена гривна.

— Добър вечер, Василий Иванович — пропя момичето, — добър вечер, добър вечер!

Скочи, сложи ръце на раменете му и залепи целувка на тъмното му чело.

— А това е, да, знам, това е Кира! Радвам се да се запознаем най-после, Кира!

Виктор излезе от стаята си. Вава няколко пъти повтори, че е дошла да види Ирина, но той и всички други знаеха истинската причина за посещението ѝ. Виктор я погледна с усмивка, засмя се доволно, пошегува се с нея, дръпна Ася за ухото и донесе топъл шал за Мария Петровна, която продължаваше да кашля. После разказа

няколко анекдота и дори принуди Василий Иванович, който седеше мрачно в ъгъла, да се усмихне.

— Донесох ви нещо интересно — тайнствено съобщи Вава и извади кутия от чантичката си. Нещо... нещо чудесно, което не сте виждали.

Всички глави се събраха над масата, втренчени в малка, кръгла кутийка в оранжево и златно.

Вава изрече магическите думи:

— Това е от чужбина!

Те се възряха със страхопочитание в кутията, бояха се да я докоснат. Вава, която се стараеше да звучи небрежно, обяви с гордост, останала без дъх:

— Пудра за лице, френска. Истинска е. Доставена от Рига, контрабанда. Една пациентка на баща ми му я дала вместо пари.

— Чухте ли, в чужбина използват не само пудра, но и представете си, червило!

— Пациентката на баща ми обещала да достави и червило — добави Вава.

— Вава, как ще сложиш червило!

— Не знам, може би малко, понякога.

— Приличните жени не червят устните си — заяви Мария Петровна.

— Но казват, че в чужбина това е напълно нормално!

— В чужбина, има ли някъде такова място. Чужбина... — въздъхна Мария Петровна.

Кира изпрати с очи високата му, забързана фигура, изправените рамене в кожено яке, уверените стъпки върху леда.

Пред Института той изведнъж се обърна, за да я изчака. Тя наближи висок, стръмен тротоар, спускащ се в опасен леден наклон. Той протегна ръка за помощ. Кира се подхлъзна рязко, но силната му ръка я подкрепи и бързо, опитно я постави на земята.

— Благодаря — каза тя.

— Помислих, че имаш нужда от помощ. Но ти не се изплаши, нали?

— Напротив, сега много се изплаших — отвърна тя с усмивка, защото внезапно бе осъзнала този факт.

Той отново докосна козирката на шапката си и бързо закрачи в дългия коридор през входа на Института.

Кира видя познат студент, посочи отминаващия силует в кожено яке и попита:

— Знаеш ли кой е той?

Момчето я изгледа и издаде странен, предупредителен сигнал с уста:

— Внимавай, това е ГПУ — и безмълвно написа трите ужасни букви във въздуха.

— Така ли, такъв ли е той?

— А ти как мислиш! — възкликна студентът и възмутено подсвирна.

VI

През изминалия месец Кира не се приближи до квартала с имението с паднала градинска ограда. Тя не мислеше за градината, защото не искаше да я види празна, дори пред затворените си очи. Но на 10 ноември се отправи към нея спокойно, равно, без да бърза, без да се колебае.

Мракът идва не от самотното, прозрачно небе, а от ъглите на къщите, където, без причина, сенките неочаквано придобиват плът. В студения, невидим залез, някъде отвъд облаците, ленивите кръгове от дим над комините сякаш са покрити с ръжда. Във витрините на магазините керосиновите лампи се топят в жълти кълба зад големите замръзнали стъкла, оградени от малки оранжеви точки от потрепващ пламък. Навалил е първият сняг. Сняг, разкалян от конските копита, който прилича на бледо кафе с тънки, разтварящи се късчета захар. Снегът покрива града с мека, мълвяща тишина. Копитата удрят калта с отчетлив мокър звук, като че ли някой високо и ритмично мляска с език. Звучите се търкалят и утихват в дългите, смрачаващи се улици.

Кира завива край ъгъла, съзира черните копия, кланящи се в снега, и дърветата, в чиито мрежи от черни клони има парченца памук. Тогава, за миг, тя спира, защото внезапно я обзема страх. Сетне извързва очи към градината.

Той стоеше на стъпалата на имението с ръце в джобовете и вдигната яка. Тя остана неподвижна, загледана в него. Но той я бе чул, бързо се обърна и направи крачка към нея. Усмивка изкриви устата му в презрителна гримаса:

— Хей, Кира!

— Добър вечер, Леон.

Тя извади ръката си от тежките, черни ръкавици с един пръст. Той я задържа за един дълъг миг в студените си, силни пръсти. Запита:

— Глупаци сме, нали?

— Защо?

— Не мислех, че ще дойдеш. И аз нямах такова намерение.

— Но си тук.

— Тази сутрин, когато се събудих, вече знаех, че ще дойда. Признавам, че разумът ми подсказваше друго.

— Сега в Петроград ли живееш?

— Не, не съм бил тук от нощта, когато се запознахме. Често оставахме без храна, тъй като не успях да се придвижа до града. Но се върнах, за да се срещна с едно момиче на улицата. Поздравявам те, Кира.

— Кои оставаха без храна, защото не си успял да дойдеш в града? — Усмивката му ѝ каза, че той разбира въпроса и повече от това. Но отвърна:

— Да седнем.

Те седнаха на стъпалата, тя удари леко краката си един в друг, за да изтръска снега.

Той запитва:

— Искаш да знаеш с кого живея? Виж, палтото ми е закърпено.

— Да.

— Една жена го закърпи. Добра жена, която много ме харесва.

— Добре шие.

— Да, но зрението ѝ вече отслабва. Косата ѝ посивя. Тя е моята стара дойка, има къщичка в провинцията. Друго нещо искаш ли да знаеш?

— Не.

— Не обичам жени, които задават въпроси, но не знам дали бих харесал жена, която би ми отказала удоволствието да не ѝ отговарям на въпросите.

— Нямам въпроси.

— Има неща, които не знаеш за мен.

— Не трябва да ги знам.

— И за друго искам да те предупредя — не харесвам жени, които прекалено явно ми дават да разбере, че много ме харесват.

— Защо? Мислиш ли, че искам да ме харесваш?

— Защо си тук?

— Само защото те харесвам. Не ме интересува какво мислиш за жени, които те харесват и колко са те.

— Това е въпрос, на който няма да отговоря. Но искам да ти кажа нещо — харесвам те, малко, арогантно създание, независимо дали

искаш или не. И искам да знам — какво прави дете като теб в Техническия институт?

Той не знаеше нищо за настоящето ѝ, но тя му разказа за бъдещето си, за металните скелети, които ще построи, за стъкления небостъргач и алуминиевия мост. Той слушаше, без да я прекъсва, краищата на устните му се изкривиха в презрителна, но тъжна и забавна усмивка.

— Струва ли си това, Кира?

— Какво?

— Усилието. Създаването. Твоят стъклен небостъргач. Вероятно щеше да струва нещо преди сто години. Може да струва нещо след сто години, въпреки че се съмнявам. Но ако имах избор от всички векове, никога не бих избрал проклятието да бъде роден в този. Може би, ако не бях любопитен, бих избрал никога да не съм се раждал.

— Ако не си любопитен или ако не си гладен?

— Не съм гладен.

— Нямах ли желания?

— Имам едно желание — да се науча да желая нещо.

— Толкова ли е безнадеждно?

— Не знам. Какво си струва да искаш? Какво очакваш от света за твоя стъклен небостъргач?

— Не знам. Може би възхищение.

— Твърде съм надменен, за да искам възхищение. Но ако ти искаш, кой може да ти го даде? Кой е способен на това? Кой все още иска да бъде способен на това? Проклятие е да можеш да гледаш по-високо, отколкото ти е позволено. Човек е по-сигурен, ако гледа надолу; колкото по-надолу, толкова по-безопасно. Така е в наши дни.

— Човек може да се бори.

— Да се бори с какво? Да, можеш да бъдеш смел и да се бориш с лъвовете. Но да изтощиш бялата си, свещената си душа до крайност, за да се сражаваш с въшки...! Не, това не е добър строеж, другарко инженер. Равновесието е изцяло нарушено.

— Лео, ти не вярваш в това!

— Не знам. Не искам да вярвам в нищо, не искам да гледам надалеч. Кой е страдалец в този свят? Тези, на които им липсва нещо? Не. Страдат тези, които имат нещо, което трябва да им липсва. Слепецът не вижда, но за някои с остро зрение е невъзможно да гледат

— това е мъчение за тях. Ако можеше човек да изгуби очите си и да слезе ниско, ниско до тези, които никога не са ги искали, никога не са им липсвали...

— Никога няма да направиш това, Лео.

— Не знам. Забавно е, Кира, намерих те, защото мислех, че ти ще го направиш вместо мен. Сега се страхувам, че ти ще ме избавиш от това. Но не знам дали да ти благодаря.

Те седяха един до друг сред падащия мрак и шепнеха, защото мостовият милиционер обикаляше наоколо, зад падналите копия. Снегът скърцаше по ботушите му като нова кожа. Къщите станаха сини, тъмносини в светлото небе над тях, сякаш нощта се изправи от паважа. Жълти звезди затрептяха в замръзналите прозорци. Край ъгъла, зад дърветата, пламна улична лампа. В краката им светна триъгълник от розов мрамор, набразден от голите клони в снежно синята градина.

Леон погледна скъпия си чуждестранен часовник под орфаната риза. Скочи бързо, гъвкаво, тя остана седнала. Очите ѝ бяха пълни с възхищение, като че ли се надяваха да повтори това движение.

— Кира, трябва да вървя.

— Сега?

— Бързам за влака.

— Отново си тръгваш.

— Но този път взимам нещо със себе си.

— Нов меч?

— Не. Щит.

Тя се надигна и застана пред него. Запита покорно:

— След един месец ли?

— Да, тук, на стъпалата. В три часа. Десети декември.

— Ако си все още жив, ако не...

— Не. Ще бъда жив, защото няма да забравя.

Той взе ръката ѝ, преди тя да я протегне към него, свали черните ръкавици, вдигна бавно ръката до устните си и целуна дланта.

Сетне се обърна и закрочи. Снегът зашумя под краката му. Звучите и фигурата се стопиха в тъмнината, а тя замръзна неподвижна, с протегнатата ръка. В дланта ѝ проблесна малко пламъче, като незримо съкровище, което се боеше да не разпилее.

Ако имаше оборот в магазина, Александър Дмитриевич даваше на дъщеря си пари за транспорт до института. Тя обаче ходеше пеша, за да спести за куфарче. На Александровския пазар Кира откри едно използвано. На този пазар хората можеха да купят стоки втора ръка.

Вървеше бавно и внимателно прескачаше предметите, прострени на тротоара. Дребна, възрастна жена, положила ръце, бели като слонова кост върху шал от черна дантела я погледна с надежда и очакване. Кира стъпи до покривка за маса със сребърни вилици, син, велурен албум с избелели фотографии и три бронзови икони. Старец с черна превръзка на околото протегна мълчаливо портрет на млад офицер в позлатена рамка. Кашляща млада жена размаха износена фуста от сатен.

Кира внезапно спря. Пред нея се изправиха широки рамене, извисяващи се над дългата, безнадеждна редица от хора на тротоара. Василий Иванович чакаше мълчаливо, без да рекламира стоката си. Крехкият часовник марка „Сакс“ от светъл порцелан в две червени, неподвижни, голи ръце, бе реклама сам за себе си. Тъмните му очи под дебелия, сивеещи вежди, бяха заковани безизразно някъде отвъд главите на минавачите.

Той видя Кира, преди тя да успее да избяга и да му спести унижението. Но изглежда не се притесни. Със странната си, щастлива, безпомощна усмивка, запазена само за нея, Виктор и Ирина, Василий Иванович я поздрави с ръка:

— Как си, Кира? Радвам се да те видя, радвам се... Това? Само един стар часовник, няма голямо значение... купих го за Маруся за рождения ѝ ден. Първият ѝ рожден ден, след като се оженихме. Тя видя часовника в един музей и силно го пожела. Само този часовник и никой друг. Затова трябваше да действам дипломатично, издействах заповед на императора, за да го купя от музея. Часовникът вече не работи, ще минем и без него.

Той млъкна и погледна с надежда дебелата селянка, която се взираше в часовника и се почесваше по врата. Но когато срещна очите му, селянката се извърна и бързо се отдалечи с високо вдигнати тежки поли над филцовите ботуши.

— Това не е весело място — каза тихо Василий Иванович. — Съжалявам тези хора, които продават последните си вещи, без да

очакват нищо от живота. С мен е различно. Какво значение имат няколко вектории по-малко? Имам време да купя много нови вещи. Но аз притежавам нещо, което не мога да продам или изгубя, нещо, което не може да бъде национализирано. Аз имам бъдеще. Живо бъдеще. Моите деца. Ирина е изключително умно дете, винаги беше първа в училище, ако беше завършила в онези дни, щеше да получи златен медал. А Виктор?

Старите рамене се изправиха енергично, като войник, отдаващ чест.

— Виктор е необикновен млад човек, най-умното момче, което познавам. Да, понякога спорим, но той е млад, неопитен. Помни ми думата: някой ден Виктор ще стигне много далеч.

— А Ирина ще стане известна художничка, чичо.

— Кира, прочете ли тази сутрин вестниците? Наблюдавай действията на Англия, след един-два месеца...

Дебел човек с шапка от моржова кожа спря и измери критично с очи часовника.

— Гражданино, ще ти дам петдесет милиона за това — каза рязко той и посочи порцелановата стока с късия си пръст в кожена ръкавица.

С тази сума не можеше да се купят и пет килограма хляб. Василий Иванович се поколеба, погледна тъжно червенеещото се небе над къщите и дългата редица от сенки на тротоара, които се взираха с надежда и очакване във всеки минавач.

— Е, не знам... — измърмори той.

— Но, гражданино — обърна се Кира към човека с неочакван остър, предизвикателен глас, като възмутена домакиня, — петдесет милиона? Току-що предложих на този гражданин шестдесет милиона за часовника и той ми отказа. Щях да му предложа...

— Давам седемдесет и пет милиона и го взимам — заяви непознатият.

Василий Иванович преброи внимателно банкнотите, без да гледа часовника, който изчезна в тълпата, люлеещ се до масивния крак на купувача.

— Дете, откъде научи това?

— Човек всичко може да научи в спешен случай — засмя се тя.

Те се разделиха, Кира продължи да търси куфарче на пазара.

Василий Иванович потегли пеша към къщи. Нощта се спускаше, снегът се сипеше лениво, равномерно, сякаш да пести сили за дълго състезание. Гъста бяла пяна покри тротоарите.

На ъгъла две човешки очи погледнаха към Василий Иванович на нивото на стомаха му. Очите бяха на младо, гладко избръснато лице. Крайниците на тялото, на което принадлежеше лицето, като че ли бяха потънали в улицата до коленете. С усилие Василий Иванович осъзна, че тялото няма крака и свършва в два пъна в снега, увити в мръсни парцали. Останалата част на тялото беше облечена в спретната, закърпена униформа на офицер от императорската армия. Един от ръкавите беше празен, в другия имаше безмълвна ръка с вестник, насочена към минавачите. На ревера на униформата Василий Иванович забеляза малка черно-оранжева лента, ордена на Георгиевския кръст.

Той спря и купи вестник за петдесет хиляди рубли. Подаде банкнота от милион рубли.

— Съжалявам, гражданино, нямам дребни — чу се тих, учтив глас.

Василий Иванович отговори дрезгаво:

— Задръжете парите. Въпреки това ще ви бъда длъжник.

И закрачи бързо, без да се обръща.

* * *

Кира беше на лекции в Института. Препълнената аудитория бе студена, седналите по пода и на пътеките студенти бяха с палта и вълнени шапки.

Вратата се отвори внимателно, появи се глава на човек, който хвърли мигновен поглед към подиума на професора. Кира разпозна белега на дясното слепоочие. Това бе лекция за начинаещи, което не бе за него, влязъл бе по погрешка. Когато се отдръпваше, за да излезе, той забеляза Кира. Влезе, затвори безшумно вратата и свали шапката си. Тя го наблюдаваше с крайчеца на околото си. Имаше място до пътеката до вратата, но той бързо се отправи към нея и се настани на стъпалата на пътеката, в краката ѝ.

Тя не устоя на изкушението да го проследи с очи. Той мълчаливо се поклони, едва забележимо се усмихна и насочи вниманието си към професорския подиум. Седеше неподвижен, с кръстосани крака, неподвижната му ръка почиваше върху коляното. Ръката сякаш бе изтъкана само от кости, кожа и нерви, лицето бе с хлътнали бузи и остри, рязко очертани скули. В коженото си яке изглеждаше по-заплашителен от пистолет, по комунист от развяващо се червено знаме. Той нито веднъж не я погледна.

В края на лекцията, когато тълпа от нетърпеливи крака се завтече към изхода, той, без да бърза, се обърна към Кира.

— Как си?

— Учудена.

— От какво?

— Откога съвестните комунисти си губят времето с ненужни лекции?

— Съвестните комунисти са любопитни. Те искат да изследват това, което не разбират.

— Научих, че те имат много ефикасни начини да задоволят любопитството си.

— Комунистите невинаги желаят да използват тези начини, затова трябва да се потрудат — каза спокойно той.

— За кого — за себе си, за партията?

— Понякога и за себе си, и за партията.

Те бяха излезли от аудиторията и вървяха заедно по коридора. Силна ръка потупа по гърба Кира, разнесе се шумен смях:

— Много добре, другарко Аргунова! — изрева в лицето ѝ другарката Соня. — Каква изненада! Не се ли срамувате? Движете се в компанията на другаря Таганов, най-червеният комунист, който имаме.

— Страхуваш се, че ще го покваря ли, другарко Соня?

— Да го поквариш? Него? Нямах никакъв шанс, драга, никакъв. Е, довиждане, трябва да бягам. Имам три събрания в четири часа и обещах да присъствам и на трите!

Късите крака на другарката замаршируваха шумно из залата. В ръката ѝ като раница се люлееше масивно куфарче.

— Вкъщи ли си отивате, другарко Аргунова? — запита той.

— Да, другарю Таганов.

— Имате ли нещо против да бъдете компрометирана от присъствието на един много червен комунист?

— Съвсем не, ако репутацията ви няма да бъде накърнена от присъствието на една много бяла дама.

Навън снегът се топеше в кал под множеството забързани крака и замръзваше в остри, неравни ръбове. Той я помоли мълчаливо за разрешение и взе ръката ѝ в своята. Тя мълчаливо кимна и затвори очите си. Закрачиха в тишина. Вдигна глава към него и се усмихна:

— Мислех, че комунистите никога не правят нищо, освен това, което трябва.

— Това е странно, сигурно съм много лош комунист, защото винаги правя това, което искам — усмихна ѝ се той.

— А революционният дълг?

— Няма дълг. Ако знаеш, че дадено действие е правилно, искаш да го извършиш. Ако не искаш да го извършиш, значи не е правилно. Ако действието е правилно и ти не искаш да го извършиш, тогава не знаеш какво е правилно, тоест не си мъж.

— Искал ли си някога нещо поради една-единствена причина — че ти го искаш?

— Разбира се. Винаги искам нещо само поради тази причина. Никога не съм искал нещо, ако не помага на каузата ми. Защото това е моята кауза.

— И твоята кауза е да се отречеш от себе си заради милионите хора?

— Не. Искам да заведа милионите там, където искам те да бъдат. Заради мен.

— И ако считаш нещо за правилно, ти го правиш на всяка цена?

— Знам какво ще кажеш. Това казват много от враговете ни — възхищаваш се на идеалите ни, но се отвърщаваш от методите ни.

— Отвърщавам се от идеалите ви.

— Защо?

— Поради една причина, основна, неизменна и вечна. Няма значение какво обещава партията ви да постигне, няма значение, че обещава да построи рай за човечеството, каквото и друго да доказвате, има нещо, от което не можете да се избавите, нещо, което ще превърне рая ви в неописуем ад: твърдението ви, че човек трябва да живее заради държавата.

— За какво по-добро трябва да живеят хората?

— Нима не знаеш — гласът ѝ неочаквано потрепери в страстна молба, която не успя да прикрие, — нима не знаеш, че има нещо в нас, в най-добрите от нас, което нито една ръка не трябва да докосва? Нещо свято, защото и само защото човек може да каже: Това е мое? Нима не знаеш, че ние живеем само заради себе си, както правят най-добрите от нас, тези, които го заслужават? Не знаеш ли, че има нещо в нас, което никога не трябва да бъде докосвано от нито една държава, колектив, от милионите хора?

— Не — отговори просто той.

— Другарю Таганов, колко много има да учите — прошепна тя.

Той я изгледа с едва забележимата си усмивка и я погали по ръката, като дете:

— Не знаеш ли, че не можем да жертваме милионите заради малцина?

— Да жертвате малцина? Въпреки че те са най-добрите? Ако откажете на най-добрите място на върха, тогава ще ги загубите. Вашите маси, вашите милиони, са тълпи от сиви, смачкани, прогнили души, които нямат собствени мисли, нямат воля и мечти. Те ядат и спят и покорно дъвчат думи, които други им слагат в главите. И заради тях вие ще жертвате малцината, които познават живота, които са живота? Отвращавам се от идеалите ви, защото не познавам по-грозна несправедливост — да даваш на незаслужилите. Защото хората не са равни в способностите си и не можете да ги третирате като равни. И защото аз се отвращавам от почти всички хора.

— Радвам се да чуя това. И аз се отвращавам от хората.

— Но тогава...

— За разлика от теб не се наслаждавам на удоволствието да се отвращавам от околните, а искам да ги направя приемливи, да ги издигна на моето ниво. От теб ще стане прекрасен малък боец на наша страна.

— Знаеш, че това не е възможно.

— Така е. Но защо не се бориш против нас?

— Защото вие ме интересувате по-малко, отколкото враговете ви се интересуват от вас. Не желая да се сражавам за хората, не желая да се сражавам против хората, не желая да слушам за хората. Искам да бъда оставена на мира и да живея живота си.

— Това е странно желание.

— Нима? А какво е държавата, освен слуга и удобство за хората, като електрическата инсталация и водопровода? Не е ли нелепо да се твърди, че хората съществуват заради водопровода, а не обратното?

— Ако водопроводните тръби се повредят, не е ли нелепо да бездействаш и да не ги поправиш?

— Желая ти успех, другарю Таганов. Надявам се, че когато в тези тръби потече собствената ти кръв, все още ще си убеден, че си струва да бъдат поправени.

— Не се страхувам от това. Но се страхувам какво може да се случи на жена като теб във времена като днешните.

— Тогава съзнаваш какви са тези времена.

— Всички го знаем, не сме слепи. Знам, че е нещо като ад на земята. Въпреки това, ако имах избор, бих избрал да бъда роден, където съм, и бих изживял живота си по същия начин. Защото ние не бездействаме, не мечтаем, не се оплакваме и не искаме. Ние действаме, правим, строим!

Кира харесва звукът от стъпките му до нея — равни, спокойни. Харесва и гласът му, който прилича на стъпките. Той се е сражавал в Червената армия и тя не се възхищава от битките му. Но се възхищава от белега на челото му. Той се усмихва подигравателно на историята за изгубените фабрики на Аргунови, но се безпокои, че Кира носи стари обувки. Думите му воюват с нейните, но очите му търсят подкрепата на очите ѝ. Тя казва „не“ на думите му и „да“ на гласа, който ги изрича.

Кира спря при плакат на Държавните академични театри — трите театъра, които преди се наричаха императорски.

— „Риголето“ — промълви тя тъжно. — Харесваш ли опера, другарю Таганов?

— Никога не съм ходил на опера.

Тя продължи да крачи. Той каза:

— Получавам много билети от комунистическата организация. Но нямам време. Ходиш ли често на опера?

— Не много често. За последен път ходих преди шест години. Не мога да си позволя билет, защото съм от буржоазно семейство.

— Ще дойдеш ли с мен на опера, ако те поканя?

— Опитай.

— Ще дойдеш ли с мен на опера, другарко Аргунова?

Веждите ѝ дяволито затанцуваха:

— Комунистическата организация в Института няма ли тайна информация за всички студенти?

— Защо? — объркано отговори той.

— Оттам можеш да разбереш, че името ми е Кира.

На строгата му, твърда уста се появи странна, топла усмивка:

— Но там няма да разбереш, че се казвам Андрей.

— С радост приемам поканата ти, Андрей.

— Благодаря ти, Кира.

Пред вратата на къщата от червени тухли при Мойка тя протегна ръка:

— Ще нарушиш ли партийната дисциплина, ако стиснеш ръката на една контрареволуционерка?

Той здраво стисна ръката ѝ:

— Партийната дисциплина не трябва да бъде нарушавана, но може да бъде разтягана.

Очите им се срещнаха по-дълго от ръцете в безмълвно, смущаващо съгласие. После той отмина с леките, точни стъпки на войник. Тя изтича по четирите етажа със старата барета в ръце, като се смееше и разтърсваше разрошената си глава.

VII

Александър Дмитриевич държеше спестяванията си, зашита във фланелата. Беше си създал навик да вдига ръка до сърцето си, сякаш стомаха го боли. Така опипваше банкнотите и се чувстваше сигурен. Когато му трябваша пари, разрязваше дебелия тъкан, зашита с бял конец и въздишаше, защото банкнотите намаляваха. На шестнадесети ноември той разряза кесийката за последен път.

Трябваше да плати специалния данък за частните търговци, предназначен за подпомагане на гладуващите в Поволжието. В резултат беше принуден да затвори малкия магазин за текстил, намиращ се в пекарната. Провали се още едно частно предприятие.

Това не изненада Александър Дмитриевич. Частните магазини никнеха по ъглите, свежи и пълни с надежда, като гъби след дъжд. Някои частници успяваха. Той ги беше виждал — мъже във великолепни кожени палта, с бели, отпуснати бузи, подобни на масло за закуска. Очите им го караха да вдига нервно ръката си към снопчето над сърцето му. Тези хора бяха в първите редове на театрите, купуваха от сладкарниците кръгли, бели кутии с торти на цената на многомесечната издръжка за обикновено семейство. Те наемаха таксите и плащаха за това. Дръзките улични деца ги наричаха „непмани“, карикатурите им украсяваха страниците на червените вестници, където ги заклеяваха презрително като хиените на НЕП. Но кожените им палта се возеха в автомобилите, с които летяха червените величия из Петроград. Александър Дмитриевич равнодушно се питаше какви ли са тайните им. Ужасната дума „спекулант“ обаче го караше да трепери — той нямаше талант на изнудвач.

Остави празните кутии в пекарната, но отнесе вкъщи избелелия надпис от памук. Сгъна го внимателно и го сложи в чекмеджето, където пазеше старите бланки с гравираното име на текстилни фабрики „Аргунови“.

— Няма да работя за съветската власт, дори и ако всички гладуваме — заяви той.

Галина Петровна проплака, че нещо трябва да се направи. Един ден пристигна неочаквана помощ в лицето на бившия счетоводител на фабриката на Аргунови. Той носеше очила и войнишко палто, без да се интересува, че бузите му са небръснати. Закърши съчувствено ръце — знаеше как да изрази уважението си към вишестоящите при всякакви обстоятелства:

— О, Александър Дмитриевич, това не е живот за вас, колко, колко жалко... но ако се обединим... само малко да инвестирате, аз ще свърша цялата работа...

Двамата направиха съдружие — Александър Дмитриевич се задължи да произвежда сапун, небръснатият счетоводител се нае да го продава на отличната си сергия в Александровския пазар.

— Как ще стане ли? — ентузиазирано възкликна той. — Просто като фасул. Ще ви доставя най-добрата рецепта за производство на сапун. Сапунът сега е много ценен, толкова е дефицитен, хората ще го изтръгнат от ръцете ви. Знаем къде да намерим развалена свинска мас, не става за ядене, но е добра за сапун.

Александър Дмитриевич изхарчи последните си пари за развалена свинска мас, която стопи върху кухненската печка в големия меден леген, използван за пране от семейството. Наведен, примигващ над врящата пара, с вдигнати ръкави, той разбърка течността с дървена лъжица. Вратата на кухнята беше отворена, защото това бе единствената печка в апартамента. Стаята се изпълни до тавана със струйки пара и горчива, тежка миризма на заводски склад. Галина Петровна нарязва развалената свинска мас на кухненската маса с деликатно вдигнато кутре, като шумно прочистваше гърлото си.

Лидия продължаваше да свири на пианото си. Тя гордо изтъкваше две постижения — чудесната си коса, която разресваше всеки ден по половин час, и пианото, на което всеки ден свиреше по три часа. Галина Петровна поиска да слуша Шопен, Лидия изпълни желанието ѝ. Печалната музика, нежна като розови листа, стелещи се в мрака на стар парк, тихо премина през мъглата от сапунена пара. Галина Петровна не разбра защо сълзи покапаха върху ножа на ръката ѝ, и реши, че причината е свинската мас, която дразнеше очите ѝ.

До масата седи Кира с учебник, без да обръща внимание на миризмата на сапун, която бодне гърлото ѝ с малки, остри игли. Трябва да научи и запомни текста в учебника за моста, който един ден ще

построй. Но не може да се съсредоточи. Поглежда дланта на дясната си ръка, бавно и крадешком докосва с нея бузата си, от слепоочието до брадичката. Това е отстъпление пред всичко, което винаги е отхвърляла. Тя се изчервява, но другите не виждат това през воала от пара.

Сапунът беше произведен в меки, влажни, мръснокафяви квадрати. Александър Дмитриевич изрови помътняло медно копче от яхтеното си сако и отпечата котва в ъгъла на всеки квадрат.

— Добра идея, запазена марка! — зарадва се небръснатият счетоводител. — Ще наречем сапуна „Морски сапун Аргунови“. Това е добро, революционно име.

Половин килограм сапун струваше повече на Александър Дмитриевич, отколкото бе цената му на пазара.

— Няма значение — рече съдружникът му. — Така е по-добре, купувачите повече ще ценят стоката ни, защото ще плащат повече. Това е качествен сапун, не е като боклука на Жуков.

Той преметна поднос с връзки през рамо, подреди внимателно кафявите квадрати и замина, като си подсвиркваше, за Александровския пазар.

* * *

В залата на Института Кира видя другарката Соня, която държеше реч на петима първокурсници. Както обикновено, тя бе обкръжена от нови студенти и говореше, размахвайки късите си ръце, като защитни криле:

— ... другарят Серов е най-добрият боец в редиците на пролетарските студенти. Революционните постижения на другаря Серов се ненадминати, той е героят от Мелитопол...

Луничаво момче с килната войнишка шапка, което бързаше към коридора, спря рязко и изляя към другарката Соня:

— Героят от Мелитопол? Чувала ли си някога за Андрей Таганов?

Изплю слънчогледова семка право в копчето на коженото яке на другарката Соня и отмина небрежно. Соня не отговори, а Кира забеляза неприятната гримаса на лицето ѝ.

Когато Соня остана сама, което бе рядко явление, Кира я запита:
— Какъв човек е другарят Таганов?

Соня се почеса по тила и отговори, без да се усмихва:

— Предполагам, че е съвършен революционер. Доста хора го определят по този начин. Но той не е моят идеал за добър пролетарий, защото е затворен и страни от колектива. Ако имаш някакви желаня за леглото му, забрави ги, другарко Аргунова. Той е нещо като светец, спи с червеното знаме, повярвай ми, знам какво говоря.

Тя се изсмя при изражението на Кира и като се отдалечаваше тромаво, подхвърли през рамо:

— Хайде, нищо няма да ти стане от малко груб пролетарски речник.

* * *

Андрей Таганов отново влезе на лекция за първокурсници в препълнената аудитория. Откри с очи Кира в тълпата, с лакти си проправи път до нея и прошепна:

— Имам билети за утре вечер. Театър „Михайловски“, за „Риголето“.

— О, Андрей!

— Да ти се обадя ли?

— Аз съм стая 14, 4-ти етаж, задното стълбище.

— Ще дойда в седем и половина.

— Мога ли да ти благодаря?

— Не.

— Седни, ще ти направя място.

— Не мога, трябва да бързам, имам лекция.

Внимателно, безшумно той си проби път до изхода, където се обърна, за да я погледне. Тя се усмихваше.

* * *

Кира даде ултиматум на майка си:

— Майко, трябва ми рокля. Утре отивам на опера.

— На опера! — Галина Петровна изпусна лука, който белеше, Лидия изпусна бродерията си.

— Кой е той? — пое дълбоко дъх Лидия.

— Едно момче от Института.

— Добре ли изглежда?

— Да, може да се каже.

— Как се казва? — запита Галина Петровна.

— Андрей Таганов.

— Таганов? Никога не съм чувала това име. От добро семейство ли е?

Кира се засмя и сви рамене, без да отговори.

Намериха необходимото на дъното на раклата — стара рокля на Галина Петровна от мека, тъмносива коприна. След три проби и консултации между Галина Петровна и Лидия, след като осемнадесет часа два чифта рамене и две ръце, наведени над масления фитил, трескаво шиха с две игли, за Кира беше създадена семпла рокля с къси ръкави и обикновена яка, защото не достигна плат за ръб. Преди вечеря Кира съобщи:

— Внимавайте, когато пристигне — той е комунист.

— Кому... — възкликна Галина Петровна и солницата падна в купата с просо.

— Кира, как е възможно да се сприятелиш с комунист! — задави се Лидия. — И то след като постоянно повтаряш колко ги мразиш!

— Харесвам го.

— Кира, това е ужасно! Ти се отричаш от социалния си произход, след като водиш комунист вкъщи! Аз лично няма да говоря с него.

Без да протестира, Галина Петровна само въздъхна горчиво:

— Кира, ти винаги правиш лошото още по-лошо.

За вечеря имаше отново просо, което бе вкиснато. Всички го забелязаха, но никой не се обади, за да не развали апетита на другите. Трябваше да го изядат, защото нямаше друго. Вечерята премина в мълчание.

Когато звънецът иззвъня, Лидия, пълна с любопитство, изтича до вратата, въпреки убежденията си.

— Извинете, търся Кира — каза Андрей и свали шапката си.

— Да, разбира се — отговори ледено Лидия.

Кира представи госта на семейството си. Александър Дмитриевич поздрави с „Добър вечер“ и остана безмълвен, като се втренчи неспокойно в Андрей. Лидия кимна и се извърна настрана. Но Галина Петровна се усмихна широко:

— Другарю Таганов, много се радвам, че дъщеря ми ще иде на истинска пролетарска опера в една от нашите, големи, червени зали!

Очите на Кира и Андрей се срещнаха над масления фитил. Тя му беше благодарна за спокойното, достойно кимване, с което посрещна тази забележка.

Два дни седмично представленията в държавните академични опери са за профсъюзите. На публиката не се продават билети, а се разпространяват на половин цена за професионалните съюзи. Затова във фойето на театър „Михайловски“, сред спретнатите нови костюми и военни униформи тежко се влачат филцови ботуши и напукани ръце плахо свалят кожени шапки над широки, космати уши. Някои са стеснителни и несмели, други предизвикателно се разхождат край внушителния разкош на операта и люпят семки. Съпруги на профсъюзни началници с фризирани прически и блестящи маникюри оглеждат гордо публиката, изпънати в лачени пантофки и нови рокли последна мода. Бляскави лимузини задъхано и тежко спират до ярко осветения вход, изхвърлят масивни кожени палта, които бързат по тротоара. Ръце в ръкавици се протягат и хвърлят монети на парцаливите продавачи на оперни програми. Продавачите, замръзнали, сиви сенки, угоднически тичат между профсъюзната публика, по-богата, дръзка и добре хранена от обикновените посетители, които си плащат билетите.

Оперната зала мирише на старо кадифе, на мрамор и молци. Четири балкона се издигат високо към огромен полилей от кристални вериги, който хвърля малки цветни дъги на далечния таван. Пет години на революция не са докоснали тържественото величие на операта, с едно изключение — имперският орел е свален от голямата централна ложа, принадлежала на императорското семейство.

Кира си припомня дългите копринени шлейфове, голите бели рамене и диамантите, които светят като кристалите на полилея и плуват по оранжевите килими върху широките пътеки. Сега диамантите са малко, роклите са тъмни, строги, с високи яки и дълги ръкави. Стройна и изправена в роклята си от мека сива коприна, тя

крачи под ръка с млад, висок мъж с кожено яке. Оглежда спокойно публиката, сякаш я познава от много години.

Завесата се вдига и музиката изпълва черната, дълга зала, с нарастващ задъхан грохот, който разпъва стените. В гърлото на Кира засяда буца, тя отваря уста, за да поеме дъх. Извън залата са фитилите в ленено масло, хората, чакащи на опашка за трамвай, червените знамена и диктатурата на пролетариата. На сцената, край мраморните колони на италиански дворец, жени размахват нежно и грациозно ръце, като тръстика, във вълните на музиката. Дълги кадифени шлейфове шумят под ослепителните лъчи и младият, безгрижен херцог на Мантуа, пиян от музика, светлина и младост, пее предизвикателно и със смях към сиви, изкривени лица в мрака. Лица, които ще забравят за миг часа, деня и века, в които живеят.

В залата Кира погледна Андрей — той не гледаше към сцената. Гледаше нея.

В почивката, във фоайето, те се срещнаха с другарката Соня под ръка с другаря Павел Серов. Серов е в безупречен костюм, Соня е в смачкана, копринена рокля, скъсана под дясната мишница. Тя се засмя сърдечно и тупна Кира по рамото:

— Стана пролетарка, така ли? Или другарят Таганов е станал буржоа?

— Соня, това е много неучтиво — възрази Серов и бледите му устни се разтегнаха в широка усмивка. — Поздравявам другарката Аргунова за разумния избор.

— Откъде знаете името ми? Не се познаваме.

— Знаем много, другарко Аргунова — приятно отговори Серов. — Много знаем.

Другарката Соня се усмихна и като ловко направляваше Серов за ръката, изчезна с него в тълпата.

На път за вкъщи Кира запитва Андрей:

— Хареса ли ти операта?

— Не особено.

— Андрей, не разбираш ли, че пропускаш нещо?

— Не, Кира, тези неща са доста глупави и безсмислени.

— Можеш ли да харесаш нещо, което е красиво, макар и безсмислено?

— Не. Но едно нещо много ми хареса.

— Музиката?

— Не, ти. Начинът, по който я слушаше.

По-късно, на дюшека в ъгъла, Кира си помисли със съжаление, че той не бе казал нищо за новата ѝ рокля.

Тя бе седнала до прозореца в аудиторията, с ръка, подпряна на челото, и лакът на наклоненото бюро. Главата я болеше. Виждаше отражението на самотната, жълта крушка в прозореца, и собственото си изпито лице с разрошена коса, паднала над очите. Лицето и крушката — различни сенки, плуваха сред мразовития залез отвъд прозореца. Залез, зловещ и леден, като мъртвец.

През краката ѝ минаха студени тръпки от течението в залата. Яката на роклята ѝ беше прекалено стегната, лекцията — прекалено дълга. А беше само втори декември. Оставаха още толкова много дни и лекции. Пръстите ѝ тихо удряха прозореца и всеки удар бе направен от две срички, които се повтаряха безкрайно и упорито, против волята ѝ. Име от три букви отекваше в слепоочията ѝ, име, което тя не искаше да чуе, но го слушаше безспир, като че ли нещо в нея викаше за помощ.

Кира не забеляза, че лекцията свърши. В следващия миг тя крачеше навън по дългия, тъмен коридор към белия тротоар. Стъпи в снега и се загърна в палтото си срещу пронизващия вятър. Един глас тихо се появи от мрака:

— Добър вечер, Кира.

Тя позна гласа. Краката ѝ замряха, сетне дъхът ѝ, сърцето ѝ.

В сумрачния ъгъл до вратата Леон се беше облегал на стената и я гледаше.

— Лео... как... как... можа?

— Трябваше да те видя.

Неусмихващото се лице бе бледо, мрачно. Те дочуха бързи стъпки. Павел Серов изтича край тях. Спря изведнъж, загледа се в тъмнината, хвърли мигновен поглед към Кира. Сви рамене и се отдалечи по улицата. Обърна се още веднъж, за да ги погледне.

— Да се махаме от тук — прошепна тя.

Лео махна на шейна, помогна ѝ да се качи и зави коленете им с тежкото одеяло. Шейната рязко потегли.

— Лео... какво правиш?

- Нямахте друг начин да те намеря.
— И ти...
— Чаках три часа на входа. Почти загубих надежда.
— Но не беше ли...
— Опасно. Да, много.
— И ти дойде отново от провинцията?
— Да.
— Какво искаш да ми кажеш?
— Нищо. Искан да те видя.

На кея при Адмиралтейството шейната спря и двамата слязоха до парапета. Нева беше замръзнала. Между високите ѝ брегове се беше проснала широка, дебела бяла пътека. Човешки крака бяха утъпкали дълга, пуста диря в снега.

Спускат се по стръмния, замръзнал бряг до леда долу и вървят мълчаливо, обзети от внезапна самота в бялата пустош. Реката дълбоко се врязва в сърцето на града и се слива с тишината на снега и небето. В далечината комини — малки, черни клечки за кибрит — немощно поздравяват с кафяв, топящ се пушек залеза, падащ в мъгла от мраз и дим. После хоризонтът се превръща в червена рана, сурова и лъскава, като жива плът. Раната се затваря и кръвта потича бавно и високо в небесата, сред неясен, тъмнооранжев обков, трептящ в жълто и пурпурно и се предава в мек, но неустоим син саван. Малките далечни къщи са с изрязани кафяви, счупени прозорци. В някои прозорци се събира огън от залеза, в други слабо проблясват тънки, стоманени светлинни, ледени и синкави, като снега. В златното острие на Адмиралтейството над черния град за миг се задържа упорит слънчев лъч от вече изчезналото слънце.

- Днес мислих за теб — промълви Кира.
— Така ли?

Пръстите му стиснаха до болка ръката ѝ. Той се надвеси над нея с големи, заплашителни, дръзки очи. Очи, които разбираха всичко, нежни и изкусни.

- Да — отвърна тихо тя.

Бяха сами в средата на реката. Над тях на моста прогърмя трамвай и разтърси стоманените колони до основите им във водата. Със сурово лице той изрече:

— И аз мислих за теб, но против волята си. Дълго се борих с това.

Тя остана неподвижна, напрегната, изправена.

— Искам да ти кажа нещо — лицето му бе близко до нейното.

Без да мисли, безволево, с нечий друг глас, който ѝ заповядва, тя се чу да казва:

— Да?

Целувката му бе като рана. Ръцете ѝ се склучиха около плашещото чудо, наречено мъжко тяло. Тя го чу да шепне толкова близо, сякаш устните ѝ го чува първи:

— Кира, обичам те...

И тогава чужда воля отвори устата ѝ и тя започна да повтаря безспирно, гладно, безумно:

— Лео, обичам те, обичам те, обичам те...

Наблизо се появи минувач. Искра от цигара проблесна в тъмнината. Леон взе ръката ѝ и я поведе към моста по опасното пространство от дълбок неотъпкан сняг.

Те застанаха в тъмата на стоманените сводове. През черния прилив горе видяха как червеното небе бавно умира.

Тя не разбираше думите му, защото устните му бяха притиснати в нейните, не знаеше, че яката на палтото ѝ е разкопчана, защото ръката му бе на гърдите ѝ.

На моста над тях премина трамвай, стоманените колони се разтърсиха с глух грохот и дълго след това слабо проплакваха.

— Ще дойда утре — бяха първите думи, които стигнаха до съзнанието ѝ.

Тя намери сила, изтръпна и рече:

— Не, недей, много е опасно. Страхувам се, че те видяха днес. В Института има шпиони. Изчакай една седмица.

— Толкова дълго?

— Да.

— Тук?

— Не, на нашето място. Вечерта, в девет.

— Трудно ще ми бъде да чакам.

— Лео, Лео...

— Какво?

— Нищо. Обичам да слушам името ти.

Тази нощ, на дюшека в ъгъла на стаята, тя дълго лежа неподвижна и гледаше как синият квадрат на прозореца се превръща в розов.

VIII

На следващия ден в коридора на Института студент с червена значка спря Кира:

— Гражданко Аргунова, търсят ви от комунистическата организация. Веднага трябва да се явите.

В стаята, до дълга гола маса седеше Павел Серов.

— Гражданко Аргунова, кой беше мъжът с вас снощи при входа?
— запита я той.

Държеше здраво в устата си цигара и я погледна през дима.

— Какъв мъж?

— Имате проблем с паметта ли, другарко Аргунова? Човекът, с когото ви видях снощи при вратата.

Зад Павел Серов висеше портрет на Ленин, който гледаше встрани с лукаво намигване. Лицето му беше замръзнало в полуусмивка.

— О, да спомних си, имаше човек, който ме помоли да го упътя за една улица. Не го познавам.

Павел Серов изтръска цигарата си в счупен пепелник и отбеляза учтиво:

— Другарко Аргунова, вие учите в Техническия институт и несъмнено бихте искала да продължите, нали?

— Несъмнено.

— Кой беше този човек?

— Не го попитах.

— Много добре. Повече няма да ви питам. Сигурен съм, че и двамата знаем името му. Искам само адресът му.

— Да, момент... да, той попита за пътя до ул. „Садовая“. Вижете там.

— Другарко Аргунова, припомням ви, че членовете на вашата фракция постоянно обвиняват, нас пролетарските студенти, че сме тайна, полицейска организация. Това може би е вярно, нали?

— Тогава може ли аз да ви задам въпрос?

— Естествено, винаги за една дама.

— Кой е този човек?

— Гражданко Аргунова, да ви припомням ли, че това не е шега?

— удари с юмрук по масата Серов.

— Ако не е шега, тогава кажете ми какво е.

— Ще разберете, и то много скоро. Живеете в Съветска Русия достатъчно дълго и съзнавате колко е опасно да помагате на контрареволуционери.

Вратата се отвори и Андрей Таганов влезе, без да чука. За разлика от Серов, който твърде бързо вдигна цигарата към устата си, той бе напълно спокоен.

— Добро утро, Кира — равно каза Андрей.

— Добро утро, Андрей.

Той се приближи до масата, взе цигара и се наведе към Серов, който бързо вдигна ръката си. Серов чакаше, но Андрей не каза нищо. Застана до масата и мълчаливо ги изгледа. Димът от цигарата му се издигна право нагоре.

— Другарко Аргунова, не се съмнявам в политическата ви благонадеждност — меко каза Серов. — Сигурен съм, че можете да отговорите на един въпрос. Какъв е адресът на този човек?

— Казах ви, че не го познавам. Никога не съм го виждала преди, затова не знам адреса му.

Серов с бърз поглед провери реакцията на Андрей, но той не помръдна. Облегна се напред и заговори, тихо, поверително:

— Другарко Аргунова, искам да знаете, че този човек се издирва от властите. Може би не е наша работа да го търсим. Но ако ни помогнете да го открием, това би било от голямо значение за вас, за мен, за всички нас — завърши той многозначително.

— Какво да правя, ако не мога да ви помогна?

— Върви си къщи, Кира — обади се Андрей.

Серов изпусна цигарата си. Андрей прибави:

— Освен ако нямаш лекции. Ако имаме нужда от теб, аз ще те извикам.

Кира се обърна и излезе. Андрей седна до ъгъла на масата и кръстоса крака, без да гледа другия. Павел Серов се усмихна, изкашля се:

— Андрей, стари приятелю, надявам се, не мислиш, че аз... тя е твоя приятелка и...

— Не, не мисля.

— Никога не поставям под въпрос и не критикувам действията ти. Дори и когато считам, че не е дисциплинирано да се отменя заповед на другар-комунист пред външен човек.

— Какви дисциплинарни правила ти позволиха да я извикаш на разпит?

— Съжалявам, приятелю, грешката е моя. Разбира се, само се опитвах да ти помогна.

— Не съм искал помощ.

— Ето какво се случи, Андрей — видях я с него снощи на входа. Виждал съм го на снимки, ГПУ го издирва от почти два месеца.

— Защо не ми докладва?

— Не бях сигурен, че това е той. Може да сгреша и...

— Помощта ти би била полезна за теб самия?

— Не ме обвиняваш в лични мотиви, нали? Може би превиших правата си в този случай с ГПУ, знам, че това е твоя работа, но само исках да помогна на събрат-пролетарий. Знаеш, че нищо не може да ме спре да изпълня дълга си, дори... личната привързаност.

— Нарушението на партийната дисциплина е нарушение на дисциплината, независимо от кого е извършено.

Павел Серов се втренчи в Андрей и бавно каза:

— Точно така мисля и аз.

— Не е целесъобразно да се прекалява в изпълнението на задълженията.

— Разбира се. Това е толкова лошо, колкото и да си небрежен.

— За в бъдеще всички политически разпити в тази организация ще се извършват от мен.

— Както кажеш.

— Ако считаш, че не мога да изпълнявам тази задача, докладвай на партията и поискай да ме уволнят.

— Андрей, как можа да кажеш това! За секунда не се съмнявам, че си ценен кадър на партията! Знаеш, че винаги съм бил най-големият ти почитател, та ти си героят от Мелитопол. Не сме ли стари приятели? Забрави ли, че се сражавахме двамата в окопите, под червеното знаме, ти и аз, рамо до рамо?

— Да, сражавахме се.

През 1896 г. жилищната сграда от червени тухли при Путиловската фабрика в Петроград нямаше канализация. Петдесет работнически семейства, които се тъпчеха на трите етажа, разполагаха с петдесет варела за вода. Когато Андрей Таганов се роди, един добър съсед докара варел от площадката на стълбището, разчупи с брадва леда и го изпразни. Бледите треперещи ръце на младата майка натъпкаха вътре вехта възглавница. Това бе първото легло на Андрей. Майка му се наведе над варела-легло и започна да се смее щастливо, истерично, сълзи закапаха в трапчинките на малките ѝ, червени ръце. Баща му не разбра, че има син в продължение на три дни. Той отсъстваше вече седмица и съседите обсъждаха това шепнешком.

Но през 1905 г. съседите вече не трябваше да шепнат за бащата на Андрей. Той не криеше червеното знаме, което разносяше из улиците на Санкт Петербург, нито малките, бели позиви — семена в тъмната почва на тълпите. Не криеше и огнените думи, прославящи първата руска революция, разносяни от мощния му глас, като силен вятър, който разпръсква семената на бунта.

Веднъж, когато Андрей беше на десет години, в кухнята се появиха жандарми. Той се загледа в медните копчета на шинелите им. Жандармите имаха черни мустаци и истински пушки. Ботушите им изтъркаха последната боя на кухненския под. Баща му бавно облече палтото си и целуна майка му. Ръцете ѝ се впиха в него като пипала. Силна ръка я откъсна и тя падна на прага. Те оставиха отворена вратата, ботушите им отекнаха по стълбите. Косите на майка му се разпиляха върху тухлите на площадката пред апартамента им.

Андрей пишеше писмата на майка си. И двамата бяха неграмотни, но Андрей сам се научи да пише. Писмата заминаваха за баща му и на плика, в мястото за адреса, Андрей изписваше с големи тромави букви името на град в Сибир. След време майка му престана да му диктува. Баща му никога не се завърна.

След това Андрей започна да пренася кошници с пране в пералнята, където работеше майка му. Можеше да се скрие целият в кошницата, толкова бе голяма тя. Новата им стая в мазето беше пълна с облаци от бяла, надигаща се, кисела пяна. Дървеното корито под алените ръце на майка му бе пълно със същите облаци бяла пяна, издигащи се до тавана. Пяната им пречеше да видят, че навън е пролет.

Но те не можеха да я видят, дори и да нямаше пяна, защото тесният прозорец гледаше към тротоара, където само лъскави, нови галоши шляпаха в калта от топящ се сняг. Веднъж към прозореца политна зелено листо, изпуснато от случаен минувач.

Той беше на дванадесет години, когато майка му почина. Някои казаха, че дървеното корито я е убило, защото винаги било препълнено. Според други причината била в кухненския шкаф, тъй като почти винаги бил празен.

Андрей започна работа във фабриката. През деня стои до машина, очите му са студени като стоманата, от която е направена, ръцете му — решителни като лостовите ѝ, нервите му — здрави като ремъците. През нощта лежи свит зад барикада от празни кашони в ъгъла, който държи под наем. Барикадата е необходима, защото другите трима наематели в стаята не могат да спят от светлината на свещта, а Аграфена Власовна, хазяйката, не одобрява четенето на книги. Затова той слага свещта на пода, вдига книгата до нея и бавно чете. Увил е краката си във вестници, защото му е студено. Снегът пърха и удря прозореца, наемателите спят в трите ъгъла на стаята.

Аграфена Власовна плюе в съня си. Всички спят, освен Андрей и хлебарките.

Андрей говореше много рядко и никога не даваше монети на просяците. Понякога, в неделите, срещаше Павел Серов на улицата. Познаваха се, както децата се познават в квартала, но не разговаряха често. Павел не харесваше дрехите на Андрей. Косата на Павел винаги бе гладко пригладена с брилянтин, майка му го водеше на църква. Андрей никога не ходеше на църква.

Бащата на Павел беше продавач в универсалния магазин на ъгъла. Той мажеше мустаците си с восьък шест пъти седмично, в неделя се напиваше и биеше жена си. Малкият Павел обичаше да краде ароматизиран сапун от аптеката, после слагаше най-хубавата си бяла яка и изучаваше Закон Божи с енорийския свещеник.

През 1915 г. Андрей все още бе край машината във фабриката. Очите му бяха по-студени от стоманата, от която беше направена, ръцете му — по-силни от лостовите ѝ, нервите — по-студени и силни от ръцете и очите му. Кожата му беше загоряла от огъня на пещите, мускулите и волята, която ги движеше, бяха закалени като метала, с който работеше. Малките, бели позиви, които баща му някога сееше

сред хората, се появиха в ръцете на сина. Но той не ги разпръскваше в тълпите на крилете на огнени думи, а ги предаваше с шепот тайно в тайни длани. Беше член на партия, за която малцина смееха да говорят. Андрей разпространяваше чрез мистериозните, невидими канали на Путиловската фабрика, послания от човек на име Ленин.

Андрей Таганов навърши деветнадесет години. Вървеше бързо, говореше бавно, никога не ходеше на танци. Изпълняваше и издаваше заповеди, нямаше приятели. Обръщаше се по еднакъв начин към кожените палта и просяците във филцови ботуши — с нетрепващи, безмилостни очи.

Павел Серов работеше като продавач в магазина за галантерия. В неделя забавляваше шумна тълпа от приятели в ресторанта на ъгъла. Облягаше се на стола и ругаеше сервитьора, ако се бавеше с поръчката. Често взимаше пари назаем — никой не отказваше заем на „Павлуша“. Водеше момичета на танци, обут в лачени обувки, с кърпичка, напръскана с одеколон.

Харесваше му да държи момичето за кръста и да повтаря: „Ние не сме прости хора, ние сме джентълмени“.

През 1916 г. Павел Серов загуби работата си в магазина за галантерия заради сбиване за момиче. Беше третата година на войната и трудно се намираше работа. Взеха го в Путиловската фабрика и той започна да се появява рано сутрин на входа. Беше зима, денят още не бе започнал, светлините при входа заслепяваха подутите му, сънливи очи, а Павел се прозяваше в яката си. Отначало избягваше старите си приятели и се срамуваше да им каже, че е станал работник. След време продължи да ги избягва, защото се срамуваше от тях. Павел се зае да разпространява малките, бели позиви, държеше речи на тайни събрания и бе подчинен на Андрей Таганов, но само защото „Андрей е преди мен тук, но аз ще го настигна“. Работниците харесваха „Павлуша“. Подминаваше надменно старите си приятели, като че ли бе наследил благородническа титла, цитираше думите на Маркс за превъзходството на пролетариата над безполезната дребна буржоазия.

През февруари 1917 г. Андрей Таганов поведе тълпите из улиците на Петроград. Той понесе първото си червено знаме, получи първата си рана и за пръв път уби човек — един жандарм. Единственото, което му направи впечатление беше знамето.

Павел Серов не видя как Февруарската революция се роди, триумфираща от градските паважи. Беше настинал и остана вкъщи.

Но през октомври 1917 г. и двамата се озоваха на улицата. Тогава партията, чиито членски карти Андрей и Павел носеха с благоговение, се надигна и сграбчи властта. Андрей с коса, развявана от вятъра, се сражаваше при Зимния дворец. Павел успя да спре ограбването на имението на великия княз, след като почти всички съкровища бяха изнесени.

През 1918 г. Андрей Таганов в униформа на червеноармеец се отпрати с много други редици в униформи под звуците на „Интернационала“ към фронта от магазини, депа, фабрики, от улиците на Петроград. Той вървеше тържествено, с мълчалив триумф, сякаш отиваше на собствената си сватба.

Андрей носеше щика със същата лекота, с която бе обработвал стоманата, дърпаше спусъка, както дърпаше лостовете на машината. Тялото му бе младо, гъвкаво, като узряла лоза на слънце в обилната кал на окопите.

Рядко се усмихваше и бързо стреляше.

През 1920 г. Мелитопол висеше на косъм между червената и бялата армия. Както се очакваше, косъмът се скъса в една безлунна пролетна нощ. Двете армии се бяха укрепили в тясна, тиха долина. Белите отчаяно искаха да задържат града, но вражеските червени дивизии ги превъзхождаха в съотношение пет към едно. Сред войниците от бялата армия нарастваше неясно, ръмжащо недоволство срещу офицерите им и симпатия към червените знамена на няколкостотин метра. Червената армия беше стегната от желязна дисциплина пред трудната задача.

Те стояха неподвижни, разделени от няколкостотин метра — два окопа с щикове, смътно проблясващи като вода под тъмно небе и с мъже, готови за бой, напрегнати, чакащи. Черни скали се издигаха на север, черни скали се издигаха на юг. Между тях лежеше тясната долина с редки стръкове трева сред разкопаната земя и достатъчно място за стрелба, крясъци и смърт. Достатъчно място, за да бъде решена съдбата на враговете между черните скали. Щиковете в окопите не помръдваха. Стръковете също не помръдваха, защото нямаше вятър, нито дъх от хората в окопите.

Андрей Таганов изпънат отдаде чест и поиска разрешение от командира да изпълни плана си.

— Със сигурност ще загинеш, другарю Таганов, вероятността е десет към едно — каза командирът.

— Няма значение, другарю командир.

— Сигурен ли си, че можеш да го направиш?

— Вече е сторено, те са готови, необходимо е само едно побутване.

— Работническата класа ще ти бъде благодарна, другарю Таганов.

Войниците в отсрещните окопи го видяха как се изкачва на върха. Той вдигна ръце в мрачното небе, тялото му бе стройно и високо. Сетне закри с вдигнати ръце към окопите на белите. Крачеше решително и без да бърза, като тъпчеше тревата и звукът от стъпките му изпълни долината. Белите го наблюдаваха и чакаха в тишина. Спря на няколко метра от тях. Не можеше да види оръжията, насочени в гърдите му, но знаеше, че бяха там. Мигновено свали кобура си и го захвърли на земята. Изкрещя:

— Братя! Нямам оръжие и не съм тук, за да стрелям. Искам само да ви кажа няколко думи. Ако не искате да ги чуете, убийте ме.

Бял офицер вдигна пистолета си, друг го спря. Не му харесваха очите на войниците им, те държаха щикове, но не ги бяха насочили към непознатия. По-безопасно бе да му позволят да говори.

— Братя! Защо се биете с нас? Защо ни избивате, защото искаме вие да живеете ли? Защото искаме да имате хляб и да ви дадем земя, където да го отглеждате? Защото искаме да отворим врата от свинарника, в който живеете, към държава, в която ще бъдете хора, каквито сте се родили, но сте забравили? Братя, ние се бием за вашия живот, но срещу вашите пушки! Когато нашето червено знаме, нашето и вашето...

Разнесе се изстрел, остър като пукот от чупеца се тръба в долината, придружен от малко синьо пламъче от пистолета на офицер, притиснат до посинелите му устни. Андрей Таганов се завъртя, размаха ръце към небето и рухна върху глинестата земя. Последваха още изстрели, огън избухна от белите окопи, но от другата страна нямаше стрелба. От окопите изхвърлиха трупа на офицер, войник вдигна ръце към червените и изрева: „Другари!“ Изригна мощно ура,

долината потрепери от грохота на много крака, развяха се червени знамена. Множество ръце вдигнаха тялото на Андрей. Лицето му беше бяло на черната земя, гърдите му горещи и лепкави.

Павел Серов от Червената армия скочи в белите окопи, където бели и червени се здрависваха, качи се на торба с пясък и закрепя:

— Другари! Поздравявам ви с разбудването на класовото съзнание! Това е още една стъпка в марша на историята към комунизма! Долу проклетите буржоазни експлоататори! Грабете грабителите, другари! Който не работи, не трябва да яде! Пролетарии от цял свят, съединявайте се! Както другаря Карл Маркс е казал, ако ние, класата на...

Андрей Таганов се възстанови от раната си след няколко месеца. От нея му остана белег на гърдите. С белега на слепочияето се сдоби по-късно, в друга битка, за която не обичаше да говори. Никой не знаеше какво точно се беше случило.

Това бе сражението за Перекоп през 1920 г., в резултат на което Крим падна за трети и последен път в ръцете на червените. Андрей отвори очи и видя бяла мъгла, покрила гърдите му, която тежи и го натиска към земята. Зад мъглата нещо червено блести и си пробива път към него. Той отваря уста и съзира облаче бяла мъгла, което излиза от устните му и се топи в мъглата горе. Струва му се, тя е студена и този студ го приковава към земята с болка, като от игли, забити във всеки мускул. Той сяда и разбира, че болката не е само от студа в мускулите му, но и от черна дупка в бедрото и кръв по дясното слепочие. Съзнава, че мъглата не е над гърдите му и има достатъчно място, за да се изправи. Мъглата е далече в небесата и червената зора разрязва тънка ивица в нея.

Андрей се изправя. Звукът от краката му гърми в бездънната тишина. Той отмята кичур от очите си, бялата мъгла му прилича на замръзналия дъх на хората около него. Но той знае, че те вече не дишат. Кръвта е пурпурно-кафява и Андрей не може да различи телата от земята и белите петна на лицата от късовете бяла пара.

Той вижда до него труп с канче, завързано за крака. Канчето е невредимо, но не и тялото. Той се навежда и червена капка пада от слепочияето му в канчето. Андрей отпива. Чува се глас:

— Дай ми да пия, брате.

Останки от човешко създание без палто, с риза, някога бяла, се влачат срещу него. Ботуши следват ризата, но след тях няма нищо.

Това е един от белите. Андрей държи главата му и тика със сила канчето между кървавите устни. Гърдите на войника сухо свистят и се разтърсват. Настъпва пълен покой.

Андрей не знае кой е победил в битката снощи. Не знае дали са завладели Крим, или, което е дори по-важно — дали са пленили капитан Карсавин. Един от последните бели офицери, от който червените се страхуват. Човек, отнел много червени животни, чиято глава струва много червени пари. Андрей започва да крачи. Тази тишина трябва да свърши някъде. Някъде трябва да намери хора, червени или бели. Той не знае, но крачи към изгрева.

Беше стъпил в мека земя, влажна и студена, доста почистена и празна, като път, водещ за някъде, когато чу звуци зад себе си — шум, подобен на тропот от тежки ски, влачещи се през калта. Един от белите го следваше. Опираше се на тояга и вървеше, без да вдига краката си от земята. Андрей спря, за да го изчака. Устните на човека се разтеглиха в нещо като усмивка и той рече:

— Може ли да те следвам, братко? Не съм много... сигурен, че ще намеря посоката.

— Ти и аз не сме в една посока, драги. Когато срещнем хора, това ще бъде краят — за теб или мен — каза Андрей.

— Да рискуваме.

И те поеха заедно към изгрева. Високи сипеи разделяха пътя, сенки от сухи храсти висяха неподвижни край главите им. Тънките им, широко разтворени клонки, като пръсти на скелет, бяха пълни с паяжина от мъгла. Корени се виеха из пътя, четири крака с мълчаливо усилие ги заобикаляха. Пред тях небето изгаряше мъглата. Розова сянка покри челото на Андрей. На лявото му слепоочие се появиха малки капки пот, прозрачни, като стъкло, на дясното капките се превърнаха в кръв. От гърдите на другия се разнасяше дълбок, тракащ звук, като от хвърляне на зарове.

— Докато човек може да върви... — обади се Андрей.

— ... той върви — завърши спътникът му.

Очите им се срещнаха, сякаш за да се подкрепят взаимно.

След стъпките им в меката, влажна земя, отляво и отдясно на пътя, оставаха малки, червени капки. Внезапно мъжът падна. Андрей

спря и го чу да казва:

— Продължавай.

Андрей прехвърли ръката му през рамото си и закри, залитайки леко под чуждия товар.

— Ти си глупак — каза мъжът.

— Не мога да изоставя добър войник, без значение на чия страна е.

— Ако срещнем нашите, ще се погрижа да не пострадаш.

— Ако срещнем нашите, ще се погрижа да те настанят при добри условия в затворническа болница.

Андрей вървеше внимателно, тъй като не можеше да си позволи да падне с непознатия на пътя.

Мъглата изчезна и небето, прилично на огромна пещ, засия със злато, но не стопено, а със златен горящ въздух. Сред златото те видяха малките черни кутийки на далечно село. Между кутийките право в зеленото, свежо небе, сякаш измито с нечия огромна кърпа през нощта, се извисяваше висок стълб. В утринния вятър на стълба се развяваше знаме — малко, черно крило в изгрева над тях. Очите на Андрей и сухите очи на другия на рамото му се взряха в малкото знаме с един и същ ням въпрос. Но те бяха все още далеч от селото.

Когато видяха цветът на знамето, Андрей спря, внимателно сложи непознатия на земята и протегна уморената си ръка в поздрав. Знамето беше червено.

Човекът рече глухо:

— Остави ме тук.

— Не се страхувай, не сме толкова сурови с братята ни войници.

— Да, с войниците не сте толкова сурови.

И тогава Андрей забеляза, че ръкавът на палтото му е скъсан, а под ръкава имаше еполети на капитан.

— Ако имаш жалост, остави ме тук.

Но Андрей отмахна влажната коса от челото на спътника си и за пръв път напрегнато се вгледа в младото, смело лице, което бе виждал на снимки. Изрече бавно:

— Не, не мога да направя това, капитан Карсавин.

— Със сигурност ще умра тук.

— Не мога да поема такъв риск с враг като теб.

— Да, така е.

Капитанът се подпря на една ръка, челото му, отметнато назад, беше много бяло. Гледаше зората.

— Когато бях дете, винаги исках да видя изгрева, но майка ми не ми позволяваше да ставам рано. Боеше се да не настина.

— Ще те оставя да починеш малко.

— Ако имаш милост, застреляй ме.

— Не, не мога.

Двамата замълчаха.

— Ти мъж ли си? — запита капитанът.

— Какво искаш?

— Пистолетът ти.

Андрей погледна право в тъмните, спокойни очи и протегна ръка. Другият я пое в ръкостискане. Когато освободи ръката си, Андрей остави оръжието в ръката му. Сетне изправи рамене и закрачи към селото. Проехтя изстрел, но той не се обърна. Вървеше, без да се колебае, с високо вдигната глава към червеното знаме, което се развяваше в изгрева. Малки червени капки следваха стъпките му в меката, лепкава земя. Но само от едната страна на пътя.

IX.

„Морски сапун Аргунов“ се оказа провал. Небръснатият счетоводител се почеса по врата, измънка нещо за безпринципната буржоазна конкуренция и изчезна с парите от трите сапуна, които беше продал. Александър Дмитриевич остана с подноса, пълен с калъпи сапун и черното си отчаяние. Енергичната Галина Петровна обаче намери друго бизнес начинание.

Новият им покровител имаше висока яка и шапка от астраган. Задъхан от четирите етажа, той извади от тайнствените дълбини на огромното си, поръбено с кожа палто дебело снопче сгънати банкноти, преброи ги, като плюеше на пръстите си, и обясни:

— Има два вида — кристалчетата в стъклени тубички и таблетки в картонени кутии. Аз ще ви доставям материала, вие ще опаковате. Помнете — в кутиите с надпис „Сто броя“, ще слагате осемдесет и седем таблетки. Има голямо бъдеще в захарина.

Господинът с астраганова шапка имаше много работници — мрежа от семейства пакетираха стоката му, мрежа от продавачи разнасяха таблите по улиците, мрежа от контрабандисти като по чудо доставяха захарин от далечния Берлин.

Четири глави се навеждаха край фитила в трапезарията на Аргунови, осем ръце брояха внимателно, монотонно, отчаяно: шест кристалчета от шарената чуждестранна тенекиена кутия се поставят в малка стъклена тубичка, осемдесет и седем малки бели таблетки се поставят във всяка малка бяла кутия. Кутиите идваха в дълги листа от картон, които те нарязваха и сгъваха. На листата имаше надписи със зелени букви на немски — „Истински немски захарин“. От другата страна на листата имаше цветни руски реклами.

— Съжалявам, ако ти пречим да учиш, Кира — обяви Галина Петровна, — но ще трябва да помагаш. Както знаеш, трябва да се яде.

Тази вечер имаше само три глави и шест ръце край фитила — Александър Дмитриевич беше мобилизиран. Навън бушуваха снежни бури, тротоарите на Петроград бяха покрити с дебел тежък сняг и всички частни търговци и безработни буржоа рано сутринта бяха

мобилизирани да ринат сняг. Запъхтени и превити в студа, със сини носове и червени ръце, изпускащи пара, със стари вълнени ръкавици с един пръст, сграбчили лопати, те работеха мъчително и бавно в белите стени от сняг. Бяха им дали лопати, но не и пари.

Една вечер Мария Петровна дойде на гости. Разви няколко шала от врата си и изтръска от снега филцовите си ботуши, като кашляше.

— Не, не Маруся, благодаря ти, не можеш да ни помогнеш. От този прах ще кашляш още по-силно — каза Галина Петровна. Седни до печката да се стоплиш.

— ... седемдесет и четири, седемдесет и пет, седемдесет и шест... какви са новините, лельо? — запита Лидия.

— Големи са греховете ни — въздъхна Мария Петровна. — Това нещо отровно ли е?

— Не е отровно, сладко е. Десертът на революцията.

— Василий продаде мозаечната масичка от гостната... петдесет милиона рубли и два килограма мас. Направих омлет от праха за яйца, който купих от кооперативния магазин. Не ми казаха дали е направен от яйца.

— ... шестнадесет, седемнадесет, осемнадесет... казват, че техният НЕП се е провалил, Маруся... деветнадесет, двадесет... и скоро ще върнат къщите на собствениците им.

Мария Петровна извади пила от чантичката си и продължи да говори и да пили механично ноктите си. Ръцете ѝ винаги са били гордостта ѝ, а тя беше ги занемарила. Въпреки че понякога ѝ се струваше, че са се променили.

— Научи ли за Борис Куликов? Бързал, опитал се да скочи в движещ се с пълна скорост препълнен трамвай. И двата му крака били отрязани.

— Маруся, какво е станало с очите ти!

— Не знам, толкова плача напоследък... без причина.

— Днес няма духовна утеха, лельо — въздъхна Лидия. — ... петдесет и осем, петдесет и девет... тези езичници, тези богохулници! Взеха златните икони от църквите, за да хранят някакви гладуващи, отвориха свещените реликви... шестдесет и три, шестдесет и четири, шестдесет и пет... Бог всички ни ще накаже, защото те не се страхуват от Бога.

— Ирина загуби купоните си, до края на месеца няма нищо да получи.

— Не се учудвам, на Ирина не може да се разчита — студено отвърна Лидия.

Тя не харесваше братовчедката си, тъй като Ирина я бе изрисувала като скуприя в блока, където рисуваше характерните черти на околните.

— Какво имаш на носната си кърпичка, Маруся? — попита Галина Петровна.

— Нищо... извинявай... доста е мръсна... нощем вече не мога да спя. Нощницата ми винаги е гореща и лепкава. Тревожа се за Виктор. Сега кани въщи изключително странни хора. Не си свалят шапките в хола, ръсят пепел по килима. Мисля, че са... комунисти. Василий дума не казва, което ме плаши. Знам какво мисли... комунисти въщи!

— Не сте само вие — намеси се Лидия и погледна мрачно Кира, която тъпчеше кристалчетата в стъклена тубичка.

— Ако кажа нещо на Виктор, той отговаря: „Дипломацията е най-висшето изкуство“. Големи са греховете ни!

— Маруся, трябва да лекуваш тази кашлица.

— Не е опасно, изобщо не е. От студа е. Лекарите са глупаци и не знаят какво говорят.

Кира брой кристалчетата в дланта си и се опитва да не диша или преглъща, защото белият прах прониква с остра, болезнена, метална сладост в устните, носа и гърлото.

— Чухте ли за Нина Мирская? — изкашля се Мария Петровна. — Представете си! Дори няма граждански, съветски брак. А баща й, Бог да го прости, беше владика... сегашните спят заедно, като котки.

Лидия прочисти гърлото си и се изчерви.

— Това е позор — съгласи се Галина Петровна. — Тази нова свободна любов ще разруши страната. Но, слава Богу, нищо подобно няма да се случи на нас. Все още има семейства с принципи.

Звънецът иззвъня.

— Това е татко — изтича Лидия към вратата. Там стоеше Андрей Таганов.

— Може ли да видя Кира — каза той и изчисти снега от раменете си.

— Е, не мога да ви забраня — отговори дръзко Лидия.

Кира стана, когато той влезе в стаята. Очите ѝ изглеждаха големи в здрача.

— Каква изненада! — възкликна Галина Петровна. Ръката, с която държеше кутия със захарин потрепери и няколко таблетки паднаха. — Това е... много приятна изненада... как сте тази вечер? Мога ли да ви представя? Андрей Федотович Таганов — сестра ми Мария Петровна Дунаева.

Андрей се поклони. Мария Петровна погледна с изненада кутията в ръцете на сестра си.

— Мога ли да говоря насаме с теб, Кира?

— Извинете ни, оттук Андрей.

— Къде, смея да попитам — пое дълбоко дъх Мария Петровна — в стаята ти ли? Е, днешните младежи се държат като... като комунисти!

Галина Петровна изпусна кутията, Лидия ритна леля си в глезена. Андрей последва Кира до стаята ѝ.

— Няма осветление, освен уличната лампа навън. Седни тук, на леглото на Лидия.

Тя седна на дюшека на пода с лице към него. Уличните светлини образуваха светъл квадрат на пода със сянката на Андрей в него. Малък червен език трептеше високо в ъгъла, в иконите на Лидия.

— Става дума за тази сутрин, за Серов.

— Да?

— Искам да ти кажа да не се тревожиш. Той няма право да те разпитва. Само аз имам право да издавам заповед за разпит и такава няма да бъде издадена.

— Благодаря ти, Андрей.

— Знам какво мислиш за нас, ти си открита. Но не се интересуваши от политика, затова не си активен враг. Имам ти доверие.

— Не знам адреса му, Андрей.

— Не те питам какво знаеш. Но не им позволявай да те въвлекат в нещо.

— Андрей, знаеш ли кой е този човек?

— Нека да не говорим за това.

— Добре, но ще ми позволиш ли един въпрос?

— Да.

— Защо правиш това за мен?

— Защото ти имам доверие и мисля, че сме приятели. Не ме питай защо, тъй като и аз не знам.

— Разбирам. То е защото... ако имахме души, каквито нямаме, и ако душите ни се срещнат, твоята и моята, те щяха да се бият до смърт. Но след като се разкъсат взаимно на парчета, те ще осъзнаят, че са от един корен.

— Не знам дали разбираш, защото аз не вярвам в душите.

— И аз не вярвам, но те разбирам. И какъв е коренът?

— Вярваш ли в Бог, Андрей?

— Не.

— И аз не вярвам. Това обаче ми е любима тема. Въпрос нагоре с краката.

— Какво искаш да кажеш?

— Ако питам хората дали вярват в живота, те никога няма ме разберат. Това е лош въпрос, с такова огромно значение, че е загубил изцяло смисъла си. Затова ги питам дали вярват в Бог. И ако те кажат, че вярват в Бог, за мен е ясно, че те не вярват в живота.

— Защо?

— Бог, или каквото и да наричаме с това име, е възможно най-висшата идея на хората. Всеки, който поставя тази най-висша идея над себе си, принижавя себе си и живота си. Изключително рядък дар е да обожаваш собствения си живот и да искаш най-прекрасното, най-великото, най-висшето, тук и сега, само за себе си. Да си представиш рая, но не да мечтаеш за него, а да пожелаеш да бъде твой.

— Ти си странно момиче.

— Ние вярваме в живота, ти и аз. Но ти искаш да се бориш и убиваш заради него, дори искаш да умреш — за живота. А аз искам да живея заради живота.

Зад затворената врата прозвуча пиано. Лидия, уморена от броенето на таблетки захарин си почиваше, като свиреше Шопен. Той каза внезапно:

— Това е прекрасно.

— Кое е прекрасно?

— Музиката.

— Мислех, че не се интересуваш от музика.

— Никога не съм се интересувал. Но някак това, тук, в този миг ми харесва.

Те замълчаха в тъмнината, заслушани в музиката. Долу на улицата камион зави зад ъгъла. Прозорците потрепераха леко, с напрежение. Светлият квадрат със сянката на Андрей се надигна от пода, завъртя се като ветрило по стените и отново замръзна в краката им.

Когато музиката свърши, те се върнаха в трапезарията. Лидия седеше до пианото. Андрей каза не смело:

— Беше прекрасно, Лидия Александровна. Бихте ли го изсвирили отново? Лидия рязко стана и каза надменно:

— Съжалявам, уморена съм.

И напусна стаята с походката на Жана Д'Арк. Мария Петровна измънка нещо и се сви в стола, сякаш се опитваше да изчезне от погледа на Андрей. Когато кашлицата ѝ утихна, рече:

— Винаги съм казвала, че съвременните младежи не следват достатъчно примера на комунистите.

Кира придружи Андрей до вратата. На прага той се обърна към нея:

— Мисля, че не е добре да идвам тук. Семейството ти не се чувства удобно. Но няма значение, това е разбираемо. Ще се видим ли в Института?

— Да, Андрей, ще се видим. Благодаря ти и лека нощ.

Леон стоеше на стълбите на празното имение. Остана неподвижен, с ръце в джобовете при шума от бързите стъпки на Кира в снега. Когато тя застана до него, очите им се срещнаха, което бе повече дори от целувка. Ръцете му я притиснаха с ярост и сила, като че ли искаше да разкъса палтата им на късчета. Сетне промълви:

— Кира...

Имаше нещо странно, обезпокояващо в гласа му. Тя свали шапката му, зарови пръсти в косите и се вдигна на пръсти към устните му.

— Кира, аз заминавам.

Тя го погледна много спокойно, главата ѝ се наклони леко към рамото, очите ѝ се изпълниха с въпрос, на който нямаше отговор.

— Тази вечер заминавам завинаги. За Германия.

— Лео — просто каза тя. Очите и се разшириха, но в тях нямаше страх.

Той заговори с гняв, като подчертаваше всяка дума, от звуците извираха цялата му омраза и отчаяние, сякаш ненавиждаше самите думи, а не значението им:

— Кира, аз съм беглец, контрареволуционер. Трябва да напусна Русия, преди да ме намерят. Току-що получих пари от леля ми в Берлин, това чаках, получих ги нелегално.

— Корабът тази нощ ли заминава?

— Това е кораб на контрабандисти. Те прекарват незаконно човешка плът от този вълчи капан тук. Отчаяни души, като мен. Ако не ни заловят, ще пристигнем в Германия. Ако ни хванат, може би не всички ще осъдят на смърт, но не знам досега да са пощадили някого.

— Лео, ти не искаш да ме напуснеш.

Той я погледна с омраза, по-красноречива от любовта:

— Улових се, че искам да арестуват кораба и да ме върнат тук.

— Лео, идвам с теб.

Той попита без изненада:

— Съзнаваш риска, който поемаш?

— Да.

— Разбираш ли, че животът ти е в смъртна опасност, ако не стигнем до Германия и може би ще бъде в опасност, дори и да стигнем там?

— Да.

— Корабът потегля след един час. Далече е. Веднага трябва да тръгнем оттук. Нямах време дори да вземеш багаж.

— Готова съм.

— Не можеш да се обадиш на никого, не можеш да се сбoguваш по телефона.

— Не е необходимо.

— Добре, да вървим.

Той сложи шапката си и закрачи по улицата бързо, тихо, без да я гледа и да я забелязва. Повика шейна и единствените думи, които каза на кочияша, бяха един адрес. Острите плъзгачи на шейната се врязаха в снега, а острият вятър — в лицата им. Завиха зад ъгъла и отминаха рухнала къща, чиито тухли, покрити със сняг бяха разпилени по улицата. Лъчите на уличната лампа осветяваха празните стаи, скелетът

на желязно легло висеше някъде в полумрака. Продавач на вестници извика дрезгаво:

— „Правда“... „Красная газета...“

— Там, отвъд... има автомобили... булеварди... и светлини — шепне Лео.

Старец с окъсана шапка, пълна със сняг и поднос с курабии в ръце спи до входна врата. Главата му е увиснала на гърдите.

— ... и червило и копринени чорапи — шепне Кира.

Бездомно куче се върти и души около варел с отпадъци под тъмния прозорец на кооперативен магазин.

— ... шампанско... радио... джаз оркестри и песни.

— ... като „Песента за счупената чаша“.

Минувач стене, духа на пръстите си и вика:

— Захарин, граждани.

Войник люпи семки на улицата и пее песента за малката ябълчица.

Плакати, плуващи от къща до къща ги преследват — червени, оранжеви, бели, с оръжия, чукове, колела, лостове, въшки и самолети.

Шумът на града замира след тях. От фабрика към небето се издигат черни, високи комини. Над къщите, завързан от покрив до покрив, огромен плакат като бариера, плющи, съска, бори се с вятъра, криви се в гневни форми и крещи към улицата:

ПРОЛЕТАР... НАШИЯТ КОЛЕКТИ... КЛАСОВА БОР... БОДЕН... БЪДЕЩЕ

В шейната очите им се срещнаха, като ръкостискане. Той се усмихна:

— Не можех да искам това от теб. Но знаех, че ще дойдеш.

Спряха до ограда на непавирана улица. Лео плати на кочияша. Двамата бавно пристъпиха напред. Той внимателно изпрати с очи шейната до ъгъла и каза:

— Трябва да вървим две мили до морето. Студено ли ти е?

— Не.

Взе ръката ѝ и те продължиха край оградата по дървената настилка. Някъде виеше куче. Край тях във вятъра свистеше самотно дърво. Напуснаха настилката и закрачиха до глезените в сняг. Навлязоха в открито поле и поеха към бездънния мрак.

С ръка в неговата тя се движеше тихо и усърдно, както човек върви към неизбежното. Зад тях червеното сияние на града се сливаше с небето. Пред тях небето се спускаше към земята, или земята се издигаше към небето и телата им ги разсичаха на две.

Нагазиха в сняг до прасците. Вятърът яростно се втурна срещу тях. Те напредваха приведени, палтата им се развяваха като платна в буря, студът втвърди лицата им. Отвъд снега беше светът, мечтаната земя, на която страната зад тях се покланяше с обожание, с тъга и скръб: чужбина. Животът започваше отвъд снега.

Когато спряха, снегът рязко свърши. Пред тях се изправи черно пространство без хоризонт и небе. Далеч долу те чува плискащ, свистящ звук, като че ли някой изпразваше кофи с вода на равни интервали.

— Пази тишина — промълви Лео.

Той я поведе по малка хлъзгава пътека, следвайки нечии следи. Кира различи тъмна форма, люлееща се в пространството, мачта, искрица от гаснеща кибритена клечка. Корабът не беше осветен. Тя забеляза едрата фигура в пътеката срещу тях едва след като лъч на фенерче удари лицето на Лео, облиза рамото му, спря в нея и изчезна. Видя черна брада и ръка с пистолет. Но пистолетът беше наведен към земята.

Леон бръкна в джоба си и подаде нещо на другия:

— Ето за още един билет. Това момиче идва с мен.

— Нямаме свободни каюти.

— Няма значение, моята е достатъчна.

Те стъпиха на борда, който леко се полюшваше. Друга фигура се появи от тъмнината и ги поведе към една врата. Лео помогна на Кира да слезе по стълбата. Долу, в полуосветеното помещение под палубата, видяха неясни фигури — мъж с Георгиевския кръст ги изгледа мълчаливо; на прага жена в избеляло палто уплашено стискаше малка, дървена кутия в треперещите си ръце.

Водачът им отвори врата и кимна с глава. Каютата се състоеше от легло и тясна ивица пространство между напукани, небоядисани стени. Дъска, издаваща се от ъгъла, служеше за маса. Газена лампа бе закачена над масата, на която трептеше жълто петно от светлина. Затворен капак покриваше люка. Лео затвори вратата и каза:

— Съблечи си палтото.

Той също се съблече и хвърли шапката си на масата. Носеше дебел черен пуловер, с тесни ръкави. За пръв път двамата се виждаха без палта. Тя се раздвижи, почувства се разголена.

Каютата беше толкова малка, че дори въздухът, заключен около нея, бе част от него. Кира се отдръпна леко към масата. Лео погледна филцовите ѝ ботуши, твърде големи за стройната ѝ фигура. Тя проследи погледа му, свали ботушите си и ги захвърли на пода.

Той седна на леглото. Тя седна до масата и скри краката си в стегнати черни, памучни чорапи под пейката. Притисна ръце до себе си със сведени рамене, тялото ѝ едва забележимо се напрегна, сякаш потрепваше от студ. Белият триъгълник в отворената ѝ яка светеше в полумрака. Лео рече:

— Леля ми в Берлин ме мрази. Но обичаше баща ми. Баща ми е... мъртъв. Ако не беше ти, щях да замина преди три дни. Не можех да тръгна, преди да те видя. Затова изчаках този кораб. Другият, който отплава преди три дни, изчезна. Корабокрушение, или беше заловен, никой не знае. Не стигнаха до Германия. Така че ти спаси живота ми, може би...

Разнесе се глух грохот, палубата се раздвижи, заскърца, фитилът на газената лампа затрептя. Лео скочи, угаси лампата и отвори капака на люка. Лицата им се притиснаха в малкия отвор, червеното сияние на града постепенно се отдалечи. Сетне угасна и между небето и земята остана само далечна, неподвижна светлина, която се стопи в звездите, разпадна се на искри и изчезна. Тя го погледна — очите му бяха големи, пълни с чувства, които не познаваше. Той изрече, бавно, победно:

— Съзнаваш ли какво оставяме зад нас?

Пръстите му се затвориха на рамото ѝ, устните му насила отвориха широко нейните. Тя се облегна във въздуха под тежестта му върху мускулите си. Ръцете ѝ се плъзнаха бавно върху пуловера му с неосъзнато желание да докосне кожата му с кожата си.

Той я пусна, затвори капака на люка и запали лампата. Кибритената клечка припламна в синьо. Запали цигара и застана до вратата, без да я гледа. Тя остана до масата, очите ѝ го следваха покорно, безмълвно. Той смачка цигарата в стената и пристъпи мълчаливо с ръце в джобовете и с безизразно лице, освен устата му, изкривена в презрителна усмивка.

Тя се надигна послушно с поглед в него и се скова, като че ли очите му я водеха на каишка.

— Съблечи се.

Без да каже нищо и без да премества очите си от него, тя започна да се съблича. Той неотстъпно я гледаше. Тя не помисли за принципите на родителите си, освен за миг, когато роклята ѝ падна долу. Тогава предизвикателно съжали, че бельото ѝ не е копринено, а грубо, памучно.

Свали презрамката на комбинезона си и я остави да падне до гърдата ѝ. Понечи да свали и другата, но той я грабна от пода и тя замръзна като дъга във въздуха. Косата ѝ се разпиля върху него, гърдата ѝ се притисна в устата му.

Те се озоваха на леглото и тя падна с цялата си тежест върху ръката му, разперена под голите ѝ рамене. Той угаси лампата и тя чу как пуловера му се свлече на земята.

После краката му се увиха около нея като гореща течност. Косата ѝ увисна от леглото, устните ѝ се отвориха широко.

Х

Когато Кира се събуди, главата на Лео почиваше на гърдата ѝ, един моряк гледаше другата. Тя светкавично дръпна одеялото до брадичката си. Лео се събуди. Двамата се втренчиха пред себе си.

Беше утро, вратата — отворена. Морякът стоеше на прага, раменете му изпълваха плътно пространството, ръката му държеше пистолет на кръста. Бе облечен в разкопчано кожено яке, под което се подаваше кариран пуловер. Гледаше ги приведен, ухилено, в устатата му блестяха два бели реда великолепни зъби. Синята му шапка с червена петолъчка докосваше горната част на вратата. Морякът се изкикоти:

— Извинявайте, че ви безпокоя граждани.

С невярващи очи, приковани в червената звезда, без да разбира, глупаво, като дете Кира измърмори:

— Моля ви, идете си. Това е нашата първа...

И се задави, когато червената звезда достигна до съзнанието ѝ.

— Е, избрали сте най-лошият момент, граждани, най-лошият — извихи се отново морякът.

Лео каза:

— Излезте отук и ни оставете да се облечем.

Гласът му не беше предизвикателен, нито умолителен. Това бе заповед, нетърпяща възражение. Морякът се подчини, като че ли беше пред офицера си, и затвори вратата.

— Остани в леглото, докато ти подам дрехите. Студено е — рече Лео. Той стана и започна да прибира дрехите ѝ, гол и спокоен, като статуя. Сивата дневна светлина навлезе през пукнатия капак на люка.

Те се облякоха в тишина. Таванът над тях потрепери от бързи стъпки. Някъде жена виеше и ридаеше като обезумяло животно. Когато се облякоха, Лео каза:

— Не се безпокой Кира, всичко ще бъде наред.

Толкова беше спокоен, че за миг Кира се успокои и забрави за нещастieto. Очите им се срещнаха в безмълвен, общ спомен.

Той отвори рязко вратата. Морякът чакаше отвън.

— Ще напиша и подпиша, каквито искате признания, ако я освободите — безстрастно изрече Лео.

Кира отвори уста, но той грубо я затвори с ръка:

— Тя няма нищо общо, отвлякох я. Съдете ме и за това, ако искате.

— Той лъже! — изкрещя Кира.

— Млъкни.

— Млъквайте и двамата! — извика морякът.

Те го последваха. Воят на жената стана оглушителен. Видяха я как се влачи на колене след двама моряци, в които беше малката ѝ дървена кутия. Кутията беше отворена, бижута блестяха в ръцете на моряците. Косите ѝ висяха над очите, а тя виеше, вдигнала глава. До отворената врата на една каюта Лео внезапно блъсна Кира напред, за да не види какво има вътре. В каютата мъже се бяха навели над безжизнено тяло на пода. Ръцете стискаха нож, забит в сърцето, под Георгиевския кръст.

На палубата, под ниското сиво небе над мачтите, се разхождаха мъжете от крайбрежната охрана, които бяха завладели кораба. Те раздаваха команди, от устата им излизаше пара. До тях се полюшваше огромната сянка на кораба им с червено знаме на мачтата. Двама моряци държаха ръцете на чернобрадия капитан-контрабандист, който гледаше в обувките си.

Моряците извърнаха глави за нови заповеди към гиганта с коженото яке. Той извади списък от джоба си и го тикна под брадата на капитана. Посочи през рамото си с палец Лео:

— Кой от списъка е този?

Капитанът с нос посочи едно име. Кира забеляза, че очите на гиганта придобиха странно изражение, което не разбра.

— А момичето?

— Не я познавам, не е в списъка на пътниците. Пристигна в последния момент.

— Това са седемнадесет контрареволуционни плъха, които са опитват тайно да избягат, другарю Тимошенко — обади се един от моряците.

Другарят Тимошенко се засмя, удари с юмрук мускулите под карирания пуловер:

— Мислехте, че ще избягате, а? От Степан Тимошенко от Чернения балтийски флот?

Капитанът сведе глава към обувките си.

— Дръжте готови оръжията си. Ако решат да правят нещо глупаво, надупчете ги — каза другаря Тимошенко.

Той се усмихна на мъглата, зъбите му блеснаха, загорелия му врат бе гол под студа. И бързо отмина, като си подсвиркуваше.

Когато двата кораба започнаха да се движат, другарят Тимошенко се върна. Спря до Лео и Кира в тълпата от затворници на лъскавата, мокра палуба. Погледна ги за миг със странно изражение в тъмните, кръгли очи. Отдалечи се и пак се върна. Без да се обръща към никой, посочи с палец Кира и високо заяви:

— Това момиче няма проблем. Той я е отвлякъл.

— Но нали ви казвам... — заговори Кира.

— Накарай малката си уличница да млъкне — внимателно изрече Тимошенко.

Някакво взаимно разбиране се мярна в погледа, който си размениха с Лео.

Двамата съзряха отново покривите на Петроград — дълга, ниска процесия от къщи, прострени в редица на ръба на гигантското, замръзнало море. Бледото златно кълбо на купола на Исакиевският събор приличаше на изтощена луна сред дима на комините.

Лео и Кира бяха седнали на куп въжета. За тях пушеше моряк със сипаничаво лице, с ръка на пистолета. Морякът изчезна след минута, но те не разбраха това. Степан Тимошенко се приближи до тях. Погледна Кира и каза тихо:

— Когато пристигнем, ще ни чака камион. Момчетата ще бъдат заети. Имам предчувствие, че ще бъдат с гръб към теб. Когато се обърнат, тръгни и не спирай.

— Не, ще остана с него — отвърна Кира.

— Кира! Ти...

— Не бъди толкова глупава! Не можеш да му помогнеш.

— Няма да получите никакви признания от него в моя полза.

— Той няма да прави признания — прихна Тимошенко. — Не искам деца да се замесват в неща, от които нямат какво понятие. Гражданино, искам от вас тя да изчезне, когато стигнем при камиона.

Кира се вгледа в тъмните, кръгли очи. Те се наведоха до нея и думите излетяха в съскащ шепот през белите зъби:

— По-лесно е да измъкна един, отколкото двама от ГПУ. Ще дойда около четири часа този следобед. Питай за Степан Тимошенко. Може би ще имам новини за теб. Никой няма да ти направи нищо. Ул. „Гороховая“ 2.

Без да чака отговор той се изправи, плесна по челюстта сипаничавия моряк, защото бе оставил сами затворниците и изчезна.

— Искаш да влошиш още повече положението ми? Бягай. Но стой далеч от „Гороховая“ 2 — каза Лео.

Когато къщите надвиснаха над мачтите, той я целуна. Тя с мъка се откъсна от устата му, сякаш целуваше ледено стъкло.

— Кира, как ти е цялото име?

— Кира Аргунова. А твоето?

— Леон Коваленски.

— Спах при Ирина. Говорихме и не забелязахме, че е твърде късно, за да се прибирам вкъщи.

— И защо се връщаш в седем сутринта? — въздъхна отегчено Галина Петровна, като трепереше в нощницата си в студеното антре. — Сигурно си събудила бедната си леля Маруся с нейната кашлица.

— Не можах да заспя. Леля не ме чу.

Галина Петровна се прозя и затътри крака към спалнята си. И преди Кира бе оставала да нощува в братовчедката си, затова майка и не се разтревожи.

Тя се отпусна със сковани ръце на леглото. Имаше много часове до четири следобед. Помисли си, че би трябвало да е ужасена. Беше ужасена, но под ужаса живееше нещо незримо, безименно, радостен химн без звуци, въпреки че Лео беше затворен в килия на „Гороховая“ 2. Тялото ѝ все още помнеше неговото.

* * *

Къщата с номер 2 на ул. „Гороховая“ беше бледозелена, с цвета на грахова супа. Боята и мазилката бяха опадали, прозорците, гледащи

към тиха странична уличка, нямаха пердета и железни решетки. Това беше централното управление на ГПУ в Петроград.

Има думи, които хората не желаят да изричат. Със суеверен страх те избягват звуци, думи за пусти гробища, обитавани от призраци къщи, испанската инквизиция, „Гороховая“ 2. В петроградските нощи често се разнасяха стъпки, придружени от позвъняване на вратата. Много хора изчезнаха безследно във вълната от терор, заливаща града. Вълната смълчава гласовете, принуждава ги да шепнат. Вълната има сърце, от което идва и в което се връща. Това сърце е „Гороховая“ 2.

Това е здание като всяко друго. Отсреща, зад същите прозорци, хората готвят просо, слушат грамофон, на ъгъла жена с розови бузи и сини очи продава курабии. Курабиите са със златна коричка и миришат на топла мас. Плакат на уличната лампа рекламира новите цигари на Тютюневата компания. Но когато Кира приближава това здание, вижда, че минувачите вървят край зелените стени с наведени глави и небрежно-напрегнато изражение и неволно ускоряват крачка. Сякаш се страхуват от собственото си присъствие, собствените си очи и мисли. Зад зелените стени има нещо, за което никой не иска да узнае.

Вратата беше отворена. Кира влезе с ръце в джобовете, безразлично, с умишлена небрежна походка. Вътре имаше широка стълба, коридори и кабинети. Много хора чакаха и бързаха, както във всяко съветско учреждение, много крака тъпчеха голите подове. Но беше тихо, по лицата нямаше сълзи. Много врати бяха затворени, лицата бяха строги и затворени, като вратите.

Кира откри Степан Тимошенко зад бюро в един от кабинетите.

— Точно както си мислех — засмя се той, — те нямат нищо за него. Проблемът е само баща му. Но това е минало. Ако го бяха заловили преди два месеца, без никакви въпроси щяха да го изправят до стената. Но сега ще видим.

— Какво е извършил?

— Той? Нищо. Става дума за баща му. Знаеш ли за заговора на професор Горски от преди два месеца? Старият глупак не беше от заговорниците, но скрил Горски в къщата си. Сляп, да, но го скрил. И си плати.

— Кой е бащата на Лео?

— Старият адмирал Коваленски.

— Този, който... — пое дълбоко дъх Кира.

— Да. Който изгуби очите си във войната и беше разстрелян.

— О!

— Не бих направил това, не тогава. Но не всичко зависи от мен. Революция не се прави с бели ръкавици.

— Но ако Лео няма нищо общо с това... защо...

— Преди два месеца биха разстреляли всеки, който има дори най-малка връзка със заговорниците. Но сега е по-спокойно, мина време. Така че той има късмет. Не ме гледай като глупачка. Ако работиш тук, ще разбереш какво значение имат дните и часовете. Така работим ние. А онзи проклет глупак мисли, че революцията е напарфюмирана с одеколон.

— Тогава ще можете ли да го...

— Не знам. Ще се опитам... ще има разследване. Има нещо друго — опитал се е да напусне страната незаконно. Но за това мисля, че мога... не се сражаваме с деца, особено с деца, които са намерили време за любов точно в средата на изригващ вулкан.

Кира погледна безстрастните кръгли очи. Голямата уста, обаче, се смееше под малкия чип нос с широки, нахални ноздри.

— Вие сте много добър.

— Кой е добър? — изсмя се той. — Степан Тимошенко от червения Балтийски флот? Спомняш ли си октомври 1917? Чувала ли си какво се случи в Балтийския флот? Недей да трепериш като котка. Степан Тимошенко е бил болшевик, когато всички тези млади нехранимайковци са имали мляко около устата.

— Може ли да го видя?

— Не, няма начин. При този вид бандити посетители не се допускат.

— Но тогава...

— Тогава си иди вкъщи и стой там. Не се безпокой. Това исках да ти кажа.

— Имам приятел с връзки, който може би ще...

— Затваряй си устата и не въвличай никого в тази история. Пази тишина два-три дни.

— Толкова дълго!

— Не е толкова дълго. Можеше и никога да не го видиш. И не се тревожи, ще ти го пазим под ключ, без жени наоколо.

Той стана и се изсмя. Сетне устните му се превърнаха в права линия, надвеси се над Кира и я погледна право в очите. Очите му бяха сериозни:

— Когато си го прибереш, дръж ноктите си върху него. Ако нямаш нокти, пусни си. Той е буен жребец. И не се опитвайте да напуснете страната. Вие сте в Съветска Русия, може да я мразите, може да се задушавате, но в Съветска Русия ще останете. Мисля, че имаш нокти. Наблюдавай го. Баща му го обичаше.

Кира протегна ръка, която изчезна в загорелия юмрук на Степан Тимошенко. При вратата тя се обърна и тихо попита:

— Защо правите това?

С очи в прозореца, без да я гледа той отговори:

— През войната бях в Балтийския флот. Адмирал Коваленски загуби очите си в служба на Балтийския флот. Не беше от най-лошите командири, които съм имал... а сега се махай!

Вечерта на четвъртия ден звънецът на входа извънтя. Кира не вдигна очи от тубичката със захарин. Лидия, която винаги се интересуваше кой звъни, изтича до вратата. Чу се глас:

— Тук ли е Кира?

Тубичката падна на пода и се пръсна на малки парченца, а Кира се озова в антрето с ръка на гърлото. Той се усмихна със спокойната си, арогантна усмивка:

— Добър вечер, Кира.

— Добър вечер, Лео.

Лидия се втренчи в тях. Кира стоеше до вратата, с очи в неговите сковани устни. Галина Петровна и Александър Дмитриевич спряха да броят таблетките.

— Вземи палтото си и да вървим.

— Да, Лео.

Тя свали палтото си от закачалката, пристъпвайки като сомнамбул. Лидия се изкашля дискретно. Лео я погледна. Тя му отговори с топла, пълна с копнеж усмивка. Жените винаги отговаряха така на усмивката му, въпреки че в очите му нямаше нищо, освен припознаването, че мъж вижда жена. Лидия събра смелост и без да обръща внимание на липсата на представяне, понечи да каже нещо. Но

продължи да гледа безпомощно най-красивия мъж, появявал се някога в антрето им. Сетне избъбри направо въпросът, който се въртеше в главата ѝ:

— Откъде идвате?

— От затвора — отговори той любезно.

Кира, със закопчано палто, се взираше в него, забравила всички наоколо. Той взе собственически ръката ѝ в своята и те изчезнаха.

— Не съм виждала по-невъзпитан... — скочи към вратата смаяната Галина Петровна. Но вратата беше затворена.

* * *

Вън Лео даде един адрес на кочияша на шейната.

— Къде е това? — повтори той въпроса ѝ, забил устни в кожената ѝ яка, защото шейната потегли рязко. — Това е моят дом... върнаха ми го. Бяха запечатали къщата след ареста на баща ми.

— Кога те освободиха?

— Този следобед. Отидох в Института, за да взема адреса ти, после — вкъщи, за да запаля камината. Беше като гроб, камината не е палена от два месеца. Когато пристигнем, ще бъде топло.

На вратата, която отвориха беше поставен аленият печат на ГПУ. Печатът беше счупен на два разделени червени къса восък, които им позволиха да влязат. Пристъпиха в тъмен хол. В краката им и в отраженията им по огледалния паркет заблестя аленото сияние на камината. Апартаментът беше претърсван. Паркетът и преобърнатите столове бяха покрити с хартии. Върху поставки от малахит почиваха кристални вази. Една беше счупена и отломките ѝ проблясваха на пода в тъмнината. Малки, червени пламъчета танцуваха и мигаха към тях, сякаш живи въглени бяха изхвъркнали от камината.

В спалнята на Лео гореше светлина от самотна лампа със сребърен абажур върху камина от черен оникс. В умиращите въглени трептеше последен син пламък и хвърляше червена сянка върху сребърната покривка на леглото.

Лео хвърли палтото си в ъгъла. Разкопча нейното палто и го свали. Без да каже дума разкопча и блузата ѝ. Тя остана неподвижна и

му позволи да я съблече. В топлото място под брадичката и той прошепна:

— Беше мъчение, чаках три дни и три нощи.

После я хвърли на леглото, без да се съблича и да гаси лампата.

* * *

Кира погледна тавана — далечно, сребристо бяло петно. Светлината влизаше през сивите копринени пердета. Седна в леглото, гърдите ѝ бяха сковани от студа:

— Мисля, че вече е утре.

Лео спеше с отнетната глава, ръката му висеше до пода. Чорапите ѝ бяха на пода, роклята ѝ на таблата на леглото. Миглите му бавно се раздвижиха, той отвори очи и рече:

— Добро утро, Кира.

Тя протегна ръце и ги скръсти под главата си. Изправи глава и махна косата от лицето си:

— Семейството ми няма да хареса това. Ще ме изгонят от къщи.

— Оставаш тук.

— Ще им кажа довиждане.

— Защо изобщо трябва да ходиш там?

— Предполагам, че трябва нещо да им обясня.

* * *

Те стояха като три колони, високи и мълчаливи до масата в хола. Очите им бяха червени и подути от безсънната нощ. Кира се облегна на вратата и ги погледна търпеливо и равнодушно.

— Е? — каза Галина Петровна.

— Какво „е“?

— Няма ли да ни кажеш, че си била при Ирина?

— Не.

Галина Петровна изправи рамене в избелялата си хавлия:

— Не знам докъде се простира глупавата ти наивност, но ти разбираш, че хората ще си помислят, че...

— Знам какво ще си помислят. Спах с него.

Лидия нададе вик. Галина Петровна отвори уста и пак я затвори. Александър Дмитриевич отвори устата си и не я затвори. Галина Петровна посочи с ръка вратата:

— Махни се от къщата ми и никога не се връщай.

— Добре — каза Кира.

— Как можа! Ти си моя дъщеря! Как си позволяваш да стоиш там и да ме гледаш! Имаш ли понятие за позора, срама, за разврата, който...

— Няма да говорим за това.

— Не помисли ли, че това е смъртен грях? На осемнадесет години си и си с мъж, който излиза от затвора! Църквата... от векове... всички светци... твоите деди и прадеди са ни учили, че няма по-низък грях! Чувала съм за такива работи... но Господи, това е собствената ми дъщеря... светците, които за греховете ни...

— Мога ли да взема нещата си, или ще ги задържите?

— Не искам нищо твое да остане тук! Не искам да дишаш в тази стая! Не искам името ти да се споменава в тази къща!

Лидия ридаеше истерично, скрила лицето си в ръце на масата. Извика през ридания и хълцане:

— Кажй й да си върви, майко! Не мога да го издържа! Такива жени не трябва да живеят!

— Бързо си събирай багажа! — изсъска Галина Петровна. Вече имаме само една дъщеря! Малка, мръсна скитница, уличница...

Лидия изпрати с невярващ, изумен поглед краката на Кира.

* * *

Лео отвори вратата и взе вързопа, увит във вехта покривка за маса.

— Има три стаи, сложи си багажа, където искаш. Студено ли е вън, бузите ти са замръзнали? — попита той.

— Да, малко.

— В хола има горещ чай.

Лео бе подредил маса до камината. Тънки червени езици блестяха в старите сребърни прибори. Кристалният полилей се

врязваше в сивото небе зад големия прозорец. На улицата валеше сняг върху опашка от наведени глави пред кооперативния магазин.

Кира докосна горещия сребърен чайник, сетне — бузата си:

— Трябва да прибера чашите, да помета пода и...

Спря, застана в средата на обширната стая. Разпери ръце, отметна глава и започна да се смее. Предизвикателно, победно, страстно.

— О, Лео!

Той я взе в ръцете си. Тя се взря в очите му, като жрица с душа, изгубена в надменната уста на нечий бог. Жрица и свещено жертвоприношение едновременно и нещо много повече. Тя се смееше безсрамно, задъхано и непознати, могъщи чувства разпъваха гърдите ѝ.

Тогава той я погледна в очите, големи и притъмнели и отговори на един ням въпрос, който и двамата не бяха изrekli:

— Кира, знам срещу какво се изправяме.

Тя наведе леко глава към рамото си, с кръгли очи и спокойно, уверено лице, като на дете. Обърна се към прозореца, където в отвесната мъгла от сняг хората чакаха на опашка — неподвижни, отчаяни, съкрушени.

— Ще се борим, Лео. Заедно. Ще се борим с всичко — държавата, векът, милионите. Ще издържим, защото сме силни.

Той отвърна без надежда:

— Ще се опитаме.

XI

Революцията дойде в страната, вече преживяла три години на война. Трите години и революцията разрушиха железопътните линии, изпепелиха полята, разбиха комините в дъжд от тухли, принудиха хората да чакат на опашка със стари кошници. Хората се редяха на опашка за капките живот, все още изтичащи от централите за провизии. Горите се издигаха в снежното си безмълвие, но дървата за огрев бяха лукс. Единственото гориво беше керосинът. Имаше само едно устройство, което работеше с керосин. Революцията още не бе раздала всичките си дарове. Един от тях, първият, обаче беше налице. Дарът, за който безброй стомаси в безброй градове се бяха научили да се молят, дарът-пламък на всекидневното физическо и душевно оцеляване, първият управник на свободната страна — ПРИМУСЪТ.

Кира е коленичила до масата и помпа с дръжката малката медна горелка с надпис: „Истински примус. Произведен в Швеция“. Тя гледа тънката струя керосин, която пълни чашата, после пали клечка кибрит, пали керосина в чашата и внимателно продължава да помпа. Пламъкът облизва черните туби с език от сажди и пълни ноздрите ѝ с миризма на керосин; нещо съска в тубите. Изведнъж се появява венец от син огън, напрегнат и свистящ, като факла. Кира слага тенджерата с просо върху сините пламъци.

На колене пред камината тя събира тънки цепеници, влажни и хлъзгави, които остро миришат на влага и плесен в пръстите ѝ. После отваря вратичката на „буржоазията“ и тъпче вътре дървета и смачкани вестници, пали отново кибрит, духа силно, сведена до пода с паднали до очите коси. Кръгове от дим се втурват към нея и се издигат високо до белия таван. Кристалният полилей проблясва в сив дим, сива пепел пърха в носа и миглите ѝ.

„Буржоазията“ е квадратна желязна кутия с дълги тръби, които стигат до тавана и се свързват под прав ъгъл с дупка, издълбана над камината.

Наложи се да монтират „буржоазията“ в гостната, защото не можеха да си позволят дърва за огрев за камината. Пъновете съскаат в

кутията, червени пламъчета подскачат през пукнатините в ъглите сред струйки пушек. Железните стени се нагряват в монотонно червено и миришат на изгоряла боя. Маломерните железни печки се наричат „буржоазия“, тъй като се използват от тези, които нямат пари за дърва за големите печки в някога луксозните си къщи.

Апартаментът на адмирал Коваленски се състоеше от седем стаи, но четири отдавна бяха дадени под наем. Адмиралът построи преградна стена през хола, която отделяше собствениците от наемателите. Лео разполагаше с три стаи, банята и входната врата, наемателите държаха четири стаи, задната врата и кухнята. Кира готвеше на примуса и миеше съдовете в банята. Понякога зад преградата се разнасяха гласове, стъпки, мяучене на котка. Оттатък живееха три семейства, но тя никога не беше ги виждала.

Подредена маса със снежнобяла покривка и горещ, димящ чай посрещаше Лео рано сутрин. Кира се суетеше наоколо с пламнало лице, очите ѝ, весели и безгрижни, се смееха, като че ли някой друг бе приготвил масата. От първия им ден заедно в новия ѝ дом тя бе поставила ултиматум: „Когато готвя, не трябва да ме гледаш. Ако ме гледаш, не трябва да знаеш какво готвя“.

Тя винаги бе чувствала и знаела, че е жива. Никога не беше се питала защо точно човек трябва да е жив. Сега внезапно откри, че за да бъде жива е необходимо да решава сложни проблеми, което изисква дълги часове на труд. Осъзна, че дръзко и презрително беше считала оцеляването за даденост. Разбра, че за да се бори за живот, трябва да задържи дори още по-яростно това презрение. И ако някога го изгуби, животът би бил само в синьото пламъче на примуса, на който готви просо. Разбра, че е готова да жертва дългите часове за тази борба, за да не говорят никога с Лео за това. За да бъде животът недокоснат, невредим, животът, който бе Лео. Тези пропиленни часове бяха без значение — тя нямаше да говори за тях. Тя мълчеше с прикрита светлина в очите, пълни с вълнението от битката. А това бе битка, приближаваща, огромна, безлика, която тя не можеше да разбере, но чувстваше присъствието ѝ. Сражение общо за тях двамата, безименно, колосално, надигащо от стените на къщата им и безкрайните, уморени стъпки на улицата, от опашките пред магазините.

Незрима действителност, нахлула в дома им, в „буржоазията“, примуса с просото и влажните дърва. Действителността на милиони

гладни, странни, сгърчени стомаси срещу два живота, сражаващи се за правото си на бъдеще.

След закуска Лео закопчава палтото си и пита:

— Днес ще ходиш в Института?

— Да.

— Искаш ли дребни?

— Малко.

— Ще се върнеш за вечеря, нали?

— Да.

— Ще бъда тук в шест.

Той отива в Университета, тя — в Института. Кира бяга и се пързала по заледените тротоари, смее се на непознатите, топли с дъх червения си пръст в дупката на ръкавицата си, скача в трамвая в движение и обезоръжава с усмивка едрата кондукторка, която ръмжи: „Трябва да ви глобят, гражданко. Някой ден трамваят ще ви отреже краката“.

Тя се върти неспокойно по време на лекциите, поглежда часовника на съседа си, ако има съсед с часовник. Нетърпелива е да се върне вкъщи, както в детството си, когато имаше рожден ден и знае, че за нея има подаръци. Сега за нея вкъщи няма нищо, освен примуса с просото и зелето, което трябва да нареже за супата. Зад затворената врата се разнася глас: „Аз съм вкъщи“ — Лео се е прибрал. Тя отговаря безразлично: „Заета съм“, но се залива в беззвучен смях в парата на супата.

След вечеря двамата сядоха до „буржоазията“ с учебниците си. Той следваше история и философия в Петроградския държавен университет, но и работеше. Преди два месеца, когато започна нов живот след екзекуцията на баща си, Лео вече имаше работа. В „Госиздат“, държавното издателство го ценяха като преводач. Вечер, пред огъня на „буржоазията“ той превеждаше от английски, немски и френски книги, които не харесваше. Това бяха романи от чужди автори, в които беден честен работник неизменно отива в затвора заради кражба на самун хляб. Хлябът е за гладуващата майка на хубавата работническа съпруга. Впоследствие съпругата е изнасилена от капиталиста и се самоубива. Всемогъщият капиталист уволнява работника, затова детето им е принудено да проси на улицата. Там е

прегазено от лимузината на капиталиста с блестяща броня и униформен шофьор.

Удобното за Лео бе, че можеше да работи вкъщи. Заплащането беше добро, въпреки че парите бяха придружавани от бележка от „Госиздат“: „Удържахме 2,5%, което е вашият принос за новата Червена организация на химиците в защита на пролетариата. Освен това удържахме 5% за Червените военновъздушни сили и 3% за ликвидацията на неграмотността, 5% за социалното ви осигуряване...“

Лео работи, а Кира се движи безшумно из стаята, тихо сяда пред графиките, таблиците и чертежите си и никога не го безпокои. Понякога обаче Управдом ги прекъсва. Влиза с шапка на главата и иска да платят дела си за поправка на замръзналите тръби, запушените комини, електрическите крушки на стълбището („Някой отново ги е задигнал“), за течащия покрив, счупените стъпала в мазето и доброволният абонамент за списанието на Червените военновъздушни сили.

Двамата разменят думи, кратки, безлични, изговарят ги с преувеличено безразличие. Непроницаемите им лица крият тайна, която не са забравили. Но когато влязат в сивата и сребърна спалня, те избухват в смях, очите им, устните, телата им алчно се срещат. Тя не знае колко пъти се буди в нощта, не знае къде по тялото ѝ са устните му, дали те я нараняват. В тишината за нея няма нищо друго, освен дъха му. Притиска се силно до него, смее се лениво и крие лице в свивката на ръката си, заслушана в дъха му на шията си и миглите на затворените ѝ очи. Лежи безмълвно с уста в мускулите на ръката му, пияна от мириса на кожата му.

Лео, който бе единствен син в семейството, нямаше роднини в Петроград. Майка му беше починала преди революцията. Баща му, собственик на огромни пшеничени поля и тъмни, далечни гори под синьото небе, се надяваше един ден те да бъдат наследени от тъмнокосото момче с черни очи. Сърцето на бащата трептеше с радост, по-ярка от слънчевата, зряла пшеница.

Адмиралът рядко се появяваше в двореца, защото се чувстваше по-стабилен на корабната палуба, отколкото върху паркета в царската обител. Но когато идваше в двореца, изумени, пълни със завист лица

се взираха в жената, която бавно го съпровождаше. Съпругата му, графиня по рождение, от стар род, носеше в себе си красотата на вековете, събрана в съвършеното ѝ тяло. След като почина, слепоочията на Коваленски посивяха. Дълбоко в него прозвучаха думи, които никога не би посмял да изрече — той благодари на Бога, че смъртта взе нея, а не сина му.

Адмирал Коваленски издаваше заповеди към моряците и говореше със сина си по един и същ начин. Някои считаха, че е твърде мек с моряците, други — че е твърде строг с момчето, чието име чужденците-учители промениха от Лев на Лео. Но бащата обожаваше сина си и покорно изпълняваше и най-малкото му желание.

Учителите, слугите и гостите се отнасяха към момчето както към фигурата на Аполон в кабинета на адмирала — с благоговение и почит, запазени за древните мраморни статуи. Лео се усмихваше — това бе единствената команда, която трябваше да даде, единственото извинение за всичките му заповеди.

Малките му другари четяха френски приказки, а Леон цитираше Спиноза и Ницше. На целомъдрените женски сбирки на строгата му леля той преразказваше Оскар Уайлд. Обърна се към фанатичните славянофили, дипломати със сиви коси, приятели на баща му, с нахалното, чуждестранно „хелоу“. Един ден в изповедалнята, когато бе на осемнадесет, накара възрастния свещеник, който за седемдесет години не бе научил толкова за живота, да се изчерви. Никак не харесваше портрета на императора в кабинета на баща си, както и непоколебимата му, сляпа вяроност към него. Веднъж присъства на събрание на млади революционери. Небръснат младеж произнесе реч за братството на хората и се обърна към него с „другарю“. Лео си затананика „Боже, Царя ни пази!“ и си отиде вкъщи.

Беше на шестнадесет години, когато прекара първата си нощ в леглото на жена. Запозна се с нея в бляскава зала и се наведе учтиво да целуне ръката ѝ. Тежкият ѝ, посивял съпруг никога не узна за уроците, които по-късно студентата, надменна красавица преподаде на стройното, тъмнокосо момче. Много други жени я последваха. В един случай, когато Лео беше забелязан да излиза призори от двореца на прочута балерина, адмиралът беше принуден да предупреди сина си, че застрашава кариерата му.

Покровителят на балерината бе от императорското семейство и името му се споменаваше шепнешком.

Революцията завари адмирал Коваленски с черни очила над безжизнените очи и лентата на Георгиевския кръст на ревера. Лео Коваленски посрещна революцията с едва забележима, презрителна усмивка, енергична походка и ръце, изгубили камшика, за който бяха родени да размахват.

Две седмици Кира не посети никой от роднините си, никой не дойде и при нея. После отиде при Ирина. Мария Петровна отвори вратата, измънка нещо в поздрав; объркана и уплашена, отстъпи крачка назад.

Семейството се беше събрало в хола около нова „буржоазия“. Ирина скочи с широка усмивка и разцелува братовчедката си, както никога досега:

— Толкова се радвам да те видя! Мислех, че вече не искаш и няма да идваш при нас.

Кира обърна глава към високия силует, който внезапно се появи в ъгъла и се усмихна:

— Чичо Василий, как си?

Без да каже дума и да я погледне, той излезе от стаята. Ирина силно се изчерви и прехапа устни, Мария Петровна смачка носната си кърпа, зад стола малката Ася се втренчи в гостенката. Кира стоеше пред затворената врата.

— Какви хубави филцови ботушки имаш, Кира — промърмори Мария Петровна, въпреки че ги беше виждала много пъти. — Подходящи са за студено време. А и времето е едно!

— Да, във вали.

Появи се Виктор, като влачеше крака в пантофи, с разтворена хавлия върху пижамата си. Беше късно следобед, несресаната му коса бе паднала върху очите му, зачервени от нередовен сън.

— Кира! Каква приятна изненада! — поклони се той дълбоко и разпери ръце.

Задържа ръката ѝ, вгледа се в нея, нахално, подигравателно, сякаш имаха обща тайна:

— Не те очаквахме. Но толкова много неочаквани неща се случват в наше време.

Той не се извини за небрежното си облекло и вид, като че ли искаше да каже, че това не би я шокирало:

— Е, Кира как е другарят Таганов? Защо се учудваш толкова, в Института общо взето няма тайни. Но другарят Таганов е полезен приятел, има висок пост, би могъл да бъде в помощ, ако имаш приятели в затвора.

— Виктор, изглеждаш и говориш като свиня. Измий си лицето — намеси се Ирина.

— Сестрице, когато започна да изпълнявам заповедите ти, ще пишат за това във вестниците.

— Ех, деца, деца — въздъхна безпомощно Мария Петровна.

— Трябва да тръгвам, отбих се на път за Института — каза Кира.

— Моля те, остани — помоли Ирина.

— Не мога, имам лекции.

— По дяволите, всички се страхуват да те попитат, затова ще те питам, преди да тръгнеш — как се казва той?

— Лео Коваленски.

— Синът на адмирала? — задъхано избъбри Мария Петровна.

— Да.

Василий Иванович се върна в стаята, след като Кира си отиде. Без да го гледа съпругата му нервно се зае с маникюра си. Той мълчаливо пъхна дърво в печката.

— Татко, какво е направила Кира... — започна Ирина.

— Няма да говорим за това.

— Светът се обърна с краката нагоре — изкашля се Мария Петровна.

Виктор погледна съчастнически баща си. Но той не отвърна на погледа му и нарочно му обърна гръб — избягваше сина си от много седмици.

Ася се сви зад бюфета, треперейки ситно и безнадеждно.

— Ася, ела тук — заповяда баща ѝ.

Тя несмело се запъти към него, с поглед в пода, приведена, с очи в носа си, който избърса с ръкав.

— Защо са толкова лоши бележките ти?

Вместо отговор тя подсмъркна.

— Какво е станало с урока по аритметика?

— Сбърках с тракторите.

— Какво?

— Не знаех за тракторите.

— Какво не знаеше?

— Селското стопанство има дванадесет трактора, които разделили между шест бедни села, колко трактора се падат на всяко село.

— Ася, колко е дванадесет делено на шест?

Тя погледна към носа си и подсмъркна.

— На твоите години Ирина беше първа в класа — горчиво каза Василий Иванович, извърна се и излезе от стаята.

Ася побягна и се скри зад стола на Мария Петровна.

Виктор последва баща си в кухнята. Баща му не показва с нищо, че е чул стъпките му. В кухнята беше тъмно, върху счупения прозорец бяха заковани дъски. Три тесни лъча светлина хвърляха три ярки ивици върху дългите пукнатини на пода. Ризите на Василий Иванович бяха натрупани под мивката. Той бавно се наведе и ги натъпка в меден леген, който напълни със студена вода. Големите му юмруци се затвориха около парче синкав сапун. Трудно, тромаво започна да търка яката на една риза. Прислужницата бе напуснала, а Мария Петровна беше твърде слаба, за да работи.

— Татко, какво има?

— Ти знаеш — отговори Василий Иванович, без да се обръща.

— Татко, нямам никаква представа! — възрази енергично Виктор. — Нещо лошо ли съм направил?

— Видя ли това момиче?

— Кира? Да, защо?

— Доверих ѝ душата си. Но Кира вече я няма. Революцията я изяде. Ти си следващият.

— Но татко...

— Навремето жените имаха чест, сега всеки минувач може да ги завлече в калта.

— Но Кира...

— Знам, че съм старомоден, такъв се родих и такъв ще умра. Вие, младите, сте изгнили, преди да узреете. Социализъм, комунизъм, марксизъм, а приличието да върви по дяволите.

— Татко, аз...

— Ти ще бъдеш изяден по различен начин. Наблюдавам те, приятелите ти от последните седмици са... тази сутрин от събиране ли се върна?

— Със сигурност нямаш нищо против събиранията, нали?

— Кои бяха гостите?

— Няколко очарователни момичета.

— Това е сигурно, но кой още?

Виктор изчисти пращинка от ръкава си и отговори:

— Един-двама комунисти.

Баща му замълча.

— Татко, да не бъдем тесногръди. Няколко чаши водка с тях няма да ми навредят, напротив, много ще ми помогнат.

Студената вода се разпени под ръцете на Василий Иванович и гласът му прогърмя като на пророк:

— Има неща, с които не се правят компромиси!

Виктор се засмя весело и прегърна приведените, но все още силни рамене:

— Хайде, старче, ние винаги ще се разберем. Не искаш да стоя със скръстени ръце и да се предам, защото те са на власт, нали? Ще ги бия по техните правила, точно това ще направя. Най-добрата философия в днешно време е дипломацията. Това е векът на дипломацията, не си ли съгласен? Но ти ме познаваш, няма да пострадам, защото съм истински джентълмен.

Василий Иванович се обърна към сина си. Ивица светлина от счупения прозорец падна върху лицето му. Лицето не бе на пророк — очите под тежките, бели вежди бяха уморени, безпомощни, усмивката — плаха. Усмихна се с усилие и трудно изрече:

— Знам, сине. Имам ти доверие, предполагам, че ти знаеш най-добре. Днешното време е странно, а вие — ти и Ирина — сте всичко, което ми е останало.

* * *

Ирина беше първият посетител от стария свят на Кира в новия ѝ дом. Лео се поклони изящно, с уважение; Ирина го погледна отблизо и

се засмя открито:

— Харесвам те. Но не съм очаквала друго. Надявам се, че и ти ме харесваш, защото аз съм единствената роднина, която ще виждаш за дълго време. Всички ще ме питат за теб, бъди сигурен.

Те седнаха в сенките на големия прозорец и заговориха за Рембранд, който Ирина изучаваше, за новия парфюм на Вава Миовская, контрабанда от чужбина. Истински френски парфюм, марка „Коти“, петдесет милиона шишенцето. Ирина бе откраднала една капка в кърпичката си, което накара Мария Петровна да се разплаче, когато я помириса. Говориха за американския филм, който Ирина бе гледала и за жените в рокли без ръкави, обсипани с пайети, за сцената от нощния Ню Йорк с истински небостъргачи, с етажи и осветени прозорци в черното небе. Ирина бе гледала два пъти филма заради тази сцена, но тя бе толкова кратка, а искаше да нарисува Ню Йорк...

Тя взе книга от масата и бързо започна да рисува с молива си на бялата ѝ задна обложка. Когато приключи, захвърли книгата през стаята към Кира. На рисунката беше Лео, изправен в пълен ръст, гол.

— Ирина!

— Покажи му рисунката.

Лео се усмихна колебливо и погледна въпросително Ирина.

— Това състояние ти подхожда най-добре — обясни тя. — Не ми казвай, че си поласкан от въображението ми, защото не е вярно. Дрехите не могат да скрият нищо от един художник. Някакви възражения?

— Да, тази книга е собственост на „Госиздат“.

— Е, тогава им кажи, че си използвал обложката за революционен плакат — заяви тя и светкавично я скъса.

В антрето, когато остана сама с Кира, Ирина се взря в нея с любопитство и чистосърдечно, някак несмело запита:

— Щастлива ли си?

— Да — отговори равнодушно Кира.

* * *

Кира рядко говореше за мислите си и още по-рядко за чувствата си. За един мъж обаче тя правеше изключение и в двата случая. За него

правеше и други изключения, без да знае точно защо. Комунистите я плашеха — тя се страхуваше, че ще деградира, ако говори с тях, или дори само ако ги гледа. Страхуваше се не от оръжията и затворите им, от потайните им, бдителни очи, а от нещо незримо зад набраздените им чела. Нещо неуловимо в тях я караше да се чувства в присъствието на див звяр с разтворени челюсти, който никога нямаше да разбере.

Но сега Кира се усмихна доверчиво на Андрей Таганов и се притисна до стената на празната аудитория в Института. Очите ѝ сияеха, усмивката ѝ беше наивна и плаха, като на дете, което търси опора:

— Щастлива съм, Андрей.

Той не беше я виждал от дълги седмици. Усмихна се сърдечно, тихо и се взря в страстните очи:

— Липсваше ми.

— И ти ми липсваше, Андрей... бях заета.

— Не те потърсих вкъщи, защото мислех, че това не ти харесва.

— Виж, аз...

Тя спря, защото не можеше да му каже. Не можеше да го заведе в новия си дом, домът на Лео. Андрей беше опасен, бе служител на ГПУ и изпълняваше дълга си. Най-добре би било да не подлага на изпитание този дълг. Затова каза само:

— Да, така е. По-добре не идвай вкъщи.

— Няма да идвам. Но защо не идваш по-често на лекции, за да те виждам и да ми казваш, че си щастлива? Радвам се да го чуя.

— Андрей, бил ли си някога щастлив?

— Никога не съм бил нещастен.

— Това достатъчно ли е?

— Винаги знам какво искам. Ако го знаеш — вървиш право към целта си. Понякога вървя напред светкавично, друг път — със сантиметър на година. Може би, когато напредваш бързо, си щастлив. Не знам. Забравих разликата отдавна, тъй като няма значение, стига да не стоя на едно място.

— А ако искаш нещо, към което не можеш да вървиш?

— Няма такъв случай.

— Ако по пътя се изправиш пред пречка, която не искаш да разрушиш?

— Не съм срещал такава пречка.

Внезапно тя си спомни:

— Андрей, ти дори не ме попита защо съм щастлива.

— Има ли значение, най-важното е, че си щастлива.

И той взе ръцете ѝ, малки и доверчиви, в петте си силни пръста.

Първите знаци на пролетта в Петроград са от сълзи и усмивки: хората се усмихват, от къщите се стичат сълзи. По високите покриви снегът се топи, посивял от градския прах, с цвят на мръсен памук, крехък и белезникав, като мокра захар. Бистри капки, без да бързат, изтичат в тънички, шумящи поточета от отворите на водосточните тръби по тротоарите и канавките, пълни с фасове и обелки от семки. Хората излизат от къщите, поемат дълбоко дъх и се усмихват, без да знаят защо. Поглеждат нагоре и там, над къщите небето е немошно, колебливо, недоверчиво и много бледосиньо. Сякаш художник е измил синята боя от четката си в голяма вана с вода и само една мъничка капка се бори с водата.

Ледената кора се чупи под галошите, слънцето искри в бяло върху черните гумени пръсти, релсите на шейните се връзват със свистене в кафяви издатини, глас вика: „Захарин, граждани!“, капките тропат по тротоарите равномерно, упорито, като далечна картечница. И отново глас: „Виолетки, граждани!“

Павел Серов си купи нови ботуши и намигна в слънчевите лъчи на другарката Соня. На нея купи горещо, лъскаво парче зелев кейк от жената на ъгъла. Соня го задъвка, усмихвайки се и каза:

— В три часа ще изнеса лекция в комсомолския център на тема „Нашият принос към НЕП“, в пет часа ще говоря в Клуба на Рабфак за „Пролетарските жени и неграмотността“, в седем съм на обсъждане за „Духът на колектива“ в партийния комитет. Обади ми се в девет часа, отдавна не съм те виждала.

— Соня, стара приятелко, не мога да отнемам от ценното ти време. Хора като нас нямат частен живот, защото имаме класов дълг.

Пред магазините за обувки се извиха опашки — от профсъюзите раздадоха купони за закупуване на галоши.

Мария Петровна остана в леглото почти целия ден с очи, вперени в слънцето зад затворения прозорец. Бе скрила носната си кърпичка и не я показваше на никого вкъщи.

Другарят Ленин получи втори удар и вече не можеше да говори. В „Правда“ писаха: „... Няма по-голяма саможертва за пролетарската кауза от свръхчовешката тежест на отговорността, с която го натовариха работниците и селяните, когато волята му, здравето и тялото му изгарят под тази тежест“.

Виктор покани трима студенти-комунисти в стаята си, за да обсъдят бъдещето на пролетарската електрификация. Той ги пусна през задния вход, за да не ги види Василий Иванович.

Великобритания кроеше коварни планове срещу Републиката на работниците и селяните. Затова в училищата забраниха изучаването на английски език. Ася учеше немски и се оплакваше, че трудно разбира разликата между der, die, das, като се опитваше да запомни какво са направили немските братя по класа в Рапало^[1].

Шефът на „Госиздат“ заяви:

— Градският пролетариат утре ще марширува в протестна демонстрация против политиката на Франция в Рур. Очаквам всички наши служители да вземат участие, другарю Коваленски.

Лео отговори:

— Утре ще пазя леглото, защото имам главоболие.

Василий Иванович продаде абажура на лампата в хола, но задържа лампата, защото в къщата не беше останала друга.

В притъмнените топли вечери църквите се препълваха със сведени глави, тамян и светлина от свещи. Лидия се молеше за Свещената Русия и за избавление от глухия страх в сърцето си.

Андрей заведе Кира в Маринския театър на „Спящата красавица“ от Чайковски. След това я изпрати до Мойка, където тя взе трамвая за другия си дом. Ситен сняг се топеше по лицето ѝ и се превръщаше в дъжд.

— Как е комунистическият ти приятел? — запита Лео.

— Самотен ли беше? — запита тя.

Той отметна кичур от челото ѝ, вгледа се в устните ѝ. Нарочно се подложи на изпитание — не я целуна.

— Бих искал да кажа, че не бях самотен. Но ти знаеш, че не е истина. Сетне топлите му устни изпиха студения пролетен дъжд от нейните. Годината 1923-та, като всяка друга, имаше пролет.

[1] През 1922 г. Германия и Съветска Русия сключват Договора от Рапало (Италия), с който взаимно се отказват от всякакви териториални и финансови претенции. — Б.пр. ↑

XII

Кира вече три часа чакаше на опашка за купони за хляб в кооперативния магазин на Института. Беше вечер, когато слезе от трамвая, притиснала хляба под мишница. В далечните ъгли фенерите хвърляха лъчи, подобни на змии, в черните локви. Тя вървеше напред и подритваше малките висулки, които звънтяха като стъкло; обувките ѝ разплискваха водата. Когато наближи нейната улица, бърза сянка ѝ подсвирна в мрака с гласа на Ирина:

— Хелоу, Кира, знаеш ли на кого ти приличам с това обръщение?

— Ирина, какво правиш тук толкова късно?

— Току-що излязох от вас. Чаках те един час и изгубих надежда.

— Добре, да се върнем вкъщи.

— Не, по-добре е да ти кажа нещо тук... дойдох да ти кажа нещо... и може би Лео няма да го хареса, а той е у вас.

Ирина се поколеба, което не беше обичайно за нея.

— Какво искаш да ми кажеш?

— Кира... как са финансите ви?

— Отлично, защо?

— Виж... ако си позволявам твърде много, кажи ми да млъкна... не се сърди... не съм ти казвала това, но става дума за семейството ти.

Кира погледна в тъмнината към тревожния глас на Ирина:

— Какво има?

— Много са зле, Кира, отчаяни са. Леля Галина ще ме убие, ако разбере, че съм ти казала, но... човекът със захарина го арестуваха, защото бил спекулант, изпратиха го в затвора за шест години. Твоите хора не знаят какво да правят. Миналата седмица татко им занесе половин килограм просо, но и ние не можем много да направим... знаеш какво е положението. Майка е много болна и повече няма какво да се продава на Александровския пазар, освен тапетите. А у вас и това няма... затова предположих, че би искала да знаеш.

— Ето, вземи този хляб — каза Кира, — на нас не ни трябва. Ще купим хляб от частния магазин. Дай им го, кажи им, че си взела

назаем, намерила, откраднала, каквото искаш. Но не им казвай, че е от мен.

На следващия ден Галина Петровна позвъни на вратата. Кира не беше вкъщи. Вратата отвори Лео, поклонил се любезно и запитал:

— Предполагам, че вие сте... тъща ми?

— Да, това бих искала да бъда — заяви Галина Петровна.

Усмивката му я обезоръжи, защото бе заразна: тя също се усмихна.

Когато Кира влезе вкъщи, рукнаха сълзи. Галина Петровна я притисна силно в прегръдките си и зариде, преди да изрече и думата:

— Кира, детето ми! Скъпото ми дете! Господи, прости греховете ни! В тежки дни живеем, но кои сме ние, за да съдим другите...? Всичко се разпадна, какво значение има? Нека само да забравим и да започнем отново... Господи посочи ни пътя... изгубихме се.

Пусна Кира, извади пликче с картофено брашно, напудри носа си и измърмори:

— Онзи хляб, Кира, не го изядохме целия. Скрих го, страхувах се, че и вие ще имате нужда... ще го донеса, отрязахме малко, баща ти беше толкова гладен.

— Ирина говори твърде много. Не ни трябва този хляб, майко. Не се безпокой, задръж го.

— Трябва да ни дойдете на гости и двамата. Да забравим миналото, но наистина не разбирам защо вие не... е добре, това е ваша работа. Нещата се промениха за последните десет години... елате ни на гости, Лео, мога да ви наричам така, нали? Лидия иска да ви види.

* * *

Хората купуваха хляб от частните магазини. Но цената разколеба Кира и тя предложи на Лео:

— Да идем до гарата.

Гарите бяха най-евтините и опасни пазари на града, тъй като имаше строги закони против „спекулантите“, които доставяха контрабандно храна от селата. Спекулантите рискуваха много в

дългото пътуване по покриви на вагони и буфери сред въшки и тифус, ходеха пеша с километри по калните, трудно проходими пътища и на връщане попадаха на бдителните държавни служители. Храната се промъкваше в града в прашни ботуши, в хастара на палта, пълни с гадини, увита в мръсно бельо. Всеки влак беше добре дошъл за гладувания град и в тъмните улици край депото кристални чаши и копринени блузи крадешком се разменяха за парчета мас и плесенявали торби с брашно.

Кира и Лео отидоха до станция „Николаевска“, хванати за ръце. Слънцето се разливаше по тротоара капка по капка. Той купи за нея букетче теменужки и закичи на ревера на черното ѝ палто уханните, млади, лилави цветя. Тя се усмихна щастливо и подритна ледена висулка в една локва, като разплиска вода към минувачите.

Влакът беше пристигнал. Те си проправиха път през нетърпеливите хора, които ги влачеха настрани и напред, блъскаха ги с лакти в стомаха и стъпваха върху краката им. Внимателни войници наблюдаваха подозрително слизащите пътници. Човек с особен нос се появи от влака. Носът му бе толкова къс и чип, че двете широки ноздри бяха почти отвесни; под тях имаше доста плът и една голяма уста. Стомахът му се разтресе като желатин, докато слизаше на перона. Палтото му беше прекалено оръфано, обувките — прекалено мръсни.

Войниците го хванаха за ръцете, за да го претърсят. Той започна тихо да плаче:

— Другари, братя, грешите... за Бога, аз съм беден селянин, нищо друго. Никога не съм бил спекулант, аз съм съвестен гражданин... ще ви кажа нещо, ако ме пуснете.

— Какво можеш да ни кажеш, кучи сине?

— Вижте тази жена там, знам, че тя е спекулант... видях къде крие храна.

Силни ръце сграбчиха жената. Ръцете ѝ бяха като на скелет в юмруците на войниците, сивата ѝ коса висеше над очите под избеляла шапка с черно перо. На хлътналите ѝ гърди беше закопчан шал с древна мозаечна карфица. Шалът конвулсивно заподскача нервно, ситно, като прозорец от далечна експлозия. Тя простена, в черната ѝ уста изникнаха три жълти зъба:

— Другари, моля ви, това е за внука ми... няма нищо да продавам... за внука ми е, моля ви пуснете ме, другари, внукът ми има

скорбут и трябва да яде... моля ви... скорбут...

Войниците я завлякоха встрани. Шапката ѝ падна, те не спряха, за да я вземат и някой стъпи върху черното перо.

Човекът с отвесния нос ги изпрати с поглед, дебелиите му червени устни се разтегнаха в широка усмивка. Извърна се и видя, че Кира го гледа. Намигна ѝ загадъчно, с разбиране и с глава посочи изхода на гарата. Човекът излезе, следван от озадачените Кира и Лео.

В сумрачната алея до гарата той се огледа внимателно, намигна отново и отвори палтото си. Окъсаното палто имаше гладка подплата от тежка, скъпа кожа, от която се разнесе задушливата миризма на розова газ, използвана във влаковете против въшки. Пътникът разкопча невидими кукички в дълбините на кожата, ръката му изчезна в подплатата и се появи със самун хляб и пушен свински бут. Долната част на лицето му се усмихна, а горната част — късият нос, светлите, тесни очи, останаха странно неподвижни, като парализирани.

— Ето гражданци — каза той гордо, — хляб, пушено, каквото искате. Не се безпокойте, знаем си работата.

В следващия миг Кира тичаше по улицата диво, безпаметно, без да разбира защо.

— Става дума за малко парти, Кира, скъпа — каза Вава Миловская по телефона. — В събота вечерта... около десет часа... ще доведеш Лео Коваленски, нали? Умирам да се запозная с него... не, само около петнадесет-двадесет души. Но, Кира, има един малък проблем, ще поканя и Лидия и... би ли могла да доведеш кавалер за нея. Ще дойдат много мъже и жени, но всички са двойки, а и в днешно време мъже трудно се намират, помислих си, че можеш да намериш някого, който и да е.

— Който и да е? Има ли значение, ако е комунист?

— Комунист? Колко вълнуващо! Добре ли изглежда? Да, разбира се, доведи го, ще танцуваме, ще има разхладителни напитки и храна, да... а, Кира, помолих всеки гост да донесе по една цепеница за камината, да затоплим хола... толкова е голям, не можем да си позво... нямаш нищо против? Толкова си мила. До събота вечер.

През 1923 г. в Петроград хората не си ходеха често на гости. Кира за пръв път получи покана за парти и реши да покани Андрей. Беше объркана и донякъде отегчена да крие действителността. Лео знаеше за Андрей, но Андрей не знаеше нищо за Лео. Тя беше казала на Лео за състудента си и той не възрази. Усмихна се презрително и започна да го нарича „комунистическият приятел“. Андрей не познаваше никой от хората около Кира и не беше дочул никакви слухове. Никога не задаваше въпроси и спази обещанието си — никога не я потърси. Срецаха се в Института и разговаряха за бъдещето на човечеството и водачите му, за балет, трамваи и атеизъм. По мълчаливо споразумение не споменаваха Съветска Русия. Това беше бездна, която ги разделяше, но ръцете и духът им бяха достатъчно силни, за да хвърлят мост над нея.

С изсечените черти на загорялото си лице, с безмилостната воля, отдаденост и непристъпен морал, той приличаше на средновековен светец от времето на Кръстоносните походи. Тя се боеше да говори за любов с него, не можеше дори да мисли за любов в негово присъствие. Не се боеше, че сурово ще я осъди, боеше се, че ще бъде безкрайно равнодушен към любовта.

Не можеше повече да крие това приятелство. Двамата трябваше да се срещнат. Тя се страхуваше от тази среща. Единият бе син на разстреляния си баща, другият — функционер на ГПУ. Събирането на Вава бе удобен повод да ги запознае. Имаше намерение да наблюдава реакциите им и после може би щеше да покани Андрей вкъщи. Ако на събирането Андрей научи истината за нея — толкова по-добре.

В библиотеката на Института тя го запита:

— Андрей, би ли се уплашил от едно буржоазно парти?

— Ако ти си там да ме защитаваш, не. И ако това е покана.

— Ще бъда там и това е покана. В събота вечерта. Лидия и аз ще идем заедно с двама мъже. Ти си единият от тях.

— Добре, ако Лидия не се страхува от мен.

— Другият е Лео Коваленски.

— О!

— Тогава не знаех адресът му, Андрей.

— Не те попитах, Кира. Няма значение.

— Ела у нас, на адреса при Мойка.

— Помня къщата ти.

— Моята къща? Да, разбира се.

Вава Миловская посрещна гостите си в антрето. Усмивката ѝ сияеше, черните очи и къдрици се отразяваха в тесния колан от лачена кожа около тънката ѝ талия. Очите ѝ светеха като изящните цветя от лачена кожа, по най-новата съветска мода, с които беше закичена на рамото.

Гостите влизаха в хола, всеки с цепеница под мишница. Висока, мрачна слугиня в черно, с шапка и строга бяла престилка, мълчаливо поемаше дървата.

— Кира, Лидия, скъпи мои! Толкова се радвам! Как сте? — изпърха Вава.

— Толкова съм чувала за вас, че съм наистина изплашена — посрещна тя Лео, с ръка в ръката му и дори Лидия разбра ответния му поглед. Вава пое дълбоко дъх, отстъпи крачка назад и погледна Кира, която не им обърна внимание.

На Андрей домакинята заяви:

— Значи вие сте комунист? Това е очарователно. Винаги съм казвала, че комунистите са като всички други хора.

Малкият хол не беше отопляван цяла зима. Запалиха камината и капризен дим се промъкна през комина, после част от него се върна в стаята. Сива мъгла увисна над чистите, излъскани огледала, току-що избърсаните от прах маси, на които гордо се разстилаха внимателно подредени безполезни украшения. Холът, твърде показно подготвен за гостите, бързо загуби достойнството си сред пълзящата миризма на влажни, плесенявали дърва за огрев.

Гостите седнаха в ъглите, треперейки под старите шалове и пуловери, напрегнати и смутени. Всички демонстрираха безгрижие в най-хубавите си, но вече овехтели дрехи. Държаха ръце, плътно притиснати към себе си, за да скрият дупките под мишниците, лактите почиваха неподвижни на коленете, за да покрият кръпките, краката бяха дълбоко заровени под столовете, за да не се виждат износените филцови обувки. Усмиваха се безцелно, смееха се без причина, прекалено високо, плахи и неловки, гузни, заради една забранена цел — забравената и незаконна радост. Гледаха тъжно, с копнеж камината,

колебаеха се дали да заемат най-добрите места до огъня. На всички им беше студено и всеки отчаяно искаше да се весели.

Виктор е единственият гост, който без усилие шумно и без задръжки се забавлява. С широки крачки скача от група на група, предлага тоник със звънък глас и разкошна усмивка:

— Оттук, госпожи и господа, моля елате при прекрасната камина... след секунда ще се стоплим..., ето моите очарователни братовчедки Кира и Лидия... възхитен съм, че сте тук другарю Таганов, възхитен съм! Лидия, скъпа, седни на този чудесен фотьойл, запазих го специално за теб... Рита, скъпа, напомняш ми за героинята на новия роман на Смирнов. Прочете ли го? Великолепен! Литература, откъсната от износената концепция за формата. Героинята е новата жена, свободната жена на бъдещето... Другарю Таганов, проектът за електрификация на цялата РСФСР е най-грандиозното начинание в историята на човечеството. Като изчислим количеството електрическа енергия на глава от населението и въз основа на природните ни ресурси... Вава, тези цветя от лачена кожа са последната дума в женската елегантност. Знам, че най-прочутият модист в Париж... да, напълно съм съгласен с теб, Борис. Песимизмът на Шопенхауер изглежда старомодно пред здравословната, практическа, философска концепция за надигания се пролетариат и независимо от личните ни политически убеждения, всички трябва обективно да постигнем съгласие, че пролетариатът е управляващата класа на бъдещето...

С неподражаема увереност Виктор се заема с ролята на домакин. Вава, чиито тъмни очи се спират на него всеки път, когато прелита из хола, потвърждава това право с дълъг, обожаваш поглед. После тича в антрето при звъна на входната врата и се връща с поредната двойка, която се усмихва стеснително и със студени ръце прикрива износените ръбове на дрехите си. Тържествената слугиня ги следва безмълвно, носи дървата и ги подрежда до камината, сякаш сервира блюдо с храна.

Коля Смяткин, рус, набит млад мъж с приятна усмивка, който е деловодител в Тютюневата компания, казва тихо:

— Говори се, че... чух, че... изглежда, че следващия месец ще има съкращения в нашето предприятие. Всички тайно обсъждат това. Може би ще ме уволнят, може би не, но очакването е доста изнервящо.

Висок господин със златно пенсне и пламенни очи на недохранен философ скръбно съобщава:

— Имам отлична работа в архивите. Почти всяка седмица раздават хляб. Но има една жена, която иска работата ми, любовница е на комунист, така че...

Някой побутва господина с пенснето и сочи Андрей, застанал до камината с цигара в уста. Високият господин кашля и се оглежда с неудобство.

Рита Екслер е единствената жена в стаята, която пуши. Тя лежи полуизтегната на кушетката, кръстосала крака, полата ѝ е високо вдигната над коленете, под бледозелените ѝ очи има червени кръгове. Нахална цигара е залепена за боядисаните ѝ устни. Различни неща се говорят за нея под сурдинка. Родителите ѝ били убити в революцията. Тя се омъжила за комисар от Червената армия и след два месеца се развела с него. Външният ѝ вид е семпъл, но тя използва това толкова умело и смело, че най-красивите момичета се страхуват от конкуренцията ѝ.

Рита лениво се изтяга и изрича бавно, с дрезгав глас:

— Чух нещо забавно, един мой приятел ми писа от Берлин, че...

Всички очи се заковават в нея, блеснали, нетърпеливи.

— ... и той ми каза, че в Берлин има кафенета, които работят цяла нощ, цяла нощ, елегантно, а? Наричат ги *Nacht Local*. В едно от най-известните кафенета прочута танцьорка на име Рики Рей танцувала с шестнадесет момичета без нищо отгоре, искам да кажа съвсем голи. Арестували Рики, но следващата нощ тя и момичетата изпълнили военен номер, облечени в мънички шорти от шифон, два златни ширита над гърдите и огромни кожени шапки. И всички решили, че това е облекло. Елегантно, а?

Тя се смее дрезгаво пред възхитените слушатели, но очите ѝ неотстъпно следят Лео. Откакто той е в стаята, тя постоянно го гледа. Лео отговаря с твърд, подигравателен, разбиращ поглед, който я обижда и окуражава едновременно.

Нацупено анемично момиче с празни очи, което седи в ъгъла и с нещастен вид крие краката си в тежки филцови ботуши, споделя невярващо:

— Казват, че в чужбина няма купони за храна, няма кооперативни магазини, когато искаш, просто влизаш в магазина и

купуваш хляб, картофи, дори и захар имало. Но не, аз не вярвам, че това е възможно.

— Аз знам, че в чужбина можеш да си купиш дрехи без разрешение от профсъюзите.

— Ние нямаме бъдеще — твърди философът със златното пенсне. — Загубихме го в търсене на материализма. А съдбата на Русия винаги е била в духовното търсене. Сега обаче Свещената Рус изгуби своя Бог и своята Душа.

— Разбрахте ли за бедния Митя Весьолкин? Опитал се да се качи в движение в трамвая, но паднал под него. Все пак имал късмет — изгубил само едната си ръка.

— Западът няма вътрешна значимост — обявява Виктор. — Старата цивилизация е обречена, тъй като облича в нова форма овехтялото си съдържание и това вече не удовлетворява никого. Сега изпитваме големи лишения, но ние строим нещо качествено ново. Затова бъдещето е на наша страна.

— Настинах, защото купоните на майка ми от профсъюзите за галоши изгоряха — в магазина нямаше моя размер и си загубихме реда. Сега трябва да чакаме три месеца и аз настинах — обажда се отново анемичното момиче.

— Примусът на Вера Бородина избухнал в лицето ѝ, и тя ослепяла. Ако видите лицето ѝ, все едно че е участвала във войната.

— Купих си галоши от частния магазин — казва гордо Коля Смяткин. — Но се опасявам, че прибързах. Ако ме съкратят и...

— Вава, би ли сложила още дърва в огъня, все още е студено...

— Проблемът днес се състои в това, че няма духовно просветление — намесва се Лидия. — Хората забравиха обикновената вяра.

— Миналият месец при нас имаше съкращения, но аз не бях засегнат. Водя активен обществен живот. Преподавам в клас за неграмотни, безплатно, по един час всяка вечер. Тази задача ми е поставена от организацията. Там знаят, че съм съвестен гражданин.

— Аз съм заместник-секретар на служебната ни библиотека — добавя Коля Смяткин. — Три вечери седмично работя там безплатно. Това ме спаси от предишните съкращения. Но този път се страхувам, че или аз, или колегата ще бъдем съкратени. А той е заместник-секретар на две библиотеки.

— Когато при нас има съкращения — отговаря анемичното момиче, — обикновено изхвърлят всички колеги, чиито съпрузи или съпруги имат работа. А Миша има много добра работа в Компанията за производство на храна. Затова се чудим... може би ще се разведем. Но това не е проблем, ще продължим да живеем заедно. Хората го правят.

— Моята кариера е в моя дълг към обществото — казва Виктор. — Избрах инженерната професия, защото е най-необходимата за великата ни страна.

И хвърля поглед към Андрей до камината, за да види дали го е чул.

— Аз уча философия — рязко се намесва Лео, — защото това е наука, от която работническата класа на РСФСР няма никаква нужда.

— Някои философи може би имат нужда от работническата класа на РСФСР — изрича бавно Андрей сред оглушителната, внезапна тишина.

— Може би — отговаря Лео. — Може би аз ще избягам в чужбина и ще се продам на най-богатия експлоататор-милионер. И ще имам връзка с прекрасната му съпруга.

— Несъмнено, ти можеш да направиш това — обажда се Виктор.

— Наистина е студено, затова по-добре да танцуваме — бързо казва Вава — Лидия, скъпа?

И поглежда ласкателно и въпросително към Лидия, която въздъхва с примирение и сяда пред високото пиано. Тя е единственият признат музикант сред гостите. Не е сигурна обаче точно защо е популярна в редките събирания. Потрива студените си пръсти, удря по клавишите с яростна решимост и започва да свири „Джон Грей“.

Историците твърдят, че „Интернационала“ е великият химн на революцията. Но градовете на революцията също имат химни. В бъдещето хората на Петроград ще си спомнят годините на глад, борба и надежда и ще ги свързват с подскачащите ритми на „Джон Грей“.

Нарича се фокстрот. Музиката и ритъмът идват от чужбина. Текстът е много чужд — за далечен чужденец на име Джон Грей, чиято скъпа Кити отхвърлила любовта му, защото не искала деца. Кити му казала това открито. Петроград помни масовите епидемии от холера, помни епидемиите от тифус, които са по-лоши. Най-лошата епидемия обаче е „Джон Грей“.

Хората от опашките пред кооперативните магазини си подсвиркват тази мелодия, в часа по физическо възпитание в училищата млади двойки танцуват в залите под звуците на „Джон Грей“, изпълнявани от услужлив ученик. Пътниците висят по стълбите на трамваите и отчаяно тананикат „Джон Грей“. Членовете на работническите организации слушат внимателно лекции по марксизъм. После почиват, докато някой другар показва уменията си на фалшиво настроеното пиано и свири „Джон Грей“.

Веселата мелодия е направена от тъга, накъсаният ритъм е истеричен, свободата на нотите е копнеж, стенание за нещо недостижимо, завинаги недостъпно. През зимните нощи червените знамена свистят в снежната виелица, а градът безнадеждно се моли с кратките, остри звуци на „Джон Грей“.

Лидия свири ожесточено, двойките, без да бързат, се въртят в старомодните две стъпки. Ирина няма хубав глас, но пее думите, почти рецитира, кашля ги в дрезгав стон, както е чула в немски водевил:

*Джон Грей
бе дързък и смел,
а Кити — хубава без предел.
Джон се влюби безпаметно в Кити,
и без да може страстта да овладее,
той започна своите чувства да лее.
Но с „Не!“ отговори Кет,
по-студена от лед.*

Кира танцува в ръцете на Лео. Той шепне с наведени очи:

— Можем да танцуваме така в място с чаши шампанско, рокли с голи ръце и пайети, в място, което се казва *Nacht Local*.

Тя затваря очи и силното тяло я води властно, уверено в другия свят, който тя е видяла толкова отдавна, до тъмната река, която мълвеше „Песента за счупената чаша“.

Вава се наема да учи Андрей да танцува и го извлича пред всички. Той я следва послушно и се усмихва като тигър, който не може да нарани дори котенце. Тя си мисли, че той не е лош ученик и се чувства много смела и дръзка, защото покварява един строг комунист.

Съжалява, че покварата спира дотук. Този мъж я дразни, тъй като красотата ѝ не го вълнува — той я гледа спокойно и равно, както гледа Лидия и анемичното момиче.

Лидия изпълнява „Валсът на съдбата“. Андрей кани Кира на танц. Лео го фиксира със студена усмивка и безмълвно се отдалечава.

— Вава е добра учителка — тихо казва Кира и той я завърта сред танцуващите, — дръж ме здраво, да, много по-здраво.

„Валсът на съдбата“ е ленив и нежен, замира за бездиханна секунда, сетне се втурва отново в звуци и леко се олюлява, сякаш в отговор тихо ще зашумят бели, копринени, богати рокли в бални зали, каквито вече няма.

Кира вдига глава към изсеченото лице, по което пълзи иронично-свенлива усмивка. Притиска се силно до гърдите му, искрящите ѝ очи светкавично го поглеждат, рязко се отдръпва и в копчето на сакото му остава част от косите ѝ.

Ръцете на Андрей са пълни с меката коприна на роклята ѝ и стройното ѝ тяло. Поглежда към отворената яка, отделена от плътта с неясна сянка. Повече не гледа там.

Лео танцува с Рита, очите им се срещат с мълчаливо разбиране, опитното ѝ тяло е в неговото. Вава се върти на пода и гордо се усмихва на танцуващите двойки. С победен, собственически жест е сложила ръка на рамото на Виктор. Коля Смяткин гледа печално и плахо Вава, иска да я покани на танц, но не смее, защото е по-нисък от нея. Знае, че всички знаят, че е безнадеждно и покорно влюбен в нея. Знае, че те му се смеят, но не може да не я обича. Полилеят трепери от филцовите ботуши на анемичното момиче, стъклената ѝ огърлица тихо звънти, тя настъпва Вава по лачените обувки. Грижлив гост слага още едно дърво в огъня, който съска и пуши, тъй като друг безсъвестен гост е донесъл влажна цепеница.

В два часа сутринта майката на Вава, колеблива и бледа, ги пита през полуотворената врата дали биха искали разхладителни напитки. Гостите прекъсват валса по средата и с желание тичат към трапезарията. Там, под ослепителна светлина, бялата дълга маса е замръзнала в победоносно великолепие от прецизно подредени сребро, кристал и изящни прибори. В скъпи млечнобели порцеланови чинии има филии от черен хляб с почти невидим слой масло, парченца

сушена риба, бисквити от обелки на картофи, зеле и чай с лепкави, кафяви сладкиши вместо захар.

— Моля, взимайте си, не се страхувайте, има достатъчно, преброих всичко — гостоприемно ги кани майката на Вава.

Бащата на Вава е седнал начело на масата. Той е лекар-гинеколог. Преди революцията няма успех, но след това напредва бързо по две причини: принадлежи към свободните професии, които не се считат за експлоататорски. Освен това докторът извършва някои не много законни операции. След няколко години той се превръща в най-успешният член на социалния си кръг, както и в други, повисокопоставени кръгове.

Сега седи удобно, стиснал реверите си с юмруци. На кръглия му, изпъкнал корем, под тежка златна верижка, в ритъм с движенията на коремните му мускули, подрънкват и пеят скъпи висулки. Тесните му очи са заровени в дебели гънки от бяла плът. Той се усмихва сърдечно на гостите си и се гордее, че като домакин може да им предложи храна. Това е завидно и рядко постижение. Възхитен е, че е в ролята на благодетел и покровител на деца, на чиито бащи се е кланял някога — дъщерята на промишления магнат Аргунов и синът на адмирал Коваленски. На ум си казва, че утре трябва да направи голямо дарение за Червените военновъздушни сили. Усмивката му се разширява, тъй като слугинята влиза с поднос с шест бутилки отлежало вино — подарък от благодарни пациенти. Той пълни кристалните чаши и приятелски се смее:

— Добро и старо е това вино, от преди войната, обзалагам се, че вие, деца, не сте пили такова.

Чашите се предават от ръка на ръка по дългата маса.

Кира е седнала между Лео и Андрей. Андрей вдига чаша спокойно, без колебание, като воин:

— За твое здраве, Кира.

Лео вдига чаша изящно, леко, като дипломат в чуждестранен бар:

— Тъй като представителят на класата-хегемон вече вдигна тост за теб, Кира, аз ще пия за нашата очарователна домакиня.

Вава отговаря с топла, признателна усмивка. Лео вдига чашата си към нея и пие, извърнал очи към Рита.

Когато се завръщат в хола, умиращият огън има нужда от съживяване. Лидия отново сяда пред пианото. Няколко двойки

мързеливо танцуват. Вава подема песен, в която се разказва за мъртва дама с пръсти, миришеци на тамян. Коля Смяткин имитира пияница. Виктор разказва анекдоти, другите го следват. Някои от вицовете са политически — към Андрей летят внимателни погледи, вицът е прекъснат в средата и разказвачът заеква зачервен.

В пет часа сутринта всички са изтощени. Никой обаче не може да си тръгне преди разсъмване, защото е опасно. Градската милиция е безпомощна пред крадците и разбойниците. Нито един гражданин не смее да излезе на улицата след полунощ.

Доктор Миловски и съпругата му се оттеглят, младите им гости ще чакат утрото. Строгата, изправена слугиня довлича в хола дюшеци, взети назаем от съседите. Нарездат дюшеците до стената. Слугинята излиза и Вава гаси лампите.

Гостите се настаняват удобно, по двойки. Тъмнината е пробита от сиянието на огъня, няколко червени цигарени точки, шепот и подозрителен шум, който не е шепот. Неписаните закони гласят, че не трябва да се проявява любопитство в последните, уморени и най-вълнуващи часове на събиранията.

Кира чувства ръката на Андрей на рамото си:

— Мисля, че имат балкон, да излезем.

На крачка след него, Кира дочува страстна целувка от ъгъла, където Вава се е сгушила във Виктор.

На балкона е студено. Улицата безшумно се простира долу — сводест тунел със сивеещи очертания. Замръзналите локви са парчета стъкло, разпилени на паважа. Прозорците приличат на замръзнали локви в стените. На уличната лампа се обляга милиционер. Над улицата виси знаме, което не помръдва, като човека.

— Колко забавно, не подозирах, но ми харесва да танцувам — казва Андрей.

— Андрей, яд ме е на теб.

— Защо?

— За втори път не забелязваш най-хубавата ми рокля.

— Прекрасна е.

Вратата зад тях скърца в ръждивите панти. Лео се появява на балкона с цигара, увиснала в ъгъла на устата му и пита:

— Да не би Кира да е национализирана държавна собственост?

— Понякога мисля, че за нея това би било добре — отговаря бавно Андрей.

— Не, тя не е държавна собственост, защото все още няма партийно решение.

Те се връщат в топлия мрак на хола. Лео привлича Кира до себе си на дюшека и мълчи. Тя се унася на рамото му. Рита свива рамене и се отдалечава. Андрей стои на балкона и пуши.

В осем часа сутринта домакинята дърпа пердетата на прозорците. Над покривите се разстила скучно, бяло небе, като сапунена вода. До вратата Вава леко се поклаща и мърмори думи за довиждане на гостите си. Под очите ѝ има уморени кръгове, черен кичур виси над носа ѝ, червилото е размазано на брадичката. Гостите се разделят на групи, за да ходят пеша колкото е възможно по-дълго.

В студената утрин навън Андрей за миг дръпва Кира настрана. Ледът се троши под краката им. Той сочи Лео, който помага на Лидия да прескочи локва на няколко крачки зад тях. Задава ѝ въпрос:

— Виждаш ли го често?

Въпросът ѝ казва, че той не знае истината, гласът му — че не трябва да я знае.

Светлините все още светят в заключените, покрити с решетки магазини. На някои има надписи: „Другари взломаджии, моля не си правете труда — тук няма нищо“.

XIII

През лятото Петроград беше като пещ. Дървените блокчета по настилката на улиците бяха покрити с дълбоки черни пукнатини, празни като пресъхнало речно корито. Стените трескаво дишаха, от покривите се разнасяше миризма на изгоряла боя. С очи, замъглени от белия зной, хората се оглеждаха за сянка от дърво в каменния град. Когато намираха дърво, те се извъръщаха — застиналите листа бяха покрити с кора от прах. Косата лепнеше за челата, конете гонеха мухите от разпенените си ноздри. По неподвижната Нева малки огнени капки небрежно играеха по водата като рояк пайети и обгръщаха с горещи вълни минувачите по мостовете.

При всяка възможност Кира и Лео заминаваха за провинцията. Там те вървяха ръка за ръка сред сенките на борове и прокрадващите се между тях слънчеви лъчи. Като колони от тъмни тухли, мускулестите тела на боровете, бронзови от слънцето и с олющена черна кора, пазеха ревниво пътя и през тежка малахитова мантия пропускаха оскъдни ивици мека синева. Теменужки като лилави точици се полюшваха в зелените канавки край парчета жълт пясък. През пясъка като кристал се провираха струйки вода.

Кира свали обувките и чорапите си. Тя подритна черните шишарки, паднали на земята в меката прах, примесена с борови иглички. Лео, с разкопчана риза и навити ръкави, вървеше след нея и размахаше чехлите ѝ, закачени на изсъхнал клон. Босите крака на Кира изтрополяха по дъските на стар мост. През широките пукнатини, като люспи на риба, в потока блестяха белезникави отражения, а поповите лъжички се виеха в рояк от запетайки.

Седнаха сами на една поляна. Високата трева над главите им ги огради като зид. Отвъд острите, зелени ръбове, върху тях се спусна горещо лазурно небе. Замириса на детелина. Някъде монотонно, подобно на електромотор припяваше щурец. Тя седна на земята, Лео се излегна и положи глава на скута ѝ. Той дъвчеше дълъг стрък трева, която държеше с изяществото на чуждестранна реклама за цигари. Понякога Кира свеждаше глава, за да го целуне.

По-късно се озоваха пред корен на огромно дърво, висящо над реката — разстланите звезди от папрат в долината под тях приличаха на джунгла от палми-джуджета. Белите стебла на брезите с листа като забързан водопад светеха под слънцето. Зелени трептящи капки висяха неподвижни във въздуха, пулсираха и се превръщаха отново в бели, зелени и сребърни петънца, които изчезваха в течението. Под погледа на Лео Кира бързо и ловко се изкатери по скалите край корените и папратите, като щастливо горско животно. Движенията ѝ бяха резки, ъгловати, неизказано грациозни в отрицание на всяка грациозност и на меката, типично женствена походка. Тя летеше с остри, начупени, точни и геометрични движения, прилична на футуристична танцьорка. Той се взря в нея — кацнала на мъртъв корен, с вперени във водата очи. Ръцете ѝ бяха под прав ъгъл с раменете, лактите — под прав ъгъл с тялото ѝ, а тялото — под прав ъгъл с краката. Погледна я — дива фигурка, с отчупени очертания, напрегната и жива, като светкавица. Скочи, устреми се към нея и я сграбчи, разруши правите ъгли в права линия и със сила я притисна към себе си. Мъртвият корен, увиснал над потоците, изскърца заплашително. Тя избухна в странния си смях, искрящ и радостен и все пак невесел, смях на победа, възторг и дързост. Устните ѝ бяха влажни и блестящи.

* * *

Когато се върнаха, градският задушен сумрак ги посрещна с плакати и транспаранти с четири букви, горящи над улиците:

СССР

Страната имаше ново име и конституция, според току-що взетото решение от Всесъюзния Конгрес на Съветите. На плакатите пишеше:

СЪЮЗЪТ НА СЪВЕТСКИТЕ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕПУБЛИКИ Е ЯДРОТО, ОТ
КОЕТО ЩЕ СЕ РОДИ ПЪРВАТА СВЕТОВНА ДЪРЖАВА

По знойните прашни улици бяха организирани митинги, на които много червени кърпички попиваха потните чела.

НАШАТА СИЛА Е В СПЛОТЕНИЯ КОЛЕКТИВ!

Колона от деца, биещи барабани, маршируваха в залеза — ред от голи крака беше следван от редове от сини къси панталони, бели ризи и червени връзки. Това бе детската градина на партията — пионерите, които пееха с тънки, млади гласове:

*За нещастие на алчната буржоазия,
утре ще запалим нашия световен кървав огън.*

Веднъж Кира и Лео се опитаха да нощуват в провинцията. Хазяйката им заяви:

— Разбира се, граждани, ще ви дам стая за през нощта, но първо трябва да представите сертификат от вашия Управдом за точния ви адрес в града, разрешение от районния милиционерски участък и трудовите ви книжки. После трябва да ви регистрирам в местния съвет и милиционерски участък, за да получа разрешение за вас като временно пребиваващи. След това трябва да си платите и ще получите стаята.

Те останаха в града.

Галина Петровна се престаши и си намери работа като учителка по шев и кройка в училище за работнически деца. Трамваят я носеше с километри из сухите улици към училището в индустриалната зона на града, където малки мръсни ръце шиеха ризи и престилки и бродираха букви на червени знамена. Тя говореше на децата за значението на шивашкия занаят и за конструктивната политика на съветското правителство в областта на образованието.

Александър Дмитриевич спеше през по-голямата част от деня. Когато бе буден, играеше пасианс на дъската за гладене в кухнята и

приготвяше усърдно имитация на мляко от вода, скорбяла и захарин за котарака Плутарх, който бе намерил в канавката.

Кира и Лео ги посетиха, но се оказа, че няма за какво да говорят. Галина Петровна се впусна в креслив, бърз монолог за образованието на масите и свещения дълг на интелигенцията в служба на слабо образованите им братя. Лидия заговори за духовността, а Александър Дмитриевич нищо не каза. Галина Петровна отдавна бе изоставила темата за брачната институция. Само Лидия се изчерви и нервно се развълнува, когато Лео се обърна към нея.

Но Кира не съжали за посещението. Баща ѝ мълчаливо я изгледа, когато влезе, но на лицето му играеше едва забележима усмивка, сякаш искаше да ѝ каже, че ако не беше неочакваната гъста мъгла, паднала между него и живота, би се радвал да я види.

— Какво ти е?

— Нищо, зимата идва. Започва нова година.

— Страхуваш ли се? Досега издържахме.

— Не — отговаря тя, — не се страхувам.

* * *

Новата година започна с Управдом:

— Ето какво, гражданино Коваленски — заяви той, без да гледа Лео, като пристъпваше от крак на крак, със смачкана шапка в ръце, — въз основа на правилата за жителство е незаконно двама души да заемат три стаи. Градът е пренаселен и хората няма къде да живеят. От жилищния отдел ми изпратиха наемател със заповед за стая, той е добър пролетарий и аз трябва да му дам една от стаите ви. Ще се нанесе в трапезарията, вие можете да запазите другите две стаи. Свърши вече времето, когато някои се ширеха в седем стаи.

Новият наемател бе тих, възрастен, дребен човек, който заекваше, носеше очила и работеше като счетоводител в обувната фабрика „Червено настъпление“. Ставаше рано сутрин и се връщаше късно вечер. Приготвяше храната си на собствен примус и никога не приемаше гости.

— Няма да ви преча, гражданко Аргунова — каза той на Кира, — изобщо няма да ви преча, искам само да ви помоля да ползвам банята

веднъж месечно, ще ви бъда много благодарен. Що се отнася до другите нужди, в задния двор има нужник, извинявайте, че го споменавам. Няма да безпокоя една дама.

Те изнесоха мебелите си от трапезарията в другите помещения и заковаха междинната врата. Кира искаше Лео да стои в спалнята, когато готвеше.

— Трябва взаимно, двамата да се пазим — обясни тя.

* * *

Андрей по партийно поръчение беше изкарал лятото в селата около Волга.

В първия ден на семестъра той се срещна с Кира в Института. Загарът на лицето му беше по-силен, линиите в ъглите на устата приличаха на рана и белег едновременно.

— Кира, знаех, че искам да те видя, но не подозирах, че толкова ще се зарадвам.

— Трудно ли беше лятото ти, Андрей?

— Благодаря ти за писмата, те ме радваха.

Тя се взря в горчивината на устните му:

— Какво са направили с теб, Андрей?

— Кои?

Но той знаеше, че тя знае. Като избягваше очите ѝ, рече:

— Предполагам всички знаят, че селото е тъмното петно в бъдещето ни. Селото все още не е победено, не ни подкрепя. Закачили са червено знаме на съвета, а държат нож зад гърба си. Кланят се, кимат, а тайно ни се подиграват. Закачили са портрети на Ленин и на хамбарите, където укриват зърното си. Чела си във вестниците за партийния клуб, който изгориха, вътре имаше трима комунисти, които изгоряха живи. Бях там на следващия ден.

— Андрей! Надявам се, че си ги заловил!

— И ти казваш това за хора, които се борят с комунизма? — не можа да сдържи усмивката си Андрей.

— Не... но биха могли да направят същото с теб.

— Както виждаш нищо не ми се случи. Белегът на шията ми е само драскотина. Глупакът, който стреля по мен не беше добър

стрелец.

Началникът на „Госиздат“ беше закачил пет портрета в кабинета си: на Карл Маркс, Троцки, Зиновиев и два на Ленин. На бюрото му бяха поставени два малки бюста от гипс на Ленин и Маркс. Началникът беше облечен в селска риза с висока яка от скъпа черна коприна. Погледна маникюра си, после погледна Лео:

— Сигурен съм, другарю Коваленски, че ще приветствате възможността да изпълните като всички нас дълга си в нашия велик културен подем.

— Какво искате?

— Нашето предприятие прие почетната длъжност „Култшеф“ над една дивизия от Балтийския флот. Вие, естествено, разбирате за какво става дума. В съответствие с новата — и брилянтна — директива на партията за по-широко разпространение на знанията и пролетарската култура, ние поехме „културно шефство“ над по-слабо образованите слоеве. Поехме отговорността за културния напредък на смелите ни братя от Балтийския флот. Това е нашият принос към гигантския подем на новата управляваща класа.

— Добре, какво искате от мен?

— Не е ли ясно, другарю Коваленски? Организираме безплатно вечерно училище за нашите подопечни. Вие знаете чужди езици, мисля, че два урока по немски седмично ще бъдат от полза. Немският е крайъгълен камък на бъдещата ни дипломация, защото Германия е следващата крачка на световната революция. Струва ми се, че и един урок по английски седмично също ще бъде от полза. Естествено, няма да получите парично възнаграждение, услугите ви трябва да бъдат във формата на дарение, тъй като това не е изискване от държавата, а изцяло доброволен жест от наша страна.

— От началото на революцията не съм купувал подаръци никому, за нито един от приятелите ми, не мога да си го позволя.

— Другарю Коваленски, знаете ли какво мислим ние за хора, които работят само за пари, без да взимат участие в обществения живот в свободното си време?

— А хрумвало ли ви е, че искам да живея — в свободното си време? — Човекът зад бюрото погледна към петте портрета на стената:

— Съветската власт не признава друг живот, освен обществения.

— Не възнамерявам да обсъждам това с вас.

— С други думи отказвате да дадете вашия принос?

— Да.

— Много добре. Не сте длъжен да го правите, ни най-малко.

Значението и новото тук е в доброволното желание. Предложих ви тази услуга само за ваше добро. Мислех, че във връзка с някои събития от миналото ви вие с ентузиазъм ще... няма значение. Но трябва да ви съобщя, че другарят Зубиков от партийния комитет никак не беше доволен да види, че в разплащателните ни документи фигурира човек с вашия социален произход. И когато разбере, че отказвате...

— Когато разбере, кажете му да ми се обади. Ще му дам безплатен урок, ако иска.

Лео се прибра вкъщи по-рано от обикновено. Синият пламък на примуса съскаше в падащия мрак край бялото петно на престилката на Кира. Той захвърли шапката и куфарчето си на масата:

— Свърши се, уволниха ме.

С лъжица в ръка тя попита:

— От „Госиздат“?

— Да, уволниха ме. Съкращение на персонала. Чистят нежелателните елементи. Казаха ми, че имам буржоазно отношение и нямам обществена нагласа.

— Добре... добре, ще се справим.

— Разбира се, че ще се справим. Мислиш, че съжалявам за тази тъпа работа? Има значение, колкото времето навън.

— Естествено. Свали си палтото, измий си ръцете и ще вечеряме.

— Какво има за вечеря?

— Супа от цвекло, ще ти хареса.

— Не съм казал, че ще ми хареса. Няма да вечерям, не съм гладен. Отивам в спалнята да уча. Не ме безпокой.

— Добре.

Останала сама, Кира взе пешкир, вдигна капака на тенджерата и разбърка супата — бавно, внимателно, по-дълго от необходимото. Взе чиния от рафта и докато я носеше до масата, забеляза, че чинията трепери. Спря в мрака и зашепна, за пръв път в живота си се обърна към себе си, сякаш говореше с непознат:

— Кира, не, не, Кира, не, не, не.

Стоеше неподвижна с чинията до масата със сведени очи, изпълнени с цялата ѝ воля, като че ли от чинията зависеше живота ѝ. След малко чинията спря да трепери.

* * *

Кира реши, че не е необходимо да пържи рибата с мас. Би могла да използва слънчогледово олио. Ако купи качествено олио няма да има миризма, освен това беше по-евтино. Преброи внимателно парите си пред щанда на кооперативния магазин и се отправи към къщи, като държеше внимателно гъстата, жълта течност в мазна бутилка.

Секретарката казва на Лео:

— Извинявайте, че чакахте толкова дълго, гражданино, но редакторът е много зает. Можете да влезете.

Другарят редактор се обляга в стола си. В ръката си държи бронзов нож за разрязване на книги. Ножът почуква календар за бюро с лика на Луначарски — народният комисар за образование и изкуство. Гласът на редактора звучи като нож, разрязващ книга:

— Не, няма свободно място. Няма и да има. Много пролетарии гладуват, а вие, буржоата искате работа. И аз съм пролетарий, идвам право от завода. Преди години бях безработен, но вашите буржоазни събратя по класа бяха безмилостни. Добре е сега и вие да разберете какво е да си без работа.

— Гражданино, това е недоразумение. Интервюта се провеждат от девет до единадесет, само във вторник. Чакате от час и половина? Но аз откъде да знам за какво чакате? Никой не ви е карал да идвате.

— Мисля, че не можем да ползваме услугите ви, гражданино. Нашето издание е изцяло за изкуство, но, припомням ви, пролетарско изкуство. Изцяло класово изкуство. Вие не сте член на партията, а и съгласете се, социалният ви произход не е подходящ. Кандидати за

работата са още десет опитни репортери, всичките са партийни членове.

Той пристигна вкъщи мълчаливо. Тя поднесе вечеря, той седна до масата и започна да се храни. Кира се бе постарала да сготви вкусна вечеря, но той продължаваше да мълчи. Не погледна в спокойните сиви очи от другата страна на масата, нито към устните, които се усмихваха нежно. Не сподели проблемите си, не се опита да я утеши.

Понякога той дълго стои с безизразни очи и ръце в джобовете пред единствената здрава кристална ваза на малахитовата поставка. С цигара, увиснала в ъгъла на устата, гледа, без да мига, без да се движи, само димът се вие бавно нагоре. Сетне се усмихва, цигарата пада на пода и черен кръг се разлива на паркета, но той не го вижда. Кира също не го забелязва, защото очите, разширени и изплашени, са приковани в ледената му подигравателна усмивка.

Имате ли предишен трудов стаж, гражданино?
Член ли сте на партията?
Съжалявам, няма свободни щатове. Следващият.

Понеделник е, денят, когато Лео трябва да получи обещаната работа. Застанал е пред дребния, съсухрен началник на сектор и знае, че трябва да се усмихне с благодарност. Но Лео никога не се усмихва по задължение. Освен това навярно е безсмислено. Началникът го посреща тревожно, виновно и избягва погледа му.

— Много съжалявам, гражданино. Знам, че ви обещах тази работа, но братовчедката на големия шеф пристигна от Москва — тя е без работа и... Непредвидени обстоятелства... знаете, човек предполага, Господ разполага... Пак елате, гражданино.

Кира все по рядко ходеше в Института. Сядаше в дългата, студена зала сред лекцията за стомана, болтове и киловати и изправяше рамене, сякаш гаечен ключ опъва нервите ѝ. Обръщаше очи към мъжа до себе си и се питаше дали стоманените колони и греди не

са неговите кости и мускули, дали тази стомана е създадена за него, или той е направен от желязо, бетон и бял зной. Кира отдавна вече не помнеше къде свършва живота на Андрей Таганов и започва живота на машините. На внимателните му въпроси отговаряше:

— Андрей, кръговете под очите ми са изцяло продукт на въображението ти. Освен това ти никога не си се интересувал от очите ми.

Лео седна до масата. Кира го погледна с изкуствена усмивка и тихо рече:

— Днес нямаме истинска вечеря, само хляб. Просото свърши на кооператива точно когато ми дойде реда. Но поне купих хляб. Това е твоята порция. Изпържих малко лук със слънчогледово олио, добре върви с хляба.

— Къде е твоята порция?

— Вече я изядох, преди да дойдеш.

— Колко хляб ти дадоха тази седмица?

— Почти килограм, представяш ли си? Вместо половинка, както обикновено. Добре, нали?

— Да, много. Но не съм гладен, ще си лягам.

* * *

Ниският мъж до Лео на опашката се смее неловко, угоднически, в небцето му нещо хрипти и не може да достигне гърлото. Смее се сякаш повтаря печатни букви: „хе-хе-х-хе-х“.

— Гледате червената кърпичка в предния ми джоб, а гражданино? — шепне той доверително в ухото на Лео. — Ще ви кажа една тайна, това не е кърпичка, а малко копринено парцалче. Когато вляза, първо това се вижда и те мислят, че е партийна значка, или нещо такова, хе-х-х-еее. После разбират, че не е, но психологическият момент, нали знаете... помага, ако имат свободно място. Вървете, ваш ред е, Господи Иисусе Христе! Вече се стъмни навън. Как лети времето на опашките, хех-хеее.

В кооперативния магазин на Университета студентът на опашката пред Лео казва високо на приятеля си, с когото носят партийни значки:

— Забавно е как някои граждани не ходят на лекции, но са първи в магазина, за да си получат купоните.

Лео се опитва да се обърне към продавача за щанда с умолителен глас, който обаче звучи дървено, безизразно:

— Другарю продавач, може ли да откъсна купона за хляб и за следващата седмица? Ще го запазя и ще ви го представя тогава. Нека ви обясня... вкъщи има човек, но когото искам да кажа, че съм взел купоните за две седмици и съм изял моя дял на път за вкъщи, така че тя да разполага с двата купона... благодаря ви, другарю.

Намръщеният началник на канцеларията води Лео по коридора към празен кабинет със снимка на Ленин и затваря внимателно вратата. Едрите му бузи се разтягат в приятелска усмивка.

— Тук е по-спокойно, гражданино. Ето какво ще ви кажа, днес много трудно се намира работа, трябва да си на отговорна длъжност, за да осигуриш работа някому, но никой не получава голяма заплата... Затова, ако някой другар осигури работа някому, би трябвало да получи нещо в замяна, нали? Всичко е толкова скъпо в наши дни, трябва да се живее, ако някой получи работа, трябва да прояви благодарност, нали? Нямате почти нищо, така ли? Е тогава какво правиш тука, скитнико? Искаш от представител на работническата класа да дава работа на буржоазни скитници?

* * *

— Знаете английски, немски, френски? Много ценно, гражданино, имаме нужда от учители по чужди езици. Член ли сте на профсъюзите? На нито един профсъюз? Съжалявам, назначаваме на работа само профсъюзни членове.

* * *

— Искате да станете член на профсъюза на учителите? Много добре, гражданино. Къде работите?

— Не работя.

— Не можете да станете профсъюзен член, ако не работите.

— Не мога да си намеря работа, ако не съм профсъюзен член.

— Ако не работите, не можете да станете профсъюзен член!
Следващият.

* * *

— Половин литър ленено олио, моля, ако може, да не е много гранясало... не, не мога да купя слънчогледово олио, скъпо е.

* * *

— Кира! Какво правиш тук по нощница!

Той вдигна глава от книгата. Единствената крушка над масата хвърляше сянка в хола и върху кръговете под очите на Лео. Бялата нощница на Кира трепереше в мрака.

— Вече минава три — промълви тя.

— Знам, но трябва да уча. Тук става течение, моля те, лягай си, трепериш.

— Лео, много се преуморяваш.

— И какво от това? Поне всичко бързо ще свърши.

Отгатна чувствата в очите ѝ, които не можеше да види в тъмнината, стана и взе в ръцете си треперещата бяла сянка:

— Разбира се, не говоря сериозно... една целувка, но ако веднага си легнеш... дори устните ти са студени... ако не отидеш, ще те занеса на ръце.

Той я вдигна в ръцете си, все още силни и топли през тънката нощница и я отнесе в спалнята, с лице притиснато в нейното, като шепнеше:

— Още само няколко страници и ще бъда с теб. Сега заспи и лека нощ. Не се безпокой за нищо.

* * *

— В изпълнение на задълженията си на Управдом, гражданко Аргунова, трябва да ви уведомя, че законите трябва да се спазват. Наемът ви се увеличава във връзка с това, че и двамата не работите за съветската власт. Това ви поставя в категорията на лица, живеещи от нетрудови доходи... откъде да знам какъв ви е дохода? Законът си е закон.

* * *

Зад него хората чакат на опашка — свити, прегърбени, смачкани, с хлътнали гърди и приведени рамене, с треперещи и сгърчени жълти ръце. В дълбините на съкрушените им души очите гледат с черна безнадеждност, тъп ужас, пречупена молба. Той стои сред тях, висок и силен, като млад бог с все още горда уста.

Навън един минувач спира изумен от този мъж сред другите. Намигва му подканващо. Мъжът не помръдва, само бавно извърща глава.

XIV

Една къща се срути в ранния следобед — предната стена рухна сред дъжд от тухли и бял облак от вар и прах. На връщане от работа живеещите в къщата видяха спалните си вън в студената улична светлина, като декори на театрална сцена. Няколко души обсъждаха гледката без учудване до обърнато пиано с оголена греда върху него, увиснало опасно над паважа. Много къщи, нуждаещи се от ремонт, рухваха внезапно из целия град. Купища стари тухли се въргаляха върху трамвайните релси и спираха уличното движение. Лео си намери работа за два дни в разчистването на улицата. Много часове той безспирно се навеждаше и изправяше, гръбнакът му изтръпна, кървящите пръсти се покриха с червена, замръзнала кора.

Музеят на революцията организира изложба в чест на профсъюзни дейци от Швеция. Кира също намери работа — пишеше надписи върху картон. В дългите вечери с уморени очи и трепереща линия в ръце трудно изписваше черни букви: РАБОТНИЦИ, ГЛАДУВАЩИ В БОРДЕИТЕ НА КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ ЕКСПЛОАТАТОРИ, 19 Юг; РАБОТНИЦИ, ИЗПРАТЕНИ НА ЗАТОЧЕНИЕ В СИБИР ОТ ЦАРСКИТЕ ЖАНДАРМИ, 1905 г.

Снегът се трупаше в бели преспи в канавките и под прозорците на мазетата. Три нощи Лео рина сняг, дъхът му се превръщаше в бяла пара, а шалът, плътно увит около врата му се покри с блестящи ледени висулки.

Един гражданин, за когото не беше ясно как се издържа, собственик на автомобил и петстаен апартамент и чест гост на служителите в Компанията за производство на храни, реши, че децата му трябва да говорят френски. Кира усърдно започна да обяснява два пъти седмично на двама изпити хлапаци, които си бършеха носовете с ръце, тайните на *Passe compose/Imparfait*. Гласът ѝ бе дрезгав, главата ѝ се въртеше и тя се опитваше да не гледа бюфета, където проблясваха бели кифлички с кафява коричка, дебело намазана с масло.

Следващата работа на Лео бе да помогне на студент от работническо семейство да си вземе изпитите. Търпеливо обясняваше на сънливия младеж, който се почесваше по обрива на кокалчетата на пръстите си, законите на капитала и лихвите.

Кира започна да мие чинии два пъти дневно в частен ресторант, наведена над мазна мивка, миришеца на гранясала риба. Ресторантът скоро фалира.

Всеки ден се разделяха; вечер никога не говореха за часовете, прекарани на опашките и улиците, по които изтощено вървяха, за вратите, които се затръшваха пред тях. Вечер Кира запалваше „буржоазията“ и те сядаха мълчаливо пред учебниците. Трябваше да учат, за да постигнат една основна цел — да завършат образованието си. „Няма значение, нищо няма значение, дори не трябва изобщо да мислим“ — каза веднъж Кира. „Трябва само да помним и да бъдем готови, и тогава, може би... ще намерим начин да идем в чуж...“ Тя не успя да завърши думата, която бе като безмълвна, потайна рана, скрита дълбоко в тях.

Понякога четяха вестници. В един от тях другарят Зиновиев, председател на Петроградския съвет, съобщи: „Световната революция не е предмет на години или месеци, другари, а на дни. Пламъкът на Петроградското въстание ще залее земята и завинаги ще изличи проклятието на световния капитализъм“. Във вестника имаше и интервю с другаря Бирюхин, трети огняр на червен боен кораб, който заяви: „Ние трябва да смазваме машините и да ги пазим от ръжда, трябва да съхраняваме народните двигатели, защото сме съвестни пролетарии. Правим каквото трябва и никак не се интересуваме от глупости, а само от делата, тъй като чуждестранната буржоазия ни наблюдава...“

Понякога четяха списания, в които пишеше: „Маша го погледна студено: «Боя се, че идеите ни са много далечни. Родени сме в различни социални слоеве и в теб буржоазните предразсъдъци са много силни. Аз съм дъщеря на трудовите маси и мисля, че личната любов е буржоазен предразсъдък». «Това краят ли е, Маша?» — дрезгаво запита той и по красивото му, но буржоазно лице, се плъзна смъртна бледност. «Да, Иване — отговори тя. — Това е краят. Аз съм новата жена на новото време»“. В списанията имаше и поезия:

Сърцето ми е трактор, с който ора земята, душата ми
е дим от фабриката и стъгдата.

Веднъж Кира и Лео отидоха на кино — прожектираха американски филм. В ярката светлина на витрините няколко сенки тъжно гледаха изумителните, спиращи дъха чуждестранни снимки от филма. Едри снежинки се разбиваха в стъклената преграда, лека усмивка плъзеше по жадните лица, сякаш с представата, че е възможно само тънкото стъкло да отделя онзи далечен, чуден свят от безутешната руска зима.

Двамата чакаха прожекцията, притиснати от тълпата във фойето. Предишният филм свърши, вратите се отвориха, тълпата се втурна вътре с яростно отчаяние и грубо разблъска излизащите в двете тесни врати, като кайма в месомелачка.

Заглавието на филма потрепери в огромни бели букви:

„ЗЛАТНИЯТ ОКТОПОД“
РЕЖИСЬОР РЕДЖИНАЛД МУР
ЦЕНЗОР ДР. М. ЗАВАДКОВ

Картината беше странна, скачаща и проблясваща. На екрана се показва неясна канцелария с мътни фигури, които се движеха с резки движения. В надписа на английски на стената имаше правописна грешка. Канцеларията беше на американските профсъюзи, в която

строг другар възложи на героя, русоляв мъж с черни очи, намирането на откраднати от капиталистите профсъюзни документи с огромно значение.

— По дяволите, и в Америка ли правят такива филми? — прошепна Лео.

Изведнъж сякаш се вдигна мъгла и картината се проясни. Зрителите видяха меката линия на червилото и съвсем отчетливо — дългите мигли на красивата, усмихваща се главна героиня. Мъже и жени в прекрасни чуждестранни облекла се движеха грациозно през сценарий, който нямаше никакъв смисъл. Надписите на филма, които крещяха с гневни бели букви за страданието на нашите „американски братя под капиталистическото робство“, нямаха нищо общо с действието. На екрана радостни хора щастливо се смееха и танцуваха в бляскави зали, тичаха по плажове с коси, развети от вятъра, размахваха млади, мускулести ръце с изпъната кожа, здрави и силни като зверове. Една от героините излезе от стаята си в бяла рокля, но се появи на улицата в черен костюм. Героят внезапно стана по-висок, по-слаб, много рус и синеок. Безупречният му костюм от три части никак не отиваше на отруден член на профсъюзите, а документите, които издирваше в безсмислени диалози и действия, подозрително приличаха на завещанието на чичо му.

Субтитрите съобщиха на зрителите: „Мразя те, ти си капиталистически експлоататор и кръвопиец. Вън от стаята ми!“ Но на екрана те видяха, че мъж се наведе над ръката на деликатна дама и я притисна до устните си. Тя го погледна с тъга и нежно го погали по косата.

Филмът нямаше край. Свърши неочаквано, сякаш някой го скъса. Заклучителният надпис огласи: „След шест месеца кръвожадният капиталист срещна смъртта си от ръцете на стачкуващите работници. Нашият герой се отрече от себичната любов, с която се опита да го примамат буржоазната сирена, и посвети живота си на световната революция“.

Когато излизаха навън, Кира каза:

— Досетих се какво са направили. Снимали са началото тук, после са нарязали лентата на парчета.

Разпоредителката, която беше до тях, я чу и се разсмя.

Понякога звънецът извънхва и на вратата се появява Управдом, за да им съобщи, че трябва да се явят на спешно събрание на живущите: „Граждани, присъствието е задължително, без изключение. Обществените задължения са над всичко“.

Кира и Лео влизат в най-голямата стая на къщата — дълго голо помещение с единствена крушка на тавана в апартамента на трамваен кондуктор, който щедро го е отдал за обществени нужди. Наемателите влизат със столовете си, сядат и дъвчат семки. Тези, които идват без столове, сядат на земята и също дъвчат семки.

— В качеството ми на Управдом — казва Управдом — откривам събранието на живущите в квартира номер 1 на ул. „Сергиевская“. В дневния ред е включен въпросът за комините. Граждани, тъй като всички ние сме отговорни и класово осъзнати другари, трябва да разберем, че отминаха старите времена, когато хазяите не се интересуваха от поддръжката на къщите. Сега е различно време, другари. Във връзка с новата власт и поради диктатурата на пролетариата, както и във връзка със запущените комини, ние следва да вземем мерки против това, защото сега сме собственици на къщата. Тъй като комините са запущени, къщата ще се напълни с дим, което ще се отрази на работоспособността ни, а това противоречи на пролетарската дисциплина. Така че, граждани...

Домакините нервно се оглеждат, защото са подушили миризмата на загоряло ястие. Дебел човек с червена риза гризе палците си. Младеж с отворена уста се почесва по главата.

— ... и специалната сума ще бъде разделена както следва... другарко Кира Аргунова, по-добре не се опитвайте да се измъкнете... знаете какво ни е отношението към хората, които саботират обществените си задължения... специалната сума ще бъде разделена в зависимост от общественото положение на живущите. Работниците ще платят три процента, свободните професии ще платят десет процента, частните търговци и безработните — останалото. Който е „за“, да си вдигне ръката... другарю секретар пребройте ръцете на гражданите... който е против да си вдигне ръката... другарю Мишлюк, не можете да гласувате „за“ и „против“ едно и също предложение.

Посещението на Виктор беше неочаквано и необяснимо. Той протегна ръце към „буржоазията“, потри ги енергично и се усмихна сърдечно на Кира и Лео:

— Минавах и реших да се отбия... мястото ви е очарователно, Ирина ми е разказвала... тя е добре, благодаря. Не, майка ми не е добре, лекарят каза, че няма надежда, ако не я изпратим на юг, но днес кой може да си позволи да пътува? Доста съм зает в Института... преизбраха ме в студентския комитет. Четете ли поезия? Прочетете няколко строфи от една млада поетеса, възхитително изящество на чувствата... да, хубаво ви е мястото, напомня ми за предреволюционния лукс... вие двамата сте истински представители на буржоазията, с тези две огромни стаи. Нямате ли проблеми с правилника за жителството? Миналата седмица ни натресоха двама квартиранти, единият е комунист. Баща ми само скърца със зъби. Ирина трябва да живее в една стая с Ася и двете се карат като кучета, но какво да се прави, хората трябва да имат покрив над главата. Да, със сигурност Петроград е пренаселен.

* * *

Тя влезе в апартамента с червена забрадка на главата и вързоп, увит в бял чаршаф. На носа ѝ имаше следи от пудра, от вързопа висеше черен чорап. Момичето каза:

— Къде е този хол?

— Какво искате, гражданинко? — с изумление запита Кира.

Без да отговори, тя отвори първата врата, която видя — беше спалнята. Затръшна я, отвори другата и влезе в хола:

— Ето това е. Вземете „буржоазията“, чиниите и другите дреболии. Имам си мои вещи.

— Но какво искате? — запита отново Кира.

— Да, ето вижте — отговори момичето и подаде на Кира смачкана хартия с голям, официален печат.

Това бе заповед от жилищния отдел, даващ право на гражданката Марина Лаврова да заеме стаята, известна като „хол“ в квартира номер 22 на ул. „Сергиевская“. Според документа живущите в хола се

умоляваха незабавно да освободят стаята, като вземат само „лични вещи от непосредствена необходимост“.

— Но това е невъзможно — задъхано изрече Кира.

Момичето се изсмя:

— Размърдайте се, гражданко.

— Слушайте, идете си мирно оттук, защото няма да ви дам стаята.

— Така ли? И кой, вие ли ще ме спрете?

Тя пристъпи до един стол, видя, че престилката на Кира е там, захвърли я на пода и сложи вързопа си на стола. Кира затръшна вратата и се затича по стълбите три етажа нагоре до апартамента на Управдом. Застана отпред, дишайки тежко и зачука яростно по входната врата. Управдом я изслуша и се намръщи:

— Заповед от жилищния отдел? Без да ме уведомят? Това е нередно, ще поставя тази гражданка на мястото ѝ.

— Гражданино Управдом, знаете много добре, че това е незаконно. Не сме женени с гражданина Коваленски, затова имаме право на отделни стаи.

— Със сигурност имате право.

Кира бе получила предния ден месечната си заплата за уроците, които преподаваше. Извади снопчето от джоба си и натика банкнотите в ръката на Управдом, без да ги гледа и брои.

— Другарю Управдом, не съм свикнала да моля за помощ, но моля ви, моля ви, не ѝ позволявайте да се нанесе. Това просто... ще е краят за нас.

Той ловко прибра парите в джоба си, погледна Кира в очите, открито и невинно, сякаш нищо не се беше случило:

— Не се безпокойте, гражданко Аргунова, ще изпълня дълга си. Знам какво да правя с тази жена, ще я изхвърля на задните ѝ части в канавката, където ѝ е мястото.

Наложи шапката си и последва Кира по стълбите.

— Гражданко, какво става тук? — строго запита Управдом момичето.

Гражданката Марина Лаврова бе свалила палтото си и отворила вързопа. Беше облечена с бяла риза и стара пола, на шията си носеше огърлица от фалшиви перли и обувки с много високи токове. На масата бяха нахвърлени в безредие бельо, книги и един чайник.

— Как сте, другарю Управдом? — усмихна се тя любезно. — Трябва да се запознаем.

Извади малка книжка от портмонето си, отвори я и я му я подаде. Това бе членска карта за комунистическия младежки съюз, комсомола.

— Да, да — каза Управдом и се обърна към Кира.

— Какво става, гражданко? Имате две стаи и искате едно трудещо се момиче да бъде изхвърлено на улицата? Свърши времето на буржоазните привилегии. Хора като вас би трябвало да внимават какво правят.

* * *

Те обжалваха решението на жилищния отдел в народния съд. Делото беше насрочено в немебелирана стая, миришеца на пот и неметен под. Огромни портрети на Ленин и Маркс без рамки ги гледаха от стената. На транспарант от памук пишеше: „Пролетарии от всички стра...“ Краят не се виждаше, защото транспаранта се беше откачил и се виеше като змия на течението.

Председателят на съда се прозя и попита Кира:

— Какъв е общественото ви положение, гражданко?

— Студентка.

— Работите ли?

— Не.

— Член ли сте на профсъюзите?

— Не.

Управдом свидетелства пред всички, че гражданката Аргунова и гражданин Коваленски не са в състояние на законен брак, но имат „интимни сексуални отношения“. В стаята им има само едно легло, Управдом се е уверил в това, което значи, че като цяло те са „на практика женени“. Според наредбите за жителство на женени двойки се полага само една стая, както знае другаря съдия, освен това „стаята, известна като хол“, заедно със спалнята, предоставя на гражданите три квадратни метра жилищна площ повече от полагащото се, а и въпросните граждани напоследък нередовно си плащат наема.

— Кой е баща ви, гражданко Аргунова?

— Александър Аргунов.

— Бившият производител на текстил и собственик на фабрика?

— Да.

— Разбирам. Кой е баща ви, гражданино Коваленски?

— Адмирал Коваленски.

— Екзекутиран за контрареволуционна дейност?

— Да, екзекутиран.

— Кой е баща ви, гражданко Лаврова?

— Работник във фабрика, другарю съдия. Заточен от царя в Сибир през 1913 г. Майка ми е селянка, оре земята.

— В името на народа присъждам, че стаята по право принадлежи на гражданката Лаврова.

— Това съд ли е или оперета? — запита Лео.

— Така нареченото безпристрастно правосъдие е буржоазен предразсъдък — строго заяви председателят на съда, — това е съд на класовата справедливост, което е нашата официална политика. Следващото дело!

— Другарю съдия, какво ще стане с нашите мебели! — помоли Кира.

— Не можете да сместите всички мебели в една стая.

— Не, но бихме могли да ги продадем, сега сме в... тежко положение.

— Така ли? Ще ги продадете за печалба, а пролетарската другарка, която не е придобила мебели, ще спи на пода? Следващото дело!

— Моля, кажете ми, как получихте настанителна заповед точно за нашата стая? Кой ви каза?

Другарката Лаврова се засмя рязко с непроницаеми очи:

— Е, имам приятели.

Лицето ѝ е бледо с къс нос и тънки, вечно недоволни нацупени устни. Очите ѝ са малки, синкави, студени и подозрителни. Косата ѝ е леко накъдрена на челото, на ушите винаги има малки обици — медно кръгче с фалшив тюркоаз. Тя е мълчалива и няма много приятели, но на вратата често звънят хора, които търсят другарката Лаврова. Приятелите ѝ я наричат Мариша.

Пробиха дупка над камината от черен оникс в сребърносивата спалня на Лео за кюнеца на „буржоазията“. Освободиха два рафта от гардероба му за чиниите, сребърните прибори и хранителни продукти. Дрехите им се напълниха с трохи хляб, чаршафите замирисаха на ленено олио. Натъпкаха учебниците на Лео в шкафа, а на Кира — под леглото.

След кратко колебание Мариша върна портрета на майката на Лео, който висеше в хола. Но задържа рамката, в която сложи снимка на Ленин. На стените закачи снимки на Троцки, Маркс, Енгелс и Роза Люксембург, както и плакат, изобразяващ духа на червените военновъздушни сили. Тя притежаваше грамофон, на който до късно през нощта пускаше стари плочи. Любимата ѝ беше за разгрома на Наполеон в Русия със заглавие „Москва гореше в пламъци и огън“. Когато се уморяваше от грамофона, тя седнаше пред рояла и свиреше „Кучешкият валс“.

Спалнята бе преходна и трябваше да минават през нея, за да стигнат до банята. Затова Мариша често се появяваше в спалнята им с овехтяла, разкопчана хавлия.

— Бих искала да чукате, когато влизате тук — каза ѝ Кира.

— Защо? Банята не е ваша.

* * *

Мариша беше студентка в Рабфака на Университета. Рабфак бе мрежа от специални работнически факултети с учебна програма малко по-лесна от университетската и с много по-лесна революционно-научна програма. В Рабфак се приемаха само студенти-пролетарии.

Мариша не харесваше Кира, но понякога говореше с Лео. Отваряше рязко вратата, плакатите ѝ се развяваха на стената и тя викаше властно:

— Гражданино Аргунов, бихте ли ми помогнали с тази проклета френска история? През кой век е бил изгорен Мартин Лутер? Или става дума за Германия? Бил ли е изгорен?

При други случаи тя отваряше със сила вратата и обявяваше безадресно:

— Отивам на събрание в комсомолския комитет. Ако дойде другарят Риленко, кажете му, че съм в комитета. Но ако дойде онази въшка Миша Гвоздев, кажете му, че съм заминала за Америка. Познавате го — нисък, с брадавица на носа.

Веднъж влезе в спалнята с чаша в ръка:

— Гражданико Аргунова, може ли да заема малко мас? Не знаех, че е свършила... Нямате нищо, освен ленено олио? Как го ядете, така вони... добре, дайте ми половин чаша.

На излизане сутрин в седем часа Лео минаваше през стаята й. Мариша спеше с глава на масата, отрупана с книги и учебници. Тя се стряскаше, събуждаше се от стъпките му и с прозявка казваше:

— Дявол да го вземе, трябва да чета лекция тази вечер в марксисткия кръжок за по-необразованите ни другари за „Общественото значение на електричеството като исторически фактор“ Гражданино Коваленски, кой беше Едисон?

Те я чуваха как се прибира късно през нощта. Тряскаше вратата, хвърляше учебниците си на стола, които се разпиляваха на пода. Гласът й се смесваше с дебелия, младежки бас на другаря Риленко:

— Альоша, приятелю, ти си ангел, винаги съм казвала това. Уморена съм като товарен кон. Сутринта бях в рабфака, на обед в комсомолския комитет, в един и половина в завода за комитета за дневните ясли, в два часа в марксисткия кръжок, в три на демонстрация срещу неграмотността, краката ми се изпотиха там, в четири на лекция за електрификацията, в седем бях в редакцията на стенвестника, аз ще бъда редактор, около седем и половина се срещнах с жените-надомнички, после на конференция за нашите унгарски другари... може да се каже, Альошка, че твоето момиче е класово осъзнато и обществено активно.

Альоша сядаше до пианото и започваше да свири „Джон Грей“.

Веднъж в полунощ Кира се събуди от тихи стъпки, насочени към банята. За миг зърна голо момче с руса коса. В стаята на Мариша беше тъмно.

Една вечер Кира дочу познат мъжки глас зад вратата:

— Разбира се, че сме приятели, знаеш това. Може би аз съм ти по-голям приятел, но не смея да се надявам. Доказах верността си към

теб. Знаеш каква услуга ти направих. Сега и ти ми направи услуга, искам да ме запознаеш с твоя приятел, член на партията.

На връщане Кира мина през стаята на съквартирантката и там спря. На дивана седеше Виктор, хванал ръката на Мариша. Той скочи, слепоочията му почервеняха.

— Виктор! Дошъл си тук при мен, или...

Гласът ѝ се пречупи, тя разбра всичко.

— Кира, не искам да мислиш, че... — започна Виктор.

Тя побягна от стаята през фойето, надолу по стълбите. Когато разказа на Лео, той извика, че ще го пребие, но Кира го помоли да мълчи:

— Ако вдигнеш шум, баща му ще разбере и това ще го унищожи. Чичо Василий няма да го понесе. И няма да има полза — няма да ни върнат стаята.

* * *

В кооперативния магазин на Института Кира видя другарката Соня и Павел Серов. Соня дъвчеше парче от хляба, който току-що бе получила. Павел Серов изглеждаше спретнат като на военен парад. Усмихна се широко:

— Как сте, другарко Аргунова? Не ви виждаме напоследък в Института.

— Бях заета.

— Не ви виждаме и с другаря Таганов. Да не би да сте се скарали?

— Защо се интересувате?

— Не се интересувам лично.

— Но това ни интересува по партийна линия — отбеляза сухо другарката Соня, — другарят Таганов е ценен партиен работник. Затова сме загрижени, че приятелството му с жена с вашия обществен произход може да навреди на положението му в партията.

— Глупости, Соня — възрази внезапно Серов, — партийното положение на Андрей Таганов е много високо, нищо не може да му навреди. Другарката Аргунова няма защо да се тревожи и да прекрати това прекрасно приятелство.

Кира го погледна втренчено и рече:

— Но положението му ви тревожи, защото е много високо, нали?

— Не, другарят Таганов е много добър мой приятел и...

— А дали вие сте добър негов приятел?

— Това е особен въпрос, другарко Аргунова.

— Днес често се задават особени въпроси, нали? Приятен ден, другарю Серов.

Мариша влезе в стаята, когато Кира беше сама. Малката ѝ нацупена уста беше подута, очите зачервени и пълни със сълзи.

— Гражданко Аргунова, какво ползвате, за да не забременеете?

— попита тя троснато.

Кира се взря в нея с изумление.

— Боя се, че имам проблем — проплака Мариша, — онази проклета въшка Альошка Риленко е виновен... каза ми, че е буржоазен предразсъдък, ако не му позволя... каза, че ще внимава. Сега какво да правя? Какво?

Кира отговори, че не може да ѝ помогне.

* * *

От три седмици Кира тайно работеше над нова рокля. Всъщност това бе единствената ѝ рокля, която тя бавно и мъчително успя да обърне. Синята вълна беше гладка като коприна отвътре и почти нова на вид. Искаше да изненада Лео и работеше нощем, когато той спеше. Слагаше свещта на пода, разгъваше голямото огледало на гардероба и го използваше като преграда. Сядаше на пода зад него до свещта. Тя не знаеше да шие, затова пръстите ѝ с иглата се движеха тромаво. Убоде се и избърса няколко капки кръв в комбинезона си. Очите я заболяха, сякаш някой ги бодеше постоянно зад клепачите, които натежаха и тя започна да мига. Клепачите ѝ се вдигаха с труд пред голямото жълто петно на свещта. В здрача, зад жълтото петно Лео дишаше тежко в съня си.

Роклята беше готова в деня, когато срещна Вава на улицата. Тя се усмихваше щастливо и мистериозно, без причина, сякаш се радваше на

тайна, известна само на нея. Отидоха заедно до апартамента ѝ. Там Вава я помоли, без да може повече да се сдържа:

— Кира, влез моля те, само за секунда... искам да ти покажа нещо, нещо от чужбина.

Стаята на Вава ухаеше на парфюм и чисто бельо. Голям мечок с розова панделка седеше на бялата дантелена покривка на леглото ѝ. Тя взе грижливо опакован пакет и със страхопочитание извади предметите от вътре. Деликатните ѝ пръсти трепереха от вълнение. В пакета имаше два чифта копринени чорапи и гривна от черна пластмаса.

Кира ахна от изненада и протегна колебливо ръка, докосна чорапите с края на пръстите си, помилва ги плахо, като безценно изделие от кожа.

— Това е контрабанда — промълви Вава, — от една жена, пациентка на баща ми, съпругът ѝ е в този бизнес и вкарал тези стоки незаконно от Рига. Гривната е последната мода в чужбина, представяш ли си, фалшиви бижута? Очарователно.

Кира сложи с благоговение гривната в дланта си, но не се осмели да я сложи на ръката си.

— Кира, как е Виктор? — изведнъж несмело запита Вава. Усмивката ѝ беше изчезнала.

— Добре е.

— Не съм го виждала от известно време. Знам, че е много зает. Отмених всичките си ангажименти заради него, но... той е толкова активен... щастлива съм, заради чорапите, ще ги сложа, когато дойде. Тази сутрин трябваше да изхвърля последния си чифт.

— Изхвърлила си последния си чифт?

— Да, мисля, че са още в кофата за отпадъци. Съсипах ги, има голяма бримка отзад.

— Вава... може ли да ги взема?

— Какво, скъсаните чорапи? Но те не стават за нищо.

Кира се върна вкъщи, като стискаше малката, мека топчица в джоба, без да изважда ръката си. Същата вечер Лео отвори вратата и захвърли куфарчето си, което се отвори и на пода се разпиляха учебници. После се появи той и затвори вратата. Не свали палтото си, бързо пристъпи към „буржоазията“, разпери посинелите си ръце и

яростно ги разтърка. Съблече се и метна палтото си към стола, но то падна на земята. Без да си прави труд да го вземе, той запита:

— Има ли нещо за ядене?

Кира застана пред него безмълвна, неподвижна, в чудесната си нова рокля и внимателно поправени чорапи. Сетне каза тихо:

— Да. Седни, всичко е готово.

Той я беше огледал няколко пъти, но не забеляза нищо. Тя беше в старата си синя рокля, но я беше преправила внимателно с нови ръбове и копчета, облечени в черна мушама, досущ като лачена кожа. Поднесе чинията с просо и той лакомо потопа лъжицата си в димящата, жълта каша. Тя остана права до масата, повдигна леко роклята си, протегна крак в кръга от светлина и се усмихна радостно на блестящата, опъната коприна:

— Лео, виж.

Той хвърли поглед и сухо рече:

— Откъде ги взе?

— Аз... Вава ми ги даде, бяха... скъсани.

— Не бих носил чужди боклуци.

Той не каза нищо за новата ѝ рокля и тя не му обърна внимание върху това. Вечеряха в мълчание.

Мариша направи аборт сред стенания и викове зад затворената врата. После я чува как тежко се влачи из стаята и проклина некадърната акушерка.

— Гражданко Лаврова, моля, почистете банята. Навсякъде по пода има кръв.

— Оставете ме на мира, лошо ми е. Вие си почистете банята, след като имате такива ужасни буржоазни предразсъдъци.

Мариша затръшна вратата, после внимателно я отвори:

— Гражданко Аргунова, няма да ме издадете на братовчед си, нали? Той е джентълмен и не знае за... моите проблеми.

* * *

Лео се прибира вкъщи рано сутринта. Работил е цялата нощ по колоните на новостроящ се мост, дълбоко в замръзващата вода. Кира го чака и поддържа огъня в „буржоазията“. Той влиза, палтото му е в масло и кал, лицето му — обляно в пот и покрито с кал, ръцете му кървят, от пръстите му капе масло. Леко се олюлява и се опира на вратата. Кичур коса е залепнал на челото му.

Влиза в банята, извърща се и пита:

— Кира, имам ли чисто бельо?

Гол е, ръцете му са подути, клепачите са сини, главата е наклонена към рамото. Тялото му е бяло и твърдо като мрамор. Тя си мисли, че това е тяло на бог, който изкачва планините призори и тъпче младата трева, а утринната мъгла го гали с преклонение.

„Буржоазията“ пуши, лютив дим се стеле под електрическата крушка, сивият килим под краката му мирише на керосин. Черни сажди бавно и глухо падат върху сивия килим от пукнатина в кюнеца.

Кира се изправя пред него, не може да изрече и дума. Взима ръката му и я вдига до устните си. Той се олюлява, отхвърля глава назад, кашля.

* * *

Тази вечер Лео закъсня заради лекция в Института. Кира го чакаше, поддържайки топла вечерята на леко съскация примус. Телефонът иззвъня и тя чу треперещ, ужасен, детски глас, който изрече през сълзи:

— Кира, ти ли си? Тук е Ася, Кира моля те... ела веднага... страх ме е... нещо не е наред с майка... вкъщи няма никой, освен татко, но той не говори и няма да се обади, а се страхувам... вкъщи няма нищо за ядене... Кира, толкова ме е страх... моля те, ела...

С всичките пари, които имаше, тя купи мляко и килограм хляб от близкия частен магазин. Ася отвори вратата. Очите ѝ се бяха превърнали в тесни цепки на подутото, зачервено лице. Сграбчи Кира за роклята, зарови нос в нея и тихо зариде с подскачащи рамене.

— Ася! Какво се е случило, къде са Ирина и Виктор?

— Виктор не е вкъщи, Ирина отиде за лекар. Извиках един от съседите, но той ми каза да се махам, страх ме е...

Василий Иванович беше седнал неподвижен до леглото на съпругата си. Ръцете му висяха безсилно между коленете. Косата на Мария Петровна беше разпиляна на бялата възглавница. Тя дишаше с усилие и хриптеше, бялата завивка, на която имаше голямо, тъмно петно, рязко спадаше и се издигаше.

Кира застана безпомощно до леля си, стиснала с едната си ръка бутилката мляко, с другата — хляба. Василий Иванович бавно вдигна глава, погледна я и каза равнодушно:

— Кира, ти ли си... би ли стоплила млякото, може да помогне.

Тя стопли млякото на примуса и поднесе чаша до тръпнещите сини устни. Мария Петровна преглътна два пъти и отблъсна чашата.

— Кръвоизлив — обади се Василий Иванович — Ирина трябваше да излезе да потърси един познат лекар, защото той няма телефон. Никой друг няма да дойде, нямам пари, от болницата също няма да дойдат, защото не сме профсъюзни членове.

На масата гореше свещ. Зад трите високи полуздрачни прозорци, прилични на черни рани, висеше болна, жълтеникава, прашна мъгла. На масата лежеше обърната бяла кана, от която в тъмна локва на пода се стичаха последни капки. Жълт кръг потреперваше на тавана над свещта и върху Мария Петровна; ръцете и кожата ѝ сякаш също трепереха.

— Добре съм... добре съм — тихо простена тя — никой не може да каже, че не съм добре... искам да живея и ще живея... кой каза, че няма да живея?

— Разбира се, че ще живееш, лельо. Добре си, само лежи и почивай.

— Кира, къде е пилата ми за нокти? Намери я, Ирина пак я загуби, казах ѝ да не я докосва, къде ми е пилата!

Кира отвори шкафа, но един звук я накара да спре. Камъчета се разпиляха на пода, вода загъркори в запушени тръби, диво животно нададе вой — Мария Петровна кашляше. Черна пяна потече по брадичката ѝ.

— Кира, лед, донеси лед! — извика Василий Иванович.

Тя побягна, като се спъваше по тъмния коридор към кухнята. На ръба на мивката се бе образувала дебела ледена кора. Отчупи парче с острия ръждив нож и се поряза, сетне се затича обратно, от пръстите

течеше вода и лед. В хола я посрещнаха воят и кашлицата на Мария Петровна:

— Помогнете ми, помощ, помощ, помощ!

Натикаха леда в устата ѝ, и сложиха пешкир на гърдите. Нощницата ѝ се покри с червени петна. Изведнъж тя рязко се надигна и ледът изтрака на пода. От долната ѝ устна провисна дълга нишка от кървава пяна. Очите ѝ се разшириха с неизказан ужас, забравили всякакво човешко достойнство. Тя изкрещя с поглед в Кира:

— Кира! Искам да живея, да живея!

И се повали възнак. Косата ѝ се разпръсна като малки змийчета на възглавницата и замря. Ръката ѝ падна на ръба на леглото и замря. Нервен мехур порасна в отворената ѝ уста и се пръсна черно и тежко — последна капка в запушената тръба. Тя не помръдваше, нищо не се движеше на леглото, освен черната течност, бавно стичаща се по гърлото ѝ.

Кира остана неподвижна. Някой я хвана за ръката. Василий Иванович зарови лице в нея и зарίδα безмълвно. Кира машинално погледна сивата коса, която се тресеше на врата му. Ася се сви на пода зад стола в ъгъла и застана тихо, монотонно.

Кира не заплака. Когато се върна вкъщи, Лео седеше до примуса и топлеше вечерята ѝ. И той кашляше.

* * *

Те бяха до малка маса в тъмния ъгъл на един ресторант. Двамата се бяха срещнали в Института и Андрей я покани на чаша чай и „истински френски пасти“. Ресторантът беше полупразен. На тротоара отвън няколко лица се взираха в тях с тъпо учудване — малцина можеха да си позволят да идат в ресторант. До централната маса мъж в огромно кожено палто държеше поднос с пасти пред усмихваща се жена. Тя се колебаеше какво да избере и пръстите ѝ с диамантени пръстени пърхаха над лъскавата шоколадова глазура. Ресторантът миришеше на стара гума и гранясала риба. От най-големия полилей висеше дълга хартиена лента, напоена с кафяво лепило и обсипана с черни, мъртви мухи. Лентата се поклащаше всеки път, когато вратата

на кухнята се отваряше. Над кухнята беше окачен портрет на Ленин, ограден с черен креп.

— Кира, не изпълних обещанието си, дълго време не ти се обадох. Но се тревожех за теб и сега съм разтревожен... изглеждаш толкова... бледа. Какво има?

— Вкъщи... има проблеми.

— Имах билети за балет, „Лебедово езеро“. Чаках те в Института, обаче ти пропусна всичките си лекции.

— Съжалявам. Хубаво ли беше?

— Не отидох на представлението.

— Андрей, мисля, че Павел Серов се опитва да ти навреди в партията.

— Вероятно. Не го харесвам. Партията се бори със спекулантите, а той ги покровителства. Знаем, че е купил от контрабандист пуловер чуждестранно производство.

— Андрей, защо твоята партия не вярва в правото на живот, докато някой не бъде убит?

— Кой да бъде убит — Серов или ти?

— Аз.

— Кира, в нашата борба няма неутрални.

— Можете да изисквате правото да убивате в битки, както правят всички воители. Но никой преди вас не е искал да забранява живота на тези, които сега живеят.

Тя се вгледа в безмилостното, мрачно лице с два тъмни триъгълника в изпитите бузи.

— Когато някой страда безспирно, той може да иска същото и от другите. Такъв е законът на войната. Нашето време е началото. Пред света изгрива ново слънце, което никой досега не е виждал. Ние сега сме в първите му лъчи. Всяка болка, всяко наше стенание ще бъде пренесено от тези лъчи в безкрая, през вековете. Всяка малка фигура ще се превърне в гигантска сянка, всяка наша минута на печал ще изличи десетилетия от скръб в бъдещето.

Сервитьорът донесе чая и пастите. Кира рязко посегна към пастата и бързо, с неволна уплаха я поднесе към устата си; това не бе обичайното желание за рядък деликатес.

— Кира! — извика Андрей и изпусна вилицата си — Кира!

Тя боязливо го погледна.

— Кира, защо не ми каза?

— Андрей... за какво говориш — каза тя, но осъзна, че се е издала.

— Чакай, не яж това! Келнер! Купа с гореща супа, веднага, после вечеря, всичко, каквото имате. Бързо! Кира... не знаех, че е толкова... толкова лошо.

— Опитах се да намеря работа, но... — безпомощно се усмихна тя.

— Защо не ми каза?

— Мислех, че не искаш да използваш влиянието си в партията, за да помагаш на приятели.

— Но, Кира, това е, това е... лошо!

За пръв път тя видя, че е изплашен.

— Извинявай за момент! — скочи той.

Прекося залата и се отправи към телефона. Кира дочу откъс от разговора: „Другарят Воронов. Спешно е... Андрей Таганов... събрание? Прекъснете го! Другарю Воронов? Незабавно... да... не ме интересува... едно място... да... утре сутринта... да... благодаря ви, другарю Воронов. Довиждане“.

Андрей се върна на масата и се усмихна на изумената, невярваща Кира:

— Утре започваш работа в централата на „Дома на селянина“. Не е кой знае какво, но ти я осигурих веднага, освен това не е тежка. Иди утре в девет часа и потърси другаря Воронов. Той знае коя си. И ето, вземи.

Той отвори портфейла си, извади всичките пари, които имаше и ги притисна със сила в ръката и.

— Андрей, не мога да приема!

— Ти може да не приемеш, но ще ги приемеш за някой друг. Нали вкъщи имаш семейство, на тях им трябват пари.

Тя помисли за един човек, който я очакваше у дома. И взе парите.

XV

Когато Кира спи, главата ѝ е отметната на възглавницата, така че бледите звезди навън образуват светъл триъгълник под брадичката ѝ. Миглите ѝ почиват неподвижно върху бялото спокойно лице. Диша тихо, с полуотворени устни, като дете. Едва забележима усмивка пълзи в ъгълчетата, доверчива и очакваща, плаха и сияйно млада.

Будилникът звъни в шест и половина сутринта. През последните два месеца звъни по това време. Първото, което тя прави, е скок в ледена бездна. Сграбчва будилника след началния истеричен крясък и го спира, за да не събуди Лео. После сяда в леглото, трепери и се олюлява, виковете на будилника продължават да кънтят като оскърбление в ушите ѝ. Изправя се и студеният под изгаря босите ѝ нозе, а главата ѝ е прекалено тежко бреме за тялото. В нея се разлива черна омраза и болка, сякаш от тежка болест. Всеки мускул в тялото ѝ я тегли към леглото.

Върви трудно в тъмнината с полуотворени очи и протяга ръце към банята. Посяга към крана на ваната, от който тече вода. Оставили са го да тече през нощта, за да не замръзне. С все още полуотворени очи, тя плиска с една ръка студена вода върху лицето си и за да не падне, се обляга несигурно с другата ръка на ръба на ваната.

Тогава отваря очи и сваля нощницата си, от мокрите ѝ ръце излиза пара в замръзналия въздух. Опитва се да се усмихне, зъбите ѝ тракат и тя си казва, че вече се е събудила и най-лошото е отминало.

Облича се и се промъква в спалнята, без да включва осветлението. Вижда черният силует на примуса на масата пред тъмносиния прозорец. Пали клечка кибрит, с тялото си пази леглото от светлината. Започва нервно да помпа дръжката. Примусът не се запалва. Часовникът тиктака в мрака и ценните секунди летят и я карат да бърза. Тя помпа яростно и прехапва устни. Най-сетне синият пламък се появява и тя слага купа с вода върху него.

Пие чай със захарин и дъвче бавно парче сух хляб. Прозорецът пред нея е застинал в неясно проблясваща, гъста бяла папрат. Отвъд все още е нощ. Тя стои сгушена до масата, бои се да помръдне и дъвче

безшумно. Лео спи неспокойно, обръща се, кашля сухо, задушен във възглавницата, въздиша хрипливо и стене.

Тя слага филцовите си ботуши и зимното палто и увива вехт шал около гърлото си. Върви на пръсти до вратата, хвърля последен поглед към лицето на Лео, бледосиньо петно в здрача и с края на пръстите си изпраща беззвучна целувка. Отваря много бавно вратата и също толкова бавно я затваря.

Снегът навън е все още синкав. Синята тъма над покривите отстъпва в кръгове далеч под небето и ако тя се вгледа, вероятно би й изглеждала още по-бледа. Някъде зад къщите трамвай пици като хищно животно.

Кира крачи наведена напред с ръце под мишниците и се бори с острата силна прегръдка на вятъра. Дъхът ѝ спира от студа с остра болка в ноздрите. Тя тича и се пързаля по заледените тротоари към далечния трамвай. На спирката има опашка. Застава, превита под вятъра, като другите. Трамваят пристига с редица от жълти светли квадрати, насочени към тях в тъмнината. Опашката се разпада в бърз водовъртеж от смачкани, притиснати едно в друго тела, придвижващ се към тясната врата. Жълтите квадрати бързо се изпълват с плътна стена от сенки, звънецът звъни, трамваят рязко потегля, а Кира остава сама на спирката. Трябва да чака половин час за следващия трамвай и ще закъснее за работа. Ако закъснее, ще я уволнят, затова тя тича, скача и се хваща за медната дръжка. На стъпалата няма място и краката ѝ се влачат по заледената земя, докато трамваят набира скорост. Силна ръка я сграбчва за рамото и я повдига, кракът ѝ намира свободно стъпало. Дрезгав глас реве в ухото ѝ:

— Гражданко, луда ли сте? Знаете ли колко души загинаха така?

Тя се държи с ръка за пътниците, стъпила с единия крак на стъпалото и гледа забързаните ивици сняг по земята. Притиска се с цялата си сила в купчината тела, докато камион минава опасно близко и заплашва да я отнесе.

„Домът на селянина“ е разположен в нечие бивше имение. Стълбите са от бледорозов мрамор с бронзови перила и огромни прозорци с витражи, изобразяващи лилави гроздове и розови праскови, които се търкалят от златни рогове на изобилието. Над стълбището има надпис: ДРУГАРИ! НЕ ПЛЮЙТЕ НА ПОДА. Има и други знаци — гигантски сърп и чук от позлатено папиемаше, плакат със селянка с

житен сноп, още плакати с житни снопове от злато, зелени и червени снопове, снимка на Ленин и на селянин, смачкал с крак паяк с глава на свещеник, снимка на Троцки и на селянин с червен трактор, снимка на Карл Маркс и „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“, „Който не работи не трябва да яде!“, „Да живее властта на работниците и селяните!“, „Другари селяни, да смачкаме вредителите в редиците си!“.

Вестниците и плакатите са започнали нова акция за „по-тясно разбирателство между работници и селяни и по-широко разпространение на идеологията на града в провинцията“. Акцията се нарича „Съединение между града и селото“. „Домът на селянина“ се е посветил на това начинание и сградата е пълна с плакати на здрависващи се работници и селяни, работник и селянка, селянин и работничка, на завод и рало, комини и житни ниви. Има и плакати с надписи: „Нашето бъдеще е в съединението на града и селото!“, „Другари, да заздравим съединението!“

„Другари, дайте своя дял за съединението!“, „Другари, какво направихте за съединението?“

Плакатите се надигат като пяна от входа, по стълбището и към канцеларията. В нея има мраморни колони с барелефи и прегради от небоядисани дъски, бюра, папки, снимки на пролетарски водачи, пишеща машина. В канцеларията е и началникът, другарката Битюк, и петима служители, сред които Кира Аргунова.

Другарката Битюк е висока слаба жена, със сива коса, с военни навици и ярко изразени симпатии към съветското правителство. Основната ѝ цел в живота е непрекъснато да доказва това, въпреки че е завършила женски колеж и носи на врата си старомоден часовник в кръг от потъмняло сребро.

Четиримата служители са: високо момиче с дълъг нос и кожена тужурка, член на партията. Тя може да накара другарката Битюк да изпълни мигновено и най-малката ѝ прищявка и знае това; младеж с лоша кожа, който още не е партиец, но е кандидатствал за членство и постоянно го подчертава; две млади момичета, които работят само за пари — Нина и Тина. Нина носи обици и отговаря на телефонните обаждания, Тина си пудри носа и пише на пишещата машина. В страната се разпространява явление, изникнало от нищото, против което и партийците не правят нищо, за което никой не носи

отговорност и не може да бъде наказан. Състои се в това, че всички негодни продукти в държавата се наричат „съветска работа“. „Съветска работа“ е кибритът, който не пали, „съветска работа“ са забрадките, които се късат при първа употреба, „съветска работа“ са и обувките с картонени подметки. Млади жени като Нина и Тина са „съветска работа“.

Има много етажи и канцеларии в „Дома на селянина“. Много крака бързат нагоре-надолу из много коридори в скучна имитация на работа. Кира така и не разбра с какво точно се занимават служителите, нито кой се труди в зданието, освен колегите ѝ, и внушителният другар Воронов, когото тя видя само веднъж — в първия си ден в „Дома на селянина“.

Другарката Битюк постоянно им напомня, че „Домът на селянина“ е „сърце на колосална мрежа, чиито вени разнасят благотворната светлина на новата пролетарска култура в най-тъмните ъгли на нашите най-далечни села“; както и че те, служителите, олицетворяват гостоприемната прегръдка на града за всички селски делегации, всички другари от селата, които идват в града. „Домът на селянина“ е учител и водач и верен помощник за селяните в културните им и духовни нужди.

От бюрото си Кира наблюдава задъханите телефонни разговори на другарката Битюк: „Да, да, другарю, всичко е уредено. В един часа другарите от селската делегация от Сибир ще посетят Музея на революцията, където е събрана историята на нашето революционно движение, за два часа ще бъде проведена достъпна, визуална сказка по история на пролетариата, много е ценна, уредихме присъствието на специален гид. В три часа другарите от селата ще посетят нашия марксистки клуб, където ще бъде изнесена специална лекция за «Проблемите на съветските градове и села». В пет часа другарите от селата ще присъстват на специална среща в пионерския клуб. Там децата ще изнесат специална програма в тяхна чест, състояща се от физически упражнения на нашето скъпо младо поколение. В седем часа другарите от селата ще идат на опера, запазили сме две ложи в театър «Марински», където ще гледат «Аида»“.

Другарката Битюк затваря телефона, извърща се в стола и издава военна заповед:

— Другарко Аргунова! Във вас ли е искането за специален лектор?

— Не, другарко Битюк.

— Другарко Иванова! Напечатахте ли искането!?

— Какво искане, другарко Бит...

— Искането за специален лектор за другарите от сибирските села!

— Но вие не ми казахте да печатам никакво искане, другарко Би...

— Аз самата го написах и сложих на бюрото ви.

— Да, да, за какво беше точно? Да, ето го, но не знаех, че трябва да го печатам, освен това лентата на пишещата ми машина е скъсана.

— Другарко Аргунова във вас ли е одобреното искане за нова лента за пишещата машина на другарката Иванова?

— Не, другарко Битюк.

— Къде е?

— В кабинета на другаря Воронов.

— Какво прави там искането?

— Другарят Воронов още не го е подписал.

— Другите подписаха ли?

— Да, другарко Битюк, другарите Семьонов и Переверцов, както и другарката Власовна подписаха искането. Но другарят Воронов още не го е върнал.

— Някои хора не разбират огромното културно значение на нашата работа! — беснее другарката Битюк, но забелязва студените, подозрителни очи на служителката с тужурката, която е чула критиката срещу вишестоящите и бързо се поправя:

— Имам предвид вас, другарко Аргунова. Вие не показвате необходимото усърдие в работата си, както и пролетарска съвест. Ваше задължение е искането да бъде подписано.

— Да, другарко Битюк.

Много часове наред Кира, слаба и бледа в избелялата си рокля, слага в папки документи, напечатани на пишеща машина, искания, удостоверения, доклади, счетоводни отчети, които никой не поглежда. Брои брошури, редици от брошури, планини от брошури. Те са токущо отпечатани и мастилото оставя петна по пръстите ѝ. Брошурите са в червени и бели обложки, трябва да се изпратят в селските клубове из

цялата страни и са надписани: „Какво ще направиш за съединението?“, „Червените селяни“, „Заводът и ралото“, „АБВ на комунизма“, „Другарят Ленин и другарят Маркс“. Телефонът постоянно звъни, много хора, които машинално, като навит грамофон, се обръщат помежду си с „другарю“, „гражданино“, излизат и влизат от канцелариите. Те подражават на бодрия припев на другарката Битюк: „По този начин, другарю, ще дадете своя дял за съединението“, или „Другари, културният напредък на пролетариата изисква...“

Понякога някой другар от селата идва лично в канцеларията. Застава зад ниската преграда от небоядисани дъски, почесва се по главата и плахо мачка с ръце кожената си ушанка. Сетне кима бавно, объркано и гледа неразбиращо Кира, която рецитира: „... Уредихме посещение за другарите от вашата делегация в Зимния дворец, където ще се запознаете с живота на царя. Това е бърза, визуална сказка за класовото робство, след това...“

Селянинът мърмори в русата си брада: „Какво става с недостига на зърно, другарко...“

„След посещението ще присъствате на специална лекция за вас на тема «Обреченият капитализъм»“. Селянинът си отива, Нина и Тина внимателно оглеждат мястото, където е бил, и проверяват дървените перила. Понякога Нина смачква нещо с нокътя на палеца си.

Една сутрин, преди да влезе в канцеларията, Кира се спря пред стенвестника на площадката на стълбището. В „Дома на селянина“, както във всички учреждения имаше стенвестник, списван от служителите и редактиран от учрежденската партийна организация. Стенвестниците бяха окачвани на видно място, за да ги четат всички чиновници. Целта им беше да „стимулират обществото към съвестна, колективна дейност“. Съдържанието — „местни новини с обществено значение и конструктивна пролетарска критика“.

Стенвестникът на „Дома на селянина“ в този ден се състоеше от един квадратен метър печатни изрезки върху черна дъска със заглавия, изписани с червен и син молив. В центъра беше закачена статия от редактора на тема „Какво всички ние правим за съединението“, под нея имаше фейлетон, озаглавен: „Как ще пробием шкембето на чуждестранния империалист“, също и стихотворение от учрежденския поет със заглавие „Ритъмът на труда“; карикатура на учрежденския карикатурист, изобразяваща дебел човек с високо копринено бомбе,

седнал на тоалетна чиния. Имаше и доста конструктивна пролетарска критика:

„Другарката Надя Чернова носи черни копринени чорапи. Време е да ви припомним, другарко Чернова, че тази демонстрация на лукс е против пролетарските принципи“.

„Един другар на висока длъжност напоследък се е самозабравил. Известно ни е, че се държи грубо и неучтиво с комсомолците. Считайте това за предупреждение, другарю. Много по-вишестоящи глави са падали, когато се налагат съкращения на щата“.

„Другарят Е. Овцов говори твърде много за служебните си задължения, което е разпиляване на ценно време и изобщо не е в духа на пролетарската ефикасност“.

„Един другар, известен на всички, не си прави труда да гаси осветлението, когато излиза от тоалетната. Електричеството струва пари на съветската държава, другарю“.

„Разбрахме, че другарката Кира Аргунова не проявява обществена активност. Другарко Аргунова, отмина времето на арогантното буржоазно поведение“.

Тя се изпъна и дочу как бие сърцето ѝ. Никой не смееше да се противопостави на могъщия, обвиняващ пръст на стенвестника. Всички внимателно и неспокойно го изчитаха и покорно му се подчиняваха — от Тина и Нина до самия другар Воронов. Стенвестникът беше гласът на обществената активност. Никой не можеше да спаси заклеймените като „антисоциални елементи“, дори Андрей Таганов. През тялото на Кира мина студена тръпка — говореше се за съкращения. Пред очите ѝ се появи Лео с неговата кашлица и самотната чиния с просо за вечеря на масата.

Седна зад бюрото и се вгледа в колегите си, като се питаше кой и защо я беше докладвал на стенвестника. Винаги беше внимателна, никога не критикуваше съветската власт, усърдно и вярно изпълняваше служебните си задължения по примера на другарката Битюк. Или почти като нея. Никога не спореше с околните и не отговаряше рязко, за да не си създаде врагове в службата. Но понякога, докато бързо броеше томове на Маркс, безутешно, безпомощно си задаваше отчаяни въпроси: „Все още ли съм различна от тях? Различна ли съм? Как биха разбрали, че съм различна? По какво?“

Когато другарката Битюк излизаше от канцеларията, което бе често явление, работата спираше. Служителите се събираха около пишещата машина на Тина и се отдаваха на сладки разговори за кооперативния магазин, където може да се намери чудесен американ, от който може да се ушие прекрасна блуза, за сергиите на непманите на пазара, които продаваха памучни чорапи, „толкова тънки, почти копринени“, и за приятелите, особено приятелите на Тина. Тя минаваше за красавицата на службата и имаше най-голям успех с мъжете. Малкото ѝ носле винаги бе покрито с белезникав слой пудра, а колегите ѝ силно я подозираха, че си слага грим на миглите. Понякога мъжки фигури я очакваха след работа, за да я изпратят до вкъщи. Момичето с тужурката беше неоспорим водач и последна инстанция във всичките им разговори, но в сърдечните дела отстъпваше първото място на Тина. Тужурката слушаше със снизходителна усмивка, но и с голямо любопитство задъханите разкази на Тина:

„... Когато Мишка позвъни, Ивашка беше по бельо, тогава чух Елена Максимовна, тя живее в съседната стая, да казва: «Тина, имаш гост» и в следващата секунда Мишка влиза вътре, а Ивашка е по бельо... трябваше да видите лицето на Мишка, честно, по-смешно беше от комедия. Но аз бързо реагирах и казах: «Мишка, скъпи, това е Иван, съседа, той живее с Елена Максимовна, не се чувстваше добре и влезе за аспириин». Тогава пък трябваше да видите лицето на Ивашка, а Елена Максимовна потвърди: «Да, разбира се, той живее с мен... ела при мен, мили». И знаете ли какво — Ивашка, този въшльо, отказа да иде при нея!“

Младежът, който кандидатстваше в партията не участваше в разговорите, но слушаше срамежливо и напрегнато. Веднъж се обади:

— Другарки! Обзалагам се, че говорите неща, които сериозен гражданин, кандидат за партийно членство, изобщо не трябва да слуша.

Жените се засмяха поласкани и го възнаградиха със сърдечна усмивка.

Кира продължаваше да работи, без да обръща внимание на разказите. С колегите си общуваше само по служебни въпроси. Затова очите, които понякога я следваха, не бяха приятелски. Ледена паника се надигна в нея и тя се запита дали те не харесваха в нея именно това.

Дали това бе причината за обвинението в буржоазна арогантност? Тя и Лео имаха нужда от тази работа — трябваше да я запази.

Стана и небрежно пристъпи към бюрото на Тина. Групичката я посрещна студена и учудена и продължи да шепне. Тя изчака да млъкнат и изведнъж избъбри с несигурен, изкуствен глас, с целия фалшив ентузиазъм, на който беше способна:

— Снощи се случи нещо смешно... моят приятел ми се накара, защото... ме видял да се прибирам у дома с друг мъж, ужасно ме наруга... казах му, че това е старомодно буржоазно собственическо отношение, но той... ми се скара...

Почувства, че блузата ѝ залепва от студена пот на гърба, надяваше се, че гласът ѝ е прозвучал весело и безгрижно, като на Тина. Опита се да повярва в собствената си измислица, стори ѝ се странно сравнението между фантастичния приятел, създаден за враждебните, пронизващи погледи и Лео, когото Ирина бе нарисувала като бог.

— Аха — каза Нина.

Момичето с тужурката замълча.

— На Кузнецкия пазар видях, че продават червило, ново съветско производство на Козметичната компания — продължи Тина, — доста е евтино, но казват, че е опасно за здравето, защото е произведено от конска мас — на коне, умрели от сап.

В дванадесет и тридесет учреждението затвори за обедна почивка. Другарката Битюк каза:

— Другари, отново ви напомням, че след един и половина няма да работим. Всички трябва да идете при Института Смолни, за да участвате в митинг на трудещите се от Петроград в чест на делегацията на британските профсъюзи. Учреждението ще бъде затворено следобед.

В обедната почивка Кира се нареди на опашка пред кооперативния магазин, за да получи хляб с купоните си на държавен служител. Стоеше неподвижно, вцепенена, без да вижда живота около себе си, без връзка със света, с който вече нямаше нищо общо. Косата ѝ под старата шапка замръзна и побеля. Помисли си, че над тази празна действителност е само животът им — нейният и на Лео. Затвори очи за миг, за да намери покой с името му. Отвори ги и погледна безизразно с клепачи, натезжали от дългите мигли, покрити с мраз — пред нея рошави врабчета кълвяха конските отпадъци.

Тя си носеше обяд от къщи — парче сушена риба, увито в хартия. Изяде рибата, защото знаеше, че трябва да яде. Подадоха ѝ хляба, еднокилограмов кафяв квадрат и тя притисна лице в него. Топлият дъх ѝ даде увереност за секунда, тя отчупи парче от кората и бавно задъвка. Прибра хляба под мишница, той беше за Лео.

Побягна след трамвая и успя да го хване навреме за дългото пътуване до Института Смолни в другия край на града за митинга на трудещите се от Петроград в чест на делегацията на британските профсъюзи.

* * *

„Невски“ е изпълнен с масивна покривка от неподвижни глави, наредени в огромна редица, която бавно се придвижва напред. Червените знамена, издути като платна на мачти, плуват лениво над неподвижните глави с военни фуражки, кожени ушанки, червени забрадки, меки шапки. Скриптящ, свистящ тропот на безброй крака по заледената каменна настилка глухо разпъва булеварда от стена до стена, от покрив до покрив. Трамваите и камионите спират, за да пропуснат демонстрацията. Няколко глави се появяват на прозорците, поглеждат безразлично към главите долу и изчезват. Петроград е свикнал с митингите.

Над главите има транспаранти и плакати с надписи:

НИЕ, ТРУДЕЩИТЕ СЕ ОТ ПЕТРОГРАД,
ПОЗДРАВЯВАМЕ НАШИТЕ БРИТАНСКИ БРАТЯ ПО
КЛАСА!

ДОБРЕ ДОШЛИ В СТРАНАТА НА СЪВЕТИТЕ,
КЪДЕТО ТРУДЪТ Е СВОБОДЕН!

ЖЕНИТЕ ОТ ДЪРЖАВНАТА ТЕКСТИЛНА
ФАБРИКА № 2 ОБЕЩАВАМЕ ДА ПОДКРЕПИМ
АНГЛИЙСКИЯ ПРОЛЕТАРИАТ В БОРБАТА МУ
ПРОТИВ ИМПЕРИАЛИСТИТЕ!

Кира марширува между Нина и другарката Битюк. Другарката Битюк е сменила за случая шапката си с червена забрадка. Кира марширува решително, с изправени рамене, с вдигната глава. Трябва да марширува, за да запази работата си, трябва да запази работата си заради Лео. Тя не е предател, марширува заради Лео, въпреки че Тина и кандидат-членът на партията носят над нея плакат с надпис:

НИЕ, СЪВЕТСКИТЕ СЕЛЯНИ, КАТО ЕДИН ЩЕ
ПОДКРЕПИМ НАШИТЕ БРИТАНСКИ БРАТЯ ПО
КЛАСА!

Кира не чувства краката си, но знае, че върви, защото се движи напред като другите. Ръцете ѝ в ръкавиците с един пръст сякаш плуват във вряла вода. Тя трябва да върви и да върви. Отпред, в началото на дългата змия, която лениво се развива по „Невски“, нечий висок, груб глас запява „Интернационала“. Други гласове се присъединяват и песента се люшва в дрезгава, нестройна вълна сред дългата колона от изтощени гърла, хриптящи от студа. На Дворцовия площад, сега наречен площад Урицки, е построен дървен амфитеатър. Делегацията на британските профсъюзи е застанала на дървена трибуна, покрита с червен шифон пред червените стени на амфитеатъра и прозорците-огледала на Зимния дворец. Работниците на Петроград маршируват бавно пред трибуната. Британските братя по класа ги гледат сковано, донякъде с неудобство и объркване.

Очите на Кира се спират на една жена, член на делегацията на британските профсъюзи. Тя е висока, слаба, с немладо и тревожно лице на гимназиална учителка. Носи спортно палто и то крещи по-високо от виковете „ура“, по-високо от „Интернационала“ — крещи, че е от чужбина. Палтото е от твърд, гладък, богат плат, самоуверен, изпънат и добре ушит. Палтото не стене със страданието на мускулите, които закрива, както всички палта около Кира. Британската другарка носи кафяви копринени чорапи, разкошни и блестящи, обхванали плътно краката ѝ в нови, лъснати кафяви обувки.

Внезапно Кира иска да изреве, да се хвърли на трибуната и да сграбчи слабите, блестящи нозе, да се хване за тях със зъби, като за котва и да отлети в онзи незнаен, но съществуващ свят, толкова близо

до нея, на разстояние един вик за помощ. Но тя продължава да се олюлява със затворени очи.

Множеството спира и удря пети, за да се стопли; започват многобройните речи. Идва ред на другарката от британските профсъюзи. Преводач дрезгаво се задъхва и повтаря думите ѝ за главите в червени шапки и фуражки, плътно притиснати на площада:

— Ние бяхме изпратени от английските работници да се уверим и да кажем истината на света за великия ви експеримент и за тази вълнуваща гледка. Ние ще кажем на света, че видяхме огромните маси от руски трудеци се и свободната им, величава подкрепа и вярност към съветското правителство.

За един безумен миг Кира понечва да се втурне през тълпата към тази жена и да изкрещи на нея и на английските работници, на света, истината, която те търсят. Но в съзнанието ѝ се появява Лео, бял като мрамор, раздиран от кашлица.

За миг тя претегли Лео и истината за един свят, който нямаше да ѝ повярва. И Лео спечели.

* * *

В пет часа следобед лъскава лимузина откара делегацията и хората се разотидоха. Притъмняваше и Кира трябваше да иде на лекция в Института. Студената, полутъмна аудитория я ободри с графиките и чертежите на стените, изобразяващи греди, колони и мостове, които изглеждаха точни, далечни и неомърсени. В краткия час на лекцията, въпреки че стомахът ѝ се свиваше от глад, тя си припомни за мостовете и кулите от алуминий и стъкло, които щеше да построи. Припомни си, че има бъдеще.

След лекцията, забързана из тъмните коридори, тя срещна другарката Соня:

— Другарко Аргунова, не сме се виждали отдавна, не посещавате редовно лекции, а за обществената ви дейност да не говорим — вие сте най-големият индивидуалист сред студентите, който познавам.

— Аз... — започна Кира.

— Не е моя работа, другарко Аргунова, знам това, но си мислех какво би сторила партията днес със студенти, които са антисоциални.

— Аз... вижте, сега работя и съм много активна в нашия марксистки кръжок — реши да бъде разумна Кира.

— Активна сте, така ли? Познавам ви добре, вас буржоата, активни сте само, за да запазите жалките си службици. Никого не можете да излъжете.

* * *

Когато Кира влезе в стаята, Мариша скочи като навита пружина:

— Гражданко Аргунова! Дръжте проклетата си котка в стаята си, иначе ще ѝ извия врата!

— Моята котка? Нямам котка.

— А кой е направил това? Приятелят ви? — посочи Мариша към една локва в средата на стаята, — а това какво е, да не би да е слон?

Докато Мариша беснееше, се дочу мяучене и изпод стола се появиха чифт сиви, котешки, космати уши.

— Това не е моя котка — каза Кира.

— Откъде е дошла тогава?

— Не знам.

— Никога нищо не знаете.

Кира не отговори и влезе в стаята си. В хола Мариша започна да крещи и да удря по преградата, която ги отделяше от съседите:

— Хей, вие! Проклетата ви котка е разместила дъска и сега е тук и мърси навсякъде! Взимайте си я, защото жива ще я изкормя и ще ви докладвам на Управдом!

Лео не беше вкъщи. Стаята бе тъмна и студена като мазе. Кира запали осветлението — леглото бе неоправено, одеялото беше на пода. Тя запали „буржоазията“, като духаше влажните дърва със зачервени очи. Кюнците пропускаха, затова подложи тенекиена чиния, за да събира саждите. Започна да помпа примуса, който отказваше да се запали — тръбите му пак бяха запушени. Потърси безуспешно из стаята чистачката за тръби, после почука на съседната врата:

— Гражданко Лаврова, вие ли сте взела отново чистачката за тръби?

Не последва отговор и тя отвори със сила вратата:

— Гражданко Лаврова, вие ли сте взела отново чистачката за тръби?

— Доста сте стисната, а? Ето ви чистачката — отвърна Мариша.

— Колко пъти съм ви казвала да не докосвате моите вещи, докато отсъствам!

— И какво ще направите? Ще докладвате за мен?

Кира взе чистачката и тръшна вратата. Белеше картофи, когато Лео влезе.

— Ти си вкъщи.

— Да, къде беше, Лео?

— Твоя работа ли е това?

Тя замълча и продължи да бели картофите. Той застана с протегнати ръце пред „буржоазията“; устните му бяха сгърчени от болка. Изкашля и рязко се извърна:

— Едно и също, както знаеш, от осем сутринта, няма свободни места, няма работа.

— Добре, Лео, няма за какво да се безпокоим.

— Така ли, няма за какво да се безпокоим? Това ти харесва, нали, фактът, че живея на твой гръб? Доставя ти удоволствие да ми казваш да не се тревожим, и в същото време се правиш на мъченица.

— Лео!

— Не искам да работиш, не искам да готвиш! Не искам... о, Кира! — той я взе в ръце, сложи глава на рамото ѝ с лице в шията ѝ над синия пламък на примуса:

— Кира, прости ми.

Тя докосна буза до косата му, защото ръцете ѝ бяха заети с картофите:

— Разбира се... любими... легни да си починеш. Вечерята ще бъде готова след малко.

— Нека да ти помогна.

— Това е спор, който отдавна приключихме.

Той се наведе към нея и повдигна брадичката ѝ. Тя потрепери и прошепна:

— Не ме целувай тук, Лео — и посочи с мръсните си ръце към примуса.

Той не я целуна и с горчива, разбираща усмивка в ъгъла на устните се хвърли на леглото. Лежеше толкова неподвижно, с отметната глава и ръка, висяща до пода, че тя се обезпокои и го повика. Той отвори очи и тя съжали — не искаше да лежи с отворени очи, втренчени в нея. Преди внимателно затваряше вратата между тях, когато не искаше той да я гледа. Но сега стоеше пред него, приведена над примуса, сред миризма на керосин и лук, с ръце, лигави от рядка каша и лепкави, провиснали кичури. Носът ѝ лъщеше без пудра, очите и ноздрите ѝ бяха като червени петна на бялото лице, тялото — отпуснато, навлечено с мръсна престилка, която нямаше време да изпере. Движенията ѝ бяха тежки, забавени, привидно лениви, но изтощени до крайност; тялото ѝ бе изгубило гъвкавата игра на мускулите.

Когато седнаха един срещу друг край масата, тя с неочаквана болка си помисли, че нейния Лео, млад, изправен и жизнен, пълен с обожанието ѝ, сега се вижда в подутите ѝ от дима очи и в бледите устни, усмихващи се с усилие, което не можеше да прикрие.

Вечеряха просо, картофи и лук, изпържен в ленено олио. Ръката ѝ изтръпна, толкова беше гладна, но не можа да докосне просото. Внезапно в нея се надигна силно отвращение и омраза. По-скоро би останала гладна, отколкото да преглъща стипчивата каша, която ядеше цял живот. Машинално се запита дали има място в света, където може да се яде без отвращение, а яйцата, маслото, захарта не се считат за висш, бленуван и непостижим идеал.

По-късно изми чиниите и тигана със студена вода, в която плуваха мазнини. Обу филцовите си ботуши и каза примирено:

— Трябва да излизам, тази вечер има обществена дейност, кръжок по марксизъм.

Той не отговори, не погледна след нея. Тя затвори вратата.

Момичето с тужурката беше председател на клуба по марксизъм, членове бяха служителите на „Дома на селянина“. Дейността на клуба беше посветена на „политическо самообразование“ и на изучаването на „историческата революционна философия“. Кръжочниците се събираха два пъти седмично, един четеше предварително подготвена лекция, другите я обсъждаха.

Беше ред на Кира да изготви и прочете лекция на тема „Марксизъм и ленинизъм“:

„Ленинизмът е марксизъм, пригоден за руските условия. Карл Маркс, великият основател на комунизма, вярва, че социализмът е логически резултат на капитализма във високо развита индустриална страна и класово осъзнат пролетариат. Но нашият велик ръководител, другаря Ленин, доказва, че...“

Тя бе преписала почти дословно лекцията от „АБВ на комунизма“ — брошура, задължителна за всяко училище в страната. Кира знаеше, че кръжочниците са чели брошурата, както и нейната лекция във всяка уводна статия във всеки вестник за последните шест години. Сега седяха около нея, прегърбени, с изтръпнали, протегнати крака и възнеха в палтата си. Те знаеха, че тя и всички други са дошли поради една и съща причина. Момичето с тужурката, която ръководеше събранието, се прозя на трибуната. Кира приключи и няколко ръце сънливо изръкопляскаха.

— Другари, някой иска ли думата? — запита председателката.

Момиче с кръгло лице и нещастни очи избърбори оживено, с прекалено голям интерес:

— Според мен лекцията е много интересна и поучителна, защото е достъпна и обяснява новата, ценна теория.

Млад, туберкулозен интелегент със сини клепачи и пенсне заяви професионално:

— Другарко Аргунова, имам следната критика. Когато споменавате факта, че другаря Ленин е поставил селянина до индустриалния работник в класовата борба, трябва да подчертаете, че става дума за бедния селянин, а не за всеки, тъй като е добре известно, че в селата има богати селяни, които отхвърлят ленинизма.

Кира знаеше, че трябва да спори и защитава тезата си, както и че туберкулозният младеж трябва да спори, за да покаже активност. Знаеше, че и той като нея не се интересува от лекцията и сините му клепачи се затварят от изтощение и безсъние, а тънките му ръце

нервно се свиват, защото се страхува да погледне часовника си и не смее да мисли за задълженията, които го очакват вкъщи.

— Когато говоря за селянина до работника в учението на другаря Ленин, естествено имам предвид бедния селянин, тъй като само той има място в комунизма — изрече равно тя.

Младият мъж отговори унило:

— Да, но мисля, че за да се обосновем научно, трябва да се каже: бедният селянин.

— Съгласна съм с тази забележка — обади се председателката — в лекцията трябва да се прибави „бедният“ селянин. Други забележки, другари.

Нямаше повече забележки.

— Да благодарим на другарката Аргунова за ценния принос — добави председателката. — Следващото събрание ще бъде посветено на лекция от другаря Лесков на тема „Марксизъм и колективизъм“. Обявявам събранието за закрито.

Те скочиха и сред тропота на столовете се втурнаха към улицата по тъмните стълби към тъмните улици. Бяха изпълнили дълга си и останалата част от вечерта беше тяхна.

Кира вървеше бързо и слушаше стъпките си, без да мисли. Мислите ѝ се завръщаха трудно, заради многочасовото огромно усилие да не мисли изобщо, единствено да помни, без да мисли. Тя разбираше само, че стъпките ѝ удрят земята, бързи, твърди, точни и постепенно силата и надеждата им изпълниха тялото, сърцето и туптящите ѝ слепоочия. Тя отметна глава назад, сякаш заплува по гръб под чистото, ниско черно небе със светлинки до носа си и снежни покриви като далечни, девствени планински върхове сред замръзналите звезди.

В този миг тя се вряза напред в мрака с дръзкото, изящно тяло на Кира Аргунова и си прошепна, както често правеше в последните два месеца: „Това е война, война, но няма да се предадеш, нали, Кира? Няма опасност, ако не се изплашиш и колкото по-тежко, толкова по-щастлива ще бъдеш, защото си издържала. Точно така, колкото по-тежко, толкова по-щастлива. Това е война, а ти си добър войник, Кира Аргунова“.

Лео я прегърна и промълви в косата ѝ:

— Кира, сега, тази нощ, моля те.

Тя разбра, че не може повече да отказва. Тялото ѝ, което плачеше за безкраен сън, внезапно се скова. Ужаси се от това отстъпление — безволно, безжизнено, немошно.

Той я притисна до себе си, кожата му беше топла и успокояваща под студеното одеяло. Тя затвори очи.

— Кира, какво има?

Усмихна се и събра последните си сили в устните, сгушени в ключицата му, в ръцете си, сключени около тялото му. Ръцете ѝ се отпуснаха, едната, мека и топла, увисна от леглото. С усилие отвори очи и изкрещя почти на глас в съзнанието си, че го обича и желае и че иска да го желае. Той започна да я целува по тялото, но тя мислеше за лекцията си, мислеше за Тина и момичето с тужурката, за вероятните съкращения. Изведнъж я заля отвращение от меките му, гладни устни, защото нещо дълбоко в нея, част от нея, около нея, не беше достойно за него. Но трябваше да остане будна още малко и втвърди тялото си, сякаш я очакваше изпитание. Цялата ѝ любов се принизи до измъчено, бързо желание всичко веднага да свърши.

В спалнята на Мариша някой свиреше „Джон Грей“ на пиано с липсващ клавиш. Болката в тила ѝ се увеличаваше, сапунената пяна стана кафява и се смеси с цвета на моравите ѝ ръце.

От много месеци спестяваха пари и една неделна вечер купиха два билета, за да гледат „Баядерка“, рекламирана като „най-новата сензация на Виена, Берлин и Париж“.

Седнаха в залата, изправени, тържествени, почтителни, като на църковна служба. Кира, по-бледа от обикновено, бе облякла сивата си копринена рокля, до нея Лео се опитваше да не кашля. Присъстваха на най-палавата оперета, отвъд, от чужбина.

Оперетата бе една весела глупост, поглед към сърцето на онзи различен свят през снега, границите и червените знамена. Имаше цветни светлини, звездички, кристални чаши и истински чуждестранен бар с арка от матово стъкло, в която зелена светлина с помощта на истински чуждестранен асансьор бавно се движеше нагоре, преди излизането на всеки артист на сцената. Имаше жени в блестящ сатен от място на истинската мода и хора, танцуващи забавен чуждестранен танц, наречен *Shimmy*, жена, която не пееше, а излапваше думите и

презрително ги изплюваше към публиката с безизразен, груб глас, неочаквано преминаващ в дрезгаво стенание.

Имаше музика, смееща се, предизвикателна, задъхана, насечена, която удря ушите и гърлото и спира дъха. Нахална музика, пияна от триумфираща радост, като „Песента за счупената чаша“, пълна с обещание за нещо незнайно и незримо, което е живяло и ще продължи да живее.

Публиката се заливаше в смях, ръкопляскаше и отново се заливаше в смях. Когато светлините грейнаха в залата след последната сцена, мнозина сред веселата редица от хора между редовете видяха с учудване момиче в сива копринена рокля, което ридаеше, свело лице в ръцете си.

В началото те започнаха да шепнат. Студентите се събираха на групи в тъмни ъгли и нервно извъръщаха глави при появата на всеки непознат. Всички шепнеха една дума: „Чистка“.

На опашките пред кооперативните магазини и в трамваите хората питаха: „Чухте ли за чистката?“

В „Правда“ често се споменава за осъдителното състояние на червените колежи и идващата чистка. В края на зимния семестър в Технологическия институт, в Университета и във всички висши училища се появи голямо съобщение, на което бяха изписани огромни букви с червен молив:

ЧИСТКА

В съобщението на всички студенти се заповядваше да получат от канцеларията формуляри и веднага да ги попълнят. Верността на отговорите следваше да бъде заверена от съответния Управдом, след което формулярите трябваше да бъдат представени в Комитета по чистката. Училищата на Съюза на съветските социалистически републики трябваше да бъдат прочистени от всички обществено нежелателни лица, които никога вече нямаше да бъдат приети в коледжите.

Вестниците из страната тръбяха: „Науката е оръжие на класовата борба! Пролетарските училища са за пролетариата! Няма да образуваме нашите класови врагове!“

Имаше и такива, които се погрижиха тези викове да не бъдат чути отвъд границите на страната.

Кира получи въпросника в Института, Лео — в Университета. Седнаха мълчаливо до масата и започнаха да ги попълват, забравили вечерята. Подписаха въпросниците, без да се гледат, с мисълта, че са подписали смъртната присъда на бъдещето си, но не изрекоха това на глас.

Главните въпроси бяха:

Кои са твоите родители?

С какво се е занимавал баща ти преди 1917 г.?

С какво се е занимавал баща ти в периода 1917–1921 г.?

С какво се занимава баща ти сега?

С какво се занимава майка ти?

Какво прави ти през Гражданската война?

Какво прави баща ти през Гражданската война?

Член ли си профсъюзите?

Член ли си на Всесъюзната комунистическа партия?

Никой не можеше да даде неверен отговор, защото те се проверяваха от Комитета за чистката и ГПУ. Фалшив отговор се наказваше с арест, затвор, наказание, включително и най-тежкото.

Ръцете на Кира потрепнаха, когато връчи на Комитета по чистката въпросника, в който имаше отговор:

С какво се е занимавал баща ти преди 1917 г.?

Собственик на текстилната фабрика „Аргунов“.

Никой не говореше и не смееше да помисли какво очаква тези, които подлежах на изключване. Въпросниците бяха предадени и студентите зачакаха мълчаливо обаждане от Комитета с нерви, опънати като жици. В дългите коридори на колежа се събираха потоци и групи от тревожни, неспокойни студенти, които шепнеха, че

„общественият произход“ е най-важното. Ако си от „буржоазно потекло“ и родителите ти са богати, ти си „класов враг“ и нямаш шанс, дори и сега да гладуваш. И трябва да се опиташ с цената на безсмъртната си душа, ако имаш такава, да докажеш произхода си от „завода или ралото“. В коридорите имаше повече от всякога тужурки, червени забрадки и шлюпки от слънчогледово семе, както и шеги: „Моите родители? Те са една селянка и двама работници“.

Пролетта отново дойде, топящият се сняг дълбаеше тротоарите и по улиците се продаваха сини зюмбюли. Но младите не мислеха за пролетта, а тези, които мислеха, не бяха вече млади.

Кира Аргунова застана с вдигната глава пред Комитета по чистката в Технологическия институт. До масата, сред непознатите имаше и хора, които познаваше — другарката Соня, Павел Серов, Андрей Таганов.

Павел Серов зададе повечето от въпросите. Нейният въпросник беше на масата пред него.

— И така, гражданко Аргунова, баща ви е бил собственик на фабрика?

— Да.

— Ясно. А майка ви? Тя работеше ли преди революцията?

— Не.

— Ясно. Имахте ли слуги вкъщи?

— Да.

— Ясно.

Другарката Соня запита:

— Вие никога не сте била член профсъюзите, гражданко Аргунова? Считате ли това за нежелателно?

— Никога не съм имала възможност да стана профсъюзен член.

— Ясно.

Андрей Таганов слушаше с безизразно лице и студени, строги, празни очи, сякаш за пръв път виждаше Кира. Неочаквано я изпълни необяснима жалост към него, заради тази непроницаемост и това, което прикриваше, въпреки че той не даваше никакви сигнали какво крие.

Но във внезапния му въпрос прозвуча молба, независимо от твърдия глас и празните очи:

— Вие обаче винаги сте симпатизирала на съветското правителство, нали, гражданко Аргунова?

Тя отговори едва доловимо:

— Да.

* * *

Край лампата, късно през нощта, комитетът заседаваше сред шумящи листа, доклади и документи:

— Фабрикантите бяха основните експлоататори на пролетариата.

— По-лоши бяха от земевладелците.

— Фабрикантите са най-опасните класови врагове.

— Ние служим на великото дело на революцията и никакви лични чувства не трябва да пречат на изпълнението на дълга ни.

— Има заповед от Москва — децата на бившите собственици на фабрики да бъдат в първия списък на изключените.

Прозвуча глас, претеглящ всяка дума:

— Има ли изключение към тази заповед, другарю Таганов?

Той стоеше до прозореца с ръце, скръстени зад гърба му. Отговори:

— Няма изключения.

* * *

Имената на изключените бяха напечатани в дълъг списък, който беше закачен на черната дъска в канцеларията на Технологическия институт. Кира очакваше да е в списъка, но когато видя името Аргунова, Кира затвори очи, отвори ги и прочете подробно всички имена отново, за да бъде сигурна. Забеляза, че куфарчето ѝ е отворено, грижливо натисна ключалката и погледна дупката в ръкавицата си. Извади пръст и го протегна напред; нишка от ръкавицата се разлюля и разви като змийче.

Почувства, че някой я гледа и се обърна. Зад нея, в нишата до прозореца, стоеше Андрей Таганов. Гледаше я неподвижен, безмълвно, без да кимне с глава за поздрав. Тя разбра от какво се страхува той, за какво се надява и очаква. Пристъпи, вдигна глава към него и протегна ръка с усмивка. Със същата усмивка на младите устни, така добре позната на Андрей; но тези устни сега потрепераха.

— Няма нищо, Андрей, знам, че не зависи от теб.

Тя се изненада от благодарността и болката в тихия му глас:

— Бих ти отстъпил моето място в Института, ако можех.

— Няма значение, предполагам, че няма да строя нищо, няма да строя алуминиеви мостове — опита се да се засмее тя, — и без това ми казваха, че от алуминий не е възможно да се построи мост.

Забеляза, че за него е по-трудно да се усмихва, отколкото на нея. Запита внимателно, защото знаеше, че той не смее да зададе този въпрос:

— Случилото се не значи, че няма повече да се виждаме, нали?

Той взе ръката ѝ в двете си ръце:

— Не значи, но... дай ми адреса и телефонния си номер, за да ти се обадя, защото... тук повече не можем да се виждаме. Не е ли странно, не знам адреса ти, въпреки че сме толкова добри приятели. Може да е за добро, може би сега... ще станем дори по-близки.

* * *

Когато се прибра вкъщи, Лео се беше проснал на леглото. Без да става той я погледна и се засмя сухо, безчувствено, монотонно. Тя застана неподвижно до него.

— Изхвърлиха ли те? — запита Лео и се повдигна несигурно на лакът, с коса в очите — не трябва да ми казваш, знам, че са те изритали, като куче. И мен ме изритаха, изритаха ни като кучета. Поздравления, Кира Александровна. Сърдечни пролетарски поздрави!

— Лео, ти си пиан.

— Разбира се, нали всички трябва да празнуваме, изхвърлиха десетки в Университета! Да вдигнем тост за диктатурата на пролетариата... не ме гледай така... добър навик е да се пие при раждания, сватби и погребения... не сме родени заедно, гражданко

Аргунова, и не направихме сватба, другарко Аргунова, но за другото може и да имаме повод... о, Кира...

Тя падна на колене и притисна бледото лице с разкривена устара, отметна влажната коса от челото, прошепна:

— Лео... любими... не говори така, сега не е времето... сега трябва да мислим ясно — и добави убедително:

— Няма опасност, ако сме заедно... трябва да се грижиш за себе си, Лео, трябва да имаш милост към себе си...

Устата му изплю думите.

— За какво?

Кира срещна Василий Иванович на улицата. С усилие си даде вид, че не забеляза промяната в него. Тя го бе видяла веднъж след смъртта на Мария Петровна, но тогава не изглеждаше по този начин. Пред нея вървеше старец. Някогашните горди, черни очи сега избягваха всички погледи наоколо с омраза, подозрение и срам. Набръчканите му жилести ръце се размахваха в колебливи, безполезни движения, като на възрастна жена.

Две дълбоки бръчки разрязваха ъглите на устата му с такова страдание, че хората гузно извъръщаха очи, задето са съзрели и разбрали душата му.

— Кира, радвам се да те видя пак — измърмори той и гласа му се вкопчи в нея безнадеждно. — Защо не идваш къщи, сега сме доста самотни. Или вече знаеш и... затова не идваш?

Кира не знаеше нищо, но нещо в тона му я накара да не се заинтересува.

— Чичо, ще дойда с радост у вас — заяви тя с най-топлата си усмивка, — много съм заета, но довечера ще дойда, може ли?

Тя не запита дали Ирина и Виктор също са били изключени — след земетресение всички се оглеждат внимателно, броят жертвите и се страхуват да задават въпроси.

Същият ден, след вечеря, тя отиде в апартамента на Дунаеви. Беше убедила Лео да си легне, защото имаше треска. Скулите му пламтяха в ярки, червени петна. Кира остави кана със студен чай до леглото му и го успокои, че няма да закъснява.

До голата маса без покривка, под лампата без абажур, Василий Иванович четеше стар том на Чехов. Ирина, с несресана коса, рисуваше безсмислени фигури на огромен лист хартия. Ася, напълно облечена, спеше свита в кресло в тъмния ъгъл на стаята, до димящата, ръждясала „буржоазия“.

— Ало, здравей — каза Ирина със сгърчени устни.

Кира никога не беше я виждала така да се усмихва.

— Искаш ли горещ чай, Кира? Но няма захарин.

— Не, благодаря, чичо Василий, току-що вечерях.

— Кажи, изключиха ли те?

Кира кимна.

— А Лео?

Кира кимна.

— Защо не ме питаш? Е, ще ти кажа — и мен ме изключиха, разбира се. Не се учудвам, аз съм дъщеря на богат дворецов кожухар!

— Виктор?

Ирина и Василий Иванович си размениха странен поглед.

— Не, Виктор не беше изключен — бавно отговори Ирина.

— Радвам се, чичо, това е добра новина, нали? — тя знаеше как да ободри чичо си. — Виктор е толкова талантлив млад човек, радвам се, че са пожалили бъдещето му.

— Да, Виктор е толкова талантлив млад човек — с горчивина повтори Василий Иванович.

— Тя беше в бяла, копринена рокля — истерично се обади Ирина — гласът ѝ е наистина разкошен, имам предвид новото представление на „Травиата“ в театър „Михайловски“, ти си го гледала, разбира се. Ако не, трябва да го видиш, класиката е...

— Да, класиката е най-добра, но в онези дни, когато хората имаха култура, морал и достойнство.

— Наистина, непременно трябва да ида на „Травиата“ — нервно рече Кира.

— В последната сцена, когато тя... по дяволите! — Ирина захвърли дъската за рисуване с трясък на пода и събуди Ася, която се изправи с примигващи очи и се огледа наоколо — ще чуеш рано или късно: — Виктор стана член на партията!

Кира изпусна книгата на Чехов от ръцете си, която падна с тропот на пода.

— Какво?

— Стана член на партията, на Всесъюзната комунистическа партия, има червена звезда, купони за хляб и ръцете му вече са дълбоко в кръв и ще бъдат в кръв и за в бъдеще!

— Ирина, но как го приеха!

Тя се страхуваше да погледне към Василий Иванович. Знаеше, че не трябва да задава въпроси, тъй като всеки въпрос се забиваше и въртеше като нож в рана, но не успя да се овладее.

— Изглежда, че отдавна го е планирал. Грижливо и разумно се обграждаше с приятели, кандидатствал е от месеци, без да ни каже. И после го приеха без проблеми, защото има поръчители за пролетарския му дух, въпреки че баща му е продавал кожи на царя!

— Знаел ли е Виктор, че се готви чистка?

— Не бъди глупава, не става дума за това. Естествено, че не е знаел, той просто се е стремил да запази мястото си в Института. Брат ми има брилянтни способности и тъй като иска да се изкатери нагоре, лесно е намерил подходящите стъпала.

— Това е негова работа, той знае най-добре какво иска — опита се да се усмихне Кира, заради чичо си и все още, без да го поглежда. — Сега тук ли живее?

— Ако зависеше от мен... — рязко каза Ирина и спря. — Да, свинята още е тук.

— Ирина, той ти е брат — уморено се намеси Василий Иванович.

Кира смени темата, но беше трудно да се поддържа разговора. След половин час Виктор пристигна. Достоинството на изражението му и червената звезда в ревера се набиваха в очи.

— Виктор, разбрах, че си станал добър комунист — обърна се към него Кира.

— Имах честта да се присъединя към Всесъюзната комунистическа партия и искам да се знае, че за партията не трябва да се говори лекомислено — отговори Виктор.

— Да, разбирам — каза Кира.

Но на тръгване сякаш случайно не видя, че Виктор ѝ подава ръка. До вратата, в антрето, Ирина ѝ прошепна:

— Отначало помислих, че татко ще го изхвърли, но мама вече я няма и... знаеш колко много го обича, мисля, че се опитва да гледа

широко на нещата, но ми се струва, че ще се пречупи. За Бога, Кира, моля те идвай често, татко те харесва.

* * *

Тъй като нямаха бъдеще, те се бяха вкопчили в настоящето. Имаше дни, в които Лео четеше книга с часове, почти без да говори с нея. Когато говореше, по лицето му се появяваше горчива усмивка, пълна с безкрайно презрение към самия него, към света и вечността. Един ден тя го завари пиян, опрян на масата, с втрещен поглед в счупена чаша на пода.

— Лео, откъде намери алкохол!

— Взех назаем от нашата скъпа съседка другарката Мариша. Тя винаги разполага с големи количества.

— Лео, защо правиш това?

— А защо не? Защо? Някой в целия проклет свят може ли да ми каже защо?

Но имаше дни, когато внезапно спокойствие избистряше очите и усмивката му. Очакваше я да се върне от работа и бързо я взимаше в ръцете си. Цялата вечер седяха безмълвни, упоени и сигурни от присъствието си, от очите и докосването на ръцете си, забравили идващия ден и всички идващи дни.

Ръка за ръка те крачат из тихите, светеци улици в белите пролетни нощи. В непрозрачното небе блести сякаш слънце, далечно и невидимо. Те се гледат в очите из безсънния град, замрял в странна, млечна светлина. Той притиска ръката ѝ до себе си и когато остават сами на голяма улица, празна и светла като утро, се навежда към устните ѝ. Кира върви уверено, пред тях има много трудности, но до нея е човекът, даващ ѝ сила с изправеното си, напрегнато тяло, изящни дълги ръце, дръзка уста и презрителна усмивка, в която се крият всички отговори. Понякога съжалява безбройните, безименни същества, трескаво търсеци изход, тъпчейки други същества около тях, които може би и нея ще стъпчат. Но тя знае, че ще оцелее, тъй като има отговора. Не си задава въпроси за бъдещето, защото бъдещето е Лео.

* * *

Лео често потъваше в мълчание, лицето му бе все така бледо и той кашляше до задушаване. Сините нишки в слепоочията му приличаха на вени на мраморна статуя. Взимаше лекарства за кашлица, които не помагаха и отказваше да иде на лекар.

Кира често се срещаше с Андрей. Беше попитала Лео дали има нещо против и той отговори:

— Не, разбира се, след като ти е приятел. Но, моля те, не го кани тук, не съм сигурен, че мога да бъда любезен с един от тях.

Тя не покани Андрей, но му се обаждаше по телефона в неделите и весело казваше в слушалката:

— Искаш ли да се видим? В два часа, в лятната градина, входът при кея.

Те седяха на пейките под дъбовите листа, воюващи с яростта на слънцето и говореха за философия. Веднъж тя се усмихна, тъй като осъзна, че само с Андрей можеше да мисли и да говори за мисленето. Нямаше причина за срещите им, но те се срещаха и си уговаряха нови срещи. Тя чувстваше странно удобство и сигурност до него, той се смееше на късите ѝ летни рокли със странен и щастлив смях.

Веднъж я покани да прекарат заедно неделата в провинцията. Тя не бе напускала града цяло лято и не можеше да откаже. Лео беше намерил работа в неделите — разбиваше дървената настилка с една бригада за ремонт на улиците и не възрази против излета ѝ.

В провинцията тя откри гладкото море, блестящо под слънцето, златният пясък, накъдрен от вятъра в незабележими, равни вълни, високите, червени свещи на боровете с разперени корени, оголени от бурите и шишарки, които се смесваха с черупки от миди.

Кира и Андрей се състезаваха по плуване и тя спечели. Но Андрей спечели надбягването на плажа, когато изпод краката им захвърча пясък и вода към мирните неделни туристи. Той я хвана и двамата се затъркаляха във водовъртеж от крака, ръце и кал в кошницата с обеди на една матрона, която извика уплашено. Отделиха се един от друг и седнаха на пясъка, като се разтърсваха от смях. Смяхът им се усили, защото матроната с мъка се изправи, събра обеди

си и се заклатушка, като мърмореше ядно за вулгарните млади хора, които излагат на показ любовта си.

Вечеряха в мръсно, малко провинциално ресторантче. Кира заговори сервитьора на английски, който нищо не разбра, но като заекваше, се поклони ниско и разля вода по масата в желанието си да обслужи първият другар-чужденец в това забравено място. Когато си тръгнаха, Андрей му плати два пъти повече от вечерята и сервитьора се поклони до земята, убеден, че си има работа с истински чужденци. Кира се учуди, а Андрей се засмя:

— Нямам нищо против да направя човека щастлив. Получавам повече, отколкото мога да изхарча за себе си.

Сред грохота на нощния влак и дима на града, той запитва:

— Кога отново ще те видя?

— Ще ти се обадя.

— Не, искам сега да знам.

— След няколко дни.

— Искам да определим ден.

— В сряда вечерта?

— Добре.

— След работа, в пет и половина в лятната градина.

— Ще те чакам.

Вкъщи Лео беше заспал в стола с прашни ръце и петна по влажното, зачервено лице. Тъмните му мигли изглеждаха руси от прах, тялото му беше сковано от изтощение. Тя изми лицето му и му помогна да се съблече, докато той се раздираше от кашлица. В следващите две нощи те ожесточено спориха и той отстъпи — обеща да иде на лекар в сряда.

Вава Миловская имаше среща с Виктор в сряда вечерта. В сряда следобед той и се обади по телефона и нетърпеливо се извини, че поради спешни задължения в Института не може да дойде на срещата. Спешни задължения му попречиха да се срещне с нея в три други случая, когато беше обещал да се видят. Вава бе чула слухове за друга, както и едно име и не знаеше какво да мисли.

Вечерта тя се облече грижливо — сложи чуждестранната си гривна от пластмаса и стегнат широк колан от черен лак около

стройната си талия върху най-хубавото си бяло палто; внимателно и леко начерви устните си с ново чуждестранно червило. Дръзко накриви бялата си шапка над черните къдри и съобщи на майка си, че излиза за среща с Кира Аргунова.

Вава се поколеба за миг на площадката пред апартамента на Кира, после с трепереща ръка натисна звънеца. Съседът се появи и каза:

— Търсите гражданката Аргунова? Оттук, другарко, трябва да минете през стаята на гражданката Лаврова, ето вратата.

Вава рязко отвори, без да чука. Те бяха там — Мариша и Виктор, наведени над грамофона, от който звучеше „Огънят на Москва“. Лицето на Виктор се разкриви от студена, безмълвна ярост, но тя не го погледна. Изправи глава и изрече към Мариша с най-драматичния си и горд глас, като трепереше и преглъщаше сълзите си:

— Моля за извинение, гражданко, търся гражданката Аргунова.

Изненадана, без да подозира нищо, Мариша посочи вратата на Кира с палец. С високо вдигната глава Вава прекоси стаята и изчезна. Мариша не разбра защо Виктор толкова бързо се сбогува и излезе.

Лео беше вкъщи, а Кира бе на работа.

Денят на Кира беше неспокоен. Лео бе обещал да се обади по телефона, за да ѝ съобщи диагнозата на лекаря. Но не се обади, въпреки че тя телефонира три пъти, без да се свърже. На път за вкъщи си спомни, че е сряда вечер и има среща с Андрей. Не можеше да го кара да чака безкрайно в парка, затова реши да се отбие първо в лятната градина и да му каже, че не може да остане. Стигна до градината навреме. Андрей не беше там. Тя се вгледа в притъмняващия кей, в дърветата и сенките на парка и зачака. Два пъти попита милиционера колко е часът и продължи да чака, без да разбира какво се случва. След един час очакване Андрей все още го нямаше и тя се отправи към къщи, гневно стиснала юмруци в джобовете.

Не се тревожеше за Андрей, защото голямата ѝ тревога бе за Лео, лекарите и диагнозата. Тя изтича през стаята на Мариша и със замах отвори вратата. На дивана Вава беше в ръцете на Лео, двамата се целуваха; бялото ѝ палто висеше до пода.

Кира ги погледна някак спокойно, с вдигнати от изумление вежди. Те скочиха, Лео се олюля, защото бе пиан. Стоеше прав и се люлееше с презрителната си, горчива усмивка. Лицето на Вава се

превърна в тъмнолилава маска. Тя отвори уста, останала без дъх и звук и изведнъж изкрещя в настъпилото мълчание:

— Мислиш, че е ужасно, нали? Да, и аз мисля така! Ужасно и отвратително е, но не ме интересува! Не ме интересува вече какво правя! Гнусна съм, да, но не съм само аз. И пет пари не давам, пет пари не давам, пет пари не давам!

Избухна в истерични ридания, втурна се навън и тръшна вратата. Другите двама бяха замрели, безмълвни.

— Е, кажи нещо — ухили се ехидно Лео.

— Нямам какво да кажа — бавно изрече тя.

— Слушай, трябва да свикнеш с това, трябва да свикнеш, че не можеш да ме имаш, няма да съм твой, поне за дълго.

— Лео, какво каза лекаря?

— Много неща — изсмя се той.

— Какво ти има?

— Нищо, абсолютно нищо.

— Лео!

— Засега нищо, все още, но ще го хвана, само след няколко седмици, тогава ще го пипна.

— Какво, Лео?

Той се олюля и обяви с театрален жест:

— Нищо особено, туберкулоза.

Лекарят попита:

— Вие съпруга ли сте му?

Кира се поколеба и отговори:

— Не.

— Ясно — каза лекарят и добави. — Няма значение, имате право да знаете. Гражданинът Коваленски е в много лошо състояние, наричаме го първоначална туберкулоза. Сега все още можем да я спрем, но след няколко седмици ще бъде късно.

— След няколко седмици той ще има туберкулоза?

— Това е тежка болест, гражданко, а в Съветска Русия е фатална болест. Настоятелно ви съветвам да я предотвратим, ако ѝ позволим да се развие, едва ли ще можем да я спрем.

— От какво има нужда той?

— Дълга почивка, слънце, чист въздух и храна, човешка храна. Трябва да прекара тази зима в санаториум; още една зима в Петроград и все едно че са го изправили до стената. Трябва да го изпратите на юг.

Тя не отговори, лекаря погледна закърпените ѝ обувки и се усмихна тъжно, защото вече бе чул отговора без думи:

— Ако този човек ви е скъп, изпратете го на юг. Направете всичко възможно, за да го изпратите на юг.

Кира влезе, без да бърза, у дома. Лео стоеше до прозореца. Извърна се бавно, лицето му бе изпълнено с дълбок покой и изглеждаше младо и ведро, както след дълга почивка. Запита тихо:

— Къде беше?

— При лекаря.

— Не исках да разбереш, съжалявам.

Той ми каза.

— Кира, съжалявам за снощи, с тази малка глупачка, нали не мислиш, че...

— Не, не мисля... и разбирам.

— Направих го, защото съм уплашен. Но сега не ме е страх. Всичко е толкова просто, когато има срок. Сега не трябва да говорим за това, защото нищо не можем да направим. Лекарят ти е казал... все още имаме малко време, когато стане заразна, тогава...

Тя се взря в него и разбра, че той приема смъртната си присъда. Но изрече твърдо:

— Лео, това са глупости. Заминаваш на юг.

В първата държавна болница, която посети, началникът и каза:

— Искате място в санаториум в Крим, но той не е член на партията, не е профсъюзен член, нито е държавен служител. Гражданик, шегувате ли се?

Във втората болница началникът каза:

— Има стотици чакащи, гражданин. Напреднали случаи, профсъюзни членове. Дори не можем да го запишем в списъка на чакащите.

В третата болница началникът отказа да разговаря с нея. Трябваше да чака на опашка от страховити, разкривени създания с белези, язви, патерици, отворени рани, зелени, гнойни кръпки-очи, сред стенания и ръмжене, а над редицата живи хора висеше миризмата на морга.

Отиде в централата на комисариата по медицина и там чака дълги часове в тъмни, влажни коридори с миризма на карбол и мръсни чаршафи. Говори със секретарки, които забравяха уговорени срещи и сътрудници, които ѝ съобщаваха: „Много съжалявам, гражданко. Следващият“; с млади ръководители, които бързаха и служители, които мърмореха: „Казвам ви, че го няма, работното време свърши, трябва да затваряме, не можете да стоите тук цяла нощ“.

В края на втората седмица тя осъзна с мистична увереност, че ако си болен от туберкулоза, трябва да си член на профсъюзите, за да получиш профсъюзно направление за профсъюзен санаториум.

Срещна се със служители, цитира имена, представи препоръчителни писма, моли се да направят изключение. Беше приета от председатели на профсъюзи, които изслушаха молбата ѝ с изненадан, ироничен поглед. Някои се смееха, други свиваха рамене и нареждаха на секретарката да я изпрати до вратата. Един председател ѝ заяви, че може да ѝ помогне, но срещу сума, която тя не можеше да спечели за година.

Тя бе изправена и решителна, гласът ѝ не трепереше, не се страхуваше да се моли, защото това бе нейната мисия, кръстоносен поход и цел.

Учудваше се защо думите: „Но той ще умре“ означават толкова малко за тях, а думите „Но той не е член на профсъюза“ означават толкова малко за нея. И защо е толкова трудно да разбере причината.

Тя поиска от Лео да ѝ помогне. Той се подчини, без да спори и да се оплаква, без да има надежда.

Тя опита всичко, дори помоли Виктор за помощ. Той заяви с достойнство:

— Скъпа моя братовчедке, искам да разбереш, че моето партийно членство е свещено доверие, което не мога да използвам за лични облаги.

Тя помоли Мариша за помощ, и тя се изсмя:

— Нашите санаториуми са натъпкани като сардели, списъците с чакащи обхващат бъдните поколения, работниците живи гният и чакат, а вашият Лео още дори не се е разболял! Не познавате действителността, гражданко Аргунова.

Тя не можеше да се обади на Андрей. Андрей ѝ беше изменил. След като не се появи на срещата, тя се обади няколко пъти на Лидия с един въпрос: „Идвал ли е Андрей Таганов? Имам ли писма от него?“ Първият път Лидия отговори отрицателно, вторият път се засмя и поиска да знае дали не става дума за връзка и че ще каже на Лео, който е толкова красив! Кира нетърпеливо я прекъсна: „Стига глупости, Лидия, важно е, веднага се обади, ако Андрей се появи“. Но Лидия нищо не знаеше за него.

Една вечер в Дунаеви Кира небрежно запитва Виктор дали е виждал Андрей Таганов в Института. „Разбира се, там е всеки ден“ — отвърна Виктор.

Тя беше наранена, гневна, объркана. Какво бе сторила? За пръв път се усъмни в собственото си поведение. Глупаво ли се държа онази неделя в провинцията? Опита се да си припомни всяка дума, всеки жест, но не успя да открие грешка. В онази неделя той беше пощастлив от всякога. Сетне реши, че трябва да има доверие в приятелството им и да му даде възможност да обясни всичко.

Обади му се по телефона, чу гласа на хазяйката, която извика в слушалката: „Другарю Таганов!“ От гласа ѝ стана ясно, че той е вкъщи, но след минута тя запитва „Кой го търси?“ и преди да произнесе последната сричка на името си, Кира чу как хазяйката излая: „Няма го!“ и тресна телефона.

Кира също затръшна слушалката и реши да забрави Андрей Таганов.

* * *

Един месец ѝ трябваше, за да разбере, че вратите на държавните санаториуми са затворени за Лео и тя не може да ги отвори. В Крим имаше и частни санаториуми. За тях трябваша пари, които тя щеше да намери. Уреди си среща с другаря Воронов и помоли за аванс от шест

месеца срещу заплатата си. Тази сума ѝ беше достатъчна за начало на лечението.

Другарят Воронов се усмихна незабележимо и запита откъде е сигурна, че ще е на работа още месец, да не говорим за шест. Обади се на д-р Миловски, бащата на Вава, нейният най-богат познат, за чиято банкова сметка завистливи езици разнасяха легенди. Лицето на доктора силно почервения и той истерично размахна късите си, меки ръце пред Кира сякаш гонеше призрак:

— Но мое, мило момиче, защо, за Бога, мислиш, че съм богат, хе-хе-хе... много е смешно, аз да не съм капиталист. Та ние едва свързваме двата края, едва издържаме, живеем от труда си, както би казал някой пролетарий.

Тя знаеше, че родителите ѝ нямат нищо, въпреки това ги помоли за помощ. В отговор Галина Петровна се разплака. Тя се обърна към Василий Иванович, който и предложи последното си ценно притежание — стария кожен жакет на Мария Петровна. Парите от жакета нямаше да стигнат дори за билет до Крим и тя отказа да го приеме.

Кира знаеше, че Лео би се възпротивил, но написа писмо до леля му в Берлин. В писмото пишеше: „Пиша ви, тъй като много го обичам и мисля, че и вие все още го обичате“. Не получи отговор.

Чрез тайнствени източници, по-мистериозни дори от ГПУ, откъдето постоянно и внимателно ги наблюдаваха, тя успя да заеме нелегално пари от частник с висока лихва. Получи информация за име и адрес и посети сергията на частен търговец на пазара. Там дебел мъж се приведе нервно към нея през щанда, натоварен с червени забрадки и памучни чорапи. Тя прошепна име и назова сума.

— За бизнес или контрабанда ви трябват? — промълви той.

Кира знаеше, че е по-добре да отговори утвърдително и то я увери, че може да реши проблема с лихва от 25% на месец. Тя нетърпеливо кимна. Какви гаранции може да даде гражданката? Гаранции? Гражданката, естествено, разбира, че той не може да ѝ заеме пари само заради сините ѝ очи? Кожа, диаманти ще свършат работа, качествени кожи и диаманти. Нямате нищо подобно? Мъжът веднага се извърна, като че ли не беше разговарял с нея.

На път за трамвайната спирка, през тесните, кални улици, между сергиите на пазара, тя спря, изумена. Пред нея се намираше малка,

богата сергия, натежала от пресен хляб, пушени бутове, жълти пакети масло. Зад сергията видя познато лице с червени, дебели устни под къс нос с широки, вертикални ноздри. Тя си спомни спекуланта от Николаевската гара с палтото, обточено с кожа и миризмата на карамфилово масло. Той беше напреднал в живота и сега се усмихваше широко под редица от салами.

Докато крачеше към къщи, си спомни за един човек, който бе казал: „Получавам повече пари, отколкото мога да изхарча за себе си“. Нищо вече нямаше значение. Реши да иде в Института и да се срещне с Андрей. И там го видя да върви по коридора, гледаше право в нея, устните ѝ го поздравиха с усмивка, но той рязко се извърна и тръшна вратата на аудиторията зад себе си. Тя замря на място и остана там дълго.

Когато се върна вкъщи, Лео стоеше в средата на стаята, в ръката си държеше смачкан лист хартия, а лицето му бе разкривено от гняв.

— Вече пишеш писма и се бъркаш в личните ми работи? Не съм искал това от теб.

На масата тя видя плик с немска марка, адресиран до Лео.

— Какво пише тя, Лео?

— Наистина ли искаш да знаеш?

И захвърли писмото в лицето ѝ. Тя запомни само едно изречение: „Няма причина да очакваш помощ от нас, най-малкото защото живееш с нагла блудница, която се осмелява да пише на почтени хора“.

В първия дъждовен есенен ден делегация от организацията на жените-текстилки посети Дома на селянина. Другарката Соня беше почетен член на делегацията. Когато видя Кира в кабинета на другарката Битюк, другарката Соня избухна в смях:

— Какво виждат очите ми! Вярната гражданка, другарката Аргунова в червения Дом на селянина!

— Какво имате предвид, другарко? — нервно и угоднически запита другарката Битюк. — За какво става дума?

— Шега, това е само добра шега! — изрева от смях другарката Соня.

Кира сви рамене с примирение — знаеше какво я очаква. В съобщението за съкращенията в Дома на селянина беше вписано и

нейното име, като „антисоциален елемент“. Тя не се изненада, беше ѝ все едно. С по-голямата част от последната си заплата купи яйца и мляко за Лео. Той не ги докосна.

През деня Кира е спокойна. Спокойствието се разлива по празното ѝ лице, в празното сърце и съзнание, в което се лута само една мисъл. Тя не се страхува, защото знае, че Лео трябва да иде на юг и той ще отиде, тя не се съмнява, затова няма от какво да се страхува.

Но след деня идва нощта. Тя чувства тялото му, ледено и мокро до нейното и го чува как кашля. В съня главата му пада върху рамото ѝ, и той лежи там, диша и стене, доверчив и безпомощен като дете. Тя вижда червения мехур в умиращите устни на Мария Петровна и чува вика ѝ: „Кира, искам да живея! Искам да живея!“ Сетне усеща на врата си горещите, задъхани хрипове на Лео. И не е сигурна кой крещи — Мария Петровна или Лео: „Кира, искам да живея! Искам да живея!“ Не е сигурна дали вече не е много късно.

Обезумява ли? Не, толкова е просто. Тя има нужда от пари и живот. Неговият живот и пари.

„Получавам повече пари, отколкото мога да изхарча за себе си“.

„Кира, искам да живея! Искам да живея!“

Тя направи последен опит да намери пари. Вървеше по улицата, хлъзгава от есенния дъжд и с жълти светлини, топящи се на черните тротоари. Лекарят бе казал, че всяка седмица има значение. Видя разкошна лимузина, която спря в оранжевия куб на входа на един театър. Навън излезе човек в кожено палто, светещо като калниците на лимузината. Тя застана срещу него. Гласът ѝ бе твърд и ясен:

— Моля ви, искам да говоря с вас. Трябват ми пари. Не ви познавам, нищо не мога да ви дам. Знам, че не се прави така, но вие ще разберете, защото е толкова важно. Става дума за човешки живот.

Непознатият спря. Никога не беше чувал такава молба-заповед. Запита с присвито, оценяващо око:

— Колко ви трябват?

Тя отговори.

— Какво? — задъха се от изумление той. — За една нощ? Посестримите ви не изкарват толкова за цялата си кариера!

Мъжът не разбра защо това странно момиче се извърна и побягна по улицата през локвите, като че ли той щеше да я подгони.

Тя помоли един, последен път държавата. В продължение на много седмици звъня, изпраща писма и разговаря със секретарки и сътрудници. В резултат успя да уреди лична среща с един от най-влиятелните ръководители в Петроград. Той можеше да ѝ помогне. Между него и властта, която имаше, бе само тя и способността ѝ да го убеди да ѝ помогне.

Лидерът седи зад бюрото си; зад него се издига висок прозорец, пропускащ тясна ивица светлина. Кабинетът прилича на катедрала. Кира застава пред него и го поглежда право в очите. Нейните очи не са враждебни, нито умоляващи. Очите ѝ са ясни, доверчиви, спокойни. Гласът е ведър, много млад и обикновен:

— Другарю комисар, аз го обичам. Но той е болен. Знаете ли какво е болест? То е нещо странно, което се заражда в тялото и не може да бъде спряно. Сега животът му зависи от думи и парчета хартия. Изглежда много просто, направено е от нас и може би сме прави, може би не, но рискът, който поемаме, е плашещ, нали? Те не искат да го пратят в санаториум, защото не са написали името му на лист хартия до много други имена, което наричат членство в профсъюзите. Това е само мастило, хартия и мисъл, свързана с тях. Вие можете да го напишете, да го скъсате и пак да го напишете. Но, онова другото, което се развива в тялото му, не можете да спрете. За това не се задават въпроси. Другарю комисар, знам, че тези неща са важни — пари, профсъюзи, документи. Ако трябва да се жертвам и да страдам за тях, ще го направя. Ще работя всеки следващ час на всеки следващ ден. За мен е без значение, че роклята ми е стара, не гледайте роклята ми, другарю комисар, знам, че е грозна, но няма значение. Може би невинаги съм ви разбирала, но мога да бъда покорна и да се уча. В едно обаче трябва да бъдем много сериозни, нали, другарю комисар — когато става дума за живота. Не можем да позволим тези неща да отнемат живота. Един подпис на ръката ви и той ще иде в санаториум и няма да умре. Другарю комисар, нека да мислим за нещата спокойно и обикновено, защото те са такива. Знаете ли какво е смъртта? Знаете ли, че смъртта е нещо окончателно и безвъзвратно, каквото и да правим. Не разбирате ли защо той не трябва да умре? Аз го обичам и всички ще страдаме. Ние всички желаем неща, които са ни били отнети. Но това са само материални неща. И тъй като сме живи създания, във всеки от нас има нещо от сърцето на самия живот, което

не трябва да бъде докосвано. Вие разбирате, нали? Той е самият живот за мен и не можете да ми го отнемете, не трябва да позволите да стоя пред вас, да говоря и дишам, да се движа и да ми заявите, че ще го вземете. Защото ние двамата с вас, другарю комисар не сме безумци, нали?

Комисарят каза:

— Сто хиляди работници умряха в гражданската война. Защо пред лицето на Съюза на съветските социалистически републики да не умре един аристократ?

Кира върви към къщи много бавно и гледа здрачния град. Гледа блестящите улици, построени за хиляди стари обувки и трамваите, направени, за да пътуват в тях хора. Гледа каменните кубове, в които хората пропълзват през нощта и плакатите, викащи за мечтите и храната на хората. И се пита дали някое от хилядите очи край нея виждат това, което тя вижда и защо точно на нея е дадено това.

Защото:

В кухнята на петия етаж жена се навежда над димящата печка и разбърква зелето в чайника. Зелето мирише, жената примигва и стене, гърбът я боли. Сетне се почесва по главата с лъжицата.

Защото:

В бирарията на ъгъла мъж се обляга на бара и вдига чаша пенлива бира. Пяната се разлива по панталоните му и на пода той се оригва и запява весела песен.

Защото:

В бяло легло, на бели чаршафи, изцапани с жълто, дете спи; подсмърча в съня си. Носът на детето е мокър.

Защото:

Върху чувал от брашно в мазето мъж разкъсва бельото на жена, забива зъби в шията ѝ, те се търкалят и стенат сред чувалите от брашно и картофи.

Защото:

В тишината на гранитните стени, по които лениво се стича замръзнала влага, фигура коленичи пред позлатен кръст, издига с възторг треперещи ръце и удря челото си в студения, каменен под.

Защото:

Сред рева на машините, вихрени стоманени светкавици и капки огнено масло, мъже размахват енергично ръце, задъхват, се и гърдите

им се надигат, а мускулите искрят от пот. Мъжете правят сапун.

Защото:

В обществената баня пара се издига от медните вани, червени тела, направени от желе, се търкат със сапун, въздишат и сумтят и се опитват да стържат димящите гърбове. На пода пада тъмна вода и сапунени мехури, които изтичат в канализацията.

А Лео Коваленски е осъден да умре.

Това беше последната ѝ възможност и тя трябваше да я използва. Застана пред скромната къща на скромната улица, самотна и тъмна. Възрастната хазйяка отвори вратата и огледа Кира подозрително. Другарят Таганов не приемаше посетителки. Без да каже нищо, хазйяката бавно се обърна и я поведе по коридора. Спря, посочи една врата и се затътри към стаята си.

Кира почука. Глас отговори „Влез“. Тя влезе. Той беше до бюрото си и понечи да стане, но се отказа. Седна и се вгледа в нея, после се надигна бавно, толкова бавно, че тя се запита от кога ли стои пред него. Той стана, без да откъсва очи от нея. Сетне рече:

— Добър вечер, Кира.

— Добър вечер, Андрей.

— Свали си палтото.

Внезапно тя изпита страх, неудобство, несигурност, но я напуснаха горчивината и враждебната увереност, които я доведоха тук. Свали палтото и хвърли шапката си на леглото. Намираше се в гола стая с варосани стени, тясно желязно легло, бюро, шкаф, без снимки и плакати, но с много книги, океан от книги, документи и вестници, разпилени по бюрото, шкафа и пода.

— Студено е тази нощ, нали?

— Студено е.

— Седни.

Тя седна до бюрото. Той седна на леглото и склучи ръце около коленете си. Тя помисли, че не иска той да я гледа така, всяка секунда, всяка дълга минута. Андрей запита спокойно:

— Как си, Кира? Изглеждаш уморена.

— Да, малко съм уморена.

— Как е работата ти?

— Нямам работа.

— Какво?

— Съкращения.

— Кира, съжалявам, ще ти намеря друга работа.

— Благодаря. Но не знам дали ми трябва. Как е твоята работа?

— ГПУ? Много съм зает. Обиски, арести. Те все още не се страхуваш от мен, нали?

— Не.

— Не харесвам обиските.

— Харесваш ли арестите?

— Ако са необходими.

Замълчаха. После тя каза:

— Андрей, ако ти причинявам неудобство, ще си ида.

— Не, моля те, не си отивай! — опита се да се засмее той. — Да ми причиняваш неудобство? Защо мислиш така? Малко съм смутен, защото стаята ми не е подходяща за такъв гост.

— Стаята е хубава, голяма и светла.

— Вкъщи съм толкова рядко, прибирам се, падам в леглото, без да гледам нищо наоколо.

— Да.

Отново настъпи мълчание.

— Как е семейството ти, Кира?

— Благодаря, добре са.

— Често виждам в Института братовчед ти, Виктор Дунаев.

— Харесваш ли го?

— Не.

— И аз.

Мълчание.

— Виктор стана член на партията.

— Гласувах против него. Но почти всички други го подкрепиха.

— Радвам се, че си гласувал против него. Той е от членовете на партията, които презирам.

— Какви членове на партията не презираш?

— Като теб, Андрей.

— Кира... — започна той, но спря в първата дума.

Тя каза решително:

— Андрей, какво сторих?

Той я погледна, намръщи се, отклони очи, поклати леко глава:

— Нищо.

И внезапно попита:

— Защо си тук?

— Отдавна не съм те виждала.

— Вдругиден ще станат два месеца.

— Освен ако не ме забеляза преди три седмици в Института.

— Забелязах те.

Тя почака, той не обясни. Опита се небрежно да продължи, но думите ѝ прозвучаха като молба:

— Дойдох, защото... мислех, че може би ти искаш да ме видиш.

— Не исках да те видя.

Тя стана.

— Кира, не си отивай!

— Андрей, не разбирам!

Той стана и я погледна в очите. Гласът му бе равен, рязък, като оскърбление:

— Не исках да ти кажа. Но след като искаш да чуеш, ще го чуеш. Не исках никога повече да те видя, защото...

Гласът му се превърна в глух камшик:

— Защото те обичам.

Ръцете ѝ се отпуснаха, сковани върху стената зад нея. Той продължи:

— Не казвай нищо. Знам какво ще кажеш. Повтарях го на себе си безброй пъти. Знам всяка дума, безполезно е. Знам, че трябва да се срамувам от себе си и се срамувам, но е безполезно. Знам, че ме харесваш и ми се доверяваш, защото сме приятели. Приятелството ни беше прекрасно и необикновено и ти имаш пълното право да ме презираш.

Тя се притисна до стената и замря.

— Когато влезе тук, първата ми мисъл беше да те отпратя. Но осъзнах, че ако си идеш, ще побягна след теб. Казах си: „Не казвай и дума!“, но разбрах, че веднага ще разбереш. Обичам те. Знам, че повече би ти харесало, ако ти бях казал, че те мразя.

Тя мълчеше, свита до стената, с широко разтворени очи, без жалост за него, но умоляваща за неговата жалост.

— Страхуваш ли се? Сега разбираш ли защо не можех да се изправа пред теб? Знаех какво чувстваш към мен и какво никога няма да почувстваш. Знаех какво ще кажеш, знаех как ще ме погледнеш.

Кога започна всичко? Не знам. Знаех само, че трябва да свърши, защото не можех да го понеса. Да те виждам, да се смея с теб, да говорим за бъдещето на човечеството, а да мисля единствено как ръката ти ще докосне моята, да мисля за краката ти в пясъка, за малката сянка на гърлото ти, за полата ти, развявана от вятъра. Да обсъждаме смисъла на живота и да се питам дали; ще видя очертанятията на гърдите ти в отворената яка!

— Андрей... моля те — прошепна тя.

Това не беше признание в любов, а самопризнание в престъпление:

— Защо ти казвам всичко това? Не знам, не съм сигурен. Наистина не знам. От толкова дълго го крещя в себе си! Не трябваше да идваш тук. Не ме интересува, дори да те нараня. За мен има едно най-важно нещо в живота: искам те.

Тя промълви:

— Андрей, не знаех...

— Не исках да знаеш. Опитах се да бъда далеч от теб, за да разруша това чувство. Ти не знаеш, не подозираш какво направи с мен. При обиск арестувахме една жена, тя се хвърли на пода по нощница в краката ми, плачеше и молеше за милост. Тогава си представих, че ти си там на пода, по нощница, молиш ме да те пожаля, както аз те молих много месеци. Щях да те взема в ръцете си и да те направя моя любовница още там, без да се интересувам дали гледат мъжете наоколо. После бих те застрелял, след това и себе си и това не би имало значение, защото вече щеше да си моя. Представях си, че те арестувам през нощта, карам те, където искам и после правя каквото искам с теб. Изсмях се на онази жена и я ритнах. Моите хора бяха изумени, никога не бяха виждали да се държа така. Закараха я в затвора, аз си намерих извинение и се прибрах вкъщи, като мислех за теб... не ме гледай така, не се страхувай... нямам какво да ти предложа, дори и живота си не мога да ти дам. Двадесет и осем годишният ми живот е всичко, което ти презираш, но и ти си всичко, което аз би трябвало да мразя. А аз те искам! Бих ти дал всичко, Кира, всичко, което имам и ще имам, за да ти дам едно-единствено нещо, което ти нямаш.

Той видя, че очите ѝ се отвориха широко и се изпълниха с чувство, което той не разбра. Тя изрече задъхано:

— Какво каза, Андрей?

— Казах, че всичко, което имам...

Внезапно тя се сгърчи от ужас при една мисъл, която за миг прекоси ясно съзнанието ѝ. Разтрепери се и промълви:

— Андрей, по-добре да си тръгна, веднага, сега.

Но той впи поглед в нея, приближи се и каза неочаквано меко:

— Кира, има ли нещо, което...?

Тя не мислеше за него, за Лео, мислеше за Мария Петровна и червения мехур в умиращата ѝ уста. Притисна се до стената и се опря с десетте си пръста на бялата мазилка. Гласът му, пълен с надежда, ѝ даде сила. Тялото ѝ бавно се отдръпна от стената, тя се изправи, повдигна се на пръсти, отметна глава, така че гърлото ѝ да бъде до главата му. И избъбри:

— Има! И аз те обичам!

В следващата секунда се почуди колко е странно да чувства други мъжки устни, а не устните на Лео, и се чу как казва:

— Да... и аз... от дълго време... но не знаех, че и ти...

Пръстите и устата му се заровиха в нея и в силните му ръце тя се запита дали това е щастие или мъчение за него. Сетне поиска всичко бързо да свърши.

Уличните светлини отвъд прозореца образуваха бял квадрат и черен кръст на стената над леглото. В белия квадрат тя погледна неподвижното му лице. Сърцето му туптеше върху изтръпналата ѝ ръка, притисната до голото му тяло.

Кира отхвърли одеялото, седна и скръсти ръце върху гърдите си с пръсти върху откритите си рамене:

— Андрей, отивам си вкъщи.

— Кира, не сега, не тази нощ!

— Трябва да вървя.

— Искам да си тук до сутринта.

— Трябва да вървя. Семейството ми... Андрей, трябва да пазим тайна за това.

— Кира, ще се омъжиш ли за мен?

Тя не отговори. Той почувства, че тя трепери, дръпна я до себе си и я зави с одеялото до брадичката.

— Кира, защо това те плаши?

— Андрей... Андрей... аз не мога...

— Обичам те.

— Андрей... моето семейство. Ти си комунист, знаеш какви са те, трябва да разбереш, толкова са изстрадали. Ако се омъжа за теб, или научат за нас, това ще ги съкруши. Да имаме милост към тях... а за нас има ли някакво значение?

— Не, ако ти си съгласна.

— Андрей!

— Да, Кира?

— Ще направиш ли всичко за мен?

— Всичко.

— Искам само едно — да пазиш тайна, пълна тайна. Обещавах ли?

— Да.

— С мен е моето семейство..., с теб е твоята партия. Аз не съм... любовница, която партията би одобрила, затова е по-добре... това, което правим, е опасно, много опасно, не искам да разруши живота ни.

— Да разруши живота ни?

Той се засмя щастливо и притисна ръката ѝ до устните си.

— Най-добре е никой, абсолютно никой да не знае за нас, само ти и аз трябва да знаем.

— Кира, обещавам ти, само ти и аз ще знаем.

— Сега ще си тръгна.

— Не, моля те, не сега. Остани само тази нощ. Ще им обясниш, ще измислиш нещо. Остани, моля те, не мога да те пусна. Искам да те видя, когато се събудя. Лека нощ, Кира.

Тя лежа неподвижна дълго време, докато той заспа. Измъкна се безшумно от леглото, почти без да диша, стъпи с голи, тихи нозе на пода и бързо се облече. Той не чу как тя отвори вратата и се изплъзна навън.

Вятърът свиреше из дългите, празни улици под графитното небе. Тя закрачи бързо, знаеше, че трябва да избяга от мислите си. Мъртвите черни прозорци, наредени в редици, като пазачи на пътя, я гледаха и следваха. Тя закрачи по-бързо. Стъпките ѝ шумно отекнаха и къщите, и целият град отговориха с ехо, което закрепя зад гърба ѝ. Тя закрачи по-бързо. Вятърът се втурна в палтото ѝ, вдигна го високо над коленете и го уви между краката ѝ. Тя, закрачи по-бързо. Мина край плакат с работник с червено знаме, работникът се смееше.

Изведнъж тя се затича — разтреперана сянка сред тъмните витрини и улични лампи, палтото ѝ свистеше над сгъващи се и проблясващи напред крака-спици, а стъпките ѝ заудряха като картеница по тротоара. Тя бягаше и летеше, сякаш тласкана от сила извън тялото ѝ, като изстреляна ракета в пространството и си повтаряше, че всичко е наред и ще бъде наред, само да бяга по-бързо и по-бързо.

Пристигна задъхана пред стълбите. При вратата спря и погледна дръжката, като дишаше тежко. И внезапно осъзна, че не може да влезе, не може да пренесе тялото си в стаята при Лео и да го положи до него на леглото. Тя докосна с пръст вратата, почувства я, погали я несигурно — не можеше да иде по-близо до него.

Седна на стълбите и си представи как той спи и диша с усилие някъде отзад. Остана там дълго, с празни очи.

По-късно извърна глава и видя, че квадратът на прозореца в площадката е светлосин и нощта е свършила. Стана, извади ключа си и влезе. Лео спеше. Тя седна и се сви плътно до прозореца. Той нямаше да разбере кога точно се е прибрала.

Лео се приготвяше да замине за юг. Багажът му беше готов, билетите — купени. В частен санаториум в Ялта за него беше запазена стая с един месец предплата.

Тя обясни произхода на парите: „Заедно с писмото до леля ти в Берлин, писах и на моя чичо в Будапеща. Да, имам там чичо. Не знаеш за него, защото е имало семейна свада и той напуснал Русия преди войната. Баща ми забрани името му дори да се споменава вкъщи. Но чичо ми не е лош човек, винаги ме е харесвал и затова ми изпрати пари. Писа ми, че ще ми помага, докато имам нужда. Но моля те, никога не го споменавай пред семейството ми, защото баща ми, нали разбираш...“

Тъжно си каза колко е лесно и просто да лъжеш.

На Андрей бе разказала за гладуващото си семейство. Не се наложи повече да говори: той ѝ даде цялата си месечна заплата и я помоли да му остави само това, което няма да ѝ трябва. Тя очакваше този жест, но не ѝ бе лесно, когато стисна банкнотите в ръката си. Тогава си спомни как другарят комисар я запита защо да не може един

аристократ да умре пред лицето на Съюза на съветските социалистически републики и прибра парите с ясна и твърда усмивка.

Не беше лесно да убеди Лео да замине. Той заяви, че няма да позволи на нея или чичо ѝ да го издържат. Заяви го нежно, заяви го яростно. Потребни ѝ бяха много часове и вечери: „Лео, какво значение има чии пари са — твои или мои? Кой е казал, че има значение? Ти искаш да живееш, аз искам ти да живееш. От нас все още зависи толкова много. Ти ме обичаш, но не ме ли обичаш достатъчно, за да живееш за мен? Знам, че ти е тежко, пред теб са шест месеца, цялата зима. Ще ми липсваш, но ние ще се справим... Лео, обичам те, обичам те, обичам те. Толкова много още можем да направим заедно!“

Тя победи.

Влакът му заминаваше в осем и петнадесет вечерта. В девет тя имаше среща с Андрей. Беше го помолила да я заведе на откриването на ново кабаре.

Лео мълчеше, когато напуснаха стаята им, мълча и в таксито на път за гарата. Тя го придружи във вагона до дървената пейка, на която той щеше да спи много нощи. Беше му купила възглавница и топло карирано одеяло. Излязоха на перона и застанаха до вагона. Нямахше какво да си кажат.

Когато иззвъня първия звънец Лео обърна глава към нея:

— Кира, моля те да не правим глупости, когато потеглим. Няма да гледам от прозореца, ти няма да махаш и да тичаш след влака.

— Да, Лео.

Тя погледна към плаката на металния стълб — той обещаваще огромен оркестър, чуждестранен фокстрот и вкусни блюда на голямото откриване на новото кабаре в девет часа вечерта. Изрече с почуда и объркване, с лека уплаха, сякаш едва сега бе открила, че той заминава:

— Лео... тази вечер в девет ти няма вече да си тук.

— Да, така е.

Иззвъня третият звънец. Той грубо я прегърна и я целуна дълго, задушавашо, докато локомотива пищеше пронизително. После прошепна:

— Кира, моя единствена любов, обичам те, толкова много те обичам.

Скочи на стъпалата на движещия се вагон и изчезна вътре. Не се появи на прозореца.

Тя остана на перона сред разпъването на железните вериги, стърженето на колелата в релсите и задъханият локомотив, изпускащ бяла пара далеч напред под стоманените сводове. Жълтите квадрати на прозорците бързо се изнизаха край нея и избелялото червено знаме, увиснало на метална греда. Гарата замириса на карбол. Прозорците полетяха още по-бързо и се стопиха в жълта ивица. Пред нея нямаше нищо, освен стомана, пара, дим, и под арките — далечно парче небе, черно като дупка.

Неочаквано тя разбра, че това беше влак, в който бе Лео и влакът напуска гарата. В нея нахлу нещо нечовешко и безименно, отвъд ужаса и чувствата. Тя побягна след вагоните и се вкопчи за една метална дръжка. Поиска да го спре, защото осъзна, че в нея кипи нещо гигантско и безжалостно, което само тя трябваше да победи, но не можеше. Влакът мощно я повлече напред, тя рухна и полетя върху дървената настилка на перона. Едър войник с накривена фуражка с червена звезда я сграбчи за рамото, откъсна я от дръжката и с лакът в гърдите я хвърли настрани от влака. После изрева:

— Какво правите, гражданинко?

ВТОРА ЧАСТ

I

Войната превърна Санкт Петербург в Петроград, революцията — в Ленинград. Той е град от камък. Жителите му не мислят, че е каменен град, изграден върху зелена земя и издигнат в блокове, а че е направен от една колосална скала, издълбана в улици, мостове, къщи, между които са разпръснати шепи пръст, за да напомнят какво лежи отдолу. Дърветата са редки, непознати, болни, самотни и излишни чужденци в гранитния градски свят, а парковете — колебливо отстъпление. През пролетта, сред каменните улици, понякога се надига самотно глухарче и минувачите го гледат невярващо и снизходително, като палаво дете. Пролетта не израства от земята на града — първите ѝ теменужки, яркочервени лалета и много сини зюмбюли се появяват в ръцете на хората по улиците.

Петроград не е роден, той е направен от човешката воля на място, където никой не е искал да се засели. Непреклонен император заповядал съществуването му и създаването на земята под него. Мъже докарали пръст и запълнили блата, където единствените живи създания били комарите. Както комарите, мъжете умирали и падали в грухтящата кал. Никой не пожелал да строи селището доброволно. То се появило благодарение на труда на хиляди войници, полкове, изпълняващи заповеди, които нямали право да отстъпят пред смъртен враг, оръдия или блато. Войниците и костите им падали в земята, която донесли и така положили основите на града. Жителите казват: „Петроград лежи върху скелети“.

Петроград не бърза, той е изящен и ленив, както подобава на свободните му, огромни улици. Разпрострял се е богато, разперил е ръце сред мочурищата и боровите гори. Площадите му са павирани поля, улиците са широки, като притоците на Нева — най-широката река, минаваща през голям град.

На „Невски“, най-голямата улица на столицата, къщите са построени от поколения за поколения. Те са непристъпни и непроменими, като крепости, стените им са дебели, прозорците са дълбоки и масивни и се издигат над просторни тротоари от

червеникавокафяв гранит. От статуята на Александър III, сив великан на сив, великански кон, към сградата на Адмиралтейството се простират сребърни, изпънати, пълни с напрежение трамвайни линии. Адмиралтейството почива върху бели колони, а златното му острие, извисяващо се над начупеното, вечно, каменно небе от кули, балкони и гаргойли, е символ и търговска марка на „Невски“.

Златен кръст на малък златен купол пробива облаците в средата на „Невски“. Това е дворецът „Аничковски“ — изчистен червен куб, разсечен от празни, сиви прозорци. Далеч зад двореца каляска се е устремила нагоре с черни коне, изправени на задните крака, копитата им висят високо над улицата и грандиозните колони на Александрийския театър. Дворецът прилича на казарма, театърът — на дворец.

В „Невски“, до подножието на двореца се врязва поток с мост над кипящите му, кални води. Четири черни статуи стоят в четирите ъгли на моста. Те може би са само случайно украшение, но може и да са душата на Петроград — град, издигнат от хората против волята на природата. Всяка статуя е на човек и кон. В първата копитата на разярен звяр, изправен на задните си крака, летят във въздуха, готови да смажат гол човек, паднал на колене с ръце, протегнати в пръв опит към юздите на чудовището. Във втората човекът е на едно коляно, торсът му е отметнат назад, мускулите на краката, ръцете и тялото му сякаш ще избухнат във върховния миг на борбата. В третата те се гледат лице в лице, човекът е на крака, главата му е в ноздрите на звяра, объркан и познал за пръв път господаря си. В четвъртата чудовището е опитомено, стъпва покорно, водено за ръка от човека, висок, изправен и спокоен в победата си. Той крачи напред с непоколебима вяра и с вдигната глава невъзмутимо гледа в неизвестното бъдеще.

В зимните нощи над „Невски“ засилват редици от големи, бели глобуси. Снегът блести сред белите светлини като кристалчета сол и цветните фенери на трамваите примигват и плуват в червено, зелено и жълто в мекия мрак. През мокрите, мразовити мигли на хората белите глобуси приличат на бели, дълги кръстове, като лъчи на прожектори в черното небе.

„Невски“ започва от бреговете на Нева, от кей, подреден и красив като зала, ограден от парапет от червеникавокафяв гранит и

редици от дворци. Дворците са изградени в прави ъгли, с високи прозорци и целомъдрени колони и балюстради, сурови, хармонични и богати в мъжествената си грация. Зимният дворец, най-големият в Петроград, е разделен от реката и гледа към Петропавловската крепост, най-големият затвор в града. Императорите живеели в Зимния дворец и след като умирали, прекосявали Нева на път за катедралата на крепостта, където ги полагали под бели плочи. Затворът е зад катедралата и стените на крепостта охранявали мъртвите императори и живите императорски врагове. Из дългите, тихи зали на двореца, във високите огледала се оглеждали крепостните кули, пълни със забравени от десетилетия хора, живи погребани в самотни гробове от камък.

Мостовете висят над реката — дълги, стоманени гърбици с трамваи, които пъплят до средата и после бързо се търкалят и тракат до другия бряг. В десния бряг, отвъд крепостта, градът постепенно отстъпва пред полетата и земята, които е прогонил. Там е разположен „Каменостровски“, безкраен, широк и тих булевард, поток, пълен с обещание и уханье за бъдещо море, улица, в която всяка стъпка е предчувствие за полята, които са наблизко. Булевардът, градът и реката свършват в Островите, където Нева се руши сред парчета земя, свързани с изящни мостове. Редици от бели, масивни конуси с тъмнозелени ръбове почиват сред дълбоко снежно безмълвие и само клонки от ела и следи от птици нарушават бялата пустош. Зад последния остров небето и морето приличат на недовършен сив акварел с бледозеленикава линия, нахвърлена, за да отбележи неуловимия хоризонт.

Но в Петроград има и странични улици. Те са направени от безцветен, измит от дъждовете камък, който се слива с облаците и калта. Улиците са пусти като коридори на затвор и се връзват една в друга в празни кръстовища с квадратни здания-затвори. Пред подутите от кал канавки всяка нощ се заключват стари порти, магазинчета с избелели табели се мръщят над нечисти прозорци, малки паркове се задушават от прашна туберкулозна трева, растяща над вековни мочурища. До тях железни парапети пазят канали, преливащи от боклуци, а по тъмните ъгли ръждясаи икони на Богородица са заковани по забравени тенекиени кутии, просеци дребни пари за сиропиталищата.

Нагоре, по течението на Нева, се простират гори от комини от червени тухли, плюещи черен пушек над приведените, дървени къщи по брега, осеян с гниеци пънове край неподвижната, равнодушна река. Дъждът лениво пада през пушека: дъжд, дим и камък са символът на града.

Жителите на Петроград понякога се учудват на странната връзка, която ги държи заедно. След дългата зима те проклинат калта и камъните и копнеят за борови гори — бягат от града като от омразна мащеха. Бягат към зелена трева и пясък и към бляскавите столици на Европа. Но както при недостижима любима, те се връщат през есента, гладни за широките, павирани улици, крещящите трамваи, успокоени и ведри, сякаш животът е започнал отново. Хората на Петроград казват за него: той е единственият Град.

Градовете растат като гори. Петроград не порасна, той се роди готов и завършен. Петроград не е част от природата, той е дело на хората. Природата прави грешки и поема рискове — смесва цветовете си и знае малко за изчистените линии. Петроград обаче е дело на човека, който знае какво иска. Величието на Петроград е неопетнено, низостта му — еднообразна. Частите, от които е направен, са изсечени ясно и остро, те са нарочни, съвършени с откритото съвършенство на човешкото дело. Градовете растат като хората, борят се за първо място сред градовете, бавно се издигат през годините. Но Петроград не израсна, той се появи израснал, заповядано му бе да заповядва. Беше столица, преди да бъде положен първият му камък и се превърна в паметник на човешкия дух.

Народите не знаят нищо за човешкия дух, защото народите са само част от природата, думата „човек“ няма множествено число. Петроград не е град на хората. За него няма легенди и народни предания, той не е възпяван в безименни песни из незнайните пътища. Петроград е равнодушен, неразбираем, враждебен непознат. Поклонници никога не са пътували до гранитните му порти. Портите никога не са се отваряли с топло съчувствие пред слабите, наранените, осакатените, както вратите на добрата Москва. Петроград няма нужда от душа — той има разум.

Може би е съвпадение, но в езика на руснаците Москва е „тя“, Петроград винаги е бил „той“. Може би е съвпадение, но заграбилите

властта в името на народа, преместиха столицата от надменния аристократ на градовете, в меката Москва.

През 1924 г. почина човек на име Ленин и на града беше заповядано да се нарече Ленинград. Революцията окичи градските стени с плакати и къщите с червени знамена, павираните улици бяха покрити с шлюпки от семки. Революцията издълба пролетарско стихотворение в пиедестала на статуята на Александър III и постави червен парцал на пръчка в ръцете на Екатерина II в градинка близо до „Невски“. Революционерите преименуваха „Невски“ на „Проспект 25 октомври“, пресечката ул. „Садовая“ — на ул. „Трети юли“ в чест на дати, които те искаха да бъдат запомнени. На кръстовищата едри кондукторки викаха в препълнените трамваи: „Двадесет и пет октомври и трети юли! Жълтите билети важат до тук, граждани, трябва да купите нови!“

В ранното лято на 1925 г. Държавната текстилна компания произведе за пазара нови памучни платове. Жените на Петроград се усмихваха по улиците, защото носеха рокли от нов плат за пръв път от много години. Но имаше само шест десена. Жени в черни и бели карета се разминаваха с жени в черни и бели карета, жени в бяло на червени точки вървяха до жени в бяло със зелени точки, други в рокли на сини спирали на сив фон се срещаха с жени със същите спирали, но кафяви на светлокафяв фон. Те крачеха по улиците като питомци от сиропиталище — мрачни, нещастни, смръщени, неловки и нерадостни в новите си дрехи.

В магазин на „Невски“ Държавната компания за производство на порцелан изложи безценен бял порцеланов сервиз за чай. Сервизът, гравирани в тънки черни линии със странни, неясни, модни цветя от известен нов художник, остана на витрината с месеци — никой не можеше да си го позволи.

Витрините светеха с фалшиви бижута от чужбина — огърлици от цветни мъниста от восък, обици по последна мода от ярки, пластмасови кръгчета, защитени чрез неописуема цена от копнеещите, обожаващи очи на жените.

На пресечка до „Невски“ откриха книжарница за чуждестранна литература — двуетажна витрина разкри на показ невероятни книги с

лъскави, сияйни корици, пристигнали отвъд границите.

Шарени навеси се разпространиха из широките, сухи тротоари, барометри от бистро стъкло заблестяха в слънцето с пронизваща, бяла светлина.

Колосален плакат от памучен плат, закрепен за едно здание, изобразява напрегнато лице, нарисувано с дързък замах на четката. Лицето с големи очи и дълги, изящни ръце, е на известен актьор от немски филм.

Снимки на Ленин с къса брада и червена лента, драпирани с черен креп, гледат отвисоко минувачите с подозрителни, тесни ориенталски очи.

Из слънчевите улици окъсани мъже продават захарин и гипсови бюстове на Ленин. Врабчета цвъртят на телефонните жици пред кооперативните магазини се извиват опашки, жените свалят жакетите си и излагат в първата лятна горещина отпуснатите си бели ръце в смачкани блузи с къси ръкави.

На висока стена е закачен плакат с огромен работник, размахващ сърп към небето. Сянката на сърпа, падаща върху ниските сгради под ботушите на работника, прилича на гигантски черен кръст.

Кира Аргунова спря при плаката, за да запали цигара. Извади бързо, без да гледа, с два дълги пръста картонена кутия от джоба на овехтялото си палто и затъкна цигара в устата си. Отвори избелялата си чанта от изкуствена кожа и взе скъпа чуждестранна запалка, гравирана с инициалите ѝ. Припламна кратко пламъче тя изстреля струйка дим от ъгъла на устата си и затвори плътно чантичката. Дръпна оръфания ръкав на палтото и погледна лъскавия си часовник с тясна златна верижка. Поде енергично напред, високите ѝ токове заудряха забързано, решително по гранитния тротоар.

Наближи стар дворец с червена петолъчка над входа и надпис със златни букви:

ОБЛАСТЕН КОМИТЕТ

НА ВСЕСЪЮЗНАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ

Стъклената врата беше безупречно, съвършено чиста, но ключалката на градинската врата беше счупена. Бурени растяха върху пътеките, някога покрити с чакъл, а в изоставения фонтан до отчаян

Купидон със зеленикава, ръждива ивица на корема кротко се полюшваха угарки.

Кира мина по пустите пътеки през гъсти занемарени храсти, които заглушаваха грохота на трамваите. Сини гълъби лениво запляскаха с криле в клоните при стъпките ѝ, пчела жужеше в непроходим, лилав шубрак от детелини. Многоброен полк от дъбове, който прикриваше зданието от очите на улицата, отдаде чест с разперени ръце.

В сърцето на градината беше изградено малко крило, свързано с двореца с къс коридор. Прозорците на първия етаж бяха счупени. На острия стъклен ръб беше кацнало врабче, което с обърната глава гледаше към плесенясалите, празни стаи. На перваза на прозореца бяха натрупани книги.

Масивната, ръчно резбована врата беше отключена. Кира влезе и нетърпеливо се втурна по дългото стълбище. Стълбището беше много дълго и право и достигаше до втория етаж в безкрайна редица от голи, напукани, каменни стъпала с ронеща се настилка. То беше оградено от великолепен, бял, но начупен парапет — в мраморните колони, подобни на неподвижни, неравни пънове, зееха големи дупки. Стъпките ѝ отекнаха сред стените, покрити с фрески на бели лебеди в сини езера, гирлянди от рози и чувствени нимфи, бягащи от ухилени сатири. Фреските бяха избледнели и насечени, като рани от падаща мазилка.

Кира почука на вратата пред най-горното стъпало. Андрей Таганов отвори и отстъпи с изумление. Очите му се разшириха бавно, невярващо, сякаш бе свидетел на чудо. Замръзна на прага с широко отворена бяла риза в загорялата шия.

— Кира!

Тя се засмя с ясен, метален смях:

— Как си Андрей?

Ръцете му бавно, нежно приласкаха раменете ѝ, толкова нежно, че тя едва ги почувства. После той силно я прегърна, отметна рязко главата ѝ назад и впи неудържимо устни в нейните. Очите му бяха затворени, нейните — отворени, равнодушно отправени в тавана.

— Кира, очаквах те тази вечер, не сега.

— Знам, но няма да ме изхвърлиш, нали?

Тя пристъпи настрани и го поведе през полутъмното преддверие в стаята му. Захвърли с властна увереност чантата си на стола, шапката — на масата. Само тя знаеше защо Андрей Таганов трябваше да живее пестеливо тази зима и се беше отказал от предишното си жилище, за да се нанесе в изоставеното крило на двореца. Там партийната организация му беше предоставила безплатно стая, която така или иначе партийците не можеха да използват.

Това бе някогашното любовно гнездо на един принц. Преди много години забравен аристократ очаквал леките, потайни стъпки и шумоленето на копринена рокля по дългото мраморно стълбище. Великолепните мебели на принца са изчезнали, но стените, камината и таваните са същите. Стените са покрити с бял брокат, ръчно избродиран в деликатни сини и сребърни венчета. Корнизите са оградени от мраморни купидони с гирлянди и рогове на изобилието, от които извираст застинали бели цветя. Леда се обляга сластолюбиво в прегръдката на лебедовите криле над камината. Светлосиният таван, изписан с белезникави, утринни облаци и гълъби, свидетел на богати оргии, сега гледа към желязно легло, разбити столове, дълга небоядисана маса, огъната под тежестта на книги с яркочервени корици, дървени сандъци, приспособени за шкафове, плакати на червеноармейци, прикриващи дупките в белия брокат и кожена тужурка, увиснала на пирон в коридора.

Кира каза с нетърпящ възражение глас:

— Дойдох да ти кажа, че довечера няма да можем да се видим.

— Така ли, Кира?

— Не мога, не го приемай трагично. Донесох ти нещо да те разведри.

Тя извади играчка от джоба си — стъклена тубичка с крушка с червена течност, в която плуваше и трепереше малка черна фигурка.

— Какво е това?

Кира стисна крушката в юмрук, но фигурката не помръдна.

— Не мога да го направя, опитай ти, стисни ето така тубичката.

И затвори пръстите му около играчката. Той не показа с нищо, че се вълнува, но тя знаеше, че съвсем не е равнодушен към докосването ѝ. Цялата изминала зима не успя да свикне с присъствието ѝ. Червената течност в запечатаната тръбичка неочаквано изригна в

яростни, кипящи мехури и рогатата фигурка заподскача в екстаз сред бурята.

— Видя ли? Наричат това „американски жител“. Купих го на улицата. Забавно, нали?

Той се усмихна на танцуващото джудже.

— Забавно, да... Кира, защо не можеш да дойдеш тази вечер?

— Имам... работа. Не е важно, имаш ли нещо против?

— Не, ако за теб е неудобно. Сега можеш ли да останеш?

— Само за малко.

Тя свали палтото си и го хвърли на леглото.

— Кира!

— Харесваш ли я? Ти си виновен — настояваше да си купя нова рокля.

Роклята ѝ бе червена, обикновена, поръбена с черна лачена кожа в съчетание с колан, четири копчета, плоска кръгла яка и голяма панделка. Тя застана на пода с едва приведени рамене, внезапно крехка и млада, с детска рокля върху тяло по детски безпомощно и невинно. Разрошената ѝ коса бе отхвърлена назад, роклята ѝ — високо над плътно притиснатите, стройни крака, но под кръглите, открити очи и във влажните, нежни устни се разливаше подигравателна, самоуверена усмивка. Той се вгледа в плашещата жена пред себе си, опасна и желана повече от всякога.

Тя нетърпеливо отметна глава:

— Е, харесва ли ти?

— Кира..., тази рокля е красива. Не съм виждал толкова красива женска рокля.

— Какво разбираш от рокли?

— Вчера разгледах списание за парижка мода в Бюрото по цензурата.

— Ти си разглеждал списание за мода?

— Мислех за теб, исках да разбера какво харесват жените.

— И какво научи?

— Видях неща, които искам да притежаваш, забавни малки шапки, пантофки, само с каишки, като сандали, бижута, диаманти.

— Андрей! Не си казал това на другарите си в Бюрото по цензурата, нали?

Той нервно се засмя, сам не вярващ на себе си:

— Не, не им казах.

— Не ме гледай така! Какво има, страх те е да се приближиш до мен?

Пръстите му докоснаха червената рокля. Устните му жадно се заровиха в трапчинката на голия ѝ лакът. Опря се на широкия перваз на прозореца, тя остана права в силния обръч на ръцете му. Лицето му беше безизразно, но очите му се смееха безшумно и с мъка се опитваха да ѝ говорят без думи. Сетне той заговори с лице в червената рокля:

— Толкова се радвам, че дойде сега, вместо тази вечер, защото трябваше да чакам още дълги часове... никога не съм те виждал такава, опитах се да чета, не успях. Ще сложиш ли тази рокля отново? Твоя идея ли е кожената панделка? И защо изглеждаш пораснала в детска рокля? Харесва ми панделката, Кира, ужасно ми липсваш, дори и когато работя...

Очите му бяха молеци, меки, изплашени.

— Андрей, не трябва да мислиш за мен, докато работиш.

Той изрече бавно, без да се усмихва:

— Понякога само мислите ми за теб ми помагат да работя.

— Андрей, какво се е случило?

Усмивката му се завърна:

— Защо не искаш да мисля за теб? Последният път, когато беше тук ми разказа за книга, която си чела, с главен герой на име Андрей, ти каза, че това те накарало да мислиш за мен. Помниш ли? Повтарях си това, после купих книгата. Знам, че не е нещо особено, но ти не казваш това често, нали?

Тя се облегна, скръсти ръце зад тила си, подигравателна и неустоима:

— Толкова рядко мисля за теб, че забравих третото ти име, надявам се да го прочета в някоя книга. Забравих и този белег над окото ти.

Пръстите ѝ проследиха белега, плъзнаха се по челото и изличиха гримасата му. Със смях тя пренебрегна молбата, която отлично бе разбрала.

— Кира, ще бъде ли скъпо, ако инсталираш телефон у вас?

— Невъзможно е, защото нямаме електрическа инсталация в апартамента.

— Много искам да имаш телефон вкъщи — мога да ти се обаждам... понякога... трудно ми е да те чакам така дълго.

— Нима не идвам тук винаги, когато искаш?

— Не е това. Понякога... само искам да те погледам, дори когато току-що си излязла, дори минута по-късно. Знам, че вече те няма и не мога да те потърся, нямам право да се приближавам до къщата, където живееш, не мога да те намеря, сякаш си напуснала града. Гледам хората по улиците и ме плаши чувството, че ти си някъде, изгубена сред тях и не мога да се добера до теб, не мога да те повикам над главите им.

Тя каза твърдо:

— Андрей, ти обеща никога да не ме търсиш вкъщи.

— Но нали ще ми позволиш да ти се обадя по телефона, ако уредя да монтират инсталация у вас?

— Не, защото родителите ми ще се досетят. Андрей... трябва да бъдем внимателни, особено сега.

— Защо?

— Не повече от обикновено, но не е трудно да научат за връзката ни, трябва да се пазим, нали?

— Да, скъпа.

— Ще идвам често при теб, дори и когато ти омръзна.

— Кира, защо каза това?

— Защото някой ден ще ти омръзна.

— Сериозно ли го казваш?

— Не, разбира се — бързо отговори тя, — аз те обичам, Андрей, ти го знаеш, но не искам да чувстваш умора от мен... да ти омръзна, да мислиш, че животът ти...

— Кира, искаш ли да ти кажа, че животът ми е...

— Точно заради това не искам да казваш нищо.

Тя се наведе и затвори устата му с целувка, от която го заболя. До прозореца член на партията се упражняваше да свири „Интернационала“ на басово, концертно пиано.

Гладните му устни се плъзнаха по шията ѝ, ръцете, раменете. Откъсна се от нея с усилие, стана и рече весело, като спасение:

— Имам за теб нещо за тази вечер, но тъй като ти не...

Взе от чекмеджето една кутийка и я постави в ръката ѝ:

— Андрей, недей, помолих те вече, толкова много си направил за мен...

— Нищо не съм направил и мисля, че не си егоист, само за семейството си мислиш, трябваше да се боря с теб, за да ти купя тази рокля.

— Също и запалката, чорапите... Андрей, благодаря ти, но...

— Не се страхувай, отвори я.

В кутийката имаше шишенце с истински френски парфюм. Тя ахна от изненада и понечи да възрази, но погледна усмивката му и се засмя щастливо:

— О, Андрей!

Ръката му бавно се придвижи във въздуха и без да я докосва, проследи шията ѝ, гърдите, тялото, внимателно, грижливо, сякаш очертаваше силуета на статуя.

— Какво правиш?

— Искам да запомня?

— Какво?

— Тялото ти, каквото е сега. Когато съм сам, искам да те нарисувам във въздуха, ето така, да те почувствам, като че ли си с мен.

Тя се притисна към него. Очите ѝ потъмняха, усмивката ѝ натеза и почти изчезна. Протегна шишенцето с парфюма:

— Отвори го, първата капка трябва да е от теб.

Притисна се по-силно и двамата седнаха на леглото.

— Къде ще сложиш капката?

Пръстите му, влажни от смущаващото, от друг свят ухание, плахо докоснаха косите ѝ.

Тя се изсмя предизвикателно:

— Къде другаде?

Пръстите му докоснаха устните ѝ.

— Къде другаде?

Ръката му нежно докосна шията и спря рязко в яката от черна лачена кожа. С очи, заковани в неговите, тя отвори яката и разкъса копчетата:

— Къде другаде?

Той прошепна с устни върху гърдите ѝ:

— Кира, толкова те исках, тази вечер...

Тя се извърна със сянка на немилостивото, сурово лице и рече глухо:

— Сега съм тук, за теб.

— Но...

— Какво?

— Ако ти не...

— Искам, затова съм тук.

Той се опита да стане, но ръцете ѝ заповеднически го свалиха до нея. Промълви:

— Не си прави труда да се събличаш, нямам време.

Прости ѝ за всички думи и ги забрави, защото я видя — уморена, с пламнало лице и затворени очи, дишаща тежко, замряла в ръцете му. Беше ѝ благодарен заради удоволствието, което ѝ бе доставил. Прости ѝ всичко, когато при вратата, докато навличаше палтото си върху смачканата червена рокля, внезапно запита с умолителна, тъжна усмивка:

— Няма да ти липсвам прекалено много до следващия път, нали? Направих ли те щастлив, Андрей?

Тя се изкачи енергично по стълбите до апартамента си, който някога бе собственост на адмирал Коваленски. Отключи вратата и бързо погледна часовника си. В бившия хол Мариша Лаврова с една ръка разбъркваше чиния със супа на примуса, с другата държеше книга и повтаряше на глас: „Съотношенията на обществените класи трябва да де изучават въз основа на икономическите средства на производство във всеки даден исторически...“

Кира спря до нея, свали шапката си, разтърси коси и грубо я прекъсна:

— Как е марксизмът, Мариша? Имаш ли цигари? Изпуших последната на път за вкъщи.

Мариша посочи с брадичката си към шкафа:

— В чекмеджето има цигари. Моля те, запали една и за мен. Добре ли си?

— Добре. Навън е чудесно, истинско лято. Имаш работа сега...

— Аха, утре ще чета лекция по исторически материализъм в комитета.

Кира запали две цигари и сложи една в устата на Мариша.

— Благодаря — отвърна тя, развъртя лъжицата в гъстата течност и намигна дяволито — исторически материализъм и супа от юфка, за един гост. Мисля, че го познаваш, Виктор Дунаев.

— Желая ви щастие и на двамата.

— Благодаря. Как си ти? Имаш ли новини от приятеля си?

— Да, получих писмо... и телеграма — отговори нерешително Кира.

— Справя ли се той, кога се връща?

Пред Мариша изведнъж се появи онова лице от преди осем месеца, измъчено, изпълнено със скръб и спокойствие:

— Тази вечер.

II

Телеграмата с четири думи лежеше на масата пред нея: „Пристигам четвърти юли Лео“. Беше я прочела много пъти. До пристигането на влака от Крим оставаха два часа и имаше време да я прочете още много пъти.

Разстла хартията на сивата, избеляла копринена покривка на леглото, коленичи и внимателно изглади всяка гънка. Пред нея имаше четири думи, по два месеца за всяка дума. Почуди се колко дни бе платила за всяко писмо и се опита да не мисли за броя на часовете и колко ѝ струваха те.

Спомни си колко пъти си беше казвала и плакала, че е важно само едно — той ще се завърне излекуван. За нея беше просто и ясно — ако можеше да приравни живота си с едно желание, животът ѝ щеше да бъде ясен, студен и поносим. Другите знаеха, че има други хора, улици и чувства — тя не знаеше това. Знаеше само, че той ще се завърне излекуван. За Кира това бе наркотик и чистилице, което изгори всичко в нея и я превърна в ледено, усмихващо се, кристално създание.

Около нея се простираше стаята ѝ, неочаквано незайна и празна, четири стени, побрали такова огромно пространство. Много утрини се събуждаше и ставаше с мъка пред ден, тъмен и безнадежден като квадрата на прозореца, направен от сиви облаци. Много дни всяка стъпка през стаята беше завоевание от воля сред предмети-врагове, които ѝ крещяха за изгубените спомени — примуса, шкафа, масата.

Но Лео беше в Крим, където всеки миг бе слънчев лъч и всеки лъч — капка живот.

Много дни тя бягаше от стаята си към гласовете и хората, после бягаше и от тях, защото там беше още по-самотна. Втурваше се из улиците, прегърбена, с ръце в джобовете, гледаше шейните, вработата и снега под светлините, молеше ги за нещо, което и тя не разбираше. Сетне се връщаше вкъщи, палеше „буржоазията“, вечеряше полусготвено ядене на голата маса в здрачната стая, притихнала сред

шумното прашене на горящите дървета, вслушана в тиктакането на часовника и копитата, тъпчеци снега навън.

Но Лео пиеше мляко и ядеше небелени плодове, изпълнени със свеж, бляскав сок.

Много ноци заравяше глава под одеялото и глава във възглавницата и искаше да избяга от горящото си тяло в леглото на Лео, което пламтеше от ръцете на един непознат.

Но Лео лежеше на плажа до морето и тялото му придобиваше слънчев загар.

Много мигове тя осъзнаваше с изумление, сякаш за пръв път, какво върши със собственото си тяло, после затваряше очи, тъй като в съзнанието ѝ зрееше друга, по-страшна, отблъскваща мисъл — какво върши с душата на друг човек.

Но Лео напълня с три килограма и лекарите бяха доволни.

Много минути ѝ се струваше, че вижда уста, усмихваща се само в ъглите и бързи, властни движения на изящни ръце. Съзираше ги мигновено, като светкавица и всеки мускул в нея викаше оглушително от болка; струваше ѝ се, че всички чуват тези викове.

Но Лео ѝ пишеше писма.

Тя четеше писмата му, опитваше да си спомни тембъра на гласа му и как произнася всяка дума. Разхвърляше писмата около себе си и сядаше сред тях като сред живи създания.

Той се завръща излекуван, силен, спасен, а тя живя осем месеца заради една телеграма. За нея животът преди телеграмата беше вече забравен и нямаше бъдеще.

Влакът от Крим закъсняваше. Кира стоеше неподвижна на перона и гледаше празните релси, две дълги стоманени линии, които се превръщаха отвъд терминала в медни ленти сред далечния, бистър летен залез. Страхуваше се да погледне към часовника, който щеше да ѝ каже неизбежното — влакът бе безнадеждно, безкрайно закъснял. Перонът потрепери под стържещите железни колела на голям товарен вагон. Някъде в дългия, метален тунел тъжен глас викаше едно и също на равни интервали, и думите се сливаха в една, като зов на птица в мрака: „Гришка, давай насам“. Ботуши се затътриха лениво край нея, до релсите жена, седнала на вързоп, дремеше с паднала глава. Стъклените стени зад Кира се превърнаха в безутешни оранжеви петна. Гласът се обади жално: „Гришка, давай насам“.

В канцеларията си началникът на гарата енергично заяви на Кира, че влакът ще закъснее много поради непредвидени затруднения и ще пристигне едва сутринта на другия ден.

Тя остана безцелно на перона, като се колебаеше дали да напусне мястото, където почти бе почувствала присъствието му. После бавно излезе, спусна се надолу по стълбите със сковани, ръце и крака, като несигурно стъпваше на всяко стъпало. В дъното на улицата небето приличаше на плоска ивица от светло, чисто, застинало жълто — разлян жълтък от яйце по кафявия широк паваж в топлата привечер. Видя познато здание, отмина го, върна се и пое в друга посока, към апартамента на Дунаеви. Трябваше да запълни с нещо вечерта.

Ирина отвори вратата. Косата ѝ беше дива, несресана, но беше облечена в нова рокля от черно-бяла раирана батиста. Умореното ѝ лице бе гладко напудрено.

— Кира, ти ли си това! Каква изненада! Влизай, свали палтото си. Искам да ти покажа един човек. Харесваш ли новата ми рокля?

Кира се засмя и свали палтото си. Беше облечена в нова рокля от черно-бяла раирана батиста. Ирина разтвори широко очи:

— О..., по дяволите! Кога я купи?

— Преди седмица.

— Мислех, че плат на обикновени райета не се купува много на улицата вече видях три жени със същия десен за петнадесет минути. Питам се каква е ползата, но няма значение, влизай!

В трапезарията прозорците бяха отворени, стаята изглеждаше просторна, свежа, изпълнена с тихия тропот на улицата. Василий Иванович бързо стана с усмивка, като изпусна инструменти и парчета дърво на масата. Виктор се надигна и се поклони учтиво. Висок, рус, едър мъж скочи и застана вдървено. Ирина обяви:

— Запознайте се — двама близнаци от съветското изправително училище. Кира, представям ти Саша Чернов, Саша — това е моята братовчедка Кира Аргунова.

Ръката на Саша беше голяма и твърда, ръкостискането — твърде силно. Той срамежливо я погледна и се усмихна открито и обезоръжаващо.

— Саша, пред теб се намира рядък и ценен гост, истински отшелник на Петроград — каза Ирина.

— На Ленинград — поправи я Виктор.

— На Петроград — повтори Ирина. — Как си Кира? Не ми е никак приятно, но трябва да призная, че изключително се радвам да те видя.

— Удоволствие за мен е да се запознаем — измънка Саша, — чувал съм много за вас.

— Несъмнено, Кира е жената, за която се говори най-много в Петроград, дори и в партийните кръгове — вметна Виктор.

Кира го изглежда остро, но той любезно ѝ се усмихна.

— Очарователните жени винаги са били неустоима тема на обожатели и слухове. Както мадам дьо Помпадур. Очарованието противоречи на марксистката теория, защото няма класова основа.

— Млъквай, не знам за какво говориш, но съм сигурна, че е нещо гнило — отбеляза Ирина.

— Съвсем не, Виктор е много любезен, въпреки че понякога преувеличава — рече тихо Кира, без да откъсва очи от него.

Тромаво и свенливо Саша премести безмълвно стол към Кира и ѝ предложи да седне с жест и безпомощна усмивка.

— Саша учи история, т.е. учеше. Изхвърлиха го от Университета, задето се опитал да мисли в страната на свободната мисъл.

— Ирина, искам да знаеш, че няма да търпя подобни забележки в мое присъствие. Очаквам партията да бъде уважавана.

— О, спри да се преструваш, партийният колектив няма да те чуе.

Кира забеляза, че Саша се взря във Виктор, дълго и мълчаливо.

Стоманено сините му очи не бяха приятелски, нито свенливи.

Кира неочаквано осъзна, че го харесва:

— Саша, съжалявам за университета.

— Няма значение, действително не е толкова важно — тихо, провлечено, с вътрешна увереност отвърна той, — има външни обстоятелства, които автократичната власт не може да контролира. Има ценности, които тя не може да докосне и подчини.

— Кира, ще откриеш, че със Саша имате много общо — студено се усмихна Виктор: — и двамата нямате почти никакъв инстинкт за самосъхранение.

— Виктор, моля те... — обади се Василий Иванович.

— Татко, имам право да очаквам, тъй като изхранвам това семейство, възгледите ми да...

— Кой кого изхранва? — дочу се остър глас от съседната стая.

Ася се появи на прага, чорапите ѝ бяха смъкнати до глезените, в едната ръка държеше изрезки от списание, в другата — ножица:

— Искам някой да отговаря за изхранването. Гладна съм, а Ирина не ми даде допълнително от супата.

— Татко, очаквам нещо да се направи за това дете — добави Виктор, — тя расте като скитница, ако влезе в детската организация на пионерите...

— Виктор, повече няма да говорим за това — прекъсна го едва доловимо, но твърдо Василий Иванович.

— Не искам да бъда скапана пионерка! — заяви Ася.

— Отивай в стаята си — заповяда Ирина, — ще те сложа да легнеш.

— Ти, разбира се, кой друг — каза Ася и изчезна, като тръшна вратата.

— Наистина, след като уча и работя и издържам семейството, не виждам защо Ирина да не се грижи за тази глезла.

Всички замълчаха. Василий Иванович се приведе над парчето дърво, което резбоваше. Ирина започна да рисува въображаеми картини с дръжка на лъжица върху покривката за маса. Виктор се надигна:

— Кира, съжалявам, че трябва да изоставя рядък гост като теб, но имам ангажимент за вечеря.

— Разбира се, но внимавай домакинята ти да не вземе отново сребърните прибори от стаята на Кира.

Виктор излезе и Кира забеляза, че инструментите треперят в ръцете на Василий Иванович.

— Какво правиш, чичо?

— Рамка за картина на Ирина — вдигна глава той и показа гордо изделието си, — картините ѝ са хубави, грехота е да се похабяват и мачкат по чекмеджетата.

— Рамката е прекрасна, не знаех, че и това можеш да правиш.

— Бях доста добър на времето, като млад в Сибир, но не съм се занимавал от години.

— Как е работата ти, чичо?

— Няма вече работа, не може да се разчита на частните магазини — обясни Ирина.

— Какво се случи?

— Не знаеш ли? Затвориха магазина заради неплатени данъци. Собственикът е по-зле дори от нас... искаш ли чай, Кира? Наемателите откраднаха примуса, но Саша ще ми помогне да приготвя самовара в кухнята. Хайде! — властно кимна Ирина към Саша и той покорно стана. — Не знам защо го моля за помощ, той е толкова безпомощен и тромав.

Тя намигна на Кира и очите ѝ блеснаха щастливо. Хвана го за ръка и го изведе от стаята.

Навън притъмняваше. Отвореният прозорец се изпълни с тъмносинята вечер. Василий Иванович се наведе над рамката, без да включи осветлението.

— Саша е добро момче, но се тревожа за него — внезапно изрече той.

— Защо?

— Ангажиран е с политиката, с тайни организации, бедният, не разбира, че е безсмислено.

— Виктор подозира ли нещо?

— Мисля, че да.

Ирина се върна с поднос с блестящи чаши и включи осветлението.

Последва я Саша с димящ самовар.

— Ето чай и малко курабии, аз ги направих. Опитай ги, Кира, и ми кажи дали са добри за една художничка.

— Ирина, рисуваш ли?

— Имаш предвид дали още работя? Да, но не съм добра с плакатите. Два пъти ме разкритикуваха в стенвестника заради рисунките ми на селянки, които приличали на кабаретни танцьорки и на работници, които изглеждали твърде изящни. Причината е в буржоазната ми идеология, но те какво искат? Това не е моята специалност. Понякога ми идва да крещя, защото нямам никакви идеи за проклетите плакати.

— И сега с това състезание — тъжно се намеси Василий Иванович.

— Какво състезание?

— Състезание между организациите кой ще направи най-добрият и най-червен плакат — разля чай върху покривката Ирина. —

Трябва да работя всеки ден-два часа повече за славата на организацията.

— При Съветите няма експлоатация — провлечено се обади Саша.

— Мислех, че имам идея как да спечеля състезанието: плакат на истинска пролетарска сватба — работник и селянка на трактор. Но Организацията на червените художници намери символично решение — съюз на самолет и трактор, за връзката на единния дух на електрификацията и пролетарското държавно строителство.

— Ирина изхарчи цялата си заплата за миналия месец за обувки на Ася — въздъхна Василий Иванович.

— Ася не можеше да ходи боса.

— Ирина, работиш прекалено много и приемаш работата твърде сериозно — отбеляза Саша, — защо си хабиш нервите? Всичко е временно.

— Така е — съгласи се Василий Иванович.

— И аз се надявам, че е така — каза Кира.

— Саша е моят спасител — засмя се Ирина и го погледна развълнувано.

В гласа ѝ имаше сарказъм, като че ли се опитваше да прикрие неволната нежност на смеха си.

— Миналата седмица ме заведе на театър, преди това отидохме в музея на Александър III, бродихме там с часове и гледахме картините.

— Лео пристига утре — не на място се обади Кира, защото не можеше повече да се сдържа.

— Така ли, не знаехме — ахна Ирина, — толкова се радвам! Той оздравя ли?

— Да, трябваше да се върне тази вечер, но влакът закъсня.

— Как е леля му в Берлин? — запита Василий Иванович. — Още ли му помага? Това е пример за семейна вярност. Възхищавам се от тази жена, въпреки че не я познавам. Независимо, че е в безопасност и на свобода, разбира положението ни тук, живи погребани в съветското гробище. Тя е прекрасен човек, тъй като спаси живота на Лео.

— Чичо, моля те да не споменаваш това пред Лео, имам предвид за помощта на леля му. Спомняш си, че ти казах колко е чувствителен заради това, че ѝ е задължен. Затова всички трябва да сме внимателни и да не му напомняме.

— Знам, разбира се, дете, не се безпокой... но това е Европа, това е чужбина, където хората се отнасят един към друг като хора. За нас е трудно да разберем тази почтеност и благородство, защото се превърнахме в зверове в зверска битка. Но всички ние ще се спасим, преди да е станало късно.

— Няма да чакаме дълго — потвърди Саша.

Кира забеляза, че Ирина трепна уплашено и го погледна умолително.

Беше късно, когато Кира и Саша си тръгнаха. Той живееше в другия край на града, но я изпрати до вкъщи — улиците бяха вече тъмни. Облечен в старо палто, той крачеше бързо до нея, леко приведен. Двата вървяха в мекия прозрачен здрач, през града, изпълнен с уханье на топла земя, някъде под паважите и тротоарите.

— Ирина не е щастлива — каза неочаквано той.

— Не е щастлива, никой не е.

— Живеем в трудно време, но няма да е за дълго. Нещата се променят, има все още хора, за които свободата не е само дума на плакат.

— Мислиш ли, че те имат шанс, Саша?

Гласът му бе пълен със страстна увереност и неуловима сила и тя се запита защо бе помислила, че този човек е стеснителен:

— Вярваш ли, че руските работници са зверове и целуват подметките на поробителите си, които ги изтезават и лишават от съзнание? Считаш ли, че руските работници се заблуждават от шумните нелепости на банда тирани? Знаеш ли какво четат работниците, знаеш ли за книгите, скрити във фабриките? За вестниците, минаващи от ръка на ръка? Хората се разбуждат и...

— Саша, не участваш ли в прекадено опасна игра? — прекъсна го тя.

Той не отговори и отправи очи към покривите на старите къщи в млечното, синкаво небе.

— Хората, за които говориш, вече дадоха много, много жертви.

— Русия има дълга революционна история. Те го знаят и обучават на това децата в училищата си. Само че тази история едва сега започва и винаги е имало хора, по времето на царя и по-рано, които не се страхуват.

Тя спря, погледна го в мрака и каза отчаяно, забравила, че го познава едва от няколко часа:

— Саша, струва ли си да поемаш такъв риск?

Той се наведе над нея, русите му коси напиреха изпод шапката, устните му във вдигнатата яка на самото се разтегнаха в лека усмивка:

— Не се тревожете с Ирина, не съм в опасност. Няма да ме хванат — нямат време.

На сутринта Кира трябваше да отиде на работа. Тя бе настоявала пред Андрей, че иска да работи и той уреди да я назначат за екскурзовод в Музея на революцията. Задълженията ѝ бяха да стои въкъщи и да очаква обаждане от Центъра по екскурзии. Те се обаждаха и тя отиваше бързо в музея, където развеждаше групи смутени хора из залите на бившия Зимен дворец. За всяка обиколка получаваше няколко рубли и беше регистрирана като съветски служител от Управдом в блока, в който живееше. Това я спаси от непосилния наем и подозрението, че е буржоазен елемент.

Кира позвъни в Николаевската гара — очакваха влака от Крим рано следобед. Тогава от Бюрото за екскурзии се обадиха, че имат нужда от нея.

В залите на Зимния дворец имаше избелели снимки на революционни водачи, пожълтели прокламации, карти, диаграми, макети на царски затвори, ръждясали оръжия, брънки от окови. Във фоайето на двореца тридесет работника чакаха „другаря екскурзовод“. Те бяха в отпуска, но партийният комитет беше уредил екскурзията, и те трябваше да изпълнят заповедта. Работниците свалиха почтително шапките си и се повлякоха покорно и плахо след Кира, като слушаха внимателно и се почесваха по главите.

„... Тази снимка, другари, е направена точно преди неговата екзекуция. Той е обесен заради убийството на един тиранин, един от царските помагачи. Това бил краят на поредната славна жертва, извървяла трънливия път на работническо-селската революция.“

„... Тази диаграма, другари, ни дава ясна, нагледна картина на стачното движение в царска Русия. Забележете, червената линия рязко спада след 1905 г.“

Кира рецитираше лекцията си равно, механично, без да обръща внимание на съдържанието на думите, които изговаряше в поредица от наизустени звуци. Всеки звук повличаше автоматично следващия, без участието на волята. Тя не знаеше какво точно ще каже, но знаеше, че ръката ѝ ще се вдигне при дадена дума и ще посочи правилната снимка. Знаеше при кое нейно изречение сивата безлична тълпа ще се засмее, при коя дума ще ахне и ще изръмжи с обществено негодувание. Съзнаваше, че слушателите искат от нея да не се бави, а Бюрото по екскурзии държи лекцията ѝ да бъде обстоятелствена и подробна.

„... Това, другари, е истинската каляска, в която е бил Александър II в деня на убийството му. Разрушената облегалка е в резултат на бомбата в ръцете на...“

Съзнанието ѝ беше във влака от Крим, който може би беше пристигнал. Може би самотната стая, която ненавиждаше, сега се беше превърнала в дом.

Стаята беше празна, когато се прибра вкъщи.

— Не, няма го — каза Мариша.

— Не, няма го — каза груб глас по телефона, — влакът не е пристигнал. Пак ли сте вие, гражданинко? Влаковете не се движат заради личното ви удобство. Влакът ще пристигне най-рано тази вечер.

Тя свали палтото си, вдигна ръка и погледна часовника си. Ръката ѝ замръзна във въздуха — спомни си чий подарък е този часовник и го захвърли в чекмеджето. Сгъна се във фотьойла до прозореца и се опита да чете вестник. Вестникът се смъкна на пода, тя остана неподвижна, с глава, подпряна на ръката.

Час по-късно тя чу стъпки зад вратата и вратата се отвори без чукане. Първото, което видя, бе пращен куфар. После видя усмивката със сведени устни, извити над белите зъби в загорялото лице. Тя се изправи и застина с ръка на уста.

Той каза:

— Здравей, Кира.

Тя не го целуна. Ръцете ѝ паднаха на раменете и се плъзнаха по ръцете му. Облегна се с цялата си тежест на пръстите си и бавно се свлече с лице в гърдите му. Той вдигна главата ѝ, тя притисна устата си в ръката му и я задържа; раменете ѝ се разтресоха и тя заридя.

— Кира, глупачето ми, какво правиш!

Засмя се тихо и погали косите ѝ с треперещи пръсти. Вдигна я в ръцете си и я пренесе до фотьойла, седна, постави я в скута си и насила я целуна.

— И това е твърдата Кира, която никога не плаче, не се ли радваш, че съм тук... спри, моля те, глупачето ми... скъпа, скъпа моя...

Тя се опита да стане:

— Лео, трябва да се съблечеш.

— Остани при мен.

Той я прегърна и тя замря в ръцете му, почувства, че няма сили вече да се изправи. И Кира, която презираше женствеността, се усмихна нежно, сияйно, доверчиво, по-слабо от най-слабата жена, като изгубено, смутено дете, с дълги мигли, натежали и блестящи от сълзи.

Той я погледна с полузатворени очи, оскърбително, с открита подигравка, съзнаващ силата си. Но погледът му беше по-чувствен от милувката на любовник. Сетне се извърна и рече:

— Беше ли тази зима ужасна за теб?

— Донякъде. Не трябва да говорим за това, то е минало. Още ли кашляш, Лео?

— Не.

— И си здрав? Съвсем, напълно здрав? Свободен да живее отново?

— Да, добре съм. Да живея отново е...

Той сви рамене. Лицето му бе загоряло, ръцете — силни, бузите му не бяха повече хлътнали. Тя обаче видя нещо в очите му, което не бе излекувано и може би беше nelечимо.

— Лео, най-лошото е зад нас и сега можем да започнем отново...

— Какво да започнем? Не нося нищо със себе си, освен здраво тяло.

— Какво друго бих могла да желая?

— Да, нищо друго от един жиголо.

— Лео!

— Не съм ли жиголо?

— Лео, ти не ме обичаш.

— Обичам те, толкова много те обичам, повече, отколкото бих искал. Би било много просто, ако не те обичах. Но да гледаш любимата жена да се влачи из този ад, както наричат живота тук, и да не можеш

да ѝ помогнеш, и вместо това да ѝ позволиш тя да те влечи... наистина ли мислиш, че ще благословя здравето, което ми върна? Мразя го, защото ти го върна. И защото те обичам.

Тя се засмя горчиво:

— Би предпочел да ме мразиш, нали?

— Да. Това, което беше ти, изгубих отдавна, но толкова те обичам, затова съм се вкопчил в теб, в себе си, в това, което мислиш, че съм, което знаех, че съм. Дори и това вече не мога да правя — и това е всичко, което мога да ти предложа.

Тя го погледна безмълвно със сухи очи и усмивката ѝ не беше детска, не беше и на силна жена:

— Само едно е важно и има значение — не се интересувам какво е бъдещето ни и какво то ще стори с нас, защото животът няма да ни сломи. И двамата няма да ни пречупи. Тази вяра е единственото ни оръжие срещу всички. Това трябва да знаем за бъдещето.

Той прошепна нежно и страстно, както никога не беше го чувала:

— Кира, как искам да не си това, което си.

Тя притисна лице в рамото му и каза тихо:

— Никога няма да говорим за това и сега не трябваше да говорим, нали? Сега трябва да си напудря носа, ти да свалиш палтото си, да се изкъпеш, а аз ще ти приготвя обяд... но нека първо да остана до теб само за няколко мига... остани... Лео...

И сведе глава на гърдите си, до коленете, до краката му.

III

Три дни по-късно, следобед, звънецът на входната врата иззвъня. Кира полуотвори вратата, на която беше монтирана предпазна верига. На площадката стоеше едра жена в елегантно, скъпо палто. На полегатото ѝ лице с решителна остра брадичка беше изписана достойна, показно грациозна въпросителна. Лицето завършваше в набита, бяла шия, пълните ѝ, леко отворени устни, разкриващи силни бели зъби, бяха намазани с яростен пурпур. С ръка, почиваща върху богат зелен шал жената изрече провлечено, със съзнателно изящество:

— Тук ли живее Лео Коваленски?

Кира погледна с изумление към диамантените пръстени, светещи на късите, бели пръсти и отговори:

— Да, защо?

Без да сваля веригата тя се втренчи в непознатата.

— Искам да го видя — каза жената тихо и натъртено.

Кира я пусна в апартамента и жената мина край нея, като присви очи внимателно и с любопитство.

Лео се надигна с учудена гримаса, когато двете влязоха в стаята. Тя протегна ръцете си в театрален поздрав:

— Лео! Възхитена съм да те видя отново! Спомних си как те заплаших, че ще те издиря и наистина възнамерявам да ти досаждам.

Без да се усмихва в отговор на нетърпеливия ѝ смях, той се поклони официално:

— Кира, това е Антонина Павловна Платошкина — Кира Александровна Аргунова.

— О, Аргунова? — рече с облекчение Антонина Павловна, сякаш едва сега разбра, че Кира и Лео са с различни имена.

Тя протегна ръка в права линия с отпуснати пръсти, като че ли подаваше ръка на мъж и очакваше да я целунат.

— С Антонина Павловна бяхме съседи в санаториума — обясни Лео.

— Трябва да се оплача, че той беше крайно невъзпитан съсед — засмя се дрезгаво тя, — не ме изчака, а така исках да пътуваме заедно.

Не ми даде номера на апартамента, поради което с огромни трудности успях да го измъкна от Управдом. Тези хора са част от неизбежните проблеми на нашето време и ние, интелектуалците, трябва да ги изтърпим с чувство за хумор.

Тя свали палтото си. Беше облечена в семпла черна рокля от нова, скъпа коприна по последната мода. На ушите си носеше чуждестранни обици от зелена пластмаса. Косата ѝ беше безмилостно сресана назад и откриваше високо чело и две гладки, лъскави къдрици, залепени за бузите ѝ, покрити плътно с бяла пудра. Косата ѝ, в невероятно оранжево, с нишки от великолепен кехлибар, се люшкаташе като махало и удряше стомаха ѝ, когато се движеше. Роклята ѝ, опъната по тялото, се спускаше върху широки бедра и тежки нозе с тънки глезени и твърде малки стъпала, които сякаш се огъваха под огромното бреме. Тя седна и коремът ѝ се успокои в широка гънка над скута.

— Кога се върна, Тоня?

— Вчера. Но какво пътуване беше! — въздъхна тя. — Тези съветски влакове! Мисля, че загубих всичко, придобито в санаториума. Лекувах нервите си там — обясни тя с брадичка към Кира — всички чувствителни хора днес са зле с нервите. Крим обаче, това чудесно място спаси живота ми.

— Крим е много красив — съгласи се Лео.

— Но той изгуби чара си, след като ти си отиде. Лео беше най-очарователният пациент в скучния санаториум и всички се възхищаваха от него, съвсем платонично, скъпа, не се безпокой — намигна тя към Кира.

— Не се безпокоя.

— Лео беше много мил и ми помогна да освежа френския си. В тези сиви дни за мен е истинско облекчение, че се запознах с човек като него. Лео, трябва да ми простиш, разбирам, че може би съм нежелан гост, но не очаквай от мен да се откажа от възхитително приятелство в този отвратителен град с толкова малко истински хора!

— Но, Тоня, много се радвам, че си направи труда да ме откриеш.

— И тези хора наоколо! Познавам много от тях, срещаме се, говорим, стискаме си ръцете. Това обаче не означава нищо, освен

празен физически жест. Кой от тях познава дълбоката същност на духа и реалния път на живота ни?

Незабележимата ленива усмивка на Лео не беше пълна с разбиране, но той каза:

— Човек може да забрави за неприятностите си, ако е погълнат от работа, обаче и това се контролира в наше време.

— Абсолютно вярно! Съвременната културна жена е органически неподвластна на леността. Аз имам огромна програма за следващата зима — възнамерявам да изучавам древния Египет.

— Какво? — запита Кира.

— Древният Египет. Искам да овладее духа на Египет в пълна степен. В далечните култури има дълбока същност и тайнствена връзка с настоящето, която ние, модерните хора не съзнаваме изцяло. Сигурна съм, че в предишното си превъплъщение... интересуваш ли се от теософия, Лео?

— Не.

— Естествено аз ценя мнението ти, но се потрудох задълбочено да изуча и анализирам това учение. В него има трансцендентална истина, което обяснява много от необикновените проявления на съществуването ни. Несъмнено аз съм от натурите, копнеещи за мистичното. Но не мислете, че съм старомодна. Може би ще се изненадате, ако ви кажа, че уча политическа икономия.

— Така ли, Тоня? Защо?

— Човек трябва да бъде в крак с времето си. За да критикувам, трябва да го познавам. Политикономията ме изненада, много е интересна. Има някаква романтика в труда, пазарите и машините. Впрочем четете ли последното томче стихове на Валентина Сиркина?

— Не.

— Съвършено възхитително, такава дълбочина на чувствата и въпреки това напълно, абсолютно модерно! Има стих за, как беше, за сърцето от азбест, което остава студено в пещта на емоциите, прекрасно.

— Признавам, че никога не чета съвременните поети.

— Ще ти дам книгата, Лео. Знам, че ще я разбереш и оцениш. Сигурна съм, че Кира Александровна също ще я хареса.

— Благодаря ви, но никога не чета поезия — обади се Кира.

— Наистина? Колко странно! Сигурна съм, че обичате музиката?

— Слушам фокстрот.

— Така ли? — усмихна си снизходително Антонина Павловна.

Когато се усмихваше, брадичката ѝ се издаваше напред, челото се накланяше назад, а устните се отваряха бавно, неудобно и се плъзгаха настрани.

— Като стана дума за музика — обърна се тя към Лео, — това е също важна част от зимната ми програма. Накарах Коко да ми обещае лежа за всички концерти на Държавната филхармония. Бедният Коко! Той е истински артист по душа, ако знаеш как се държиш с него. Страхувам се обаче, че в ранните му години не са го възпитали в любов към симфоничната музика. Вероятно няма да съм сама в ложата. Ето една чудесна идея — ти можеш да идваш с мен Лео... разбира се, и Кира Александровна — прибави тя и кимна към Кира.

— Благодаря ти, Тоня, но за съжаление няма да имаме много време за това през зимата.

— Лео, скъпи, знаеш, че те разбирам — разпери тя съчувствено ръце, — финансовото ви положение е... тези времена не са за човек като теб. Но не губи смелост, имам връзки, Коко не може нищо да ми откаже. Беше му крайно неприятно, че заминах за Крим, толкова му липсвах, няма да повярваш колко ми се зарадва. Отдаден е на мен като съпруг, всъщност дори повече. Бракът е остарял предразсъдък, както знаеш — прибави Тоня и се усмихна на Кира.

— Сигурен съм, че престоя в Крим ти е помогнал — бързо и студено каза Лео.

— Няма друго такова място! Невероятен рай, с тъмното, кадифено небе, диамантените звезди, морето и тази божествена лунна светлина! Знаеш ли, чудех се защо беше равнодушен към тази магия, реших, че не си романтик. Но сега, разбира се, знам причината.

Тя хвърли бърз поглед към Кира. Погледът ѝ застина, закован във втренчените очи на другата. Устните на Антонина Павловна се разтегнаха в ледена усмивка и тя се извърна с въздишка:

— Странни същества са мъжете. Необходима е цяла наука, за да ви разгадае човек и това е първостепенно задължение на всяка истинска жена. Изучих тази наука в горчивата класна стая на всекидневието — устата ѝ уморено потрепна и тя презрително сви рамене, — познавам герои, офицери от бялата армия, познавам и железни, жестоки комисари, открито си признавам — изсмях се

пронизително Антонина Павловна — и какво от това? Нали сме съвременни хора... познавам и много други, които не ме разбраха, но няма значение, прощавам им. Както знаете — *noblesse oblige*^[1].

Докато те говореха, Кира седеше на облегалката на фотьойла с очи в старите пантофи и разглеждаше ноктите си. Навън беше тъмно, когато Антонина Павловна погледна часовника си, обсипан с брилянти:

— Колко е късно! Чудесно е, че не забелязах колко е часът. Трябва да бързам за вкъщи. Коко сигурно е изпаднал в меланхолия без мен, бедното дете. — Тя взе от чантата си огледалце, хвана го деликатно с два пръста, провери внимателно с присвити очи лицето си и залепи червеникаво петно на устните си с четчица, която извади от алено шишенце.

— Възхитително нещо, безкрайно по-хубаво от червилото — обясни тя и показа шишенцето на Кира, — забелязах, че не използвате червило, скъпа. Като жена настоятелно ви го препоръчвам. Жените никога не трябва да занемаряват външния си вид. Особено, ако имат такава ценна собственост — засмя се тя приятелски-интимно.

До входната врата Антонина Павловна се обърна към Лео:

— Не се безпокой за зимата, имам връзки... Коко познава най-високопоставените... дори ме е страх да им спомена имената. Той е като пластилин в ръцете ми. Трябва да се запознаеш с него, ние можем да направим много за теб, Лео. Ще се погрижа великолепен млад мъж като теб да не се изгуби в съветското бласто.

— Благодаря ти, Тоня, оценявам интереса ти, но не съм изгубен, не още.

— Какво точно е положението му? — внезапно запита Кира.

— На Коко? Той е официално заместник-директор на Компанията за производство на храни — понижи глас тя, намигна и се изкикоти тайнствено.

После размаха ръка и брилянтите блеснаха като светкавица под електрическата крушка:

— *Au revoir, mes amis*^[2]. До скоро.

— Лео, изненадана съм — рече с изумление Кира, като затвори вратата и пусна веригата.

— От какво?

— От това, че познаваш такава неописуема...

— Аз не нападам приятелите ти.

Минаха през стаята на Мариша, която беше седнала до прозореца с учебник в ръка. Тя вдигна любопитни очи към Лео, учудена от тона му. Прекосиха стаята и Лео тръшна вратата след тях.

— Можеше поне да бъдеш любезна.

— Какво значи това?

— Можеше да казваш поне по няколко думи на час.

— Тя не беше тук, за да говори с мен.

— Не съм я канил, не ми е приятелка, няма защо да го приемаш толкова трагично.

— Лео, къде намери това нещо?

— Това нещо беше в санаториума, където бях и аз, и имаше чуждестранни книги, което е истински подарък, ако трябва да четеш по цял ден съветските боклуци. Така се запознахме. Какво лошо има?

— Не разбираш ли какво иска тя?

— Естествено, но да не би наистина да се страхуваш, че ще го получи?

— Лео!

— Добре, не мога ли само да говоря с нея? Тя е безобидна глупачка, която се опитва да бъде личност. И наистина има връзки.

— Но да се свързваме с такъв човек...

— Не е по-лоша от червените негодници, с които се налага да се свързваме. Тя поне не е от тях.

— Както искаш.

— Кира, забрави, тя повече няма да дойде.

Неочаквано той ѝ се усмихна топло, с блеснали очи, сякаш нищо не се е случило. Тя се предаде и с ръце на раменете му прошепна:

— Нима не разбираш, Лео? Нито един от този вид дори не трябва да смее да те погледне.

Той се засмя и я погали по бузата:

— Нека гледа, няма да ме нарани.

Лео каза:

— Искам веднага да пишеш на чичо си в Будапеща, за да му благодариш и да му кажеш повече да не ни изпраща пари. Сега съм добре и ще се справим сами. Записах точната сума, която ми изпрати в Крим. Записваш ли колко точно си изхарчила тук, както те помолих?

Трябва да му върнем парите. Дано да е търпелив, защото никой не знае колко време ще е необходимо.

— Да, Лео — промълви тя, без да го гледа.

Той забеляза златния ѝ часовник и запита намръщено:

— Откъде го имаш?

— Подарък е... от Андрей Таганов.

— О, така ли? Вече приемаш подаръци от него?

— А защо не? — нахвърли се тя предизвикателно, но после умопително прибави:

— Подаръкът е за рождения ми ден, не можех да го обидя.

Той сви пренебрежително рамене:

— Няма значение, това е твоя работа. Но аз бих се чувствал неудобно да нося нещо, платено с парите на ГПУ.

Тя беше вече скрила златната запалка, копринените чорапи и парфюма. За червената рокля обясни, че е ушита във връзка със завръщането му и той се учуди защо не обича да я носи.

Кира прекарваше по-голямата част от деня в Зимния дворец, като разказваше на зяпналите екскурзианти: „... дълг на всеки съвестен гражданин е да се запознае с историята на революционното движение, за да стане обучен, просветен борец в редиците на световната революция, а това е върховната ни цел“.

Вечер тя понякога му казваше: „Трябва да изляза, обещах на Ирина“ или „Наистина трябва да изляза тази вечер, има събрание на екскурзоводите“. Но той я убеждаваше да остане вкъщи.

Оглеждаше се в огледалото и се питаше защо хората твърдят, че очите ѝ са ясни и почтени. Вечерите не можеше да откъсне поглед от Лео, да насити глада си с него. А той седеше тихо и удобно във фотьойла или крачеше из стаята. Гледаше очертанятията на гърба му, застанал до прозореца, с пръсти на кръста и тяло, леко отменнато назад, опряно на ръцете му. На загорелия му врат под тъмната, разрошената коса се виждаше изпънат мускул, вълнуващ намек за незримото лице. Тя се надигаше и колебливо плъзгаше ръката си по твърдото сухожилие на врата му, без дума и целувка.

Сетне, със студено учудване, си казваше, че и друг мъж я очакваше и мислеше за нея някъде в града. Тя разбра, че трябва да се срещне с Андрей. Една вечер облече червената рокля и каза на Лео, че е обещала да иде при семейството си.

— Може ли да дойда с теб? — запита той. — Не съм ги виждал, след като се върнах, и им дължа посещение.

— По-добре не сега, Лео..., майка ми е... толкова променена... знам, че няма да се харесате — отговори спокойно Кира.

— Тази вечер ли трябва да идеш? Мразя да съм сам без теб тук, толкова дълго бяхме разделени.

— Обещах им да ги видя тази вечер. Няма да се бавя.

Тя слагаше палтото си, когато звънеца на входната врата иззвъня.

Мариша отвори вратата и те чуха гласа на Галина Петровна да се лее из стаята и да се приближава към тях:

— Радвам се, че са вкъщи. Сигурно посещават други хора и не обръщат внимание на старите си родители...

Галина Петровна влезе първа, следвана от Лидия и Александър Дмитриевич, който тътреше крака.

— Лео, скъпо дете! — извика Галина Петровна, втурна се и го целуна по двете бузи. — Така съм щастлива да те видя! Добре дошъл в Ленинград!

Лидия се здрависа сковано, свали шапката си, седна тежко, почти рухна в стола и зарови ръце във фибите си. Дълъг кичур бе паднал в безгрижна топка на врата ѝ. Тя се загледа скръбно в пода, бледа и без пудра, с блестящ нос.

Александър Дмитриевич измърмори:

— Радвам се да те видя, момчето ми — и потупа несигурно Лео по рамото с плах, уплашен поглед на преследвано животно.

Кира хладнокръвно ги изгледа и рече уверено:

— Защо дойдохте? Точно се подготвих да дойда у вас, както обещах.

— Както... — започна Галина Петровна, но Кира я прекъсна: — След като сте тук, няма значение, съблечете се.

— Толкова съм радостна, че си вече здрав, Лео, чувствам те като мой син, ти наистина си ми като син, всичко друго е буржоазни предразсъдъци.

— Майко, какво говориш! — възрази безпомощно Лидия.

Галина Петровна се настани удобно във фотьойла, съпругът ѝ седна виновно на ръба на стола до вратата.

— Благодаря ви, че дойдохте — каза учтиво Лео — единственото ми извинение, за това, че не ви посетих е...

— Кира — завърши вместо него майка ѝ, — знаеш ли, че ние я видяхме само три пъти, докато ти отсъстваше?

— Кира, има писмо за теб — изведнъж се обади Лидия.

Гласът на Кира леко потрепери:

— Писмо?

— Да, днес се получи.

На плика нямаше обратен адрес, но тя позна почерка. Захвърли равнодушно писмото на масата.

— Няма ли да го отвориш? — погледна я Лео.

— Не е спешно — отговори равно тя.

— Лео, какви са плановете ти за зимата? — със силен, ясен глас се намеси Галина Петровна. — Навлизаме в интересна година, има много възможности, особено за младежта.

— Много... какво?

— Има толкова сфери на дейност! Съвсем не е както в умиращите, упадъчни европейски градове, където хората робуват цял живот за нищожни заплати и водят жалко съществуване. Тук всеки от нас може да бъде полезна, творческа частица от едно велико общество; да не хаби силите си, за да задоволи низкия си глад, а за да допринесе за гигантското строителство на бъдещето на човечеството.

— Майко, кой ти написа тази реч?

— Кира, ти действително си не само непочтителна към майка си, но и влияеш лошо на Лео.

— Не бих казал, че това е причина за безпокойство, Галина Петровна.

— Лео, надявам се, че си съвременен човек и ще надживееш предрасъдъците, които всички споделяхме. Трябва да призная, че съветското правителство е единственото прогресивно в света. То оползотворява напълно човешките ресурси — дори и възрастна жена като мен, която е била безполезна цял живот, сега може да се труди творчески. А за млади хора като теб...

— Къде работите, Галина Петровна? — запита Лео.

— Не знаеш ли? Преподавам в трудово училище, преди ги наричаха гимназии. Преподавам шев и кройка, както и изящна бродерия. Всички съзнаваме, че практически предмет като шев и кройка е много по-важен за малките ни подрастващи граждани, отколкото мъртви, безполезна предмети, като латински език например,

изучаван в буржоазното минало. А какво да кажа за нашите методи на обучение? Ние сме векове пред Европа. Например да вземем комплексния метод на обучение, който...

— Майко, Лео едва ли се интересува от това — уморено каза Лидия.

— Глупости! Лео е модерен млад човек. Методът, който използваме сега, е... но какво се правеше в миналото? Децата трябваше механично да учат наизуст сухи, несвързани предмети — история, физика, аритметика, които нямаха никаква взаимовръзка. Какво правим сега? Използваме комплексния метод. Миналата седмица например предметът беше „фабрика“. Всеки учител трябваше да изготви урока си около този централен предмет. В урока по история се преподаваше за растежа и развитието на фабриките, по физика децата учиха за фабричните машини, по аритметика учителят им даде задачи за производството и употребата на произведените стоки, в урока по рисуване децата рисуваха вътрешността на фабрика. В моя урок правихме блузи и работни комбинезони. Не виждате ли преимуществата на този метод и незаличимото впечатление, което оставя в съзнанието на децата? Блузи, работни комбинезони, вместо обучение на суха теория за шевове и кръпки.

Лидия безразлично отпусна глава, беше слушала тази реч много пъти.

— Радвам се, че харесвате работата си, Галина Петровна — вметна Лео.

— Аз се радвам, че получаваш купони — усмихна се Кира.

— Да, така е — гордо заяви тя, — несъмнено разпределението на благата не е свършено и наистина слънчогледовото олио, което купих миналата седмица, беше гранясало и не го използвахме, но сега сме в преходен период на...

— Изграждане на държавата! — бързо извика Александър Дмитриевич, който си беше научил добре урока.

— А вие какво работите, Александър Дмитриевич? — запита отново Лео.

— Аз работя, да, работя за съветската власт! — стресна се той и отбранително се приведе напред, сякаш са готвеше да скочи.

— Работата на Александър не е толкова отговорна като моята — провлече Галина Петровна — той е счетоводител в един съвет, някъде

на Василевския остров. Всеки ден пътува толкова дълго! И какъв точно е този съвет, Саша? Но, както и да е, получава купони за хляб, въпреки че дори за него не стигат.

— Но нали работя — протестира нерешително Александър Дмитриевич.

— Купоните, които аз получавам, са за повече храна, защото работя в престижен колектив от педагози и съм обществено активна. Лео, знаеш ли, че бях избрана за заместник-секретар на учителския комитет? Удовлетворена съм от факта, че сегашното правителство възнаграждава лидерските качества. Изнесох реч по методологията на съвременното обучение на събрание в нашата организация. Лидия изсвири прекрасно „Интернационала“ на пианото.

— Да, „Интернационала“ — унило повтори Лидия, — аз работя като музикален директор и корепетитор в Клуба на работника. В края на месеца получавам килограм хляб, пари за трамвайни билети и понякога малко пари.

— Лидия не е гъвкава — отбеляза Галина Петровна.

— Изпълнявам „Интернационала“, червеният погребален марш „Вий жертва паднахте“, както и песни на клуба. Ръкопляскаха ми, когато изпълних „Интернационала“ на събранието след речта на майка.

Кира несигурно стана, за да приготви чай. Напомпа примуса, сложи чайника и се загледа замислено в пламъка. Сред съскането на примуса, гръмкият глас на Галина Петровна високо и монотонно, като пред ученици разясняваше:

— Да, два пъти, представете си. Две похвали в ученическия стенвестник, като една от трите най-съвременни и съвестни педагози... да, имам известно влияние. Когато онази нахална учителка се опита да избяга от час, веднага беше уволнена... и бъди сигурен, че се изказах по този въпрос...

Кира не чу останалото. Очите ѝ, пълни с догадки, бяха в писмото на масата. Разнесе се пронизителният глас на Лидия: „... Духовно утешение, знам... това ви се разкри, има тайни, недостъпни за нас, смъртните. Спасението на свещената Рус ще дойде от вярата, така е предречено. Чрез търпение и дълго страдание ще се спасим от греховете си...“

Зад вратата Мариша нави грамофона и пусна „Джон Грей“. Това беше нов запис и бързите, леки ноти весело се залюляха в остри, къси

ритми:

*Джон Грей
бе дързък и смел,
а Кити — хубава без предел...*

Кира седна и опря брадичката си с ръце. Сиянието от пламъка на примуса потрепна и освети ноздрите ѝ, тя се усмихна едва доловимо и каза неочаквано:

— Харесвам тази песен.

— Това ужасно, вулгарно нещо, постоянно звучи отвсякъде, повръща ми се от него — задъха се Лидия.

— Да..., дори и да звучи постоянно, ритъмът е приятен... насечен, като нитове, забивани в стомана.

Кира изрече тези думи тихо, обикновено, някак безпомощно, както рядко се обръщаше към семейството си. Вдигна глава и ги погледна — никога не бяха я виждали такава. Очите ѝ бяха пълни с молба и болка.

— Все още мислиш за инженерството, нали? — запита Лидия.

— Да, понякога — прошепна Кира.

— Не разбирам какво става с теб, дете — избоботи Галина Петровна, — винаги си недоволна. Имаш чудесна работа, лесна и добре платена, а се терзаеш за някаква детинщина. Екскурзоводите, както педагозите, днес се считат за не по-малко важни от инженерите. Това е почетна и отговорна работа и има значителен принос в общественото строителство, защото е по-вълнуващо да строиш сгради от човешки умове и идеологии, отколкото от тухли и стомана.

— Сама си виновна, винаги ще бъдеш нещастна, тъй като отхвърляш утехата на вярата — отбеляза Лидия.

— Нищо няма смисъл, Кира — въздъхна Александър Дмитриевич.

— Кой е казал, че съм нещастна? — звънко и остро се обади тя, изправи рамене и запали цигара от пламъка на примуса.

— Кира винаги е била неуправляема, но мисля, че сега е времето да слезе на земята — обобщи Галина Петровна.

— Какви са плановете ти за зимата, Лео? — вяло попита Александър Дмитриевич, сякаш не очакваше отговор.

— Никакви, нямам планове и за всички следващи зими.

— Сънувах гарван и заек. Заекът прекоси пътя, което е лош знак — обяви Лидия, — но гарванът кацна на дърво, подобно на огромен бял бокал.

— Ето, например моят племенник, Виктор — той е умен, съвременен млад човек. Завършва тази есен Института и вече си е намерил отлична работа. Издържа цялото си семейство, изобщо не се поддава на чувствата си, напълно земен човек е и ще стигне далеч.

— Но Василий не работи — отбеляза Александър Дмитриевич с тъпо, тихо учудване.

— Василий никога не е бил практичен — допълни Галина Петровна.

— Каква хубава червена рокля имаш, Кира — каза без връзка с разговора Александър Дмитриевич.

— Благодаря ти, татко — уморено отвърна тя.

— Дете, не изглеждаш добре, имаш изтощен вид.

— Не, не съм толкова изтощена, добре съм.

Гласът на майка ѝ отново удави съскането на примуса: „... Както знаете, само най-добрите учители се оценяват високо от стенвестника... нашите ученици са много трудни и...“

Късно през нощта, след като гостите си отидоха, Кира отвори писмото в банята. В него имаше две изречения:

Кира, любима, прости ми, че ти пиша. Моля те, обади ми се по телефона.

Андрей

* * *

На следващия ден тя имаше две групи в музея. Вкъщи каза на Лео, че ще я уволнят, ако не отиде вечерта на събрание на екскурзоводите. На площадката на стълбището, облечена в червената си рокля, небрежно целуна Лео, който беше излязъл да я изпрати.

Махна му с ръка и се втурна надолу по стълбите със студен, весел смях. На улицата отвори чантичката си, извади шишенцето с френски парфюм и притисна няколко капки в косата си. Скочи в движение в трамвая, застана вътре и се хвана за кожената дръжка с очи в летящите край нея светлини. Слезе, закрачи бързо, леко, с хладнокръвни решителни очи, към двореца, превърнат в партиен комитет.

Безшумно изтича по рушащото се мраморно стълбище към пристройката и силно почука на вратата.

Когато Андрей отвори вратата, тя се засмя и го целуна:

— Знам, знам, не ми говори. Първо ми прости, после ще ти обясня.

Той щастливо избъбри:

— Прощавам ти, нищо не трябва да ми обясняваш.

Тя нищо не му обясни, не му позволи да каже нищо. Завъртя се в стаята, той се опита да я хване, ръцете му потръпнаха от палтото ѝ, студено и уханно от лятната нощ. Успя да каже само:

— Знаеш, ли, че минаха две седмици, откакто... — но не завърши изречението.

Тогава тя видя, че той е облечен за излизане навън:

— Ще излизаш ли, Андрей?

— Да, но не е важно.

— Къде ще ходиш?

— На партийно събрание.

— На партийно събрание? Как да не е важно, не може да не присъстваш!

— Разбира се, че мога, няма да ида.

— Андрей, ще дойда утре, за да можеш...

— Не.

— Добре, нека излезем заедно. Заведи ме в Европейския клуб.

— Тази вечер?

— Да, сега.

Той не искаше да ѝ откаже, тя не искаше да види погледа му.

Седнаха до бяла маса в градината на покрива на хотел „Европа“. Масата беше в тъмен ъгъл и от дългата зала виждаха само голия, белезникав гръб на жена със златно, къдраво кичурче на тила. Кичурчето, златнокафява сянка между раменете ѝ, беше избягало от лъскавата ѝ, гладка фризура.

Дългите пръсти на жената незабележимо поклащаха чаша с питие с цвета на косата ѝ. Зад нея, сред жълти светлини и синкав, пронизващ дим, оркестър свиреше фокстроти от „Баядерка“ и цигуларите се люлееха в ритъма на позлатените чаши.

Андрей каза:

— Кира, изминаха две седмици, ти сигурно имаш нужда — и притисна в ръката ѝ пачка банкноти, месечната му заплата.

Тя го отблъсна, с пръсти, склучени около банкнотите. Промълви:

— Не, Андрей, благодаря ти... но не ми трябват...

— Но...

— Водя много екскурзианти в музея, майка ми пое повече ученици в училището, всички имаме дрехи и всичко друго, така че...

— Но Кира, искам...

— Андрей, моля те! Нека да не спорим, не и за това... моля те... ако имам нужда, ще ти кажа...

— Обещаваш ли?

— Да.

Цигулките застъргаха тежко, музиката избухна като фойерверк и светкавичните, смеещи се ноти сякаш се изстреляха в огнени точки към тавана.

— Не трябваше да идваме тук. Това не е място за теб, но аз го харесвам. То е подражание на Европа и то карикатурно, но все пак е само подражание. Знаеш ли каква е музиката? От „Баядерка“, гледах представлението. В Европа също го играят, като тук, почти...

— Кира, този Лео Коваленски влюбен ли е в теб? — попита Андрей.

Тя го погледна. Отражението на електрическата крушка застина в две искри в очите ѝ, и в светъл кръг върху колана ѝ от лачена кожа.

— Защо ми задаваш този въпрос?

— Видях братовчед ти Виктор Дунаев на събрание, каза ми, че Лео Коваленски се е върнал и се усмихна, като че ли това има някакво значение за мен. Аз дори не знаех, че този човек е отсъствал.

— Да, върна се, мисля, че беше някъде в Крим, за да се лекува. Не знам дали ме обича, но Виктор беше влюбен в мен някога и не можа да ми прости това.

— Разбирам, той не ми харесва.

— Виктор?

— Да. Също и Лео Коваленски. Надявам се, че не го виждаш често, на такива хора нямам доверие.

— Понякога се срещаме.

Оркестърът спря да свири.

— Андрей, помоли ги да изпълнят нещо за мен, една песен, която харесвам, казва се „Песен за счупената чаша“.

Той я погледна, когато музиката отново изригна и плисна в бляскав водовъртеж от звуци. Това беше най-веселата мелодия, която бе слушал, но и не беше виждал Кира толкова тъжна — неподвижна, с безпомощни, смутени, пусти очи.

— Тази музика е прекрасна, какво ти е?

— Отдавна, като дете харесвах нещо... Андрей, в детството ти, имал ли си чувството, че нещо ти е обещано, но сега си казваш, че обещанието не е било изпълнено и тогава не си го знаел, а това е смешно, странно и малко тъжно?

— Не, никой не ми е обещавал нищо. Тогава не знаех много неща и е толкова необичайно, че сега ги разбирам. Когато те заведох тук за пръв път, се срамувах да вляза, считах, че не е място за член на партията, мислех — той се засмя виновно, — че правя жертва заради теб, а сега тук ми харесва.

— Защо?

— Харесва ми да бъда някъде без никаква причина, да седя до масата и да те гледам. Харесват ми светлинките на яката ти, устата ти е строга, което също ми харесва, но когато слушаш музика, тя става радостна, сякаш също слуша. Всичко това няма значение за никого на земята, освен за мен.

Досега всеки час от живота ми имаше цел, но внезапно осъзнах какво е да се стремя към цел, която съм аз самият, осъзнах, че това е свещено и не мога да се боря, да се съмнявам и споря със себе си. Сега знам, че мога да живея единствено заради радостта от собственото си съществуване и всичко е толкова различно.

Тя промълви:

— Не говори така, имам чувството, че те отнемам от живота ти, от целия ти досегашен живот.

— Не искаш ли да чувстваш това?

— Но не се ли плашиш, не мислиш ли, че може да дойде миг, когато трябва да направиш избор, на който нямаш право?

Той се приведе над масата с ведри очи и отговори тихо и твърдо, без да се колебае, безгрижно, със спокойна увереност:

— Не. Но ти като че ли се страхуваш? Всъщност това не е сериозен въпрос, през живота си съм взимал много решения. Хората сами създават проблемите си, защото се страхуват да ги погледнат в лицето. Трябва само да гледаш напред и ще видиш пътя, и когато го видиш, не се колебай, а тръгвай по него. Станах член на партията, защото знаех, че е правилно решение. Обичам те, защото знам, че съм прав. По някакъв начин ти и моята работа си приличате. Нещата наистина не са сложни.

— Невинаги е така, Андрей. Ти знаеш, че твоят път не е мой.

— Ти ме научи на друго.

— На какво те научих? — прошепна тя безпомощно.

Оркестърът свиреше „Песен за счупената чаша“ само инструментално, без вокал. Думите му сякаш бяха текст към музиката:

— Веднъж каза, че двамата сме еднакви, защото и двамата вярваме в живота, а това е необичайна способност и не може да се придобие, не може да бъде обяснена на хората, у които думата живот не събужда чувство за храм, военен марш, съвършена статуя. Това чувство ме накара да стана партиен член, което тогава можеше да ми струва заточение в Сибир. Заради това чувство исках да се боря с най-безсмисленото и безполезно чудовище, което се противопоставяше на живота. Днес наричаме това чувство хуманност и политиката ни е такава. Преди да те срещна, моят живот се състоеше само от борба и бъдеще, ти ме научи, че има и настояще, за което си струва да се живее.

В последен отчаян опит тя изрече бавно, с очи в неговите:

— Андрей, когато ми каза за пръв път, че ме обичаш, ти беше гладен. Аз поисках да задоволя този глад.

— Само заради това?

— Да.

— Не знаеш какво говориш, Кира — засмя се той едва доловимо, толкова тихо, че тя се разколеба, — жени като теб не обичат само заради това.

— Какви са тези жени?

— Те са като храмове, военни маршове и...

— Да пием, Андрей.

— Ти искаш да пиеш?

— Да, веднага.

Поръчаха напитки и той се вгледа в чашата до устните ѝ, в дългата, тънка, трептяща течна светлина сред пръсти, изглеждащи златни в отраженията. И каза:

— Да пием за нещо, за което може да се пие само на такова място — да пием за живота ми.

— Твоят нов живот?

— Моят единствен живот.

— Андрей, а ако го изгубиш?

— Няма да го изгубя.

— Всичко може да се случи. Не искам да държа живота ти в ръцете си.

— Но ти държиш живота ми в ръцете си.

— Андрей, не си ли мислил, че... с мен е възможно да се случи нещо?

— Защо да мисля за това?

— Но е възможно, нали?

Отговорът му ѝ се стори като верига, която тя никога не би могла да разкъса:

— Възможно е и двамата някой ден да бъдем осъдени на смърт. Значи ли това, че трябва да мислим за тази присъда?

[1] Благородството задължава (фр.) — Б.р. ↑

[2] Довиждане, приятели (фр.). — Б.р. ↑

IV

Те напуснаха рано ресторанта на покрива и Кира, която беше уморена, помоли Андрей, без да го гледа, да я изпрати до вкъщи.

— Разбира се, скъпа — отговори той и извика такси.

Тя седна с глава на рамото му, той взе ръката ѝ и замълча, за да не я безпокои. Остави я при дома на родителите ѝ. Тя остана на тъмната стълбищна площадка и чу как таксито му отмина. Десет минути остана в тъмнината, облегната на стъклената преграда, загледана в отсрещната стена с вентилационна шахта и самотен прозорец. В прозореца трептеше жълта свещ и огромна женска сянка вдигаше и сваляше ръката си безсмислено и монотонно.

След десет минути Кира слезе по стълбите и бързо закрачи към спирката на трамвая. Когато минаваше през стаята на Мариша, чу непознат глас зад вратата на собствената си стая. Гласът беше дълбок, провлечен, подчертаваше внимателно, усърдно буквата „о“ и продължаваше да се търкаля като добре смазани панти на врата. Тя със замах отвори вратата.

Първото, което видя беше Антонина Павловна с тюрбан от зелен брокат и въпросително насочена брадичка. После видя Лео и до него човека с провлечения глас. Очите ѝ замръзнаха, той тромаво се раздвижи и бързо я огледа преценяващо и подозрително.

— Кира, мислех, че цяла вечер ще си с колегите си екскурзоводи, освен това каза, че ще се върнеш рано — остро я поздрави Лео.

Антонина Павловна лениво каза:

— Добър вечер, Кира Аргунова.

— Съжалявам, че закъснях — отговори Кира, втрещена в лицето на непознатия.

— Кира, нека ти представя Карп Карпович Морозов.

Тя не забеляза, че огромния юмрук на Карп Карпович разтърсва ръката ѝ.

Гледаше лицето му с големи руси лунички, тесни светли очи, тежка червена уста и къс нос с широки, вертикални ноздри. Два пъти вече бе виждала това лице — тя позна спекуланта от Николаевската

гара и търговеца на храни на пазара. Застана права, без да сваля палтото си и да каже дума; внезапно я връхлетя смразяваща, необяснима паника.

— Какво има, Кира? — запита Лео.

— Не се ли познаваме с гражданина Морозов?

— Не мисля.

— Никога не съм имал удоволствието, Кира Аргунова — провлече снизходително Морозов и я погледна приятелски, с хитра наивност.

Докато Кира сваляше палтото си, той се обърна към Лео:

— Магазинът ще бъде до Кузнецкия пазар, там е най-добрият квартал. Хвърлил съм око на едно празно помещение, точно каквото ни трябва — с един прозорец, тясна стая с малка площ, за да не плащаме голям наем. Пуснах в джоба на Управдом няколко десетачки и той ще ни предостави това добро, подходящо мазе. Утре ще ви заведе там, ще останете доволен.

Палтото на Кира падна на пода. В светлината на лампата на масата тя видя лицето на Морозов, сведено към Лео и тежките устни бавно да шепнат — лукаво и гузно. Лео не я гледаше, очите му, студени и разширени, бяха изпълнени със странно желание. Тя остана в здрача, извън светлия кръг на лампата. Мъжете не ѝ обръщаха внимание. Антонина Павловна се огледа равнодушно и изтръска цигарата си на масата.

— Какъв е местният Управдом? — запита Лео.

— Идеален — изхили се Морозов, — приятелски настроен, не създава трудности и е практичен. Няма да ни струва много, ако сме внимателни — няколко десетачки и бутилка водка от време на време. Ще поръчаме нови табели, „Лев Коваленски. Хранителни продукти“.

— За какво говорите? — тя хвърли думите в лицето на Морозов като плесница и се надвеси над него с лице, покрито от неравните сенки на лампата.

Изненадан, Морозов се отдръпна от нея по-близо до масата:

— Обсъждаме малък бизнес, Кира Аргунова — обясни той примирително.

— Обещах ви, че Коко ще направи много за Лео — усмихна се Антонина Павловна.

— После ще ти разкажа — заповеднически се намеси Лео.

Тя издърпа мълчаливо стол до масата, седна срещу Морозов и се облегна на скръстените си лакти. Той продължи, като избягваше втренчените ѝ очи, които претегляха всяка негова дума:

— Вие разбирате преимуществата на споразумението, Лев Сергеевич. Не е лесно днес да бъдеш частен търговец. Да вземем за пример наема за жилището, само това ще погълне всички приходи. Ако декларирате, че сте едноличен собственик на магазина, наемът ви няма да бъде висок, защото така или иначе държите само една стая. Но ние живеем в три големи стаи и ако ми лепнат, че съм частен търговец, Бог да ми е на помощ, наемът ще унищожи целия ми бизнес.

— Няма проблеми. Все ми е едно дали ме наричат частен търговец на Николай II или на Мефистофел.

— Ето това исках да чуя — коремът и брадичката на Морозов се разтресоха от кикот, — няма да съжалявате, Лев Сергеевич, с печалбите и с Божията помощ ще надминем буржоазния начин на живот, както се казва. Ще се напълним с рубли, все едно че ги събираме от улицата. След една-две години ще работим само за себе си. Където трябва, ще дадем по няколко стотачки и ще пътуваме в чужбина — Париж, Ница, Моите Карло, до всички хубави и артистични чужди градове.

— Да, чужбина — рече унило Лео.

Тръсна глава, сякаш да прогони неприятна мисъл и заяви властно, императивно на човека, който му предлагаше работа:

— Но вашият приятел, комунистът, той е слабото звено в плана. Сигурен ли сте в него?

Морозов разпери широко дебелиите си ръце, поклати нежно, укорно глава и се усмихна успокояващо:

— Лев Сергеевич, синко, да не би да считате, че съм безпомощно дете, което едва сега прохожда в бизнеса? Сигурен съм в него, както в спасението на безсмъртните ни души. Той е много умен млад човек, разумен и с пъргав ум. Не е от онези лековати хора, които обичат да слушат главно себе си. Целта му не са големите думи, знае какво иска от живота и когато има нещо значимо в ръцете си, никога не го изпуска. И отново искам да кажа — именно той поема най-голям риск. Ние сме обикновени хора, ако ни хванат, може да се отървем с десет години в Сибир, но за член на партията това значи светкавичен разстрел.

— Не се безпокой, Лео — засмя се Антонина Павловна, — познавам този младеж. Беше на гости на чай, после преминахме на шампанско и хайвер. Той е умен и напълно може да се разчита на него. Можеш абсолютно да се довериш на бизнес интуицията на Коко.

— Всъщност за него не е толкова трудно — понижи глас до едва доловим шепот Морозов, — той работи като инженер в железниците и има големи възможности и мрежа от връзки. Основното, което трябва да направи, е хранителните доставки да бъдат леко повредени, например случайно да бъдат изпуснати или навлажнени, за да ги бракуват. Това е всичко, останалото е лесно. Доставката без много шум пристига в нашето мазе-магазин „Лев Коваленски. Хранителни стоки“. Няма нищо подозрително, обикновено снабдяване за магазина, нали? В държавните магазини няма почти никакви стоки и добрите граждани получават срещу купоните си извинения и обещания. После изчакваме няколко седмици, отваряме доставката и изпращаме храните дискретно и разумно на клиентите ни — частни търговци, разпръснати в три провинции. Имам адресите им. Това е всичко, никой няма да разбере. Ако започнат да душат край магазина, ще назначим един глупав продавач, който ще им продаде половин кило мас, ако искат. Ние се занимаваме с търговия на дребно, открито и законно.

— Освен това — промълви Антонина Павловна, — ако нещо се обърка, този млад комунист има...

— Да, така е — добави шепнешком Морозов, огледа се плахо, млъкна и се ослуша за подозрителни шумове от другата стая.

После успокоен прошепна:

— Той има връзка в ГПУ — могъщ приятел и защитник, страх ме е дори да спомена името му.

— Няма да имаме проблеми с това, ако имаме достатъчно пари — презрително се обади Лео.

— Пари? Лев Сергеевич, душо моя, ще имаме толкова много пари, че ще си свивате цигари с банкноти от десет рубли. Както разбирате, ще делим парите на три — за мен, за вас и за нашия комунист. Ще трябва да даваме нещо и на приятелите му в железниците, на Управдом, и ще плащаме наема ви тук. Наемът ще бъде в графа разходи. Но не трябва да забравяте, че за пред хората вие сте единственият собственик. Магазинът е ваш, на ваше име. Аз работя в Държавната компания за производство на храни и имам задължения.

Ако имах частен магазин, отдавна щяха да ме изхвърлят. Трябва да запазя тази работа, по-късно ще откриете колко полезна ще ни бъде.

И намигна на Лео. Без да се усмихва, в отговор той каза:

— Не се безпокойте. Не се страхувам.

— Тогава се разбрахме, нали? Само след месец няма да повярвате, че сте живели така. Хлътналите ви бузи ще се наляят, ще купите една-две диамантени гривни и хубави дрехи за Кира Аргунова, после може би автомобил...

— Лео, ти обезумя ли?

Столтът на Кира се удари шумно в стената, лампата се залюля и едва не падна, тънки стъклени сенки заиграха по стените. Тя се изправи и тримата я изгледаха стреснато.

— Шегувате ли се с мен? Или сте изгубили напълно ума си?

Лео бавно се облегна на стола, погледна я право в очите и студено запита:

— Откога имаш привилегията да ми говориш по този начин?

— Лео, ако искаш да се самоубиеш, има много по-лесни начини!

— Кира Александровна, мисля, че приемате прекалено трагично всичко — равно отбеляза Антонина Павловна.

— Кира Александровна, душо моя — намеси се приятелски Морозов, — седнете, успокойте се и нека да говорим по-тихо. Няма за какво да се вълнувате.

— Лео, не виждаш ли какво правят те — извика тя — за тях ти си само живо прикритие! Те инвестират пари, а ти инвестираш живота си!

— Радвам се, че най-сетне от живота ми има някакъв смисъл.

— Лео, слушай, ще говоря спокойно. Ето, сядам и те моля да ме изслушаш. Не можеш да решаваеш това със затворени очи. Премисли, огледай се, знаеш колко е труден животът днес. Искаш ли да го направиш още по-труден? Знаеш какъв е режимът, достатъчно трудно е да се опазиш от колелата му. Искаш ли да привлечеш вниманието му и да бъдеш смачкан? Не знаеш ли, че наказанието е смърт чрез разстрел за всеки заловен в спекулативни, престъпни сделки?

— Лео вече събщи, че няма нужда от съвет — рече Антонина Павловна, като държеше грациозно цигарата си във въздуха.

— Кира Александровна, защо използвате такива силни думи за обикновено делово предложение, съвсем допустимо и почти законно...

— Млъкнете — прекъсна го Лео и се обърна към нея — Кира, знам, че това е мошеническа и нечестна сделка. Знам, че залагам живота си, въпреки това искам да го сторя. Разбра ли?

— Дори и ако те помоля да не го правиш?

— Нищо не можеш да промениш. Разбира се, че това е мръсен, позорен бизнес. Но никой не ме принуждава да го правя. Мислиш ли, че искам да изживея остатъка от живота и да пълзя, да се моля за работа, да гладувам, бавно да умирам? Върнах се преди две седмици. Намерих ли работа? Някаква надежда за работа? Не искаш да рискувам живота си. А какъв е животът ми? Нямам кариера, нямам бъдеще. Не мога да върша това, което Виктор Дунаев върши, дори да ме сварят жив в масло! Не рискувам живота си, защото нямам какво да губя.

— Лев Сергеевич, душо моя, как само умеете да говорите — въздъхна с възхищение Морозов.

— Вие двамата сега си отивайте — заповяда Лео. — Морозов, утре с вас ще видим магазина.

— Лео, изненадана съм, че се поддаваш на влияние, не оценяваш такава възможност, мислех, че ще благодариш — отбеляза с достойнство Антонина Павловна.

— За какво да благодаря? — отвърна той грубо. — Вие имате нужда от мен, както и аз. Това е бизнес и точка.

— Разбира се, това е бизнес. Оценявам помощта ви, Лев Сергеевич. Тоня, душо моя, всичко е наред, върви сега с мен, утре ще уточним всички подробности.

Морозов разтвори широко крака и стана с усилие, като се подпря с ръце на коленете. Големият му корем потрепери, когато пристъпи и тялото му изпъкна неудобно близко под гънките на костюма. При вратата той се обърна към Лео:

— Лев Сергеевич, да си стиснем ръцете? Разбирате, че не можем да подпишем договор, но ще държим на думата си.

Лео протегна ръка с презрително изкривена уста, като че ли жестът означаваше победа над самия него. Морозов топло пое ръката му и дълго я стиска. На излизане се поклони ниско, по стария любезен начин. Антонина Павловна го последва, без да поглежда Кира. Лео ги придружи до площадката на стълбището. Когато се върна, видя, че тя беше останала на мястото си. Преди да го заговори, той я предупреди:

— Кира, няма да спорим за това.

— Пред тях не можех да го кажа, но ти заяви, че нямаш нищо в живота. Аз мислех, че имаш... мен.

— Не съм го забравил — това е една от причините, заради която започвам тази страница. Слушай, нима мислиш, че ще живея на гърба ти до края на дните си? Мислиш ли, че ще те гледам как се влачиш с екскурзиантите и гълташ дим над примуса? Тази глупачка Антонина не трябва да води екскурзианти. Тя не би носила твоите дрехи, дори и за търкане на под, въпреки че и това не трябва да прави. И ти вече няма да търкаш пода. Не знаеш колко хубав може да бъде животът, глупачето ми. Никога не си виждала такъв живот, но ще го видиш. Аз също ще живея този живот, преди да ме довършат. Чуй ме, ще започна този бизнес, дори да знаех, че със сигурност ще ме разстрелят след шест месеца!

Тя се облегна на масата, защото ѝ прилоша и прошепна:

— Лео, ако те помоля с цялата си моя и твоя любов, ако благословя всеки час от всяка обиколка на музея, всеки под, който трябва изтъркам, всяка манифестация, в която трябва да участвам, всяка партийна организация и червено знаме, ще се откажеш ли от това намерение?

— Не — отговори той.

Гражданите Карп Морозов и Павел Серов се срещнаха в ресторанта и седнаха до маса в тъмния ъгъл. Гражданинът Морозов поръча супа със зеле. Гражданинът Серов поръча чай и френска паста. Тогава гражданинът Морозов се наведе напред и прошепна през парата, вдигаща се от чинията:

— Всичко е наред, Павлуша. Намерих човека, вчера се видяхме.

Павел Серов задържа чашата до устата си, бледите му устни се раздвижиха едва доловимо и Морозов по-скоро отгатна, отколкото чу въпроса:

— Кой е той?

— Казва се Лев Коваленски. Млад е, няма и петак и от нищо друго не се интересува. Отчаян е и готов на всичко.

Белите устни оформиха нов въпрос:

— Може ли да се разчита на него?

— Напълно.

- Лесно ли ще го управляваме?
- Лесен е като дете.
- Ще си държи ли устата затворена?
- Като гроб.

Морозов разтовари зелето от масивната лъжица в устата си. Навън остана да виси нишка и той я вкара вътре с решително мляскане. Приведе се по-силно напред и изсумтя:

— Освен това има минало — баща му е екзекутиран за контрареволуционна дейност. Ако нещо се случи... ще обвиним него за всичко, подходящ е за това. Аристократ-предател, нали знаеш.

— Добре — каза тихо Серов.

Лъжичката му се заби в шоколадовия еклер и върху чинията пръсна мек жълт крем. Изсъска през белите си устни няколко равни, безизразни думи:

— Слушай сега, искам моя дял от всяка пратка предварително. Не искам да се бавиш и няма да ти казвам това втори път.

— Павлуша, разбира се, че ще получиш дела си, Боже опази, няма нужда да ми го казваш.

— И още нещо — искам да бъдеш предпазлив. Разбираш ли? Предпазлив. От сега нататък ти не ме познаваш, ясно? Ако се срещнем случайно, все едно не се познаваме. Антонина ще ми дава парите в онзи вертеп, както се разбрахме.

— Естествено, помня всичко, Павлуша.

— Кажи на този Коваленски, че не искам да се запознавам с него, дръж го настрана.

— Разбира се, че не е необходимо до го познаваш.

— Намери ли магазин?

— Днес го наех.

— Добре. Сега остани тук. Аз ще изляза пръв, ти ще останеш тук още двадесет минути. Ясно?

— Разбира се. Бог да ни благослови.

— Бог го дръж за себе си. Довиждане.

* * *

Зад бюрото до ниска дървена преграда в канцеларията на терминала на гарата седеше секретарка. Тя пишеше на машина съсредоточено, с издадена горна устна, като хапеше долната. Пред преградата имаше празна ивица мръсен под и два стола. Шестима посетители, двама от тях седнали, търпеливо чакаха реда си. На вратата зад секретарката имаше надпис „Др. Серов“.

Другарят Серов се върна от обед. Бързо прекоси преддверието; стегнатите му блестящи ботуши изскърцаха на пода. Шест глави загрижено се обърнаха и го проследиха с плахи, умолителни очи. Той премина из стаята, сякаш беше празна. Секретарката влезе след него в кабинета.

Снимка на Ленин висеше на стената във вътрешната канцелария над голямо, ново бюро. Снимката беше поставена между диаграми за напредъка на железниците и надпис с червени букви, известяващ:

ДРУГАРИ, РАЗКАЖЕТЕ НАКРАТКО ЗА КАКВО
СТЕ ТУК. ПРОЛЕТАРСКАТА ЕФИКАСНОСТ Е ЧАСТ ОТ
ДИСЦИПЛИНАТА НА МИРНОТО РЕВОЛЮЦИОННО
СТРОИТЕЛСТВО.

Павел Серов извади от джоба си плоска златна табакера, запали цигара, седна до бюрото и започна да преглежда куп с документи. Секретарката, права, го чакаше нерешително.

Той вдигна глава и попита:

— Какво има?

— Гражданите навън искат да ви видят, другарю Серов.

— За какво?

— Повечето търсят работа.

— Днес не мога да се срещна с никого, след половин час трябва да бързам за събрание в партийната организация. Напечата ли доклада ми със заглавие „Железниците са кръвоносните съдове на пролетарската държава“?

— Да, другарю Серов, ето го.

— Добре.

— Другарю Серов, тези граждани навън чакат от три часа.

— Кажи им да вървят по дяволите. Да дойдат утре. Ако има нещо важно, обади ми се в централното управление на профсъюза на железничарите. Ще бъде там след събранието... и между другото, утре ще закъснея.

— Да, другарю Серов.

Той се прибра вкъщи от профсъюза на железничарите заедно с приятел, също член на партията. Серов беше в отлично настроение. Свиркаше си радостно, намигна няколко пъти на момичета на улицата и каза:

— Мисля да поканя гости тази вечер у дома. От три седмици не съм се забавлявал, чувствам, че се разпадам. Какво мислиш?

— Прекрасно.

— Само няколко души, най-близки приятели, вкъщи.

— Един познат може да осигури истинска водка. Да идем до *Des Gourmets* и да купим всичко необходимо.

— Да вървим, приятелю.

— Да отбележим празника.

— Какъв празник?

— Няма значение, да се веселим. Не трябва да се тревожим за парите, когато искам да се забавлявам, парите нямат значение.

— Така е, другарю.

— На кого да се обадим? Гришка и Максим с приятелките им.

— И Лизавета.

— Разбира се, ще се обадя на твоята Лизавета. Валка Дурова също, тя е страхотно момиче, ще доведе една дузина приятелки. Защо не и Виктор Дунаев с момичето му, Мариша Лаврова. Виктор е гнида, но ще стигне далеч някой ден, трябва да подкрепяме добрите му страни. Какво ще кажеш, ако поканя и другарката Соня?

— Естествено, покани я.

— Е, не знам, тази крава ме преследва и търси повече от година... проклет да съм, ако... не, не ми харесва.

— Павлуша, внимавай, ако нараниш чувствата ѝ, тя има високо положение...

— Знам. По дяволите! Върти на пръста си два профсъюза и пет женски организации. По дяволите... добре, ще я поканя.

* * *

Павел Серов е дръпнал пердетата на трите прозореца на хола. Една от жените е увила лампата с оранжев шал и наоколо е полутъмно. Лицата на гостите са като беззникави петна, разпръснати по столовете, дивана, пода. В средата на стаята има поднос с шоколадова торта от *Des Gourmets* със следи от обувки върху нея. Счупена бутилка лежи на възглавницата на Серов. На леглото му са седнали Виктор и Мариша. Шапката на Виктор се въргаля на пода и гостите я използват за пепелник. От грамофона звучи „Джон Грей“, плочата е развалена и повтаря упорито еднакви, дрезгави, стържещи звуци, без никой да обръща внимание. Млад човек се е разположил на пода, обляга се на краката на леглото и се опитва да пее — мърмори безформен, скръбен припев в яката си. За да подчертае високите ноти, понякога вдига рязко главата си и надава писък, другите стреснато потреперват, някой хвърля обувка или възглавница към него и крещи: „Гришка, млъквай!“ Главата на Гришка отново пада на гърдите му. Момиче спи в ъгъла до коридора, косата ѝ е залепена в потното, зачервено лице.

Павел Серов се люлее из стаята, размахва празна бутилка и бърбори обидено и настоятелно: „Някой иска ли да пие... да пие... никой не иска...“

От тъмнината към него се разнася глас:

— Бутилката е празна!

Серов спира, люлее се, вдига бутилката към светлината, плюе, захвърля я под леглото и свива заплашително юмрук:

— Да не мислиш, че нямам повече? Не съм скапан бедняк, мога да си позволя, колкото искам водка... мислиш, че съм бедняк, нали... сега ще ти покажа...

Навежда се и взима кутия под масата, изправя се и като се олюлява показва със смях неотворена бутилка над главата си: „Не мога да си позволя, така ли?“ Пристъпва към ъгъла, откъдето е чул гласа, кикоти се срещу белите петна, които го гледат, описва с бутилката голям кръг и я удря оглушително, със сила в стъкления рафт на библиотеката. Разнася се женски писък и те се озовават сред дъжд от бляскави късчета. Чува се яростна мъжка ругатня.

— Павел, какво направи с чорапите ми! — ридае жената и придърпва полата си над мокрите крака.

Мъж протяга ръка към нея от тъмнината:

— Не се безпокой, скъпа, сваляй чорапите.

Серов победно се хили:

— Не мога да си позволя, а? А? Павел Серов вече всичко може да си позволи в този проклет свят! Може да ви купи всички, заедно с душите и червата!

Под масата пълзи сянка, рови в кутията и търси друга бутилка.

На врата се чука. Серов вика:

— Влизай!

Никой не влиза, но отново се чука.

— Какво искаш, кой си ти? — той залита до вратата и я отваря широко. В коридора е съседката му, едра, бледа жена в дълга фланелена нощница и износен шал на раменете. Тя отмята сивата коса над очите си и хленчи възмутено:

— Гражданино Серов, моля ви, прекратете този шум. Толкова е късно, вие младите нямате срам и страх от Бога...

— Бабо, обръщай се и право вкъщи! Слагай глава под възглавницата и си затваряй мръсната уста. Или искаш да се разходиш до ГПУ?

Жената бързо се отдръпва, отдалечава се, като се кръсти.

Другарката Соня пуши до прозореца. Облечена е в ушита по поръчка рокля в цвят каки с джобове на бедрата и гърдите. Роклята е от скъп, чуждестранен плат, но тя често я посипва с пепел. Момиче нарежда умолително и жално в лакътя ѝ:

— Соня, кажи защо уволни Дашка? Тя има нужда от тази работа и е почтена...

— Извън работно време не обсъждам служебни проблеми — студено отговаря Соня, — освен това действията ми винаги са в полза на колектива.

— Сигурна съм, че е така, но, Соня, чуй, моля те...

Другарката Соня забелязва Серов, който се клатушка до вратата. Става и прекъсва момичето по средата на изречението:

— Ела тук, Павел — силната и ръка го подкрепя и води до стола, — по-добре седни, настани се удобно.

— Ти си истински приятел, Соня — ломоти той, а тя подлага възглавница под раменете му, — нали няма да ми крещиш, ако пошумя малко?

— Не, разбира се.

— Нали не мислиш, като тези гниди наоколо, че не мога да си позволяя бутилка водка?

— Разбира се, че не. Някои хора не могат да те оценят по достойнство.

— Точно така, там е работата, че не ме ценят, а аз съм изключителна личност, ще бъда изключителна личност. Но те не знаят това, никой не го знае... аз ще бъда човек с голяма власт, ще подгоня като мишки чуждестранните капиталисти, да, като мишки, ще заповядвам дори на другаря Ленин.

— Павел, нашият велик водач е мъртъв.

— Да, така е, другарят Ленин почина... какво значение има... трябва да се напия, Соня, от мъка, защото другарят Ленин си отиде.

— Това е много мило от твоя страна, но по-добре засега да не пиеш повече.

— Толкова съм тъжен, никой не ме цени.

— Аз те ценя, Павел.

— Ти си приятел, верен приятел, Соня.

На леглото Виктор държи Мариша в ръцете си. Тя се смее и брои копчетата на сакото му, изгубила е бройката след третото и започва отново да брои. Шепне:

— Ти си джентълмен, Виктор, затова те обичам... а аз съм плъх от канавката, майка ми беше готвачка... преди... е, преди. Спомням си, преди много години тя работеше в голяма къща, с бани, каляски и коне, аз ѝ помагах в кухнята, белех зеленчуци. В къщата живееше млад, елегантен човек, синът на собствениците... той имаше хубави униформи и говореше чужди езици, приличаше много на теб. Дори не смеех да го погледна. А сега си имам такъв джентълмен, само за мен — смее се щастливо тя, — не е ли забавно? Аз, Маришка, кухненската работничка!

— О, млъквай — казва той, целува я и главата му клюмва на гърдите.

Едно от момичетата до тях в мрака се кикоти:

— Вие двамата кога ще подпишете в гражданското?

— Махай се — размахва вяло ръка към момичето Мариша — ще подпишем, вече се сгодихме.

Другарката Соня настанява Серов на стола, той се изтяга с глава в скута ѝ, тя го гали по косата. Той глухо мънка:

— Ти си изключителна жена, чудесна жена, Соня, ти ме разбираш...

— Да, разбирам те, Павел, винаги съм считала, че си най-талантливият и брилянтен член в нашия колектив.

Той я целува и стене:

— Чудесна си, само ти ме цениш...

Дърпа я на пода, обляга се на мекото ѝ, тежко тяло и шепне:

— Мъжът има нужда от жена, умна, разбираща, силна, мощна жена, за какво ми са тези кльоцави плашила... харесвам жени като теб, Соня...

Без да разбере, той се озовава в малкия килер между стаята му и апартамента на съседите. Към тавана, до прозореца се издига голяма кула от панери и кутии, обвити в паяжини и облени в прашна лунна светлина. Той се обляга на раменете на Соня и заеква:

— Те мислят, че Павел Серов е поредният мелез, който цял живот ще им яде огризките... ще им покажа аз! Павел Серов ще им даде да разберат кой държи камшика... Соня, имам една... голяма тайна, но не мога да ти кажа... винаги съм искал жена, като теб... мека и удобна...

Той се катери върху голям панер, кулата се накланя и рухва с шум и трясък. Съседите ожесточено започват да тропат и викат зад стената. На пода Соня и Павел не им обръщат внимание.

V

Продавачът обърса носа си с ръка и зави половин килограм масло в парче вестник. Маслото отрязва от влажна, жълта пита, която държеше върху буре до щанда пред него. Избърса ножа в престилката си, която някога е била бяла. Очите му бяха бледи, воднисти, устните — вдлъбнатина в разлятото лице. Дългата му брадичка трудно се въртеше над щанда, твърде висок за съсухреното тяло в избелял син пуловер. Той подсмъркна, откри два счупени, черни зъба и се ухили на хубавата клиентка със синя шапка, поръбена с черешки.

— Гражданко, тук е най-доброто масло в града.

На щанда беше струпана пирамида от широки, прашно черни и сиво-бели самуни хляб. Над щанда висеше голяма връзка със салами, гевреци и сушени гъби. Рояци мухи обикаляха около мазния меден кантар и пълзяха по единствения прашен, тесен прозорец. Над прозореца беше закована табела, окъпана от първия септемврийски дъжд, с надпис: ЛЕВ КОВАЛЕНСКИ. ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ.

Клиентката хвърли няколко сребърни монети на щанда и взе пакета си. Извърна се към вратата и спря неволно за кратък, изумен миг, с очи в младия мъж, който влезе в магазина. Тя не знаеше, че той е собственикът, но веднага разбра, че трудно ще види такъв мъж из улиците на Петроград. Лео беше облечен с ново, вносно палто и колан, стегнат върху стройния му кръст. На главата му имаше сива вносна шапка, накривена над арогантния профил. В ъгъла на устата два дълги прави пръста в тесни, блестящи кожени ръкавици държаха цигара. Той пристъпи към щанда, бързо, уверено, като животно със скъпа кожа, с несъзнателното изящество на човек или чуждестранен модел, роден да носи такива дрехи.

Момичето го изгледа прямо, предизвикателно, очите ѝ омекнаха. Той отговори с подканващ поглед, примесен с присмех и подигравка, почти обещание. После се обърна към продавача. Тя бавно отвори вратата и излезе.

Продавачът се поклони ниско и брадичката му докосна щанда:

— Добър ден, добър ден, Лев Сергеевич.

Лео изтръска цигарата си в празна консервна кутия и запита:

— Има ли пари в касата?

— Да, господине, не се оплаквам, оборотът беше добър днес...

— Дай ми парите.

Сгърчените пръсти на човека се плъзнаха несигурно по брадичката и той измънка:

— Но Карп Карпович последния път спомена, че вие...

— Казах, дай ми парите.

— Да, господине.

Лео небрежно натъпка банкнотите в портфейла си и рече тихо:

— Снощи пристигна ли онази пратка?

Продавачът кимна и намигна доверително със съчастническа усмивка.

— Затваряй си устата и бъди внимателен.

— Разбира се, аз съм сърцето и душата на дискретността, както казват в обществото. Карп Карпович знае, че може да се довери на стар слуга, който е работил за него от...

— Сложи няколко мухоловки в магазина.

— Да, господине...

— Днес повече няма да идвам. Затвори магазина в обичайното време.

— Да, господине. Приятен ден.

Лео излезе, без да отговори. На улицата го очакваше момичето със синя шапка, поръбена с черешки. На устните ѝ трептеше нерешителна усмивка, пълна с надежда. Той се поколеба за миг, отвърна на усмивката ѝ и отмина. Усмивката му предизвика вълна от червенина по бузите и носа под синята шапка. Тя остана неподвижна и видя, че той се качи в такси и отпътува.

Лео слезе при Александровския пазар. Бързо закрачи между стоките, изложени на тротоарите, без да обръща внимание на нетърпеливите, молеци очи на продавачите. Спря при малка сергия с порцеланови вази, мраморни часовници, бронзови свещници — безценна плячка, доставена от някой дворец в прашния полумрак на пазара.

— Искам да купя сватбен подарък — обърна се той към продавача, който се поклонил почтително.

— Подарък за съпругата ви?

— Със сигурност не. За един познат.

Погледна равнодушно, с пренебрежение деликатните, напускани съкровища, които би трябвало да почиват в музейна витрина на кадифени възглавнички. Заповяда:

— Искам нещо добро.

— Да, разбира се, нещо прекрасно за любим приятел.

— Не, трябва ми подарък за човек, когото мразя.

Посочи порцеланова ваза в синьо и златно в ъгъла на сергията.

— Това какво е?

— Това е оригинален севърски порцелан — продавачът посегна внимателно към вазата и бавно я сложи пред себе си.

Цената ѝ го накара да се поколебае да я предложи дори на купувач с вносно палто. Почисти паяжините и я обърна с дъното нагоре, за да покаже изящния надпис:

— Това е истинска кралска вещ, господине.

— Купувам я.

Продавачът преглътна и ръцете му мачкаха връзката, докато гледаше ръцете в ръкавици да отворят портфейл с пачка банкноти. Купувачът дори не беше попитал за цената.

* * *

— Другари, в дните на мирното изграждане на нашата държава работниците на пролетарската култура са ударният авангард на революцията. Образованието на работническо-селските маси е огромна задача на нашите червени делници. Ние, екскурзоводите, сме част от великата мирна образователна армия, въоръжени с практическата методология на историческия материализъм, вникнали в духа на съветската действителност, посветени на...

Кира седеше на деветия ред върху стол, който можеше всеки момент да се разпадне под нея. Събранието на екскурзоводите приключваше, около нея много глави клюмаха уморено, а очите поглеждаха с тайна надежда към големия часовник на стената над главата на оратора. Кира обаче се опитваше да слуша, очите ѝ бяха вперени в устата на говорещия, за да хванат всяка дума; тя би искала те да са по-ясни. Но думите не можеха да заглушат умолително-

властният глас, който бе чула по телефона в мрака на спалнята: „Кира, какви са тези твои ангажименти, защо толкова рядко се виждаме? Вчера каза, че си била при Ирина, но това не е вярно“.

Докога можеше да го удържи? Не беше се срещала с Андрей от три седмици.

Столовете край нея изтракаха: събранието свърши. Тя изтича по стълбите, като размени няколко изречения с колега: „... Да, чудесна реч, несъмнено нашият първостепенен културен дълг към пролетариата е...“ Лесно беше да изрича това, след като вече бе заявила на Лео със смях право в очите: „Защо ми задаваш глупави въпроси? Не ми ли вярваш?“ И беше притиснала ръката си към гърдите, за да скрие следите от устните на Андрей.

Бързо zakрачи към къщи. В стаята на Мариша видя два големи куфара и панери, наоколо зееха празни чекмеджета, върху куфарите се търкаляха плакати, откъснати от стените. Мариша не беше вкъщи. В стаята на Кира слугинята се въртеше между съскация примус и прозореца, където беше палтото ѝ.

— Лео не се е върнал, нали?

— Не, госпожо.

Палтото на Кира беше старо, оръфано, с крѳпки на лактите, роклята ѝ — покрита с мазни петна и конци, висящи от окъсаните ръбове. С бързо движение тя свали роклята си, запрати я към слугинята и разтърси разрошената си глава. Хвърли се на леглото, изрита старите обувки с износени подметки, разкъса отвратителните памучни чорапи. Слугинята коленичи до леглото, облече стройните ѝ крака с фини копринени чорапи, сложи на стъпалата изящни обувки с високи токове. После ѝ помогна да влезе в стегната, тъмна вълнена рокля. Накрая слугинята прибра старото палто и обувки в гардероба, където имаше четири нови палта и шест чифта нови обувки.

За да не изгуби работата си, която я защитаваше като служител на съветската власт, Кира ходеше в музея със старите дрехи и обувки.

Екстравагантен букет от бели лилии, подарък от Лео, беше поставен на масата. Белите листчета бяха покрити със сажди от примуса, на който слугинята приготвяше храната им. Кира имаше слугиня, която работеше по пет часа на ден, но не и кухня.

Лео пристигна с вазата от севърски порцелан, завита във вестник и запита:

— Вечерята още ли не е готова? Колко пъти да ти казвам, че не искам това нещо да дими, когато се прибирам вкъщи?

— Вечерята е готова, господине — засуети се уплашено младата слугиня с покорно, кръгло лице.

— Купи ли подарък? — обади се Кира.

— Ето го. Не го развивай, чуплив е. Да вечеряме, защото ще закъснеем.

След вечерята момичето изми съдовете и си отиде. Кира седна пред огледалото и грижливо очерта устните си с истинско френско червило.

— С тази рокля ли ще дойдеш?

— Да, защо?

— Няма да идваш с нея. Сложи роклята си от черно кадифе.

— Не искам да се старая толкова, не и за сватбата на Виктор. Отивам само заради чичо ми.

— Тъй като ще идем така или иначе, искам да изглеждаш възможно най-добре.

— Лео, разумно ли е? На сватбата ще има много комунисти. Защо да им показваме, че имаме пари?

— А защо не? Разбира се, че имаме пари, нека да го разберат. Нямам намерение да се правя на боклук заради боклуци.

— Добре, както искаш.

Той я погледна преценяващо, когато застана пред него — строга като монахиня и с вид на маркиза от преди два века. Ръцете ѝ изглеждаха бели и нежни на черното, галовно кадифе. Той се усмихна одобрително, взе ръката ѝ и я целуна по дланта, сякаш беше на дворцов прием, а тя — куртизанка.

— Лео, какъв подарък им купи?

— Ваза, нищо особено, виж я ако искаш.

Тя разви вестника и ахна:

— Но това струва цяло състояние!

— Разбира се, вазата е от севърски порцелан.

— Лео, не можем да им я дадем. Ще разберат, че имаме много пари, наистина е опасно.

— Глупости.

— Лео, играеш си с огъня. Защо да им носим такъв подарък, нали комунистите ще го видят?

— Точно заради това ще им подарим тази ваза.

— Но те знаят, че обикновен търговец не може да си позволи такъв предмет.

— Спри да говориш глупости!

— Размени вазата за нещо друго.

— Не.

— Тогава аз няма да дойда на сватбата.

— Кира...

— Лео, моля те!

— О, добре...

Той грабна вазата и я запрати на пода. Тя избухна в блестящи късчета. Кира остана с отворена уста, той се засмя:

— Хайде, ела, ще им купим нов подарък.

С очи в парчетата, тя изрече глухо:

— Толкова пари...

— Ще забравиш ли някога тази дума? Не можем ли да живеем, без да мислим за пари през целия си живот?

— Ти ми обеща да пестим, имаме нужда от това. Не знаем какво ще се случи в бъдещето.

— Стига! Имаме много време, за да пестим.

— Не разбираш ли какво означават стотиците рубли, захвърлени на пода? Забрави ли, че залагаш живота си за всяка рубла?

— Разбира се, че не съм забравил, точно това никога не забравям. Но откъде да знам, че имам бъдеще? Тогава защо да пестя? Може би е излишно. Достатъчно треперих над парите досега. Затова искам да ги пиляя, докато мога.

— Добре, да вървим, ще закъснеем.

— Моля те, не се мръщи. Прекалено си красива, за да се мръщиш.

Партийците се обръщат с неловкост, несигурност и безпомощна учтивост към приятелите от буржоазното минало на Виктор. Повечето не са убедителни в шумните пожелания за щастие при вида на мълчаливата, прегърбена фигура на Василий Иванович с неизречен, отчаян въпрос в очите и Ирина в най-хубавата си, но закърпена рокля,

която рязко ръкомаха и говори с пронизителен, неестествено радостен глас.

В твърдите кичури коса на малката Ася има розова панделка, която се свлича към носа ѝ. Понякога тя прихва в смях и хапе кокалчетата на пръстите си с очи в гостите. Момичето гледа Мариша втренчено, с нахално любопитство. Разглежда с интерес сватбените подаръци на масата, странно съчетание от предмети — бронзов часовник, китайски пепелник във формата на череп, нов примус, пълен сборник от томове на Ленин в червени обложки. Ирина следи внимателно сестра си и не ѝ позволява да нападне бюфета и чиниите с пасти.

Галина Петровна упорито преследва Виктор, тупа го по рамото и повтаря; „Толкова съм щастлива, момчето ми“. Той не трябва да се усмихва в отговор, защото лицевите му мускули са разпънати в постоянна, широка усмивка, разкриваща блестящи бели зъби; само кима с глава, без да променя изражението си. Виктор се спасява от Галина Петровна, тогава тя започва да тупа по рамото Василий Иванович и да повтаря: „Толкова съм щастлива, Василий, можеш да се гордееш със сина си“. Той кима безизразно, сякаш не е чул думите ѝ.

Когато Кира влезе, първият човек, когото видя сам до прозореца, беше Андрей. Тя спря рязко на прага, очите им се срещнаха. Неговите бавно се преместиха върху мъжа до нея, който я държеше под ръка. По лицето на Лео се плъзна лека, презрителна усмивка. Кира пристъпи право към Андрей, стройна, пленителна, безкрайно уверена в красивата си черна рокля. Протегна ръка и изрече високо:

— Добър вечер, Андрей, много се радвам да те видя.

Очите му ѝ казаха безмълвно, че е разбрал — трябва да бъде предпазлив. Той пое ръката ѝ любезно, безучастно. Лео се приближи към тях, равнодушно се поклони на Андрей и дръзко попита:

— Значи и вие сте приятел на Виктор?

— Да, като вас.

Кира отмина, без да бърза, за да поздрави Виктор и Мариша. Тя кимна на познатите, усмихна се и заговори Ирина. Чувстваше, че очите на човека до прозореца я следват, но не се обърна към него. Разговаря с много гости, после се отправи случайно към Андрей. Лео разговаряше с Лидия в другия край на стаята.

Андрей нетърпеливо прошепна:

— Виктор често ме кани на гости, сега приех за пръв път, защото знаех, че ще дойдеш. Кира, от три седмици не сме...

— Знам, извинявай, не успях да дойда, ще ти обясня по-късно. Радвам се да те видя, но моля те, бъди внимателен.

— Не се безпокой. Каква красива рокля имаш! Нова ли е?

— О... роклята, да, подарък е от майка ми.

— Кира, винаги ли ходиш на гости с него?

— Имаш предвид Лео?

— Да.

— Надявам се, че нямаш намерение да определяш приятелите ми, с които...

— Кира! — възкликна той, изумен от ледената твърдост на гласа ѝ и започна да се извинява. — Прости ми, знам, че нямам право да искам това от теб, но... този човек винаги ми е бил неприятен.

Тя се засмя весело, сякаш нищо не се е случило и бързо докосна пръстите му в тъмнината на прозоречната ниша. Сетне промълви:

— Всичко е наред.

Отдалечи се, обърна се към него, тръсна глава и го погледна през разрошената коса топло, с мило съучастничество. Дъхът му спря от вълнение, защото имаха обща сладка тайна, която трябваше пазят за пръв път сред външни хора.

Василий Иванович седеше сам в ъгъла, до лампата със светлочервен абажур, на чиято светлина бялата му коса изглеждаше розова. Очите му бяха в тътрещите се крака, във военните ботуши на младите комунисти и синята цигарена мъгла, стелеща се почти до тавана в меки, кръгли вълни, като прозрачна кипяща течност. Златният кръст върху черната кадифена яка на шията на Лидия бляскаво пронизваше синята мъгла.

Кира седна до него и той потупа ръката ѝ, без да казва нищо, тъй като знаеше, че тя знае. После рече в продължение на неизказаното:

— Не бих имал нищо против, ако я обичаше, но не е така... спомням си, когато той беше малък, с големи черни очи, гледах клиентките ми, които приличаха на картини на императрици и се питах коя от тях ще бъде майка на неизвестната красавица, която един ден ще бъде моя снаха и дъщеря... познаваш ли родителите на Мариша?

Наблизо Галина Петровна нападна Лео с ентузиазирани въпроси: „... Толкова се радвам, че имаш успех, винаги съм казвала, че си брилянтен млад човек, не би трябвало да имаш никакви проблеми. Роклята на Кира е великолепна, толкова съм щастлива, че се грижиш за моето момиче...“

Виктор седна на облегалката на креслото, в което се беше настанила червенокосата Рита Екслер. Наведе се близо до нея и протегна цигарата си към нейната в устните ѝ, за да ѝ даде огънче. Рита, която току-що се беше развела с третия си съпруг, присви очи под дългия червен бретон и тихо, доверително го посъветва нещо. Двамата небрежно се засмяха.

Мариша се приближи плахо до тях и взе с тромава кокетност ръката на Виктор. Той рязко се освободи и каза нервно:

— Мариша, трябва да обърнем внимание на гостите си, виж другарката Соня е сама, иди при нея.

Тя покорно се подчини. Рита я проследи с очи през цигарения дим, издърпа късата си пола и кръстоса дългите си, тънки бедра.

— Наистина не мога да ви поздравя за избора — заяви другарката Соня с нетърпящ възражение глас, — истинският пролетарий се свързва в живота с представители от своята класа.

— Другарко Соня, Виктор е член на партията! — с изумление възрази Мариша.

— Винаги съм твърдяла, че правилата за партийно членство не са достатъчно стриктни.

Мариша отчаяно се залута из тълпата от гости. Никой не я поглеждаше и тя нямаше какво да им каже. Видя, че Василий Иванович е сам до бюфета и подрежда бутилките и чашите. Приближи и му се усмихна нерешително. Той я изгледа с учудване и тя, изчервена, каза твърдо и бързо, като смесваше думите:

— Знам, че не ме харесвате, Василий Иванович, но... аз много, много го обичам.

Той се извърна към нея и отговори безизразно:

— Дете, това е много хубаво.

Семейството на Мариша, строго и сурово, неловко се беше настанило в един от тъмните ъгли на трапезарията. Бащата, прегърбен посивял мъж в работническа куртка и закърпен панталон, беше опрял големите си, напукани ръце на коленете и втренчено изучаваше

околните с остър, искрящ поглед. На състареното му лице, горчиво разрязано от устата, светеха тъмни, изненадващо млади очи. Съпругата му страхливо се криеше зад него, като сив силует от пясък, измит от безкрайни дъждове, бледа и безформена в роклята си от цветна басма. Малкият брат на Мариша, хилаво осемгодишно момче, се държеше за роклята на майка си и хвърляше ядосани и подозрителни погледи към Ася.

Виктор се присъедини към Павел Серов и трима мъже в кожени тужурки. Прегърна с две ръце Серов и единия от мъжете, секретар на партийната им организация. Облегна се на тях интимно, с доверие, черните му очи блеснаха. Другарката Соня, която пристъпваше към тях, го чу да шепне: „Да, аз се гордея със семейството на съпругата си и революционното им минало. Баща ѝ, както знаете, е бил в царското време на заточение в Сибир“.

— Другарят Дунаев е много хитър човек — отбеляза сухо Соня.

На Виктор и Павел Серов тези думи не се харесаха. Серов протестира:

— Виктор е един от най-добрите ни работници.

— Казах, че другаря Дунаев е много хитър — повтори тя и добави, — не се съмнявам в класовата му вяроност. Сигурна съм, че няма нищо общо с аристократичен джентълмен като гражданина Коваленски.

Павел Серов се втренчи във високата фигура на Лео, наведена над Рита Екслер и запита:

— Виктор, този човек се казва Лев Коваленски, нали?

— Да, така се казва. Той е близък приятел на една от братовчедките ми. Защо?

— Нищо, просто питам.

Лео видя, че Кира и Андрей са седнали един до друг при прозореца. Поклони се на Рита, която с отегчение сви рамене и се отправи към тях.

— Преча ли ви?

— Изобщо не пречиш — отговори Кира.

Той седна до нея, извади златната си табакера, отвори я и я протегна. Тя поклати глава, Лео поднесе табакерата към Андрей, който взе цигара. Лео се наведе през Кира, за да му даде огънче и рече:

— Като се има предвид, че социологията е любимата наука на партията ви, не мислите ли, че тази сватба е твърде интересна, другарю Таганов?

— Защо, гражданино Коваленски?

— Това е възможност да изследваме дълбоката непроменимост на човешката природа. Политическите бракове са от най-древните традиции на хората. Винаги е било целесъобразно да се бракосъчетаеш с представител на управляващата класа.

— Не забравяйте обществените класи, към които принадлежат въпросните лица.

— Глупости, те се обичат — обади се Кира.

— Любовта не е част от философията на партията на другаря Таганов, нали? — каза Лео.

— Това е въпрос, който в случая не ви интересува — заяви Андрей.

— Така ли? Точно това се опитвам да разбера.

— Този въпрос не противоречи ли на теорията ви?

— Не, мисля, че подкрепя теорията ми. Според мен членовете на партията ви често търсят обектите си на сексуално желание далеч над собствената си класа.

Лео погледна Андрей от упор, но посочи с цигарата си Мариша.

— Ако те правят това, считам, че понякога успяват — бавно отговори Андрей с очи, вперени в Кира, но посочи Виктор.

— Мариша е щастлива, защо негодуваш, Лео? — запита Кира.

— Негодувам срещу арогантното поведение на приятели... — започна той.

— Които прекрачват границите на приятелството — завърши Андрей.

— Андрей, нека да сме почтени към Мариша — каза Кира.

— Съжалявам — бързо продума той, — надявам се, че гражданинът Коваленски ме разбира правилно.

— Правилно ви разбирам.

Ирина подреди чашите и баща ѝ ги напълни. Тя ги поднесе на гостите с неясна, примирена, безразлична усмивка, без да казва нищо, което беше необичайно за нея.

Чашите скоро се изпразниха от нетърпеливите, жадни гости. Виктор се надигна и гласовете мигновено утигнаха в тържествено

мълчание:

— Скъпи приятели — поде той с топла увереност, ясно и високо, — нямам думи да опиша дълбоката си благодарност към всички вас в този велик за мен ден. Нека всички да пием за човек, близък до сърцето ми не само като роднина. Този човек е изключителен пример за нас, младите революционери, които започваме живота си в служба на пролетариата. Този човек посвети живота си на смелата борба срещу царската тирания и пожертва най-хубавите си години в студената пустош на Сибир в името на една велика цел — свободата на народа. Тъй като тази цел е най-висша за всички нас, много по-висша от стремежа ни за лично щастие, нека да вдигнем първия тост за един от първите борци за победата на работническо-селските съвети, за моя скъп тъст, Глеб Илич Лавров!

Ръцете се заудряха шумно, чашите се вдигнаха и зазвъняха, очите се обърнаха към ъгъла с изпитата, прегърбена фигура. Бащата на Мариша стана, без да бърза, с чаша в ръка. Лицето му беше мрачно, ръката му със сгърчени пръсти призова към тишина. Изрече твърдо, равно, решително:

— Слушайте, вие малки нахалници, четири години живях, затворен в Сибир и видях как хората стенат и гладуват, смачкани от ботуша на тогавашната власт. Но и сега хората стенат и гладуват, смазани от ботуш.

Само че ботушът сега е червен. Бях в Сибир, но не да се боря за днешната безумна, пияна от власт, кръвожадна червена банда, която души хората и ги лишава от свобода, както никога преди, дори и при царя! Пийте за каквото искате, докато съвестта ви напълно изчезне от празните ви глави, но не ме намесвайте, ако ще пиете за съветската власт!

В стаята настъпи мъртва тишина. Внезапно някой се изсмя шумно, пронизително, звънко. Това беше Андрей Таганов. Павел Серов скочи, прегърна Виктор и изкрещя, като размахваше чашата си:

— Другари, предатели има и в редиците на работническата класа! Да пием за тези, които не са предатели!

Гостите се разшумяха, дочу се звън от чаши, гласовете се издигнаха в нестроен хор, ръце заудряха раменете, всички започнаха да викат едновременно. Никой не погледна повече Лавров.

Единствен Василий Иванович пристъпи към него и го погледна право в очите. Протегна ръка и каза:

— Да прием за щастието на децата ни, въпреки че вие и аз не вярваме в това.

Двамата отпиха от чашите си. В другия край на стаята Виктор сграбчи китката на Мариша, повлече я настрани и с ярост промълви в ухото ѝ:

— Проклетата да си, защо не ми каза за него!

Тя примигна с очи, пълни със сълзи:

— Страхувах се мили, знаех, че няма да го одобриш... скъпи, не трябваше...

— Млъквай!

Последваха още много тостове. Виктор беше осигурил доста бутилки и с помощта на Серов бързо ги отвори. Пастите изчезнаха от подносите, масите се отрупаха с мръсни чинии, няколко чаши бяха счупени. Цигареният дим увисна в неподвижен син облак под тавана.

По-късно семейството на Мариша си отиде. Галина Петровна клюмаше сънливо с глава, Александър Дмитриевич тихо похъркваше, облегнат в стола. Ася беше заспала върху куфар в коридора. Лицето ѝ бе изцапано с шоколадова глазура. Ирина седеше в ъгъла на трапезарията и гледаше равнодушно пред себе си. Другарката Соня, прегънатата под розовата лампа, четеше вестник. Виктор и Павел Серов бяха център на внимание на гостите около бюфета, които се чукаха с чашите си и пееха приглушено революционни песни. Мариша безучастно обикаляше наоколо с лъскав от пудрата нос, бялата роза на рамото ѝ беше увехнала и изцапана в кафяво.

Лидия се олюля край пианото, прегърна Мариша през кръста и съобщи с дрезгав, тъжен глас:

— Прекрасна е, прекрасна е.

— Какво е прекрасно?

— Любовта, романтиката, да, романтиката... любовта е толкова рядка днес в света, само малцината избрани я познават... без любов се лутаме из пустотата на битието. В света има толкова малко красота, не мислиш ли?

— Това е лошо.

— Тъжно е, ето това е — съгласи се Лидия, — ти си много щастливо момиче... но е тъжно... искаш ли да изсвирия за теб нещо

тъжно и прекрасно...

Тя натисна колебливо клавишите и поде цигански романс. Пръстите ѝ забързаха в резки, отсечени ноти, сетне скръбно и дълго се забавиха. Натисна погрешен клавиш и главата ѝ клюмна на пианото.

Андрей промълви в ухото на Кира:

— Да си вървим, ще те изпратя до вкъщи.

— Сега не мога, аз...

— Знам, нали дойде с него. Но не мисля, че той е в състояние да те изпрати.

Посочи с пръст Лео, който се беше прострял на фотьойла с глава на облегалката. Едната му ръка беше увита около кръста на Рита Екслер, с другата беше прегърнал хубаво русо момиче и ломотеше нещо в ухото ѝ. Момичето се заливаше в смях. Главата на Рита почиваше на рамото му, а ръката ѝ галеше разрешената му коса.

Кира безмълвно се изправи, остави Андрей и отиде при тях. Застана пред него и тихо каза:

— Лео, да си вървим.

Той сънливо махна с ръка:

— Махни се, остави ме на мира.

Зад нея се появи Андрей, който рече:

— Коваленски, внимавайте какво говорите.

Лео блъсна Рита, блондинката се изкикоти и се плъзна на пода. Намръщен, с пръст, насочен в Кира, той отговори:

— Не се приближавайте до нея. И ми е крайно неприятно да ѝ правите подаръци, разни часовници и така нататък.

— С какво право ви е крайно неприятно?

Лео стана несигурно, със застрашителна усмивка:

— С какво право? Ще ви кажа аз какво с какво право... ще ви...

Кира светкавично го прекъсна и като натъртваше на всяка дума, му заяви ясно, с очи в неговите:

— Лео, всички ни гледат. Какво точно искаш да кажеш?

— Нищо.

— Ако не бяхте пиян... — изговори Андрей.

— Ако не бях пиян, какво? Изглеждате трезвен, но не достатъчно, за да се правите на глупак заради жена, до която нямате право дори да се приближите.

— Слушайте, вие...

— Лео, по-добре замълчи — намеси се отново Кира — Андрей счита, че сега е моментът да ти каже нещо.

— Какво ще ми кажете, другарю? Нещо за ГПУ?

— Нямам какво да ви кажа.

— Тогава я оставете на мира.

— Не преди да се научите на уважение, което дължите...

— Вие я защитавате от мен?

Лео избухна в смях, по-оскърбителен дори от усмивката му, побиден дори от плесница в лицето.

— Кира, да вървим, ще те изпратя до вас.

— Добре — каза тя.

— Никъде няма да я изпращате — изрева Лео — вие сте...

— Да, така е! — прекъсна го Ирина и внезапно пристъпи между тях.

Лео я погледна с удивление. С неочаквана сила тя го завъртя и го блъсна към нишата на прозореца. После кимна на Андрей да побърза. Той хвана Кира под ръка и я изведе. Тя го последва послушно, без да изрече дума.

— Луд ли си? — изсъска Ирина в лицето на Лео — какво правиш? Крещиш на всички, че тя е твоя любовница?

Той вдигна рамене и се засмя равнодушно:

— Е, добре, който иска да я изпрати до тях. Греша, ако мисли, че я ревнувам.

Кира седна до Андрей в таксито с отметната глава и затворени очи.

— Кира, този човек не ти е приятел. Не излизай повече с него.

Тя не отговори. Когато минаваха край градината на двореца той попита:

— Ако не си уморена, искаш ли да спрем вкъщи?

— Не съм уморена, да спрем — чу се безразличния ѝ глас.

* * *

Когато се прибра у дома, Лео спеше проснат на леглото, напълно облечен. Събуди се и вдигна безпомощно глава към нея:

— Кира, къде беше?

— Пътувах... с таксито.

— Помислих, че ще ме напуснеш, завинаги. Какво наговорих тази вечер?

— Нищо — прошепна тя и коленичи до него.

— Трябваше да ме напуснеш... така е по-добре... но ти не си отиде, нали няма да си идеш?

— Не, ще остана при теб. Лео, искам да прекратиш този бизнес.

— Не мога, късно е вече. Но и да ме хванат, ти ще бъдеш с мен, нали? Кира... обичам те, обичам те.

— Да, ще остана с теб.

И тя притисна бялото му мраморно лице в черното кадифе на роклята си.

VI

— Другари! Съюзът на съветските социалистически републики е заобиколен от враждебен кръг от врагове, които наблюдават и заговорничат, за да провалят страната ни. Но нито един външен враг и коварен заговор на световните империалисти не е по-опасен за нас от вътрешния враг на раздора в собствените ни редици.

Високите прозорци, разделени на малки, квадратни карета са затворени пред сивото есенно небе. Колоните от блед златен мрамор се издигат сред неясните сводове. Пет портрета на Ленин, строги като икони, гледат към неподвижното множество от кожени тужурки и червени забрадки. В дъното на залата има подиум, висок и тънък като факла. Над подиума като пламък на факла към тавана се издига знаме от алено кадифе със златни букви: „Всесъюзната комунистическа партия е водач на света в борбата за свобода!“ Залата в миналото е била дворец, но сега прилича на храм. Хората в нея са армия от сурови воители, безмълвни, напрегнати, изпълняващи заповеди. Сега те участват в партийно събрание.

Ораторът с черна брадичка и пенсне, блещукащо в здрача, застанал до подиума и размахва дългите си ръце с много малки длани. Пред него залата е замряла, с изключение на дъждовни капки, които се стичат бавно по прозорците.

— Другари! Тежка, нова опасност расте в редиците ни през последната година. Наричам я опасността на прекаления идеализъм. Всички знаем за обвиненията на заблудените жертви — те ридаят, че комунизмът се е провалил и ние сме изменили на принципите си. Те твърдят, че поради въвеждането на НЕП, нашата нова икономическа политика, комунистическата партия е отстъпила пред ново явление — частното печалбарство, което сега владее страната. Според противниците ни ние държим властта само заради самата власт, защото сме забравили идеалите си. Ето как хленчат слабите и страхливите, които не могат да се изправят пред практическата действителност. Вярно е, че бяхме принудени да изоставим военния комунизъм, който ни докара до ръба на всеобщия глад. Вярно е, че

трябваше да направим отстъпки на частните търговци. Но какво от това? Отстъплението не е поражение, временният компромис не е загуба. Ние бяхме предадени от безгръбначните, слаби, безволеви социалисти от чужбина, които продадоха работническата класа на буржоазията. Световната революция, която трябваше да разпространи комунизма из планетата, беше забавена, затова и ние засега трябваше да направим компромис. Наложихме се да се откажем от чистия комунизъм, да слезем на земята и да се заемем с прозаичното икономическо възстановяване. Някои считат, че това е бавен, сив, скучен процес, но истинските комунисти познават грандиозната същност на нашия нов икономически фронт. Истинските комунисти познават революционната цена на купоните ни, примусите, опашките пред кооперативните магазини. Нашият велик ръководител, другарят Ленин, с обичайната си прозорливост преди няколко години ни предупреди за опасността от препадения идеализъм, тази опасна измама, която замъгли мнозина от най-големите ни умове. Тази измама отне един от първите ни водачи — Лев Троцки.

Заслугите му към пролетариата не могат да измият предателските му твърдения, че сме изменили на комунизма. Последователите му бяха изхвърлени от нашите редици. Именно поради това партийните чистки станаха необходими. Точно заради тази измама чистките в партията ще продължат. Ние трябва да следваме с абсолютна дисциплина програмата на нашата партия и да не обръщаме внимание на маловажните аргументи и лични мнения на малцината, които все още безсъвестно се изживяват като буржоазни индивидуалисти. Нямаме нужда от егоистите, които поставят на първо място старомодната си гордост от чистотата на собствените си убеждения. Имаме нужда от другарите, които не се страхуват от малките компромиси. Не ни трябва упоритите, лишени от гъвкавост, железни комунисти. Новите комунисти са от каучук! Идеализмът, другари, е полезен, но в подходящо количество. Твърде много идеализъм е като твърде много добро старо вино — лесно можеш да си загубиш главата. Това е предупреждение за тайните троцкисти, които все още се укриват в партията — никакви предишни ваши заслуги няма да ви спасят от секирата на бъдещите чистки. Вие сте предатели и ще бъдете изхвърлени, без значение какви сте били в миналото!

Последваха бурни ръкопляскалия. Неподвижните черни редове от тужурки се разчупиха, мъжете станаха от столовете, събранието приключи. Събраха се на групи, дочу се смях, заговориха тихо и развълнувано, като заглушаваха думите си с ръце и сочеха крадешком към няколко самотни силуета. Зад големите, разделени на квадрати прозорци сивото небе се превърна в тъмносиня стомана.

— Поздравления, приятелю! — удари някой по рамото Павел Серов. — Разбрах, че си бил избран за заместник-председател на ленинската организация на профсъюза на железниците.

— Да, така е — скромно потвърди Серов.

— Желая ти успех, Павлуша. Ти си пример за всички нас, чистките няма да те засегнат.

— Винаги съм поставял верността към партията над всичко.

— Приятелю, има две седмици до средата на месеца и аз... имам нужда от малко пари, затова се питах дали би могъл да...

— Разбира се, с удоволствие — извади портфейла си Серов.

— Ти никога не би отказал на приятел, Павлуша и по всяко време имаш достатъчно...

— Използвам пестеливо заплатата си — съдържано каза той.

Другарката Соня си проправяше път с късите си лакти и остри фрази през няколко души, които упорито я преследваха: „Съжалявам, другарю, но това е невъзможно... другарко, обадете се на секретарката ми в женотдела, с радост ще ви приема... другарю, може би ще последвате съвета ми... нямам нищо против да дойда на събранието ви, но за съжаление тогава имам лекция в рабфака...“

Виктор Дунаев дръпна брадатия оратор настрана и заговори убедително, нетърпеливо в ухото му:

— Другарю, преди две седмици ми дадоха дипломата в Института... вие разбирате, че сегашната ми длъжност вече не задоволява дипломиран инженер като мен...

— Другарю Дунаев, знам каква длъжност искате, лично аз не познавам по-подходящ кандидат от вас и ще направя, каквото мога за съпруга на моята приятелка Мариша Лаврова. Но... — той се огледа подозрително над пенснето си, пристъпи към Виктор и продължи потихо — между нас казано, имате голям проблем. Вие разбирате огромното значение на водноелектрическото строителство, всяка длъжност, свързана с това се проверява особено внимателно — гласът

му премина в шепот. — Партийната ви дейност е съвършена, но както знаете, винаги има съмнения, ще бъда откровен, относно произхода ви, баща ви, семейството ви... но не губете надежда, каквото мога ще направя за вас.

Андрей Таганов остана сам сред празните редове. Закопча, без да бърза, тужурката си с очи в огненото знаме над подиума. На върха на стълбите пред него се появи другарката Соня.

— Другарю Таганов, какво мислите за речта на колегата — запита тя високо, привличайки вниманието на околните.

— Речта беше обстойна — спокойно отвърна Андрей и всяка гласна в думите му натежа като олово.

— Съгласен ли сте с оратора?

— Предпочитам да не обсъждам това.

— Не е необходимо — усмихна се любезно тя, — аз знам, ние знаем какво мислите. Но бих искала да отговорите на този въпрос — защо считате, че имате право на мнението си, което противоречи на мнозинството от колектива? Или мнението на мнозинството е без значение за вас? Да не би другарят Таганов да е станал индивидуалист?

— Съжалявам, но сега бързам.

— Добре, нямам какво друго да ви кажа. Само един приятелски съвет — не забравяйте думите на оратора какво очаква всеки, който се мисли за по-умен от партията.

Андрей бавно слезе по стъпалата. Долу сред падащия здрач далечен мраморен под заблестя в синьо. Уличната лампа отвъд високите прозорци светеше в синкави квадрати върху стълбището, а дъждовните капки лениво се стичаха по стената. Той пристъпи напред, строен, уверен, решителен, като римски легионер или кръстоносец, но облечен в кожено палто.

Тъмната му висока сянка замислено се плъзна сред сините квадрати от светлина и дъжд.

* * *

Виктор се прибра вкъщи, захвърли палтото си на стола в хола, ритна галошите в един ъгъл. Галошите събориха поставката за чадъри,

която издрънча на пода, но той не се наведе, за да я изправи.

В трапезарията Мариша с глава, приведена настрани, седеше пред отворените учебници и пишеше усърдно, като хапеше молива. Василий Иванович бе зает с резбоване на дървена кутия до прозореца. Ася, разположена на паркета, разбъркваше стърготини, обелки от картофи и шлюпки от семки в счупена чиния.

— Готова ли е вечерята? — рязко попита Виктор.

Мариша изтича към него, прегърна го и виновно каза:

— Не още, скъпи. Ирина има работа, а аз пиша тема за утре...

Той отхвърли нервно ръцете ѝ и излезе, като удари с трясък вратата. Запъти се по тъмния коридор към стаята на Ирина, отвори със замах вратата, без да чука. Там беше Ирина в ръцете на Саша, с устни в неговите. Откъсна се от него и извика с възмущение:

— Виктор!

Той се завъртя и, без да каже дума, затръшна вратата след себе си. В трапезарията изрева на Мариша:

— Защо не си оправила леглото в спалнята ни? Прилича на кочина, какво правиш по цял ден?

— Но, скъпи... бях в рабфака — заекна тя, — после на събрание в библиотеката „Ленин“, в редакцията на стенвестника, сега трябва да пиша доклад за електрификацията за утре, не знам нищо, затова се зачетох...

— Веднага да стотвиш нещо на примуса, искам да вечерям, когато се върна вкъщи.

— Да, скъпи.

Тя бързо събра учебниците, нервно ги притисна до гърдите си, изпусна два тома до вратата, тронаво се наведе да ги вземе и излезе.

— Татко, защо не си намериш работа?

Василий Иванович вдигна глава и погледна сина си:

— Какво се е случило?

— Нищо, абсолютно нищо. Но е много глупаво да си безработен буржоа и винаги да те подозират заради това.

— Не сме обсъждали политическите си убеждения от дълго време, но искам да знаеш, че докато съм жив, няма да работя за съветската власт.

— Но татко, ти със сигурност не се надяваш на...

— Надявам се да не се налага повече да обсъждам това с някой комунист. Ако обаче ти тежат разходите...

— Не, татко, не е там въпросът.

В това време Саша прекоси хола на път за изхода. Сбогува се с Василий Иванович, потупа Ася по главата и излезе, без да гледа и да говори с Виктор.

— Ирина, трябва да говоря с теб — обади се брат й.

— Да?

— Искам да говорим насаме.

— Нямам какво да крия от баща ни.

— Добре. Става дума за този човек — Виктор посочи към вратата, през която преди минута бе излязъл Саша.

— Е?

— Знаеш ли какво е вътрешното положение?

— Не знам. Какво положение?

— Знаеш ли с какъв човек имаш връзка?

— Имаме нещо повече от връзка — сгодени сме.

Виктор подскочи, отвори и затвори устата си, сетне изрече с усилие, като се опитваше да се овладее:

— Ирина, това е абсолютно невъзможно.

Тя застана пред него със заплашителни, презрителни, твърди очи:

— Така ли? И защо?

Той се наведе към нея, устата му се изкриви и изсъска:

— Слушай, не се опитвай да отричаш — знам кой е твоя Саша Чернов. Затънал е до гуша в контрареволуционна дейност. Това не е моя работа, затова си държа устата затворена. Но скоро партията ще разбере и ти знаеш какво се случва с умници като него. Да не мислиш, че спокойно ще стоя със скръстени ръце, а сестра ми ще се омъжва за контрареволуционер? Представяш ли си как това ще се отрази на партийното ми положение?

— Как това ще се отрази на теб или на партийното ти положение — изговори отчетливо Ирина — ме интересува по-малко от отпадъците на котката по задното стълбище.

— Ирина, какво говориш! — възкликна Василий Иванович.

— Ти си виновен! — с рев се нахвърли върху него Виктор, — омръзна ми да мъкна това семейство като воденичен камък на шията

си! Вървете всички по дяволите, щом сте толкова благородни, но аз нямам никакво намерение да пропадна заедно с вас!

— Виктор, ние нищо не можем да направим — тихо продължи бащата. — Ирина го обича, тя има право на щастие. Бог ми е свидетел, че през последните години сестра ти не беше щастлива.

— Ако толкова те е страх за партийното ти положение, ще се махна от тук. Изкарвам достатъчно, за да се издържам и сама да гладувам с това, което партийната ти организация счита за заплата. Отдавна щях да си ида, ако не бяха татко и Ася!

— Ирина, моля те, не прави това! — изстена Василий Иванович.

— С други думи няма да се откажеш от този млад глупак? — зададе въпрос Виктор.

— Да, и повече няма да обсъждам това с теб.

— Много добре, предупредих те.

— Виктор, ти няма да навредиш на Саша, нали? — извика баща им.

— Не се безпокой — отсече Ирина, — нищо няма да му стори, за да не рискува партийното си положение.

Кира срещна Вава Миловская на улицата, но не я позна. Вава пристъпи плахо и каза:

— Как си, Кира?

Тя носеше стара филцова шапка с изкривен ръб, префасонирана от бомбето на баща ѝ. Шапката изглеждаше смачкана, сякаш не бе гладена от много дни. Черна къдрица висеше небрежно над дясната ѝ буза, устата ѝ беше неравно намазана с бледочервеникаво червило, малкият нос лъщеше от пудра, а състарените ѝ очи бяха празни, подути, безразлични.

— Здравей Вава, отдавна не съм те виждала. Как си?

— Кира, аз се омъжих.

— Така ли? Поздравления. Кога?

— Благодаря. Преди две седмици — тя извърна поглед към улицата и измънка, — не направихме голяма сватба, затова никого не поканихме, освен семействата. Оженихме се в църква и Коля не искаше да научат в предприятието, където работи.

— Коля?

— Да, Коля Смяткин, може би не си спомняш за него, той беше на събирането у нас. Сега съм гражданката Смяткина... Коля работи в Компанията за производство на тютюневи изделия, работата му не е много добре платена, но очаква повишение. Той е добро момче и... много ме обича. Защо да не се омъжа за него?

— Нищо подобно не казах, Вава.

— За какво да чакам? Човек днес нищо не може да направи, ако не е... Кира, знаеш ли какво ми харесва — ти си първата, която не ми пожела щастие!

— Но аз ти желая щастие.

— Е, аз съм щастлива! — тя вдигна глава предизвикателно. — Аз съм изключително щастлива!

Ръката на Вава в замърсена ръкавица се задържа върху ръката ѝ и тя се поколеба, като че ли се страхуваше от нея. После пръстите ѝ се вкопчиха в Кира, сякаш не искаше да я пусне и отчаяно се опитва да скрие нещо. Тогава прошепна, без да я гледа:

— Кира, мислиш ли, че той е щастлив?

— Виктор не се интересува от щастие.

— Не бих имала нищо против, ако тя беше хубава, но я видях... както и да е, това изобщо не ме засяга, ни най-малко. Кира, елате ни на гости с Лео, когато намерим подходящо жилище. Пренесох се при Коля, защото баща ми е против брака ни. Стаята на Коля е била някога килер в един голям апартамент и е много малка, но когато намерим добро жилище, ще ти се обадя. Сега трябва да тичам, довиждане, Кира.

— Довиждане, Вава.

— Как ще почакате, гражданко? Ние нямаме приемна, аз съм единствената съседка на гражданина Серов, и моята квартира...

— Ще чакам в стаята му.

— Но, гражданко...

Другарката Соня решително закрачи по коридора, следвана от възрастната съседка, която клатеше разстроено глава, вгледана в бързите ѝ нозе в плоски, мъжки обувки.

Павел Серов скочи и разпери ръце от изненада, когато Соня влезе в стаята:

— Соня, добре дошла, скъпа — засмя се той прекалено високо, — не мога да повярвам! Съжалявам, много съм зает и бях наредил да не ме безпокоят, ако знаех...

— Няма значение — заяви тя, остави тежкото си куфарче на масата, разкопча палтото и разви дебелия мъжки шал от шията си. После погледна часовника си:

— Имам на разположение половин час. Отивам в партийната организация, днес ще открием ленински кът. Трябва обаче да говоря с теб за нещо важно.

Серов и предложи да седне, навлече сакото си, намести връзката пред огледалото, приглади косата си и се усмихна любезно.

— Павел, ще имаме бебе.

Ръката му падна в скута, устата му се отвори:

— А...?

— Бебе — повтори твърдо тя.

— Какво?

— Знам от три месеца.

— Защо не ми каза досега?

— Не бях сигурна.

— По дяволите, трябва да го...

Вече е много късно.

— Но защо, дявол да го вземе, да не го...

— Казах ти, че е късно.

Серов се свлече в стола пред нея и се втренчи в невъзмутимите ѝ спокойни очи. Сетне изхриптя:

— Сигурна ли си, че е мое?

— Павел, обиждаш ме — отвърна тя, без да повишава глас.

Той рязко стана, отиде до вратата, върна се, седна, надигна се отново:

— Сега какво ще правим?

— Ще се оженим.

Той приближи лицето си до нейното, затвори юмрука си на масата и тежко изсумтя:

— Ти си луда.

Тя го погледна мълчаливо, с очакване.

— Казвам ти, че си луда. Нямам такива намерения.

— Но трябва да го направиш.

— Трябва да го направя? Веднага се махай оттук, ти...

— Павел, не казвай нещо, за което после ще съжаляваш — меко отбеляза тя.

— Слушай, какво значи това, ние не живеем в буржоазна страна. Тук няма измамни девиси, а и ти не беше девица... ако искаш иди в съда да търсиш подкрепа, дявол да те вземе, но тук няма закон, който да ме задължи да се ожена за теб. Да се ожена! Да не мислиш, че сме в Англия или някъде другаде на Запад!

— Павел, седни — рече тя и оправи копчето на ръкава си — не ме разбирай погрешно. Отношението ми към този случай изобщо не е старомодно. Не се интересувам от морала, от обществено порицание или подобни глупости. Това е обаче наш дълг.

— Какво?

— Това е наш дълг. Дълг към бъдещия гражданин на нашата република.

Серов се изсмя шумно, сякаш си издуха носа:

— О, стига, не си на събрание на партийната организация!

— Искаш да кажеш, че нашите принципи не са част от личния ти живот?

Той отново скочи:

— Сега ти ме разбираш погрешно. Естествено, че винаги съм бил верен на принципите ни, това, което каза, е истина и аз несъмнено споделям убежденията ти, но какво значение има всичко това за бъдещия гражданин?

— Бъдещето на нашата държава е в бъдещите поколения. Отглеждането на нашата младеж е от жизнено значение. Нашето дете ще има привилегията да бъде в семейство на комунисти, които ще направляват живота му.

— Соня, нима не знаеш каква е действителността. Има дневни детски градини, колективно възпитание в едно голямо семейство, децата се възпитават в колективен дух отрано и...

— Държавните детски градини ще бъдат част от големите постижения на бъдещето. Вярно е, че сега те са несъвършени. Но нашето дете ще бъде отгледано като идеален гражданин на великата ни страна. Нашето дете...

— Нашето дете, нашето дете, откъде да знам...

— Да не би да намекваш, че...

— Не, не, нищо такова не казвам, но... Соня... та аз бях пиян. Ти трябваше да вземеш мерки...

— Съжаляваш ли, Павел?

— Разбира се, че не, ти знаеш, че те обичам, Соня... слушай, честно, сега просто не мога да се оженя. Много бих искал да се свържа с теб, но сега съм в началото на кариерата си. Започнах толкова добре и моят партиен дълг е да се обучавам и усъвършенствам, да се издигам...

— Аз мога да ти помогна да се издигнеш, или... — рече тя с очи в неговите. Не трябваше да довършва изречението: той разбра.

— Но Соня... — изплака безпомощно Серов.

— И на мен ми е неприятно, както на теб, за мен беше болезнена изненада. Но аз съм подготвена да изпълня дълга си.

Той тежко се отпусна на стола и каза глухо, без да вдига глава:

— Дай ми два дни, за да го обмисля, да свикна с положението...

— Разбира се — отговори тя и стана, — обмисли положението. Времето ми изтече, трябва да бързам. Довиждане.

— Довиждане — избъбри той, като избягваше погледа й.

Същата вечер Павел Серов се напи. На следващия ден отиде в профсъюзния дом на железничарите. Председателят на профсъюзите му каза:

— Поздравления, другарю Серов, чух, че ще се жените за другарката Соня. Това е възможно най-добрият избор.

В партийната организация партийният секретар обяви:

— Павлуша, далеч ще стигнеш в живота. С тази съпруга...

В клуба по марксизъм внушителен служител, когото не познаваше, се усмихна и го удари по рамото:

— Обаждайте ми се, когато искате, другарю Серов. Винаги съм на разположение на вас и на бъдещата ви съпруга.

По-късно същият ден Павел Серов потърси Антонина Павловна, наруга Морозов и поиска и получи в аванс по-голям дял, отколкото му се полагаше. С парите купи напитки за момиче, с което се запозна на улицата.

След три дни Павел Серов и другарката Соня сключиха граждански брак и се разписаха в голям регистър в местния съвет пред

чиновник в стая без мебели. Другарката Соня поиска да запази моминското си име.

Веднага след като се ожениха, Соня се премести в квартирата на Павел, която беше по-голяма от нейната. Тя му съобщи:

— Мили, да не забравим — трябва да помислим за добро революционно име за нашето дете.

* * *

На входа на Андрей Таганов се почука. Почукването беше силно, последва тъп удар, сякаш от юмрук върху вратата.

Андрей бе седнал на пода и учеше с лампа до него. Наоколо бяха разпръснати големи бели листове с чертежи. Вдигна глава и запита нервно:

— Кой е?

— Аз съм, Степан Тимошенко, отвори — долетя плътен глас.

Андрей бързо стана и широко отвори вратата. Степан Тимошенко, служил в Балтийската флота и крайбрежната охрана на ГПУ, беше на площадката, облегат на стената, като леко се олюляваше. Носеше моряшка шапка без звезда и име на кораба. Облечен бе в цивилни дрехи — късо яке с оръфана заешка яка, износено и разпънато на лактите от огромните му ръце. В разкопчаната в студа кожена яка се виждаше загорелият му врат с издути жили. Той се ухили, белите му зъби и тъмни очи блеснаха на светлината.

— Добър вечер, Андрей. Може ли да се намъкна при теб?

— Влизай. Радвам се да те видя. Мислех, че си забравил старите приятели.

— Не съм ги забравил — пристъпи тежко госта, затвори вратата и леко залитна — но някои от старите приятели с голяма радост ме забравиха. Нямам предвид теб.

— Седни и свали палтото си. Студено ли ти е?

— На мен? Никога не ми е студено и по-добре, защото като че ли само това ми остана. Да, ще махна палтото и ще седна. Сигурен съм, че искаш да седна, защото виждаш, че съм пиан.

— Не, но...

— Да, пиан съм, не много, но ти нямаш нищо против, нали?

— Степан, къде беше, не съм те виждал от месеци?

— Вероятно знаеш, че ме изгониха от ГПУ.

Андрей кимна и погледна към чертежите.

— Да, изгониха ме — протегна той удобно краката си, — защото на мен не може да се разчита, непредсказуем съм, не съм достатъчно верен революционер, аз, Степан Тимошенко от червената Балтийска флота.

— Съжалявам.

— Млъквай! Не искам да ме съжаляваш, защото случаят е смешен, точно така, много е забавен — Степан погледна купидоните на корнизата, — и твоята квартира е смешна, само е за комунист.

— За мен е без значение, мога да се преместя, но квартири днес се намират трудно.

— Разбира се — внезапно се засмя той високо и безсмислено, — трудно е за Андрей Таганов, но не и за другарчето Павел Серов например. Не е трудно за всеки негодник, който използва партийната си книжка като касапски нож. Не е трудно да изхвърлиш някой нещастник навън, на леда на Нева.

— Степан, това са глупости. Искаш ли нещо да... гладен ли си?

— Не, не съм гладен! Какво искаш да кажеш, човече? Че гладувам?

— Съвсем не...

— Все още имам достатъчно за ядене и пиене, особено за пиене. Тук съм, защото мисля, че скоро Андрюша ще има голяма нужда някой да се грижи за него.

— За какво говориш?

— За нищо приятелю, само си говоря, забранено ли е? И ти ли си като другите? Искат от всички да говорят, заповядват им да говорят, да говорят, без право да казват нищо!

— Ето, вземи тази възглавница, сложи я под главата си и се успокой. Очевидно не се чувстваш добре.

— Кой, аз ли? — Тимошенко сграбчи възглавницата и я захвърли към стената — никога не съм бил по-добре, чувствам се прекрасно, свободен, приключил с всичко, без грижи и тревоги.

— Степан, идвай тук по-често, ние бяхме близки, можем и сега да си помагаме.

Тимошенко се наведе напред, вгледа се в Андрей и се усмихна тъжно:

— Не мога да ти помогна, момче. Мога да ти помогна само ако ме хванеш за врата, да ме изриташ навън с всичко, което нося със себе си, да се поклониш много ниско и да оближеш някой голям ботуш. Знам обаче, че няма да го направиш и точно заради това те мразя, Андрей. Заради това искам да си ми син, какъвто никога няма да имам. Синовете ми са разпръснати навсякъде из вертепите на СССР.

Той погледна белите чертежи на пода и подритна един учебник:

— С какво се занимаваш?

— Подготвям се за изпити. Нямам много време за учене, много съм зает в ГПУ.

— Учиш, а? Колко години ти остават в Института?

— Три.

— Аха, мислиш, че ще ти трябва?

— Какво?

— Учението.

— Защо не?

— Казах ли ти, че ме изгониха от ГПУ? А да, казах ти. Все още не са ме изгонили от партията, но ще го направят в следващата чистка.

— Недей да мислиш за това, още не се е случило...

— Знам какво говоря и ти го знаеш. А знаеш ли кой е следващият?

— Не.

— Ти си следващият.

Андрей стана, скръсти ръце с очи в Тимошенко и каза тихо:

— Може би.

— Приятелю, имаш ли нещо за пиене?

— Не, ти и без това пиеш много.

— Така ли? — изкикоти се другият, главата му се поклати механично и огромната ѝ сянка се разлиля като махало на стената. — Мислиш, че пия много и без причина? Добре, ще ти разкажа.

Той се изправи и се надвеси над Андрей, сянката му удари гълъбите на тавана:

— Ще ти обясня причините и тогава ми кажи, че пия много, кутренце такова!

Тимошенко дръпна пуловера си, твърде тесен в ръцете му, почеса се по рамото и внезапно изрева:

— Едно време вдигнахме революция, защото ни беше омръзнало от глад, пот и въшки. Рязахме гърла, чупехме кости и черепи и проливахме кръв — наша и тяхна, за да измием пътя към свободата. Но виж сега, другарю Таганов, огледай се, ти си член на партията от 1915 г.! Къде живеят мъжете, нашите братя? Какво ядат те? Виждал ли си жена да пада на улицата и да повръща кръв на паважа, защото умира от глад? Аз съм виждал. Виждал ли си лимузините, движещи се с бясна скорост през нощта? Кой са пътниците в тях? В партията има един приятен, умен млад другар, с брилянтно бъдеще, на име Павел Серов. Виждал ли си как си отваря портфейла, за да плати шампанското на някоя курва? Питаш ли се откъде има толкова пари? Ходил ли си в европейския ресторант на покрива? Ако ходеше често, щеше да видиш уважаемия гражданин Морозов да се мръщи на черен хайвер.

Кой е той? Невзрачен заместник-директор на Компанията за храни. Държавната компания за производство на хранителни продукти на СССР! И това сме ние, водачите на световния пролетариат, които ще донесем свобода на страдащото човечество! Виж партията ни, партийците с още неизсъхнало мастило на членските книжки. Виж как жънат плодовете на земята, която напоихме с кръвта си. Но ние не сме достатъчно червени за тях, не сме истински революционери! Изритаха ни, заклеиха ни като предатели, троцкисти. Изгониха ни, задето не изгубихме очите и съвестта си, когато царят изгуби трона поради това, че бе изгубил очите и съвестта си. Изхвърлиха ни, защото им крещяхме, че изгубиха битката, задушиха революцията, продадоха хората и сега не остана нищо, освен гола, жестока власт. Те не ни искат, теб и мен. Никъде в света няма място за мъже като теб, Андрей. Ти не го съзнаваш и това ме радва. Но не искам да съм до теб, когато го осъзнаеш!

Андрей го слушаше безмълвен със скръстени ръце. Тимошенко взе якето си и бързо го навлече, като се олюляваше.

— Къде отиваш?

— Никъде, не искам да остана повече тук.

— Степан, аз също виждам всичко това. Но с крясъци или пиянство до смърт няма да направим нищо. Все още можем да се

борим.

— Отлично, бори се. Това не е моя работа, аз ще пия.

Тимошенко закопча якето си и накриви беззвездната шапка над ухото си.

— Степан, какво ще правиш?

— Сега?

— Не, в следващите години.

— Следващите години? — изсмя се той с отметната глава и орфаната заешка яка се разтърси на огромните му рамене. — Това е много умно — следващите години. Сигурен ли си, че ще има такива?

Наклони се към Андрей, намигна лукаво, тайнствено:

— Другарю Таганов, не смяташ ли, че прекалено много от партийните ни другари умират от преумора? Четеш във вестниците за поредната славна жертва, паднала на пътя на революцията, за живота, изгорял в изпълнение на великия дълг... сигурно знаеш за другарите ни, умиращи в изпълнение на великия дълг. Самоубийства, ето за какво става дума. Самоубийства. Вестниците обаче никога не съобщават за това. Страшно много хора се самоубиват днес и защо ли не съм изненадан?

— Степан, ти нали не мислиш за... — Андрей взе голямата му, лепкава ръка в студените си, силни ръце.

— Не мисля нищо подобно. Искам само да пия. Но ако стигна дотам, обещавам да дойда, за да се сбогуваме.

При вратата Андрей отново го спря:

— Степан, защо не останеш тук за известно време?

Степан Тимошенко махна величествено с ръка, сякаш обличаше мантия, поклати глава и се олюля в дългото, мраморно стълбище:

— Не мога да остана при теб, не искам да те гледам, защото... съм като стар боен кораб, готов за претопяване, с изтърбушени, ръждиви вътрешности. Това е без значение, бих дал всички мои вътрешности, за да помогна на единствения истински човек на света, и това си ти, Андрей. Но и това няма значение. Важното е, че не мога да те спася, дори и да ти дам всичко, което имам.

VII

Кира е застанала пред строежа от неравни стени и червени тухли, прорязани с мрежа от бели циментови нишки. Сградата се издига към сивото небе, което постепенно потъмнява в ранната привечер. Високо в облаците работниците са паднали на колене върху стените, а железните чукове в ръцете им звънтят еднообразно над улицата. Двигателите реват дрезгаво, пара свисти някъде в гъстата гора от дъски, греди и скелета, омазани с вар. Тя стои с разширени очи и усмивка пълзи по устните ѝ.

Млад мъж със загоряло лице и лула в устата ловко пристъпва по тесните, опасни дъски на скелето. Ръцете му се движат бързо, точно, неумолимо, като удари на парен чук. Тя не помни откога е вперила поглед нагоре, забравила е всичко, освен строежа. Тогава, неочаквано, действителността я връхлита с ослепителна, безмилостна яснота. Очите ѝ за миг са съзрели новия свят и тя е поразена защо тя не е там, в облаците, за да заповядва на работниците, както мъжа с лулата. Изумена е поради каква причина не се занимава с призванието на живота си, с единствената работа, която иска да върши. Видението е мигновено, толкова кратко, че тя го съзнава чак след като е изчезнало. И вижда познатият свят, разбира защо не е на скелето и единствената работа, която иска да върши, е недостъпна за нея. В съзнанието ѝ се оформят четири думи, надигащи се от гърдите ѝ, изпълващи пустотата: „... може би... някога... чужбина“.

Непозната ръка я докосна по рамото:

— Гражданко, какво правите тук?

До нея милиционер с висока шапка с червена звезда над ниското чело подозрително я гледаше. Той примигна и отвори меките си безформени устни, които приличаха на възглавници:

— Стоите тук от половин час. Какво искате?

— Нищо.

— Тогава се отдръпнете.

— Само исках да погледам.

— Не можете да гледате тук — произнесоха се безформени устни-възглавници.

Без да отговори, тя се извърна и отмина. В роклята, до кожата ѝ, беше защит малък джоб, който ставаше по-тежък с всяка изминала седмица. Там Кира събираше парите, които успяваше да спаси от безогледното пилеене на Лео. Тези пари бяха основа на бъдещето им и може би, някой ден — на живота им в чужбина.

Кира се връщаше от събрание на музейните екскурзоводи. На събранието, което се проведе в центъра по екскурзии, екскурзоводите положиха политически изпит. Човек с късо подстригана коса беше седнал зад голямо бюро. Пред него се бяха подредили треперещите екскурзоводи с побелели устни, които отговаряха на въпросите с нервни, неестествено бодри гласове. Тя изрецитира правилните звуци за значението на музейните екскурзии за политическата просвета и класовото съзнание на работническите маси. Отговори вярно на въпросите за последната стачка на текстилните работници във Великобритания и новия декрет на комисаря на народното образование във връзка с училищата за неграмотни в Туркестан. Но не успя да назове точния добив в тонове въглища на Донбаския минен басейн.

— Четете ли вестници, другарко? — мрачно запита изпитващият.

— Да, другарю.

— Предлагам да ги четете по-внимателно. На нас не ни трябва ограничени специалисти и старомодни учени, които не знаят нищо извън професията си. Съвременното ни образование има нужда от политически образовани хора, активно интересувани се от съветската действителност и подробно запознати с изграждането на държавата. Следващият!

Равнодушно си помисли, че може да я уволнят и тази мисъл не я разтревожи. Повече не беше в състояние да се безпокои. Не искаше да заприлича на другарката Нестерова, възрастна екскурзоводка, с тридесет години стаж като учителка преди това. Между работата в музея, училището, обществените организации и грижите за парализираната ѝ майка другарката Нестерова постоянно четеше вестници и се опитваше да наизусти всяка дума. Така се подготвяше за политическия изпит, тъй като трябваше да запази работата си на всяка цена. Но когато застана пред изпитващия, не успя да каже нито дума. Отвори безсмислено уста и падна на земята в истерични викове и

ридания. Извикаха медицинска сестра и я изведоха от залата. Името на другарката Нестерова беше задраскано от списъка на екскурзоводите.

Когато пристигна вкъщи, Кира забрави за изпита. Мислеше за Лео — как ли ще го завари тази вечер? Задаваше си този неспокоен въпрос винаги, когато се прибираще късно у дома. Сутрин той тръгваше за работа с радостна усмивка, пълен с енергия, но тя никога не знаеше какво да очаква от него в края на деня. Понякога четеше чуждестранна книга, без да обръща внимание на поздрава ѝ, отказваше да вечеря и студено описваше красивия свят в книгата, толкова далеч от техния. Понякога го заварваше пиян, олюляваше се в стаята и с горчив смях късаше банкноти пред нея в отговор на укорите ѝ, че прахосва парите им. Друг път говореше за изкуство с Антонина Павловна и постоянно се прозяваше, сякаш не чуваше собствените си думи. В редки случаи я посрещаше с усмивка, с млади и ясни очи, какъвто го помнеше някога, при първите им срещи. Притискаше пари в ръцете и шепнеше: „Скрий ги от мен... ще ни трябват за бягството ни в Европа... някой ден ще избягаме... само да не мисля за това дотогава... да не мислим...“

Тя се беше научила да не мисли за това: помнеше единствено, че той е при нея и че за нея няма живот без гласа му, движенията на ръцете му, очертанятията на тялото му. Знаеше, че трябва да го пази от нещо гигантско, безименно и незримо, погълнало безброй хора, което бавно се приближаваше към него. Тя щеше да го пази и нищо друго нямаше значение. Никога не мислеше за миналото, а за бъдещето... Никой до нея не мислеше за бъдещето.

Никога не мислеше и за Андрей, отхвърляше въпроса какво биха били дните, може би годините за тях двамата. Но съзнаваше, че бе стигнала много далеч и не може да го забрави, да се откаже от него. Разумът ѝ казваше, че не може да го напусне и беше достатъчно смела, за да не се опитва. Спестяваше му удар, който той не би могъл да понесе и така безмълвно му плащаше за всичко, което бе извършила. Неясно се досещаше, че един ден плащането ще спре. Денят, когато пътят за Лео и нея ще се открие. Тогава тя без колебание щеше да напусне Андрей, защото Лео има нужда от нея. Това би било спасение за Лео и нищо друго нямаше значение.

— Кира — дочу се весел глас от банята, когато тя влезе в стаята им.

Лео се появи с хавлия в ръка, гол до кръста, изтърси водата от лицето си, отметна разрошената коса от челото и се усмихна:

— Радвам се, че си тук. Мразя да се връщам сам вкъщи.

Като че ли току-що бе излязъл от извор в горещ летен ден и слънцето светеше в капките на гърба му. Раздвижи се с цялото си тяло, направено от жива, надменна, заповедническа воля. Воля и тяло, които никога нямаше да се огънат, защото бяха създадени да не знаят какво означава това.

Тя замръзна, боеше се да го докосне, за да не разруши един от редките мигове, когато той беше това, което можеше да бъде и за което бе роден.

Лео пристъпи към нея, сложи ръка на шията ѝ, дръпна я със сила към себе си, притисна устни до устните ѝ. Прегърна я с нежност, но и с презрение, господарски, гладно — той не беше любовник, а робовладелец. С ръце в него, тя започна да пие блестящите капки по тялото му и съзна причината за дните си, за всичко, което трябваше да изстрада и забрави в живота. Единствената причина, от която имаше нужда.

Ирина понякога посещаваше Кира в редките вечери, когато не беше заета в местната организация. Тя се смееше звънко, пръскаше навсякъде пепел от цигари из стаята, разказваше опасни политически вицове и рисуваше карикатури на общите им познати върху бялата покривка на масата. През вечерите, когато Лео беше зает в магазина, двете момичета седяха до камината и тогава Ирина не се смееше. В една такава вечер тя заговори тихо, вгледана в огъня:

— Кира, страхувам се, невинаги, но така се страхувам! Какво ще се случи с нас? Това ме плаши, не самият въпрос, а фактът, че не можеш никого да питаш. Ако есе пак зададеш този въпрос, виждаш в очите на хората същия страх, но не можеш да ги питаш и те не могат да отговорят. Всички искаме да забравим за бъдещето, да не мислим за повече от един ден напред, дори час... Знаеш ли какво се случва според мен? Те правят това нарочно.

Те искат ние да не мислим. Затова трябва да работим. И след като работим цял ден и после чакаме на няколко опашки, следват обществени задължения, после четене на вестници. Миналата седмица

едва не ме изгониха от организацията. Питаха ме за петролните кладенци до Баку, а аз нищо не знаех за това. Защо да знам, изобщо не ми трябва, за да рисувам грозните си плакати за отглеждане на просо. Защо да уча вестниците наизуст като стихотворения? Несъмнено имам нужда от керосин за примуса, но защо, за да сготвя просо, трябва да знам името на всеки миризлив работник във всеки миризлив петролен кладенец, откъдето идва керосина? Два часа на ден четене за изграждането на държавата равни ли са на петнадесет минути готвене на примуса? Знам, че нищо не мога да сторя, ако се опитам да направя нещо, става по-лошо. Например Саша... Кира, толкова ме е страх за него, той... няма защо да крия, ти знаеш с какво се занимава Саша. Участва в тайна организация, искат да свалят правителството, да освободят народа. Той казва, че това е негов дълг към хората. Но и двете знаем, че този прекрасен народ с радост ще ги предаде на ГПУ за половин килограм ленено олио. Саша и другарите му се срещат тайно, печатат позиви и ги разпространяват във фабриките. Не търсят помощ от чужбина, според тях ние самите трябва да; се борим за свободата си... какво мога да направя? Искам да го спра, но нямам право. Знам обаче, че ще го заловят. Помниш ли студентите, които изпратиха в Сибир миналата година? Стотици, хиляди студенти... Никога вече няма да чуем за тях. Саша е сирак, съвсем сам е в света, има единствено мен... Опитах се да го спра, но той не ме изслуша и е прав, а аз толкова го обичам. Обичам го, но той ще иде в Сибир. И за какво, Кира, за какво?

Саша Чернов зави зад ъгъла на улицата — бързаше за вкъщи. Беше тъмна октомврийска вечер и малката ръка, която сграбчи колана на палтото му, сякаш изникна от нищото. Той различи шал, увит около детска глава и две огромни, немигащи, втренчени очи.

— Гражданино Чернов — прощушна момичето с треперещ глас и тяло, притиснато, препречено в крака му, — не се прибирайте дома.

Саша разпозна дъщерята на съседите. Усмихна се, погали я по главата, но инстинктивно отстъпи настрани към сянката на стената:

— Какво се е случило, Катя?

— Мама каза — преглътна тя — да ви кажа да не ходите вкъщи... там има непознати хора, които разхвърляха навсякъде

книгите ви.

— Благодаря от мое име на майка си, дете — тихо рече Саша, вдигна яката на палтото си обърна се и бързо изчезна в мрака.

Секунда преди това бе видял черна лимузина пред вратата на квартирата си. Влезе в ресторант, за да се обади по телефона. В слушалката чу непознат груб мъжки глас. Затвори безшумно телефона: приятелят му беше арестуван. Същата вечер трябваше да се съберат, за да обсъдят дейността си сред работниците и закупуването на нова печатница. Усмихна се при мисълта за реакцията на агентите на ГПУ при огромния куп антисъветски позиви в стаята му. В следващия миг се намръщи — утре позивите трябваше да бъдат в безброй ръце из фабриките на Петроград. Скочи в трамвая на път за квартирата на един приятел. Но когато пристигна и там го очакваше черна лимузина. Отиде до гарата и оттам се обади по телефона на друг номер. Никой не отговори. Закрачи сред гъстата киша към позната квартира — прозорците бяха тъмни. До входа видя съпругата на портиера, която развълнувано говореше със съседа. Отмина, без да се приближи към къщата.

Опита се да стопли с дъх ръцете си, замръзнали и без ръкавици. Отправи се към още един познат адрес — прозорците, които търсеше бяха осветени. На перваза обаче имаше ваза с особена форма — предварително уговорен знак, че има опасност. Качи се отново в полупразния, ярко осветен трамвай. Мъж във военна униформа се качи на следващата спирка. Саша веднага слезе от трамвая. Облегна се на тъмния уличен фенер и изтри челото си. Челото му гореше с ледена пот, по-студена от топящия се сняг. Забърза по здрачната улица и видя мъж с бомбе, който небрежно крачеше от другата страна. Саша измина две пресечки, обърна се, измина още една, пак се обърна и внимателно погледна през рамо. Човекът с бомбето изучаваше витрина на аптека на три къщи разстояние. Саша закрачи по-бързо в сивия сняг, пърхащ над жълтите светлини и затворените врати. Улицата беше пуста. Не чуваше нищо, освен собствените си стъпки в хриптящата кал.

Но сред звуците на далечни, стържещи колела и приглушените, ръмжащи, извисяващи се удари в гърдите си, той дочу стъпки, тихи като дъх, които неотклонно го следваха.

Рязко спря и се обърна. Човекът с бомбето се бе навел, за да завърже връзките на обувките си. Саша вдигна очи — беше пред къща,

която познаваше добре. Взе решение за част от секундата. Озова се зад входната врата и притиснат до стената на черната площадка, без да се движи и диша, се взря в стъкления квадрат. Видя как пред него мина човека с бомбето, чу ясно стъпките му, които се отдалечиха, поколебаха се, замряха, върнаха се. Бомбето преплува отново през стъкления квадрат. Стъпките заскърцаха, по-шумни и близки, напред-назад и все по-близо. Саша се хвърли безмълвно по стълбите и задъхан почука на една от вратите. Ирина отвори и той притисна пръст до устните си:

— Виктор вкъщи ли е?

— Не — беззвучно отговори тя.

— Жена му?

— Спи.

— Мога ли да вляза, преследват ме.

Ирина го дръпна вътре и притвори внимателно, бавно, в продължение на безкрайна минута. Вратата се затвори, без да издаде звук.

Галина Петровна влезе с вързоп под ръка:

— Добър вечер, Кира... Господи, каква е тази миризма!

Кира стана и равнодушно остави книгата си на масата.

— Добър вечер, майко. Миризмата идва от съседите, Лаврови. Готвят кисело зеле.

— Така ли? Значи със зеле пълнеше този човек голямото буре... със сигурност никак не е любезен, не ме поздравява, а все пак сме нещо като роднини.

Зад вратата дървено бъркало стържеше в буре със зеле. Съпругата на Лавров припяваше монотонно: „Големи са греховете ни...“ Синът им цепеше дърва в ъгъла и кристалният полилей звънтеше и потрепваше с всеки удар. Лаврови се бяха преместили в стаята, освободена от дъщеря им.

За тях това бе чудесна промяна, защото дотогава живееха в таванска стая с още две семейства в работнически квартал.

— Тук ли е Лео? — запита Галина Петровна.

— Не, но скоро ще дойде.

— Отивам във вечерното училище и се отбих само за минута — тя се поколеба и с виновна усмивка продължи небрежно, — искам да ти покажа нещо, ако ти харесва... може би ще го купиш.

— Да го купя? — повтори с изумление Кира — но какво е това, майко?

Галина Петровна отвори вързопя. Вътре имаше старомодна рокля от бяла, богата дантела. Дългата рокля се повлече по пода и майка ѝ продължи да се усмихва несигурно и срамежливо.

— Но това е сватбената ти рокля? — ахна Кира.

— Ще ти обясня — изрече бързо Галина Петровна, — вчера получих заплатата си и се оказа, че са удържали прекалено много за членски внос в пролетарската организация за химическа защита, аз дори не знаех, че членувам... баща ти има нужда от нови обувки, общарят отказа да поправя старите, имах намерение да купя обувките този месец, но... роклята може да се преправи, материалът е добър, само веднъж съм я обличала и помислих, че, ако я харесваш за вечерна рокля, би искала да...

— Майко, знаеш много добре, че винаги, когато имаш нужда ще ти помогна... — остро каза Кира и с учудване чу как гласът ѝ трепна и се пречупи.

— Знам, знам, дете — прекъсна я майката и бръчките на лицето ѝ почервеняха — ти си прекрасна дъщеря, винаги ни помагаш, затова не мога повече да искам, но ако не харесваш роклята...

— Ще купя роклята, харесва ми — решително отвърна тя.

— Наистина не ми трябва, нямам нищо против да я продам — измърмори Галина Петровна.

— И без това възнамерявах да си купя вечерна рокля — излъга дъщерята.

Извади натъпканото, разпънато до пръсване от нови банкноти портмоне. Предната вечер Лео, който се беше прибрал късно, я целуна и като се олюляваше и смееше, напълни портмонето ѝ със смачкани банкноти: „Отивай да ги харчиш! Има още много, чакам малка сделка с другаря Серов. Брилянтен е този другар! Харчи ги, ти казвам.“

Тя изпразни портмонето в ръцете на майка си.

— Дете мое, това е много — възрази тя, — не ми трябва, а и роклята не е толкова скъпа.

— Разбира се, че е скъпа, дантелата е великолепа... майко, не спори с мен, много съм ти благодарна.

Галина Петровна бързо и някак страхливо натъпка парите в старата си чанта. Погледна Кира замислено, поклати тъжно глава и рече:

— Благодаря ти, скъпо мое момиче.

След като тя излезе, Кира пробва сватбената рокля. Тя беше дълга и стилна, като средновековни одежди. Стегнатите ръкави стигаха до дланите ѝ, тясната яка се издигаше високо до брадичката, роклята беше направена изцяло от дантела, без други декорации. Кира застана пред високото огледало с ръце до бедрата и извърнати нагоре длани, отметна глава и косата ѝ се разпиля по белите рамене. Тялото ѝ блесна, неочаквано извисено, тъничко и крехко в дългите, тържествени гънки от дантела, изящни и нежни като паяжина. Тя погледна непознатата пред нея, видение от преди много векове, очите ѝ се разшириха, потъмняха и се изпълниха с необясним страх. Свали роклята и я хвърли в гардероба.

Лео се прибра заедно с Антонина Павловна, която беше облечена в палто от моржови кожи, главата ѝ беше увита в тюрбан от лилава коприна. Тежкият ѝ френски парфюм се вряза в миризмата на кисело зеле от съседите.

— Къде е слугинята? — запита Лео.

— Отиде си. Чакахме те, но ти закъсна.

— Добре. С Тоня вечеряхме в ресторанта. Кира, промени ли решението си? Ще дойдеш ли с нас на откриването?

— Не мога, тази вечер има събрание на екскурзоводите. Лео, сигурен ли си, че искаш да присъстваш на това откриване? В последните две седмици беше на три откривания на нощни клубове.

— То е различно откриване, става дума за истинско казино, точно както в чужбина, както в Монте Карло — събщи Антонина Павловна.

— Лео, отново ли ще залагаш пари? — безпомощно каза Кира.

— Защо не — изсмя се той, — не трябва да се тревожим, ако загубя няколко стотачки, нали Тоня?

Тя се усмихна и издаде напред брадичка:

— Разбира се, че не — и понижи доверително тон — Кира Александровна, вдругиден пристига нова пратка от Серов, бяло

брашно. Това момче разбира от бизнес! Възхищавам му се!

— За секунда ще скоча в смокинга си. Тоня, имаш ли нещо против да се обърнеш за момент към прозореца?

— Разбира се, че имам нещо против — кокетно изви глас тя, обещавам да не се обръщам, колкото и много да ми се иска.

Антонина Павловна се премести до прозореца, въздъхна приятелски, прегърна Кира през рамото:

— Бедният Коко, изтощава се от работа. Тази вечер е на събрание на просветния кръжок на служителите в Компанията за хранителни продукти. Той е заместник-секретар на кръжока и трябва да се занимава с обществена дейност.

И намигна многозначително:

— Коко трябва да присъства на толкова събрания, сесии, срещи. Със сигурност щях да полудея от самота, ако нашия скъп и галантен Лео не ме извеждаше понякога.

Кира отправи очи към високата, черна фигура на Лео в безупречен вечерен костюм, както бе гледала себе си, облечена в средновековната сватбена рокля. Помисли, че той изглежда странно до масата с примуса.

Лео взе под ръка Антонина Павловна с жест като от чуждестранен филм и двамата излязоха. От съседната стая Лаврова измърмори:

— Кой казва, че частните търговци не печелят много пари?

Съпругът ѝ изръмжа и се изплю:

— Ето това се нарича диктатура на пролетариата!

Кира облече старото си палто. Нямаше да отиде на събрание на екскурзоводите, а в павилиона на една самотна дворцова градина.

Огънят гори в камината на Андрей. Пъновете скърцат в остри, малки експлозии, дългите, масивни форми се разпадат в бляскави прозрачно-алени петна, малки пламъчета се люлеят, пърхат и танцуват, огъват се, замират, отново се съживяват и с тънки сини езици облизват светещите червени въглени. Над дърветата, сякаш окачени във въздуха се вият дълги пурпурни ивици и изчезват в мрака на комина, златни искри летят нагоре и умират в черните, покрити със сажди тухли. Оранжево сияние играе върху белите, тапицирани с брокат стени и

плакатите на червеноармейци, фабрични комини и трактори. Един от краката на Леда виси над камината, окъпан в розови отражения.

Кира беше седнала пред огъня, Андрей беше в краката ѝ. Лицето му бе заровено в коленете ѝ, ръката му бавно галеше копринената извивка на бедрото, пръстите му падаха на пода и упорито се връщаха към стегнатите ѝ чорапи.

— ... когато си тук, това е възнаграждение за мъчителното очакване..., не искам за нищо да мисля...

Вдигна глава, погледна я право в очите и каза нещо, което тя никога не бе чувала от него:

— Толкова съм уморен.

Кира взе главата му в ръцете си и притисна слепоочията му:

— Андрей, какво се е случило?

Той се извърна към огъня и произнесе:

— Моята партия.

Завъртя се към нея и продължи:

— Кира, ти знаеше, ти го разбра отдавна. Беше права, но ние в партията не желяехме да го обсъждаме.

— Андрей, сигурен ли си, че искаш да говориш за това с мен? Не искам да те нараня.

— Няма да ме нараниш. Да не мислиш, че не виждам всичко, че не съзнавам в какво се превърна великата ни революция? Разстрелваме един спекулант, а сто други пътуват с таксита всяка вечер на „Невски“. Изравняваме села със земята, стреляме с картечници срещу селяни, защото, обезумели от бедност, са убили комунист. А десет партийци, отмъстили за смъртта на своя събрат, пият шампанско в дома на човек с диамантени копчета на яката на ризата. Откъде е купил копчетата? Кой плаща за шампанското? От това не се интересуваме.

— Не считах ли, че ти и твоята партия принудихте хората, които наричате спекуланти, да вършат това и не им дадохте никакъв избор?

— Знаем... Ние трябваше да издигнем хората до нашето собствено ниво. Но хората, които управляваме, не могат да бъдат издигнати, те не растат, а падат. Падат толкова ниско, както никога хора не са падали преди. И ние също постепенно падаме до тяхното ниво, рушим се като стени, един по един. Кира, никога не съм изпитвал страх, а сега се страхувам. То е странно, непознато за мен чувство,

страхувам се да мисля, защото... понякога ми се струва, че това е единственият резултат от нашите идеи.

— Така е, грешката не е в хората, а в идеите ви! Аз... не, няма да говоря повече. Толкова искам да ти помогна, Андрей, но от всички на света аз най-малко мога го сторя и ти го знаеш...

Той глухо се засмя:

— Но ти ми помагаш, Кира, ти си единствената, която ми помага.

— Защо? — прошепна тя.

— Защото, каквото и да се случи, ти ще бъдеш с мен! Защото, каквито и човешки отрепки да гледам всеки ден, ти ще бъдеш с мен! И когато те погледна, виждам какво трябва да бъде човешкото създание.

— Андрей, сигурен ли си, че ме познаваш?

Той промълви с устни в ръката ѝ, и тя чу отговора, къс по къс, сякаш го събираше в дланта си:

— Най-прекрасното в хората не е техният бог. Най-прекрасното е обожанието, което те дължат на бога си. Кира, ти си моето най-прекрасно обожание.

— Аз съм, Мариша — дочу се шепот зад вратата — Ирина, отвори ми.

Ирина внимателно и колебливо отключи вратата. На прага стоеше Мариша с хляб в ръце.

— Донесох ви нещо за ядене, и за двамата.

— Мариша! — извика Ирина.

— Тихо! — прошепна другата и предпазливо погледна към коридора. — Разбира се, че знам, но ти не се безпокой. Няма да кажа никому. Това е моята порция хляб. Никой няма да забележи, знам защо тази сутрин пропусна закуската, но трябва да се храниш.

Ирина я сграбчи за ръката, дръпна я в стаята, затвори вратата и се засмя истерично:

— Мариша... изобщо не очаквах, че...

Косата ѝ закриваше едното око, другото беше пълно със сълзи.

— Знаем, ти го обичаш... ако ме питат, ще отговоря, че нищо не съм забелязала. Но, за Бога, не го дръж дълго тук, не знам как ще реагира Виктор, ако разбере.

— Той подозира ли нещо?

— Не знам, поведението му е изключително странно. Страхувам се какво ще стори, ако открие.

— Дано нищо да не се случи до довечера... когато Саша ще си отиде.

— Ще следя Виктор.

— Мариша... как да ти благодаря?

— Недей да плачеш, няма за какво.

— Не плача, но две ноци не съм спала, Мариша, ти си толкова... благодаря ти.

— Няма нищо, по-добре да изчезвам от тук.

Вратата се затвори, Ирина се ослуша напрегнато, докато стъпките на Мариша затихваха в площадката. После се изправи и продължи да се ослушва, като трепереше: къщата беше тиха. Заклучи вратата, прекоси на пръсти стаята и безшумно се вмъкна в малкия килер на спалнята си. Саша седеше на смачкан куфар с очи във вработетата, кацнали на перваза на малкото прозорче, отвъд пращното стъкло.

— Ирина, трябва да тръгвам.

— Никъде няма тръгваш, не мога да те пусна!

— Тук съм от два дни, нямах намерение да стоя толкова, съжалявам, че отстъпих пред теб. Знаеш какво ще ти случи, ако ме заловят, нали?

— Ако с теб стане нещо — промълви тя и прегърна големите му, прегърбени рамене, — не ме интересува какво ще се случи с мен.

— Винаги съм очаквал нещо подобно, но ти... не искам да те въвличам.

— Нищо няма да се случи, купих ти дрехи и билет за Баку. Тази вечер Виктор е на партийно събрание, затова ще се измъкнем навън без проблеми. Сега, през деня, не можеш да излезеш, улицата се наблюдава.

— Толкова съжалявам, че дойдох тук, по-добре да ме бяха арестували!

— Скъпи, толкова съм щастлива, че те спасих — засмя се беззвучно тя, — задържали са цялата ви група, освен теб, изкопчих тази информация от Виктор.

— Но ако...

— Не е опасно, трябва да изчакаме само още няколко часа — тя седна върху една кутия до него, положи глава на рамото му и отметна косата си от трескавите, блестящи очи. — И запомни, когато отидеш в чужбина, искам да ми пишеш още първия ден.

— Разбира се — каза мрачно той.

— Ще намеря начин и аз да избягам. Помисли — двамата ще бъдем в чужбина! Ще идем в нощен клуб, ти сигурно си много смешен в официални дрехи! Шивачът няма да се справи с такива размери.

— Може би — опита се да се усмихне Саша.

— Ще видим танцуващи момичета в интересни костюми, каквито ги рисувам. И вероятно ще си намеря работа като дизайнер на мода и сценични костюми. Нито един плакат повече няма да нарисувам! Докато съм жива, няма да рисувам пролетарии!

— Да се надяваме.

— Но искам да те предупредя, аз съм много лоша домакиня, с мен е почти невъзможно да се живее. Пържолата ти всяка вечер ще бъде прегорена, да, всеки ден ще имаме пържоли! Чорапите ти ще бъдат в лошо състояние, но няма да ти позволя да се оплакваш. Ако се опиташ, ще те унищожа, бедно, мое, безпомощно, деликатно, малко създание!

Тя се изсмя бурно и скри лице в гърдите му, защото смехът ѝ се превърна в нещо различно. Той целуна косите ѝ и смело изрече:

— Няма да се оплаквам, ако продължиш да рисуваш. Това е още едно престъпление, което не мога да простя на тази страна. Ти можеш да станеш голям художник. И толкова исках да ми подариш твоя рисунка, но ти не изпълни желанието ми.

— Да, обещах рисунки на много хора, но не успях да се съсредоточа и да завърша дори една — въздъхна тя. — Сега обаче ти обещавам, че в чужбина ще нарисувам десетки и ти ще ги закачиш навсякъде в нашата къща. Нашата къща, Саша!

Ръцете му се ключиха здраво около треперещото ѝ тяло с извърната настрани разрошена глава.

— Тази каша е прегорена — рече Виктор.

— Съжалявам, не съм внимавала и... — смънка Ирина.

— Има ли нещо друго за обяд?

— Не, съжалявам, къщата е празна...

— Тази къща винаги е празна! Интересно защо храната постоянно изчезва в последните дни.

— Не се учудвай, тази седмица не получих купони за хляб — обади се Мариша.

— Защо?

— Бях заета, нямах време да се редя на опашка.

— Защо Ирина не взе купоните?

— Виктор, сестра ти не се чувства добре — намеси се Василий Иванович.

— Забелязах това.

— Аз ще изям кашата ти, ако не я искаш — каза Ася и протегна ръка към чинията.

— Вече яде достатъчно — възрази Ирина, — закъсняваш за училище.

— Да, бе, по дяволите!

— Ася, къде научи този език!

— Не искам да ходя на училище — проплака детето, — този следобед трябва да украсяваме ленинския кът. Мразя да лепя картинки от списания на червени попивателни. Два пъти ме порицаха, защото ги залепих накриво.

— Побързай и не забравяй да си облечеш палтото.

Ася примирено въздъхна и с поглед в празните чинии се затътри навън. Виктор се облегна в стола с ръце в джобовете, втренчи се в Ирина и небрежно попита:

— Днес ще ходиш ли на работа?

— Не, обадих се по телефона, че не се чувствам добре, имам температура.

— Поемаш риск, ако излезеш в това ужасно време. Започна да вали сняг — каза Мариша.

— Ирина не трябва да рискува — съгласи се Виктор.

— Не ме е страх, но ми се струва, че действително е по-добре да не излизам — отговори Ирина.

— Ти никога от нищо не се страхуваш, което е похвално, въпреки че понякога прекаляваш.

— Какво искаш да кажеш, Виктор?

— Трябва да бъдеш по-внимателна със здравето си. Извика ли лекар?

— Не е необходимо, не съм толкова зле. Ще се възстановя за няколко дни.

— Да, и аз мисля така — надигна се от стола Виктор.

— Какво ще правиш днес? — запита съпруга си Мариша.

— Защо искаш да знаеш?

— Нищо особено, просто ми се искаше, ако си свободен, да кажеш няколко думи в моята организация. Там научили за моя известен съпруг и аз им обещах, че ще им изнесеш кратка лекция, например за електрификацията или за съвременните самолети.

— Съжалявам, друг път, защото днес имам среща с един човек, за работата на язовира.

— Мога ли да дойда с теб?

— Разбира се, че не. Това ревност ли е, да не би да ме проверяваш?

— Не, не скъпи, нищо подобно.

— Тогава млъкни, няма да позволя жена ми да ме следи.

— Нова работа ли търсиш? — запита бащата.

— А ти какво мислиш, че до края ни живота си ще се задоволявам с робската порция купони?

* * *

— Сигурен ли сте? — зададе въпрос служителят.

— Сигурен съм — отговори Виктор.

— Кой друг носи отговорност?

— Никой, единствено сестра ми.

— Кой още живее в апартамента ви, другарю Дунаев?

— Съпругата ми, баща ми и другата ми сестра, която е дете. Баща ми нищо не подозира, жена ми е разпилян човек, която нищо не забелязва, освен това е член на комсомола. Имаме и наематели, но те нямат никакъв контакт с нашия апартамент.

— Разбирам. Благодаря ви, другарю Дунаев.

— Просто изпълнявам дълга си.

Служителят стана и подаде ръка:

— Другарю Дунаев, от името на Съюза на съветските социалистически републики ви благодаря за куража. Все още са малцина тези, които поставят държавата над кръвните семейни връзки. Това е бъдещето, за което се опитваме да подготвим нашия изостанал народ. Това е най-висшето доказателство за вяност към партията и аз ще направя възможното, за да не остане неизвестен вашия героизъм.

— Не заслужавам такава похвала, другарю. Единствената стойност на постъпката ми е в моето убеждение, че семейството е институция на миналото, на която не трябва да се обръща внимание, когато се оценява верността на всеки един член на нашия велик колектив.

Звънецът на входната врата иззвъня. Ирина трепна и остави вестника на масата. Мариша отмести книгата от очите си.

— Аз ще отворя — каза Виктор и се надигна.

Ирина обърна глава към часовника на масата в трапезарията. Влакът заминаваше след един час. Виктор не беше отишъл на партийно събрание и нямаше да излиза от къщи. Василий Иванович се занимаваше с дърворезбата си до прозореца. Ася извика изпод масата със списание в скута:

— Кажете ми, това ли е снимка на Ленин? Трябва да изрежа десет снимки за ленинския кът, но няма толкова. Това Ленин ли е, или чехословашки генерал?

Те чуха стъпките на много ботуши в антрето. Вратата се отвори рязко и на прага застана човек с кожена тужурка и лист хартия между пръстите. Двама войници с островръхи шапки го следваха с ръце на пистолетите си на кръста. Трети, стиснал щик, остана до вратата на антрето.

Мариша изкреця и скочи с две ръце на устните, Василий Иванович бавно стана, Ася се вторачи във войниците с отворена уста. Ирина стоеше изпъната, напрегната, леко наведена назад.

— Заповед за обиск — проговори човекът с тужурката, хвърли листа на масата и махна към войниците — отгук!

Те се запътиха по коридора към стаята на Ирина. Отвориха със замах вратичката на килера и там, на прага, беше Саша, който ги

гледаше с горчива усмивка. Василий Иванович възкликна от изумление зад тях, Ася извика:

— Господи! Ето защо тя не ми разрешаваше да отворя...

Мариша я ритна в глезените. Рисунка на шкафа изшумоля, плъзна се и се завъртя към пода.

— Коя е гражданката Ирина Дунаева — обади се мъжът с тужурката.

— Аз — отговори Ирина.

— Слушайте, тя няма нищо общо, не е виновна, заплаших я: — скочи Саша.

— С какво? — попита безизразно ръководителят на операцията.

Един от войниците бързо обискира Саша и докладва:

— Няма оръжие.

— Добре, отведете го в колата заедно с гражданката Дунаева и стареца. Претърсете апартамента.

— Другарю, дъщеря ми не е виновна... — обърна се към човека с тужурката Василий Иванович. Гласът му беше твърд, но ръцете му трепереха.

— Ще имате възможност да разговаряте с нея по-късно — обясни мъжът и попита Виктор. — Вие член ли сте на партията?

— Да.

— Членската ви карта?

Човекът посочи Мариша:

— Съпругата ви?

— Да.

— Отлично, вие можете да останете. Вземете си палтата, граждани.

Топящият се сняг от ботушите на войниците остави следи по пода. Лампата с абажура се беше наклонила и хвърляше неравни парчета светлина върху зеленикавобялото лице на Мариша. Хлътналите ѝ очи бяха втренчени във Виктор.

Войникът на входа отвори вратата и в стаята влезе Управдом с мръсна, разкопчана риза и наметнато палто. Той започна да стене и да кърши ръце със сух пукот:

— Боже мой..., другарю комисар, нищо не знам за това, кълна се другарю комисар...

Войникът затръшна вратата в лицата на любопитните съседи, които се бяха събрали на площадката.

Ирина целуна Ася и Мариша. Виктор се приближи към тях и рече с тревога:

— Ирина, толкова съжалявам... не разбирам как е възможно, ще видя какво мога да сторя и...

Спряха го очите ѝ, забити в него. Те внезапно заприличаха на очите от портрета на Мария Петровна. Тя се извърна и първа тръгна след войниците, без да каже дума. Последваха я Саша и Василий Иванович.

* * *

Василий Иванович беше освободен след три дни. Саша Чернов беше осъден на десет години затвор в Сибир заради контрареволуционна дейност. Ирина Дунаева беше осъден на десет години затвор в Сибир заради подпомагане на контрареволуционер.

Василий Иванович се опита да се срещне с представители на властта, получи препоръчителни писма за няколко заместник-секретари, прекара часове, седнал в студени чакални, обади се много пъти по телефона, като се стараеше да овладее треперещия си глас. Всичко бе напразно и той го знаеше.

Завърна се вкъщи, без да говори с Виктор, без да го гледа и да търси помощта му. Само Мариша боязливо го поздрави:

— Василий Иванович, ето вечерята, приготвих супа от юфка, специално за вас, защото я харесвате.

Тя се изчерви от благодарност, когато той в отговор се усмихна мълчаливо и разсеяно.

Бащата се срещна с дъщеря си в килия на ГПУ. После се затвори в стаята си и дълго плака беззвучно, щастливо, тъй като бе уредил последното ѝ желание да бъде изпълнено. Ирина беше помолила да ѝ бъде разрешено да се омъжи за Саша, преди да ги изпратят в Сибир.

Сватбата се извърши в зала на ГПУ с въоръжени стражи на входа. Василий Иванович и Кира бяха свидетели. Устата на Саша беше сгърчена, Ирина беше спокойна, ръцете ѝ твърдо стискаха неговите. Тя посрещна безчувствено ареста си, беше малко отслабнала и бледа,

кожата ѝ беше прозрачна, очите — твърде големи. Вдигна устните си с нежна усмивка за целувката му след церемонията.

На следващия ден служителят каза на Василий Иванович:

— Получихте това, което искахте. Но не разбирам с какво им помогна тази глупава комедия. Не знаехте ли, че затворите им са на триста и петдесет километра разстояние?

— Не, не знаех това — отпусна се тежко на стола бащата.

Ирина обаче го очакваше. Но това бе причината за сватбата: тя се надяваше, че така ще повлияе на решението на властите. Властите не ѝ обърнаха внимание.

Затворническите условия можеха да бъдат изменени, ако успееше да се добере до подходящите хора и връзки. Той стана призори. Мариша, трепереца в дългата си нощница го спря в антрето, сложи насила кана в ръката му и го накара да изпие чаша черно кафе. Вечерта го завари в казино, където сред блъскащата се тълпа със смачкана шапка в две ръце препречи пътя на внушителна фигура, която очакваше от часове. Заговори тихо, настойчиво: „Другарю комисар... моля ви... само няколко думи...“ Охраната го изхвърли и той загуби шапката си.

Успя да уреди срещи и да разговаря с отговорни хора. Влезе в тържествена зала, старото му, изкърпено палто беше идеално изчеткано, обувките светеха, бялата коса гладко разделена на две. Застана пред масивно бюро и високите рамене, някога носили много ноци пушката из сибирските гори, безпомощно се прегърбиха. Той погледна в мрачното лице пред себе си и изрече:

— Другарю комисар, само за едно ви моля, не е много, нали? Моля ви, изпратете ги на едно място. Знаем, че са контрареволуционери и имате право да ги накажете. Не се оплаквам, това са десет години, но няма значение. Моля ви, изпратете ги на едно и също място, за вас, за държавата това не е важно. Толкова са млади и се обичат. Да, това са десет години, и двамата знаем, че те никога няма да се върнат от глада и студа, от Сибир.

— Какво искате да кажете? — прекъсна го стоманен глас.

— Другарю комисар, нищо не искам да кажа, само предположих, че те може да се разболеят. Ирина не е много здрава. Те не са осъдени

на смърт и докато са живи, бихте ли им позволили да бъдат заедно? За тях това значи всичко, за всички други — почти нищо. Познавам Сибир, аз съм възрастен човек, тя е моя дъщеря, ще се чувствам много по-добре, ако знам, че не е сама, има мъж, съпруг до нея. Не знам как точно да ви помоля, другарю комисар, затова простете ми. Никога не съм молил за услуга в живота си, вие може би мислите, че съм пълен с омерзение и ви мразя, но не е така, нищо подобно няма в душата ми. Само за едно последно нещо ви моля — изпратете ги в един затвор и ще ви благославям до края на дните си.

Молбата на Василий Иванович беше отхвърлена.

— Чух за този случай — каза Андрей, когато Кира му разказа, — знаеш ли кой предаде Ирина?

— Не, но подозирам. Не ми казвай, не искам да го чуя.

— Добре.

— Не искам от теб да ми помогнеш, Андрей. Разбирам, че не можеш да се намесиш в полза на контрареволуционери, но можеш ли да им помогнеш да бъдат изпратени в един и същ затвор? Така няма да измениш на идеите си и със сигурност това няма значение за властите.

С ръка в нейната той каза:

— Да, разбира се, ще опитам.

Служителят в канцеларията на ГПУ студено запита Андрей:

— Това е молба за роднина, нали другарю Таганов?

— Не ви разбирам — отвърна той и го погледна право в очите.

— Мисля, че ме разбирате. Според мен да имате любовница, дъщеря на бивш фабрикант, не е най-доброто условие за подобряване на партийното ви положение. Не се правете на изненадан, наистина ли считате, че не знаем това? И вие работите в ГПУ!

— Личният ми живот...

— Личният ви живот ли, другарю Таганов?

— Ако говорите за гражданката Аргунова...

— За нея говоря... бих ви предложил да използвате методите и властта, които имате, за да проучите тази гражданка, за ваше добро е...

— Знам всичко, което е необходимо за гражданката Аргунова, не е нужно да я намесвате, политически тя е абсолютно чиста.

— Политически? А в друго отношение?

— Ако ме питате в качеството си на вишестоящ, отказвам да разговарям за гражданката Аргунова, освен за политическото ѝ положение.

— Много добре. Нямам какво повече да ви кажа. Попитах ви като близък, трябва да сте благодарен, другарю Таганов, защото вече нямате много приятели в партията.

Андрей не успя с нищо да промени затворническите условия на Ирина и Саша.

— По дяволите — викна Лео и потопа главата си в леген със студена вода, защото предната нощ се беше прибрал късно, — ще се срещна с този пор, Серов. Той има близък приятел в ГПУ и ще помогне, ако го помоля.

— Моля те, Лео, направи нещо — каза Кира.

— Проклети садисти! Какво значение има за тях, ако нещастните деца гният заедно в адския им затвор! Те знаят, че никога няма да се върнат живи.

— Не говори по този начин с него. Бъди любезен.

— Ще бъда любезен.

Във външната канцелария на Павел Серов секретарката, прехапала устните си, напрегнато пишеше на пишещата машина. Десет посетители чакаха пред дървената преграда. Лео прекоси канцеларията, отметна вратичката и рече в лицето на момичето:

— Искам да видя другаря Серов, веднага...

— Но, гражданино, не можете да... — възкликна секретарката.

— Казах ви, че веднага искам да говоря с него.

— Другарят Серов е много зает и тези граждани го чакат, трябва да изчакате реда си.

— Кажете му, че тук е Лев Коваленски, той веднага ще ме приеме.

Секретарката стана и с очи в Лео, влезе с гръб в канцеларията на Серов, сякаш очакваше да извади оръжие. Върна се още по-изплашена и преглътна:

— Заповядайте, гражданино Коваленски.

Вратата се затвори, те останаха сами, Павел Серов скочи и изсъска яростно:

— Глупако, обезумяхте ли? Как смеете да идвате тук!

Лео се изсмя ледено. Смехът му изплющя в стаята като плесница на господар върху лицето на нахален роб:

— На мен ли казвате това! Особено вие, който постоянно се безпокоите за сигурността си.

— Вън отгук! Няма да говоря с вас.

— Не е необходимо, аз ще говоря — настани се удобно в креслото Лео.

— Вие разбирате ли с кого си имате работа? Или сте слабоумен, или сте най-наглият човек, който съм виждал.

— Повторете същото, но за себе си, с моите комплименти.

— Какво искате? — седна в стола Серов.

— Имате приятел в ГПУ, нали?

— Радвам се, че го помните.

— Затова съм тук. Двама мои приятели, младоженци, бяха осъдени на десет години каторга в Сибир. Изпращат ги в затвори на стотици километри разстояние. Искам да уредите да ги пратят на едно и също място.

— Чух за този случай. Прекрасен пример за вяност към партията от страна на другаря Виктор Дунаев.

— Не мислите ли, че е доста нелепо точно вие да ми говорите за вяност към партията?

— Какво ще направите, ако не си мръдна пръста за това?

— Знаете, че мога много да направя.

— Зная, че можете — отговори отстъпчиво другия, — но също зная и че нищо няма да направите. Защото ако ме удавите, вие ще бъдете камъка около врата ми, т.е. едва ли ще сте толкова благороден и щедър, дори и заради приятели.

— Оставете тези преструвки. И двамата знаем, че сме измамници, знаем, че се мразим и че сме в една лодка и тя не е много стабилна. Не ви ли се струва, че е по-разумно да си помагаме?

— Така е, съгласен съм. Но част от задълженията ви са изобщо да не се доближавате до тази канцелария. Очевидно сте заслепен от мухлясалата си аристократична арогантност и не забелязвате факта, че искате от мен да се застъпя за братовчедката ви, което със сигурност означава да обявя публично нашите истински отношения.

— Бие сте страхливец!

— Вероятно, но и вие трябва да сте такъв, а не да идвате тук и да искате услуги. Сега сме заедно, приковани на една верига, обаче помнете — аз имам повече възможности да скъсам тази верига.

Лео стана, пристъпи до вратата, обърна се:

— Както желаете. Но за вас би било по-разумно да направите нещо, защото веригата може да се озове в моите ръце.

— А за вас би било по-разумно да забравите днешната ни среща, тъй като веригата може да бъде и в мен — той приглуши глас. — Веднага можете да направите нещо, във ваша полза е, кажете на онова прасе Морозов да ми изпрати парите, отново закъснява с последната пратка. Отлично знае, че не обичам да чакам.

Мариша каза колебливо, без да гледа съпруга си:

— Какво ще кажеш, ако се опитам да им помогна да ги изпратят в един затвор, това няма голямо значение за другите, но за тях...

Виктор я сграбчи за китката така грубо, че тя изпищя от болка:

— Слушай — рече той през зъби, — изобщо не се занимавай с това, колкото и да си глупава, не разбираш ли как ще ми се отрази — жена ми се моли за контрареволуционери!

— Но аз искам само...

— Ако кажеш само една дума на някой от приятелите си, на другия ден подавам молба за развод!

Същата вечер Василий Иванович изглеждаше по-спокоен от обикновено. Свали палтото и сгъна грижливо ръкавиците си на поставката на огледалото в антрето. Не погледна вечерята, приготвена от Мариша в трапезарията и се обърна към Виктор:

— Искам да говоря с теб.

Синът неохотно последва бащата в кабинета. Василий Иванович остана прав, с ръце, сковани отстрани и очи в човека пред него.

— Ти се досещаш какво ще ти кажа. Но няма да го изрека, няма да задавам въпроси. Живеем в странно време, преди много години бях сигурен в мислите си, знаех кога съм прав и кога да осъдя някого. Сега не мога, не знам дали имам право да съдя, когото и да било. Около мен има толкова много ужас и страдание — затова никого не желая да обвинявам. Ние сме злочести, объркани създания, изпълнени с болка, знаем толкова малко.

Не те виня за нищо, което си извършил, не знам причините, няма да те питам. Съзнавам, че не те разбирам, но кой днес познава душата на другия? Ти си мой син и аз те обичам, не мога да променя това, както и ти не можеш да се промениш. Исках син, когато бях по-млад, отколкото си ти. Не се доверявах на мъжете, затова исках мой, собствен мъж, с когото да се гордея, да го гледам в очите, както гледам сега теб. Когато беше малък, поряза пръста си дълбоко, до костта. Дойде от градината, за да те превържем, устните ти бяха сини, но не плачеше. Не издаде звук, майка ти ми се ядоса, защото се зарадвах. Гордеех се с теб, това бе причината.

Тогава знаех, че винаги ще се гордея с теб. Толкова беше смешен, когато майка ти те накара да облечеш костюм от кадифе с голяма дантелена яка, беше гневен и хубав, не го харесваше. Имаше къдрава коса... сега това е без значение. Не мога да изрека и помисля нищо против теб, не мога за нищо да те питам. Но ще те помоля само за едно. Знаем, че не можеш да спасиш Ирина, но те моля да помолиш приятелите си да я изпратят в един затвор със Саша. Знаем, че имаш приятели, които могат да уредят това. Това няма да промени присъдата или да ти навреди. Така ще изпълниш последното й, предсмъртно желание, защото, сине, ти знаеш, че никога вече няма да видиш сестра си. Направи само това и ще затворим книгата. Никога няма да се обърна назад и няма да прочета отново страниците, които не искам да чета. Аз ще продължа да имам син, въпреки че понякога не мога да не си спомням, но ти ще ми помогнеш и в това, нали? Само една услуга и всичко, което се случи ще изчезне.

— Татко, трябва да ми вярваш, направих, каквото мога, опитах се, но...

— Виктор, да не спорим. Не те питам какво можеш да направиш — знам, че можеш. Не ми обяснявай, само ми кажи — да или не. Ако е не, тогава с теб и мен е свършено, повече нямам син, а ти — баща. Има граници дори и на моята прошка.

— Но, татко, уверявам те, абсолютно невъзможно е да...

— Виктор, ако кажеш не, повече аз няма да имам син. Спомни си колко изгубих през годините. Какъв е твоят отговор?

— Нищо не мога да направя.

Василий Иванович изправи рамене. Двете линии, които пресичаха бузите му от ноздрите до ъглите на устата, замръзнаха в

безизразна маска. Обърна се, пристъпи към вратата.

— Къде отиваш?

— Това вече не те интересува.

В трапезарията Мариша и Ася седяха до масата с очи в студената, недокосната вечеря.

— Ася, вземи си палтото и шапката — каза бащата.

— Татко! — стола на Мариша падна на пода и тя скочи. За пръв път се обръщаше така към него.

— Мариша, ще ти се обадя по телефона след няколко дни — погледна я меко Василий Иванович, — когато намеря квартира. Тогава ми изпрати вещите, ако имам нещо останало тук.

— Но къде отиваш, нямаш работа, нямаш пари — гласът на Мариша се пречупи, — това е твоята къща.

— Това е къщата на съпруга ти. Ася, да вървим.

— Може ли да си взема класъора с марките? — тихо запита детето.

— Да.

Мариша коленичи до прозореца, притисна лице до стъклото и ги изпрати с очи. Тялото ѝ се разтърси от ридания. Над прегърбените рамене, в светлината на уличната лампа, тя видя бялата ивица на врата му, между яката на старото палто и черната кожена шапка на наведената глава. Той държеше за ръка Ася, малко петънце до големия му силует, която с протегнати към него пръсти и класъор, притиснат до гърдите покорно крачеше и вдигаше пети в кишата.

* * *

Кира се срещна с Ирина в килия на ГПУ вечерта, преди да замине за Сибир. Ирина ѝ се усмихна спокойно, сърдечно, с незададен въпрос. Очите ѝ в лице от восък, пълни с разсеяно учудване пред нещо, което се измъчваше да разбере, я погледнаха нежно и далечно.

— Ще ти изпратя вълнени ръкавици с един пръст — каза Кира с изкуствена усмивка, — аз ще ги изплета, така че не се питай защо няма да можеш да ги носиш.

— Добре, но изпрати ми и снимка, ще бъде хубава — Кира Аргунова плете ръкавици!

— Така и не ми даде нито една твоя рисунка, въпреки че ми обеща.

— Знам. Всичките са в баща ми, кажи му да ти даде които си избереш. Но не си изпълних истинското обещание — да нарисувам портрет на Лео.

— Ще почакам за това, когато се върнеш.

Тя отметна глава и се засмя:

— Много мило, но не се залъгвам и не ме е страх. Помниш ли студентите, които изпратиха в Сибир? Нито един не се завърна, умряха от скорбут или туберкулоза, или от двете. Но няма значение, знам всичко.

— Ирина...

— Моля те, да не се разчувстваме, въпреки че за последен път... искам да ми кажеш нещо, Кира. Не ми отговаряй, ако не желаеш, то е само любопитство, какво има между теб и Андрей Таганов?

— Аз съм негова любовница повече от година. Лелята на Лео в Берлин не изпрати...

— Така и предполагам. Скъпа, не знам на коя от нас й трябва повече смелост, за да посрещне бъдещето.

— Аз ще изпитам страх в ден, който никога няма да дойде. Денят, когато ще се предам.

— Аз се предадох, но не се страхувам. Има нещо обаче, което искам да разбера. Не мисля, че някой го знае. Знам, че това е моят край, чувствам го, но не мога да го повярвам. Става дума за живота ни. Той започва и ти мислиш, че твоят живот е безценен и единствен, прекрасен, като свещено съкровище. Сега той свършва и никой не се интересува от това, не че хората са безразлични, те просто не знаят, не знаят какво означава живота за мен, това мое съкровище, не знаят и не разбират. И аз не го разбирам, но има нещо, което всички трябва да разберем. Но какво е то, Кира? Какво?

VIII

Саша държеше студените ѝ ръце. Тя се усмихваше, брадичката ѝ беше заровена в стария вълнен шал. Бяла пара излетя от устата ѝ и тя промълви:

— Не трябва да мислим за тези десет години, но изглеждат толкова дълги, нали? Всъщност не е така. Един философ е казал, че времето е само видение. Кой беше той? Няма значение, времето минава бързо, ако не мислиш за него. Ние ще бъдем млади, когато... ни освободят. Затова да си обещаем да не мислим за нищо друго. Обещавах ли?

— Да, Ирина, само че аз... — прошепна той с очи в ръцете ѝ.

— Ти ми обеща никога да не говориш за това, дори и на себе си. Мили мой, не разбираш ли, че така за мен е по-лесно, отколкото ако бях останала вкъщи, а ти да си сам тук? Сега имаме нещо, което е само наше, което ни свързва, нали?

Той скри лице в ръцете ѝ, без да отговори.

— И чуй, аз знам, че невинаги ще бъда весела — зашепна отново тя в русата му глава. — Някои считат, че няма смисъл да бъдеш смел само за да щадиш гордостта си. Ето защо да си обещаем, че двамата ще бъдем смели, но един за друг. Когато ти чувстваш най-страшното, усмихни се и си кажи, че го правиш заради мен. И аз ще правя същото. Това ще ни крепи. И друго — много е важно да бъдем радостни, така ще оцелеем.

— За какво? Няма да живеем дълго.

— Саша, каква глупост! — тя дръпна главата му нагоре за рус кичур, взря се дълбоко в очите му и изрече с огромна вяра. — Ние сме две силни, здрави създания! Сигурна съм, че историите за глада, туберкулозата са преувеличени. Едва ли е толкова лошо, както го описват.

Колелата отдолу започнаха да стържат, влакът забави ход.

— Господи — изстена Саша — това гарата ли е?

Вагонът се люшна напред, колелата заудряха като дървен чук земята отдолу.

— Не, не е още — беззвучно отговори тя.
Студентът до прозореца запя жално в ритъма на колелата:

Хей, малка ябълчице, ти къде попадна?

После повтори бавно, като подчертаваше всяка дума, сякаш думите бяха отговор на въпрос и самия въпрос, с огромна увереност в някаква своя неизречена мисъл: „Хей... малка... ябълчице... ти... къде... попадна?“

Ирина безшумно изрече:

— Ето какво ще направим — ще гледаме понякога луната, нали тя е еднаква навсякъде, а това означава, че ще я гледаме едновременно, заедно. Хубаво, нали?

— Да, хубаво е.

— Щях да кажа същото за слънцето, но нали там няма много слънце и...

Изведнъж тя се разтърси от глуха кашлица и притисна ръка до устата си.

— Ирина, какво е това? — извика той.

— Нищо, настилах, килията на ГПУ не беше затоплена — засмя се тя и пое дъх.

Фенер преплува в безмълвното пространство на снежинките, които се разбиваха в стъклото. Те замълчаха, загледани в прозореца.

Тя каза:

— Мисля, че приближаваме.

Саша се изпъна в седалката, с лице като маска от мед, по-тъмно от косата му. Гласът му прозвуча различно, твърдо:

— Ако ни разрешат да си пишем, ти нали всеки ден...

— Разбира се — весело рече тя.

— Ще ми пращаш ли и рисунки?

— С удоволствие — тя извади въгленче от улея на прозореца. — Веднага ще ти нарисувам нещо.

С няколко бързи, уверени движения, като скалпел на хирург, тя нахвърли лице на гърба на седалката. Лицето бе на джудже, което им се усмихваше широко с уста-сърп и високо вдигнати вежди. Едното му

око намигна срещу тях дяволито, глупаво, заразително смешно и Саша не можеше да не отговори по същия начин.

— Той ще ти прави компания... след гарата.

Саша се усмихна в отговор на гримасата на джуджето. Неочаквано отхвърли глава назад, стисна юмруци и простена толкова високо, че студентът до прозореца се стресна:

— Защо ни говорят за чест, идеали, дълг към родината? Защо ни учат на...

— Скъпи, не толкова високо. Това са безполезни мисли, в света има безброй безсмислени идеи.

В гарата, на съседната линия ги очакваше друг влак. Войници с щикове започнаха да изкарват навън част от затворниците. Саша притисна със сила Ирина до себе си, целуна устните ѝ, брадичката, косата, шията, като издаваше странни звуци — стенания, смесени с ръмжене на див звяр. Сетне, изчервен, зашептя дрезгаво, яростно в шала и думите, които го задушаваша и досега не смееше да изрече: „Обичам те, обичам те, обичам те...“

Войник я докосна леко по лакътя. Тя се изтръгна от ръцете му и последва войника по коридора. При вратата Саша блъсна войника и отново я сграбчи безумно, ожесточено, притисна я с мощните си, дълги ръце до себе си, без да я целува. Взря се с празни очи в нея, в съпругата, която никога нямаше да бъде негова.

Стражът я откъсна от него и я изблъска през вратата. Тя се задържа за миг на стълбите, извърна глава и го погледна за последен път. Усмихна се обикновено, с глуповатата усмивка на джуджето, и носът ѝ се изкриви, едното ѝ око намигна дяволито. После вратата се затвори.

Двата влака веднага потеглиха. Притиснат до прозореца, той видя черния силует на главата ѝ в светлия квадрат на прозореца във вагона на отсрещната линия. Влаковете се затъркаляха в синхрон, железните чукове заудряха по-бързо под пода, сиянието на гарата бавно се изсипа през тъмните отвори на влака, който я отнасяше. Сивата ивица сняг между влаковете стана по-широка. Помисли си, че още може да докосне с протегнатата ръка другия влак, ако отвори прозореца. Миг по-късно си каза, че все още може да го докосне, но трябва да се хвърли с цялото си тяло към другия вагон. После осъзна, че не може да го докосне дори ако скочи навън. Извърна очи от другия,

вече далечен прозорец и проследи бялата земя, която растеше между тях. Пръстите му върху стъклото се сгърчиха и той поиска да вземе тази бяла земя, да я задържи с цялата си сила, да ѝ попречи да расте. Линиите летяха и все повече се разделяха. С края на очите си съзря с усилие синкавите, стоманени светлинки на колелата, въртящи се в тясната снежна пътека. После се извърна и от тях. Закова поглед в малкия, жълт квадрат с главата ѝ — избледняваща черна точка. Жълтият квадрат бързо гаснеше, но той не отмести очи. Почувства, че неизвестна сила мъчително разпъва и разтяга очите му. Остра, огнена болка прониза цялото му същество. В безбрежната ледена степ две дълги гъсеници пълзяха отделно една от друга, две дълги сребърни нишки стремително се раздалечаваха и чезнеха в черната пустош. Саша повече не виждаше нейния прозорец, но пред него още светеше огърлица от квадратни кехлибарени петна и над тях в здрачното небе — тъмна, движеща се форма, наподобяваща покрив на вагон. След това остана само огърлицата от жълти зърна, захвърлена в бездънен черен кладенец. Пред него се изправи прашният прозорец със залепена лачена кожа от другата страна и той не беше сигурен дали вижда някъде искри, или разширените му немигащи очи горяха.

Накрая от нея остана единствено джуджето на гърба на празната седалка пред него, което му намигаше и се усмихваше широко с уста-сърп.

IX

„Другарят Виктор Дунаев, един от най-младите и най-способни инженери е бил назначен на работа във Волковстрой, великият водноелектрически строеж на Съветския съюз. Това е отговорна работа, която досега не е била заемана от толкова млад човек“.

Изрезката от „Правда“ лежеше в лъскавото ново куфарче на Виктор до друго подобно съобщение в „Красная газета“, а грижливо сгъната между тях имаше изрезка от „Известия“, въпреки че там имаше само един ред за „другаря Виктор Дунаев“.

Виктор сложи изрезките в куфарчето си, преди да замине за строителния обект на езерото Волков, на няколко часа път от Петроград. Делегация на партийната му организация го изпрати на гарата. Той произнесе на перона кратка, ефектна реч за бъдещето на пролетарското строителство и забрави да целуне Мариша, когато влакът потегли. Речта се появи в стенвестника на партийната организация на следващия ден.

Мариша остана в Петроград, където трябваше да завърши курса си в рабфака и да участва в обществена дейност. Но плахо предложи да се откаже от тези ангажименти и да придружи съпруга си. Той поиска тя остане в града: „Скъпа, да не забравяме, че обществените ни задължения са по-важни от личните ни отношения“. Обеща ѝ да идва вкъщи винаги когато е в Петроград. Веднъж обаче тя го видя на партийно събрание. Той ѝ обясни забързано, че не може да остане при нея вкъщи, защото трябва да пътува с нощния влак за обекта. Тя не каза нищо, въпреки че знаеше, че няма нощен влак.

Мариша стана мълчалива. На комсомолски събрания изнасяше докладите си с остър, безизразен глас. Когато беше изненадана, реагираше с празен поглед, пълен с равнодушно учудване. Заживя сама в големите, пусти стаи на апартамента на Дунаеви. Виктор поговори доверително с няколко влиятелни служители и в стаите не бяха

настанени наематели. Тишината им плашеше Мариша, затова тя прекарваше вечерите със семейството си в предишното си жилище, до стаята на Кира.

Когато влизаше, майка ѝ, наведена над плетивото си, въздишаше и започваше да мънка за купоните в кооперативния магазин. Баща ѝ я поздравяваше, без да я забелязва повече, малкият ѝ брат мърмореше: „Пак ли си тук?“ Тя нямаше какво да им каже. Сядаше в ъгъла до рояла и четеше книга до късно през нощта. Ставаше, изричаше: „Мисля, че трябва да си тръгвам“ и сред мълчание изчезваше. Една вечер видя Кира, която бързо прекоси стаята, за да излезе навън. Мариша скочи, усмихна се приятелски, с надежда, въпреки че не знаеше на какво се надява и какво ще каже на Кира. Боязливо пристъпи напред и спря: Кира не я видя и излезе. Мариша бавно седна и се усмихна разсеяно.

Снегът падна рано. Натрупа се по тротоарите на Петроград в начупени планински вериги, пронизани с тънки, черни вени от сажди, напръскани с кафяви бучки, угарки и зеленикави, смачкани парчета вестници. Но под стените на къщите снегът необезпокоявано растеше и се издигаше до витрините на сутерените — бял, мек, красив и чист като памук.

Над улиците первазите на прозорците заприличаха на белезникави, претоварени лавици. Корнизите блеснаха, поръбени със стъклена дантела от дълги висулки. В леденото, но лятносиньо небе лениво плуваха стълбове от розов дим и се топяха сред облаците, прилични на листа на цъфнала ябълка.

Върху високите покриви снегът се трупаше в заплашителни бели стени зад железните парапети. Мъже с тежки ръкавици започнаха да размахват лопати високо над града и да хвърлят големи, замръзнали буци-скали върху паважа долу. Буците се разбиваха с глухи удари сред бледа, прозрачна мъгла. Шейните рязко се въртяха, за да ги избегнат, а гладни врабци пърхаха и се спасяваха от приглушените, чаткащи конски копита.

По градските ъгли бяха поставени огромни казани в каси от небоядисани дъски. Мъже с лопати хвърляха снега в казаните и тесни потоци от мръсна вода заизвираха от огнищата и потекоха край тротоарите в дълги, черни ивици, прорязващи светлите улици. Вечер огнищата сияеха в тъмнината, оранжеви и алени пламъчета се виеха

ниско над земята. Хора в дрипи се появяваха от нощта, навеждаха се над пламъците и протягаха замръзналите си ръце.

Кира вървеше безшумно в градината на двореца. Малка пътека от следи, полузарити от нов сняг я поведе в преспата към павилиона. Тя знаеше, че това са следите на Андрей — тук не идваха много хора. Пред нея се изправиха стволите на дърветата, голи и мъртви, като изоставени телеграфни стълбове. Прозорците на двореца бяха тъмни, но в края на градината, в мрака на твърдите черни клони, висеше ярък жълт квадрат. Това бе прозорецът на Андрей, осветяващ в златно и розово ивиците сняг наоколо.

Кира пристъпи бавно по дългото мраморно стълбище. Нямаше светлина и тя нерешително затърси всяко ледено, хлъзгаво стъпало. Вътре беше по-студено от вън и стълбището ѝ заприлича на влажен, пълен със смърт мавзолей. Ръката ѝ колебливо следваше счупения мраморен парапет. Без да вижда нищо, тя започна да се изкачва по безкрайните стъпала.

Стигна до празно място в парапета, спря и извика безпомощно, със самоирония в изплашения си глас: „Андрей!“ Над нея внезапно блесна светла пукнатина, той отвори вратата, изтича и виновно каза:

— Извинявай, електрическата инсталация е повредена.

Взе я в ръцете си и я занесе до стаята, а тя тихо се засмя:

— Аз се извинявам, понякога съм така безпомощна и страхлива.

Той я остави до пламтящата камина, свали палтото и шапката ѝ, снегът по мокрите му пръсти се стопи в кожената яка. Накара я да седне до огъня, махна ръкавиците и затърка студените ѝ пръсти в силните си длани. Развърза новите ѝ филцови ботуши и ги изтръска над свистящите червени въглени. Обърна се мълчаливо, взе дълга, тясна кутия, сложи я в скута и застана над нея с усмивка.

— Какво е това?

Тя разкъса опаковката и отвори кутията. Устата ѝ се отвори от изненада — вътре имаше нощница от черен шифон, толкова прозрачна, че тя видя танцуващите пламъчета на камината в черните гънки. Вдигна боязливо нощницата и невярващо попита:

— Андрей, откъде купи това?

— От спекулант.

— Андрей! Ти купуваш стоки от спекулант!

— Защо не?

— Купуваш от незаконни спекуланти?

— Защо да не купувам? Така искам, защото знам, че ти също би го искала.

— Но преди ти не искаше...

— Това е минало. Сега е различно.

Тя стисна черния шифон и платът изчезна между пръстите ѝ.

— Харесва ли ти?

— Андрей, такива неща ли носят хората в чужбина? — проплака тя.

— Очевидно.

— Черно бельо? Колко глупаво, но и красиво!

— Това правят в чужбина. Не се страхуват да вършат глупости, ако глупостите са красиви. Според тях красотата е причина да се държат глупаво.

Тя се засмя:

— Андрей, ще те изхвърлят от партията, ако научат какво говориш.

— Искаш ли да идеш в чужбина?

Черната нощница падна на пода. Той спокойно се усмихна и се наведе да я вземе:

— Изплаших ли те?

И внезапно коленичи до нея, прегърна я с безразсъдни очи, каквито тя никога не беше виждала у него:

— Мисля за това от известно време, отначало ми се струваше, че е лудост, но продължавам да мисля... Кира, ние можем, ти и аз, да бъдем в чужбина, разбираш ли?

— Какво?

— Може да стане, все още мога да уредя да ме изпратят на работа, на тайна мисия на ГПУ в чужбина. Ще ти уредя паспорт като моя секретарка. Когато пресечем границата, ще се откажа от мисията и от червените ни паспорти, ще се откажем от имената си. Ще избягаме далеч и никога няма да ни открият.

— Андрей, разбираш ли какво говориш?

— Да, но не знам какво ще правя там, не още. Не смея да мисля за това, когато съм сам, но когато си тук мога да говоря, да мисля. Искам да избягам от всичко, което ще се случи в тази страна, да се

откъсна завинаги, искам да започна наново, от нищото. И ще имам теб, другото е без значение. Това, на което ти ме научи, сега дава плодове.

— Андрей, това ти ли си... най-доброто, което твоята партия е дала на света...

— Да, кажи го — аз съм предател. Може би е вярно, а може би току-що спрях да бъда предател. Може би съм бил предател през тези години, предадох нещо много по-голямо от това, което партията даде на света. Не знам и не ме интересува. Досега бях гол, празен и слаб, защото в нищо не бях сигурен в този хаос, който се нарича живот. В нищо, освен в теб.

Той забеляза очите ѝ, спря и тихо запита:

— Кира, какво има? Плаша ли те?

— Не, Андрей — промълви тя, без да го гледа.

— Помниш ли, веднъж ти казах за моето най-прекрасно обожание?

— Да.

— Кира, ще се омъжиш ли за мен?

Ръцете ѝ рухнаха като отсечени. Тя го погледна мълчаливо, умолително.

— Любима, не виждаш ли какво правим? Защо да се крием и да лъжем за нас? Защо да живеея в мъка и да броя часовете, дните, седмиците между срещите ни? Защо да не мога да ти се обадя през тези часове, когато така ми липсваш, че обезумявам? Защо да мълча и да не заявя на хора като Лео Коваленски, че ти си моя... моя съпруга?

Страхът я напусна — името, което бе произнесено я изпълни със смелостта на студен, безмилостен воин. Тя рече:

— Не мога, Андрей.

— Защо?

— Ако те помоля много настоятелно, ще направиш ли нещо за мен?

— Всичко ще направя.

— Без да ме разпитваш?

— Да.

— Аз не мога да ида в чужбина, но ако ти искаш сам да заминеш...

— Забрави. Няма да задавам никакви въпроси. Но ти каза — ако искам да замина сам в чужбина... не мислиш ли, че не трябваше да го

казваш?

Тя се засмя и скочи:

— Да, разбира се. Да забравим за Европа, но да създадем малка част от нея тук. Сега ще пробвам подаръка ти, обърни се и не гледай.

Той послушно се обърна. Когато отново я видя, тя стоеше до камината с ръце кръстосани зад главата. Огънят светеше в черния силует на тялото ѝ през прозирната, черна мъгла. Опъна я назад и косата ѝ се разпиля в червено сияние сред шепота му:

— Кира... нищо повече не искам... толкова съм щастлив... щастлив съм, че нищо друго не ми остана, освен теб...

— Андрей, моля те, не казвай това, моля те! — изстена тя.

Той не го повтори, но очите и тялото му, притиснато в нейното изкрещяха безмълвно същото: „Нищо друго не ми остана, освен теб!“

Тя се прибра вкъщи късно след полунощ. Стаята ѝ бе тъмна и пуста. Седна уморено на леглото, за да чака Лео. После заспа от изтощение с кичури, увиснали от леглото, прегъната в смачканата си червена рокля.

Събуди я ожесточеният, упорит звън на телефона. Тя стана рязко — беше вече ден. Лампата светеше до леглото, беше сама. Залитна към телефона със сънливи очи и тежки, оловни клепачи. Вдигна слушалката със затворени очи, облегната на стената:

— Ало?

— Вие ли сте Кира Александровна? — запита мазен мъжки глас, като приятно и усърдно подчертаваше гласните.

— Да, кой е?

— Карп Морозов. Кира Александровна, душо моя, бихте ли си прибрала Лев Сергеевич? Той е при мен, но не трябва да го виждат често тук. Изглежда, че е бил на гости и...

— Веднага идвам — отговори тя изумена и изпусна слушалката.

Бързо се облече, не закопча палтото си, защото треперещите ѝ пръсти не успяха да вкарат копчетата в илиците.

Морозов ѝ отвори вратата по риза и халат, стегнат плътно в малки гънки около големия му корем. Поклони се ниско, като

крепостен селянин: „Кира Александровна, душо моя, как сме днес? Съжалявам, че ви безпокоя, но... влизайте, влизайте“.

Широкото светло антре миришеше на люляк и молци. В полуотворената врата тя чу смеха на Лео — безгрижен, радостен, звънък. Пристъпи право в трапезарията, без да чака покана от домакина. Там, край масата за трима, Антонина Павловна държеше чаша за чай с деликатно, извито малко пръстче в дръжката. Тя беше облечена в ориенталско кимоно. Пудрата по носа ѝ приличаше на бели кръпки, червилото бе размазано на петна между носа и брадичката. Беше без грим, очите ѝ изглеждаха много малки, подпухнали и уморени. Лео седеше до нея с разрошена коса, в черни панталони и риза с отворена яка и разхлабена връзка. Смееше се гръмко и се опитваше да закрепил яйце върху острието на нож. Вдигна глава и погледна с учудване Кира. Лицето му бе чисто, младо и сияйно, като ранна пролетна утрин. Лице, което нищо не бе състояниие да промени или помрачи.

— Кира, какво правиш тук?

— Кира Александровна току-що намина... — поде несмело Морозов.

Тя безцеремонно го прекъсна:

— Обади ми се Морозов.

— На какво основание вие... — с разкривено от гняв лице се извърна Лео към домакина.

Но после кимна с глава, отново се засмя и бързо добави:

— Е, още по-добре, сега те ще мислят, че си имам дойка, която се грижи за мен!

— Лев Сергеевич, душо моя, не съм искал да...

— Млъкнете! — заповяда Лео и се обърна към Кира. — Тъй като вече си тук, свали си палтото и седни да закусиш. Тоня, моля те, донеси още няколко яйца.

— Лео, отиваме си вкъщи — тихо каза Кира.

Той я погледна, сви рамене и се надигна:

— Ако настояваш...

Морозов взе полупълната чаша с чай, изля остатъка в чинийката си, поднесе я до устата си с върха на пръстите и с шумно мляскане я пресуши. Отправи очи над чинийката към Кира, после към Лео и колебливо рече:

— Аз... виждате ли, обадих се на Кира Александровна, защото се опасявах, че не сте добре, Лев Сергеевич, че вие сте...

— Пиян — завърши вместо него Лео.

— О, не, не...

— Бях пиян, но вчера, не и тази сутрин. И не е ваша работа...

Антонина Павловна успокоително го прекъсна:

— Беше малко събиране, нищо повече, Кира Александровна. Може би останахме повече, отколкото трябва...

— В пет часа сутринта си легна — изръмжа Морозов, — знам това, защото се хвърли в леглото и събори каната с вода.

— Да, Лео ме изпрати до вкъщи — продължи тя, без да му обръща внимание — и предполагам, че е бил донякъде уморен...

— Донякъде... — започна отново Морозов.

— ... пиян — отново завърши вместо него Лео.

— Много пиян, мен ако питате — луничките на Морозов изчезнаха в ядната червенина, която покри лицето му, — толкова пиян, че тази сутрин го намерих проснат на дивана с дрехите. И земересение не можеше да го събуди.

— Е, и какво от това? — обади се равнодушно Лео.

— Беше голямо парти. А как Лео може да харчи пари! — допълни Антонина Павловна. — Вълнуваща гледка е. Лео, ти наистина си много безразсъден.

— Не си спомням какво съм правил.

— Не беше проблем, че изгуби толкова много на рулетката, както и това, че плати по десет рубли за всяка евтина чаша, която счупи. Но не трябваше да даваш стотици рубли бакшиши на келнерите.

— Защо? Нека да видят разликата между джентълмените и днешната червена измет.

— Да, но не беше необходимо да плащаш по петдесет рубли на оркестъра да млъкне винаги, когато не ти харесваше какво свирят. Освен това избра най-хубавото момиче в тълпата, заяви й, че ще й платиш колкото поиска, за да се съблече пред всички и натъпка няколкостотин рубли в деколтето й...

— Е, тя имаше прекрасно тяло.

— Лео, да вървим — обади се Кира.

— Една минута, Лев Сергеевич — бавно изрече Морозов и сложи чинийката на масата, — откъде точно взехте тези пари?

— Не знам, Тоня ми ги даде.

— Антонина, ти откъде...

— О, взех ги от пакета, който държиш под кофата за боклук — вдигна отегчено вежди тя.

— Тоня! — изрева Морозов и скочи с такава сила, че чиниите изтракаха. — Вярно ли е това?

— Разбира се, че е вярно — войнствено вдигна брадичка Антонина Павловна — не съм свикнала да ме укоряват заради пари. Взех ги и това е, сега какво?

— Господи, Боже мой! — хвана се за главата Морозов и започна да я клати, като развалена играчка. — Какво ще правя, това са парите, които дължа на Серов, вчера трябваше да му ги изплатя. Сега нямам нито рубла... и Серов... ако не му платя днес, ще ме убие! Какво ще правя, той не обича да чака...

— Така ли, не обичал да чака? — изсмя се студено Лео. — Ще чака, и още как! Спрете да виете като кученце. От какво се страхувате? Той нищо не може да ни стори и го знае.

— Учудвате ме, Лев Сергеевич — изхриптя Морозов и луничките му се удавиха в червено. — Взимате си вашия дял, но считате ли, че е почтено да бъркате в...

— Почтено? — изсмя с Лео с най-оскърбителния си, радостен и безгрижен смях. — На мен ли го казвате това, скъпи приятелю? Аз имам прекрасната привилегия изобщо да не обръщам внимание на тази дума. Всъщност, ако измислите нещо особено непочтено, обещавам ви, че ще го извърша. Хайде, Кира.

И се огледа несигурно:

— Къде ми е шапката?

— Не помниш ли? — нежно му припомни Антонина Павловна — загуби я на път за вкъщи.

— Вярно. Е, ще си купя друга, три шапки ще си купя. Довиждане.

Кира повика шейна и двамата потеглиха в мълчание. Лео заяви рязко, когато бяха сами в стаята им:

— Няма да търпя да ме критикуваш, ти или когото и да било друг. Ти специално нямаш никакво основание да се оплакваш. Не съм спал с друга жена, ако това те безпокои и друго не трябва да знаеш.

— Не се безпокоя, няма да те критикувам и не се оплаквам. Но искам да говоря с теб. Ще ме изслушаш ли?

— Разбира се — безразлично отвърна той.

Тя коленичи пред него, прегърна го и разтърси глава с големите си, напрегнати очи. Гласът ѝ бе опънат като струна, но и спокоен, защото нямаше какво да губи:

— Лео, няма да те укорявам, нито ще те обвинявам. Знам какво правиш и защо го правиш. Но чуй — не е късно, те още не са те заловили, все още имаш време. Направи едно последно усилие — нека спестим всичко, което имаме и да подадем молба за международни паспорти. Да избягаме в най-далечната точка на планетата от тази прокълната земя.

Той се наведе към пламтящите ѝ очи с очи-огледала, които не можеха и миг повече да издържат на пламъците:

— Защо да си правим труда?

— Знам какво ще кажеш — нямаш желание да живееш и нищо повече не искаш. Но чуй — направи го без желание, без тръпка. Дори и ако не вярваш, че някога ще се събудиш за живот. Отложи последния съд за себе си, докато идеш там. Когато сме в човешка, свободна страна, там решавай дали искаш да живееш.

— Глупачка! Защо мислиш, че ще ми дадат международен паспорт, точно на мен!

— Трябва да се опитаме, не трябва да се предаваме. Не можем да живеем тук дори за минута без надежда. Не позволявай това да те победи, аз няма да ти позволя!

— Кое това? ГПУ? Как ще спреш ГПУ?

— Не, не е ГПУ! Не разбираш ли, че това е много страшно, виж какво то стори на Андрей, на Виктор, на майка ми. Но теб няма да те победи.

— Какво! Сравняваш ме с Виктор, с този подлизурко, този плъх...

— Да, той е подлизурко, но не това е важното. Има друго, несравнимо по-ужасно, което се случи с Виктор, то е долу, дълбоко в душата, то е безвъзвратно като смъртта и убива като нея, подмазването е само следствие. Виждал ли си как растенията умират без слънце и въздух? Няма да позволя това да стане с теб. Нека това да отнесе сто и

петдесет милиона живи същества, но не и теб, Лео! Не и теб, моето прекрасно обожание...

— Що за надут израз? Откъде го знаеш?

Тя повтори, вгледана в него:

— Откъде го знам?

— Кира, действително мисля, че излишно драматизираш живота. Нищо не ме преследва и нищо няма да ми се случи. Правя каквото си искам, а това никак не е типично за почти всички наоколо.

— Лео, чуй ме! Искам да направим нещо, да се опитаме. Много проблеми има пред нас, бихме могли да разрешим всичко, с един удар.

— Какво искаш да направим?

— Лео, нека се оженим.

— А? — той я погледна с изумление.

Тя отново каза:

— Да се оженим.

Той се облегна назад и се изсмя ясно, високо, ледено, като се бе изсмял на Андрей Таганов и Морозов:

— Кира, но какво е това? Искаш да те направя почтена жена?

— Не.

— Не ти ли се струва, че е малко късно за нас?

— Защо да е късно?

— За какво да го правим? Имаме ли нужда?

— Не.

— Тогава?

— Не знам, просто го искам.

— Няма причина да правим нещо безсмислено. Нямам намерение да ставам почтен съпруг. Ако се страхуваш, че ще ме изгубиш, помни, че къс хартия, подписан от съветски чиновник, няма да ме задържи.

— Не се страхувам, че ще те изгубя, страхувам се, че ти ще изгубиш себе си.

— Искаш да кажеш, че няколко рубли, които ще платим в гражданското и на Управдом, ще спасят душата ми?

— Не ти предлагам, а го искам.

— Това ултиматум ли е?

Тя се усмихна и отвърна тихо и примирено:

— Не.

— Тогава да го забравим.

— Да, Лео.

Той сложи ръцете си под мишниците и я притисна уморено до гърдите си:

— Мое лудо, любимо, истерично момиче, недей да припадаш от страх, и то толкова странен. Сега се успокой — вече ще пестим всяка рубла, ако това искаш. Можеш да използваш парите за екскурзии до Монте Карло, Сан Франциско или планетата Юпитер. И повече няма да говорим за това, нали?

На лицето му, неописуемо красиво и магическо се появи арогантната усмивка. Лице, което бе необясним наркотик за нея, неустоим и съвършен, като музиката. Тя зарови глава в раменете му и заповтаря в упоение, безпомощно и безнадеждно: „Лео, Лео, Лео...“

Х

Павел Серов изпи няколко чаши водка, преди да отиде на работа. Следобед пи още. Обади се по телефона на Морозов и глас, който разпозна, че е неговият, му съобщи, че Морозов не е вкъщи. Закрачи из канцеларията си и разби на парчета поставката на мастилницата. Откри правописна грешка в писмо, което бе продиктувал на секретарката си, смачка го на топка и го запрати в лицето ѝ. Обади се отново на Морозов, но никой не отговори. После му се обади една жена и му каза настойчиво с мек, сладък, фъфлещ тон: „Павлуша, скъпи, ти ми обеща онази гривна!“ По-рано спекулант му бе донесъл гривната, увита в мръсна носна кърпичка, но отказа да му я даде, ако не плати пълната сума в брой. Серов се обади на Морозов в Компанията за храни и секретарката поиска да знае кой го търси. Той тръшна слушалката, без да отговори. Изкрещя на окъсан кандидат за работа, че ще го предаде на ГПУ и заповяда на секретарката си да изгони всички посетители. Напусна канцеларията един час преди края на работното време и тресна вратата зад себе си.

На път за дома мина край квартирата на Морозов, поколеба си и не влезе, защото видя милиционер на ъгъла. Пред вечерята — студена, мазна супа от зеле, донесена от обществената кухня на две пресечки, другарката Соня каза: „Павел, наистина ми трябва кожено палто. Не мога да си позволя да се разболея заради детето ни. Имай предвид, че не искам заешка кожа. Знам, че имаш пари. Не намеквам за някои твои дейности, но внимателно наблюдавам всичко“.

Той хвърли салфетката в чинията си и стана, без да вечеря. Обади се отново на Морозов и звъня пет минути. Нямаше отговор. Седна на леглото и изпразни бутилка с водка. Другарката Соня излезе за среща на учителския съвет на вечерното училище за ограмотяване на домашни работнички. Серов изпи още една бутилка. После се изправи решително и като леко се олюляваше затегна колана на кожената си тужурка и се отправи към апартамента на Морозов.

Позвъни три пъти на вратата. Никой не отвори. Той сложи пръста си на копчето на звънеца и се облегна безразлично на стената. Отвътре

не се чу нищо, но дочу стъпки, изкачващи се към него. Хвърли се в тъмната част на площадката. Стъпките замряха на долния етаж, врата се отвори и затвори. Неясно си спомни, че не трябва да го виждат тук. Извади бележника си, подпря се на стената и написа в светлината на уличната лампа:

Морозов, долен мръсно, ако не ми донесеш
дължимото до утре сутринта, ще закусваш в ГПУ. Ти знаеш
какво значи това.

С любов: Павел Серов

Сгъна бележката и я пъкна под вратата. След петнадесет минути Морозов безшумно се появи от банята и отиде на пръсти в антрето. Ослуша се нервно, но от площадката не долетя никакъв шум. После забеляза бледото, белезникаво петно в мрака до вратата. Взе бележката и я прочете на лампата в трапезарията. Лицето му посивя.

Телефонът иззвъня. Той трепна и замръзна, сякаш невидими очи, някъде отвъд звънящия телефон, можеха да го видят с бележката в ръце. Натъпка листа дълбоко в джоба си и вдигна слушалката с трепереща ръка. Беше негова стара леля, която кихна в телефона и поиска пари назаем. Морозов кресна в отговор, че е стара кучка и затвори.

През отворената врата на спалнята Антонина Павловна, с гребен в косите пред тоалетката, извика остро, че не одобрява такъв език. Той се обърна и ожесточено се нахвърли върху нея:

— За всичко сте виновни ти и проклетия ти любовник...

— Не е още мой любовник — изпищя тя — ако беше, мислиш ли, че щях да се влача с мърляв стар глупак като теб?

Те се скараха и Морозов забрави за бележката в джоба си.

Европейският ресторант-градина на покрива е със стъклен таван. Таванът — тъмен похлупак — е смачкал неумоливо, като стоманена стена хората под него. Жълтите светлини неясно проблясват в черната бездна отгоре, в горещата, гъста мъгла от цигарен дим, белите маси и сребърните прибори.

Край масите седят мъже. Жълти светкавици искрят в диамантените им копчета и по капките пот на червените, пламнали лица. Мъжете ядат, алчно наведени над чиниите, дъвчат нетърпеливо, невярващо — те не са в безгрижно, весело нощно заведение на открито, а са на място, където ядат.

В ъгъла жълтеникава гола глава се е привела към червена пържола в бяла чиния. Човекът реже пържолата и мляска с месести, алени устни. Отсреща червенокосо петнадесетгодишно момиче се храни бързо, с глава ниско в раменете. Сетне вдига главата си и се изчервява от върха на малкия, луничав нос до бялата, луничава шия. Устата ѝ се изкривява, сякаш иска да изкрещи нещо пред себе си.

Лютив стълб от дим се люшка до здрачния прозорец. Хилав мъж с дълго лице, което издайнически прилича на бъдещ череп, се поклаща равномерно на задните крака на стола и пуши безспирно. Кокалестите жълти пръсти стискат цигарата, широките, язвителни ноздри бълват пушек сред застиналата нездрава гримаса.

Жените се движат между масите с тромаво, смутено нахалство. Глава, оградена от меки, златни къдри, несигурно кима наоколо. Светли големи очи, потънали в дълбоки, сини кръгове, светят над млада уста, разкривена в злобна, подигравателна усмивка. В средата на залата изсушена тъмна жена, с кожа като кафе, буци на раменете и дупки вместо ключици, се смее шумно и разтваря боядисаните си устни-рани, показвайки силни бели зъби с тъмночервени венци.

Оркестърът свири „Джон Грей“. Песента сипе в пространство къси, безцеремонни ноти, сякаш изтръгнати от петолинието, преди да узреят и скрият в трескави ритми непобедимата радост на музиката.

Сервитьорите безшумно се плъзгат между тълпата, навеждат се над масите с пресилено угодничество, отпуснатите им гуши са пълни с уважение, подигравка и жалост към виновните и неловки хора, които отчаяно искат да са щастливи.

Морозов си спомни, че до сутринта трябва да намери пари. Пристигна сам в европейския ресторант-градина. Седна до три маси, изпуши четири пури и доверително шепна в пет уши, принадлежащи на петима масивни, спокойни мъже. За два часа успя да осигури необходимата сума. Избърса с облекчение челото си, премести се до маса в сенчест ъгъл и поръча коняк.

Степан Тимошенко беше полулегнал на бялата покривка отсреща. Главата му бе подпряна на лакътя, пръстите бяха върху широкия му врат, в другата си ръка държеше чаша. Чашата се изпразни, той я вдигна колебливо, запита се как да я напълни с една ръка. Реши задачата, като пусна чашата, която шумно се разби на пода и надигна бутилката към устата си. Оберкелнерът го изгледа нервно и се намръщи. Не му хареса и якето с яка от заешка кожа, накривената, смачкана моряшка шапка, калните обувки на фона на копринената рокля на жената край съседната маса. Но трябваше да внимава — това бе известният Степан Тимошенко, член на партията.

До масата му незабелязано пристигна келнер и събра късчетата стъкло в кофа за отпадъци. Друг келнер донесе бляскава чиста чаша, нежно уви пръсти около бутилката на Тимошенко прошепна:

— Мога ли да ви помогна, гражданино?

— Върви по дяволите — каза Тимошенко и бутна с гърба на ръката си чашата. Тя се заклати на ръба на масата и се строши на пода.

— Ще правя, каквото си искам — извика морякът и очите му светнаха заплашително. — Ако искам ще пия от една бутилка, ако искам — от две!

— Но гражданино...

— Искаш ли да ти покажа? — надигна се Тимошенко.

— Не, няма нужда — бързо отговори сервитьора.

— Върви по дяволите — рече с мека увереност другия — не харесвам мутрата ти, нито една мутра наоколо не ми харесва.

Стана, олюля се и изрева:

— Нито една проклета мутра тук не ми харесва!

После се заклати и тръгна между масите. Оберкелнерът тихо прошепна в лакътя на Тимошенко:

— Ако не се чувствате добре, гражданино...

— Махни се от пътя ми! — изкрещя Тимошенко и се спъна в нечий женски крака.

До вратата изведнъж спря и лицето му се разтвори в широка, сърдечна усмивка:

— А, ето един скъп мой приятел!

Залитна и пристъпи напред, грабна стола от съседната маса, тресна го със сила и се настани до Морозов.

— Какво обичате, гражданино? — ахна от изненада Морозов и стана.

— Сядай, приятелю — огромната ръка на Тимошенко натисна надолу рамото му като парен чук и той рухна на стола с глух тропот. — Другарю Морозов, не трябва да бягаш от приятелите си, а ние сме стари приятели. Може би не ме познаваш, казвам се Степан Тимошенко — и прибави след кратък размисъл, — от червения Балтийски флот.

— Така ли?

— Да, аз съм твой приятел, който ти се възхищава. Знаеш ли защо?

— Не.

— Да прием заедно, като добри приятели. Келнер! — Тимошенко изрева с такава сила, че цигуларят обърка нотите на „Джон Грей“, — донеси ни две, не три бутилки — допълни той при нерешителния поклон на сервитьора.

— Три бутилки какво? — боязливо запита той.

— Каквото и да е. Не, чакай! Кое е най-скъпото? Какво къркат добрите, дебели капиталисти?

— Шампанско?

— Веднага ни донеси шампанско! Три бутилки и две чаши!

Сервитьорът донесе бутилките, Тимошенко напълни чашите и сложи едната пред Морозов с приятелски жест:

— Ето! Ще пиеш ли с мен?

— Да, дру... другарю — отвърна слабо той, — благодаря ви, другарю.

— За твое здраве, другарю Морозов — тържествено вдигна чаша Тимошенко — за другаря Морозов, гражданин на Съюза на съветските социалистически републики!

Те удариха чашите със звън. Морозов се огледа крадешком, безпомощно, но помощ нямаше. Той отпи, чашата затрепери до устата му. Надигна се и изрече:

— Много сте любезен другарю, много съм ви благодарен, сега, ако не възразявате, трябва да тръгвам...

— Сядай долу! — заповяда Тимошенко и напълни отново чашата му.

Облегна се и пак се усмихна, но тъмните му очи се забих мрачно и язвително в Морозов:

— Да пием за великия гражданин Морозов, човекът, който победи революцията! — изсмя се шумно и изля чашата наведнъж в гърлото си.

— Другарю — измънка Морозов с едва отворена уста, — какво искате да кажете?

Тимошенко се изсмя още по-високо, наведе се към него с кръстосани лакти. Шапката му бе отметната върху лепкавите черни кичури. Спря да се кикоти и произнесе тихо, убедително, със странна усмивка, която изплаши Морозов повече от смеха му:

— Не се страхувай от мен, няма защо. Аз съм нещастник, по беден от теб, другарю Морозов. Искам само да ти кажа, че ти ме разгроми, но не ти се сърдя, напротив, дълбоко ти се възхищавам. Ти взе най-великата революция, която светът е виждал и си избърса задника с нея!

— Другарю, наистина не знам за какво говорите! — заяви решително Морозов и стисна посинелите си устни.

— Знаеш, отлично знаеш — отвърна тъжно Тимошенко, — знаеш повече от мен, повече от милиони млади глупаци по света, които ни гледат с обожание. Имаш много, много да им разказваш.

— Честно дума, другарю, не разбирам какво...

— Например ти знаеш как ни принуди да се подчиним, а аз не знам. Знаем само, че се подчинихме. Първо направихме революцията с червените знамена. На знамената пишеше, че революцията е за пролетариата. Имаше и наивници, които в обречените си души мислеха, че всичко това е заради потиснатите, бедните, страдалците на земята. Но ти и аз имаме обща тайна — знаем, но няма да я кажем. Защо да го правим? Светът не иска да я чуе. Ние двамата знаем, че революцията беше извършена заради теб, другарю Морозов. Затова шапки долу в твоя чест!

— Другарю, който и да сте, какво искате? — изплака Морозов.

— Искам само да ти кажа, че тя е твоя.

— Какво е мое? — запита Морозов, като се чудеше дали човекът срещу него е луд.

— Революцията — отговори любезно Тимошенко. — Знаеш ли какво е това? Ще ти разкажа. Ние убивахме хора по улиците, в

мазетата и по палубите на корабите ни... на нашите кораби... спомням си един млад офицер, едва ли беше на повече от двадесет години, често се кръстеше, сигурно майка му го бе научила. От устата на момчето изведнъж рухна кръв. Той ме погледна, не беше изплашен, а учуден. От нещо, на което майка му не беше го научила. Той продължи да ме гледа, това беше последното нещо в живота му — да ме гледа.

По челюстта на Тимошенко потекоха капки. Той напълни чаша, несигурно я хвана и я поднесе до устата си. Отпи, без да знае, че пие, с очи, впити в Морозов.

— Това вършихме в годината 1917-та. Сега ще ти разкажа защо го извършихме. Извършихме го, за да може гражданинът Морозов да стане сутринта, да се почеше по корема, защото дюшекът не е достатъчно мек и заради това го сърби пъпа. Извършихме го, за да се вози в голяма лимузина с допълнителни възглавници на седалките и малка стъклена тубичка за цветя до прозореца. За незабравки. За да пие коняк в места като това, да се катери на празници по трибуни с червени ленти и да държи речи за работническата класа. Направихме го за теб, другарю Морозов, и ти се покланяме! Не ме гледай ядосано, аз съм твой покорен слуга, направих каквото мога за теб и сега трябва да ми благодариш с усмивка. Да, има за какво да ми благодариш!

— Другарю, позволете ми да си ида — задъхано рече Морозов и отново се надигна.

— Сядай долу! — изрева Тимошенко. — Пълни чашата и пий! Чу ли ме? Пий, куче! Пий и слушай.

Той послушно напълни чашата си, която звънна трепереца в бутилката.

— Не се сърдя, че ни победихте, не се сърдя, че поехме на плещите си най-страшното престъпление и то изтече между пръстите ни — поде морякът и всяка дума с мъка се изтръгваше от гърлото му, — нямам нищо против поражението, ако то беше нанесено от воители с железни шлемове, от дракони в човешки образ, бълващи огън. Но ние бяхме разгромени от въшки. Големи, тлъсти, лениви, руси въшки. Виждал ли си въшки? Русите са най-тлъстите. Вината всъщност е наша. Някога хората били управлявани с Божии гръмотевици. После с меч. Сега се управляват от примус. Някога вярата ги обединявала, после страхът. Сега ги обединяват стомасите им. Хората носили вериги

на вратовете си, на ръцете и глезените си. Сега са оковани за дебелото си черво. Но това, естествено, не е героизъм. И е ваша грешка.

— Другарю, за Бога, защо ми казвате всички тези неща?

— Ние започнахме да градим храм. Завършихме ли с параклис? Не! Дори и нужник не направихме. Направихме мръсна кухня с печка второ качество. Запалихме огън под чайника и сварихме отвара от кръв, пламъци и стомана. И какво излезе от отварата? Новият човек? Човекът от гранит? Или поне свястно и ужасно чудовище? Не! Ние произведохме малки, немощни създания, духчета, които мърдат и удобно се огъват във всички посоки. Тези създания дори не се кланят, за да бъдат шибани с камшик. Не! Те покорно взимат камшика и започват сами да се бичуват! Бил ли си на събрание на кварталната организация? Иди, ще научиш много за гордия човешки дух.

— Другарю, какво искате? Ако става дума за пари, кажете, ще ви платя...

Тимошенко се изсмя така гръмко, че всички глави в ресторанта се обърнаха към тях. Морозов се сгърчи, приведе се, за да не го видят.

— Ех, ти, въшко миризлива, глупако късоглед, измет обезумяла! С кого мислиш, че разговаряш! С другаря Дунаев, с другаря Павел Серов?

— Другарю, нямате право да казвате това! — изрева и Морозов и главите се извърнаха към него, но той не им обърна внимание. — Аз нямам нищо общо с другаря Серов!

— Добре, добре, не съм казал, че имаш. Защо се вълнуваш толкова?

— Помислих, че вие... аз...

— Казах само, че би трябвало да имаш нещо общо със Серовци, Дунаевци и не по-малко от един милион други като тях с партийни книжки с печати. Печелившите и победителите, тези, които пълзят. Това е великият лозунг на хората на бъдещето — тези, които пълзят. Знаеш ли колко милиони очи ни гледат от чужди земи и океани? Те са далеч, не могат да ни разгледат подробно и затова виждат една огромна, надигаща се сянка. Мислят, че това е огромен звяр. Но те са далеч и не знаят, че е нещо кафеникаво, меко, мъхнато и лъскаво. Не знаят, че звярът е от малки хлебарки, кафяви, блестящи, натъпкани една до друга, огромна стена, направена от тихи хлебарки, с мърдащи

мустаци. Светът е далеч и не може да види мустаците им. Ето тук му е грешката. Другарю Морозов — те не виждат мустаците!

— Другарю, но защо ми говорите това?

— Те виждат черен облак и чуват гръм. На тях са им казали, че в облака кръвта се лее свободно, мъже се сражават, убиват и умират. Но това е без значение, тези, които гледат, не се страхуват от кръв. В кръвта има чест. Но светът не знае, че ние не се къпем в кръв, а в гной. Слушай, ще ти дам съвет — ако искате да държите тази страна в пипалата си, кажете на света, че за закуска режете глави и разстрелвате полкове. Нека светът да мисли, че вие сте огромно страховито чудовище, което се сражава честно и трябва да се уважава. Не казвайте на света, че не сте армия от герои, не сте дори приятели помежду си, а сте нещастни счетоводители с хемороиди, които са се научили на наглост. Кажете им да стрелят срещу вас не с оръдия, а с карбол.

Морозов стисна в юмрук салфетката си, смачкана и влажна. Отново избърса челото си и рече успокоително, като се опита незабелязано да стане:

— Прав сте другарю. Чувствата ви са правилни, напълно съм съгласен с вас. Сега, ако позволите...

— Сядай долу! — изрева за пореден път Тимошенко — и вдигни тост. Пий или ще те застрелям като куче! Все още имам оръжие... ето...

И той напълни чашата. Златна струйка се плъзна по покривката до пода.

— Пий за хората, които си избърсаха задника с червеното знаме!

Морозов надигна чашата. След това бръкна в джоба си, извади носна кърпичка и попи потта от челото си. Сгънат лист хартия падна от джоба му на пода. Светкавичното, яростно движение, което той направи към листа, накара Тимошенко да сграбчи ръката му в юмрук:

— Какво е това, приятелю?

Морозов ритна листа и той се изтъркаля далеч под празна съседна маса. После седна и се облегна равнодушно на стола. Под широките му ноздри блеснаха малки капчици.

— Нищо не е, безполезно парче хартия.

— Да, безполезно парче хартия. Нека да си остане под масата — очите на моряка изведнъж станаха заплашително трезви, — чистачката ще го хвърли в кофата за боклук.

— Точно така, в кофата за боклук — изхили се Морозов. — Искате ли още шампанско, бутилката е празна. Аз ще платя следващата. Келнер!

— Разбира се, искам още шампанско — отговори Тимошенко, без да помръдва.

Сервитьорът донесе бутилката. Морозов се наведе учтиво над масата и напълни чашите. Сетне рече, със спокоен глас, като подчертаваше всяка буква:

— Другарю, мисля, че има недоразумение, но не ви се сърдя. Разбирам аргументите ви и напълно ви съчувствам. Днес има толкова много неприятни и безчестни типове. Човек трябва да внимава с кого се запознава. Трудно е да се разбере от пръв поглед, особено на място като това. Сигурен съм, че ме помислихте за спекулант, нали? Това е много забавно.

— Да, забавно е. Защо гледаш надолу?

— Гледам обувките си, малко са ми тесни, неудобни — изкикоти се Морозов, — може би защото съм все на крака в канцеларията.

— Трябва да обръщаш внимание на краката си. Слагай ги в леген с гореща вода с малко оцет, когато се връщаш от работа. Това помага на разранени крака.

— Така ли? Много ви благодаря, ще го направя веднага като се върна вкъщи.

Време е да се прибираш, нали?

— Е, не знам, не е толкова късно и...

— Преди малко ми се стори, че бързаш.

— Не бързам толкова, освен това ми е приятно в компанията ви.

— Какво има? Нещо, което не искате да оставите тук?

— Аз? Не знам какво би могло да е това, другарю... извинявайте, как беше името ви?

— Степан Тимошенко. Да не би това нещо да е безполезното парче хартия под масата?

— Не, не вече го забравих. За какво ми е?

— Не знам — бавно продума моряка.

— Точно така, другарю Тимошенко, това нищо не е. Още шампанско?

— Благодаря.

— Заповядайте.

— Нещо лошо ли има под масата, другарю Морозов?

— Не, не, просто се наведох да завържа връзките на обувките си.

— Къде?

— Ха, не е ли смешно? Всъщност връзките не са развързани. А аз помислих, че са развързани... днешните съветски връзки за обувки... не са добри, човек не може да разчита на тях.

— Така е, късат се като канап.

— Като канап, да. Вие защо се навеждате, не ви ли е удобно? Защо не се преместите тук, така ще...

— Не, тук ми е добре, имам добър изглед към онази маса там. Има хубави крака, доста артистични, нали?

— Много са красиви. Но вижте каква блондинка има до оркестъра, отляво. Прекрасна фигура!

— Да, да. Хубави обувки имате, от лачена кожа. Сигурен съм, че не сте ги купили от кооперативния магазин.

— Не, да ви кажа право... не.

— Харесват ми бомбетата, лъскави са и приличат на цицина на чело. Чужденците знаят да правят обувки.

— Ако става дума за производителността на труда в капиталистическите страни...

— Да, в капиталистическите страни...

Морозов пръв се устреми към листа. Тимошенко хвана китката му с ноктите си на хищна птица и когато бяха на колене на пода, очите им се срещнаха за миг, като зверове в смъртна битка. Другата ръка на Тимошенко сграбчи листа, той освободи Морозов и без да бърза зае мястото си до масата. Започна да чете писмото, а другият стоеше на колене, вперил очи в него, сякаш очакваше присъда от военен съд.

Морозов, долен мръсничко, ако не ми донесеш дължимото до утре сутринта, ще закушваш в ГПУ. Ти знаеш какво значи това.

С любов: Павел Серов

Тимошенко вдигна глава от листа и избухна в смях, както Морозов никога не беше виждал човек да се смее. Морякът стана и продължи да се смее, като се олюляваше и държеше писмото в двете си

ръце. Стомахът му бурно се тресеше, яката от заешка кожа подскочаше, на гърлото му изпъкнаха сини вени. После смехът замря бавно, гладко, като затихваща грамофонна плоча и се превърна в единичен сух кикот. Той пусна писмото в джоба си, извърна се, раменете му се прегърбиха. Походката му внезапно стана неловка, покорна. Тежко, тромаво се затътри към изхода. При вратата главният сервитьор го погледна косо. Тимошенко отвърна на погледа. Погледът му бе мек, примирителен.

Морозов остана до масата. Едната му ръка висеше като парализирана, застинала в нелепа поза във въздуха. Дочу монотонното, накъсано кискане-ридание, лай и хълцане на моряка, което се търкаляше по стълбите.

Той рязко скочи и изстена:

— О, Господи, какво направих!

И побягна надолу по дългите стълби, навън в снега, забравил палтото и шапката си. Но в широката, светла, мълчалива улица никъде не видя Тимошенко.

Морозов не изпрати парите на Павел Серов. Не отиде в канцеларията си в Компанията за производство на храни. През целия следващ ден остана вкъщи, в стаята си и пи водка. Когато телефонът или звънецът на входната врата иззвъняваха, той се сгъваше на леглото, започваше да гризе кокалчетата на пръстите си и главата му падаше в раменете. Нищо не се случи.

Вечерта Антонина Павловна донесе вестника, хвърли му го и рязко каза:

— Какво ти става днес?

Той прегледа новините на четвъртата страница. В село Василкино, Камска област, селяните, подтиквани от презапасяващи се контрареволуционни елементи, изгорили местната марксистка организация. В овъглените развалини били намерени телата на председателя и секретаря на организацията, както и на партийни другари от Москва. Отряд на ГПУ пътува към Василкино. В село Серское снощи били екзекутирани двадесет и пет селяни заради убийството на млад другар, селският кореспондент на комсомолския вестник от Самара. Селяните отказали да издадат името на убиеца.

На последната страница имаше кратко съобщение:

„Тялото на Степан Тимошенко, бивш моряк от Балтийския флот, беше открито рано тази сутрин под мост в леда на Обуковския канал. Тимошенко се е застрелял в устата. В него не са намерени документи, освен партийната му книжка, които да обяснят самоубийството“.

Морозов изтри челото си, сякаш примка бе паднала от шията му. После изпи две чаши водка. Телефонът иззвъня, той смело залитна и взе слушалката. Антонина Павловна се учуди защо се смее.

— Морозов? — чу се приглушен глас.

— Павлуша, ти ли си? Приятелю, ужасно съжалявам, сега парите са в мен и...

— Забрави за парите, няма значение... слушай... вчера оставих ли ти бележка?

— Да, аз си заслужавах и...

— Унищожил ли я?

— Защо?

— Нищо. Ти разбираш какво може... Унищожил ли я?

Морозов погледна към вечерния вестник, ухили се и рече:

— Разбира се, че я унищожих. Не се безпокой, приятелю.

Цялата вечер той държа вестника в ръката си, като мърмореше:

— Глупак, какъв глупак! Изгубил всичко, кой знае къде е скитал през нощта. Пиян глупак, изгубил я!

Антонина Павловна го гледаше въпросително с издадена напред брадичка.

Морозов не знаеше това:

Степан Тимошенко се прибра от европейския ресторант-градина вкъщи. Сетне седна до разбитата масичка в неотоплената таванска стая и на светлината на изгасващата свещ в зелена бутилка старателно написа писмо на парче кафява амбалажна хартия. Сгъна писмото внимателно, сложи го в плик заедно с друго парче хартия, смачкано и мръсно. Написа адреса на Андрей Таганов, запечата писмото и решително, без да бърза, слезе по скърцащата стълба на улицата.

В писмото на кафявата амбалажна хартия пишеше:

Скъпи Андрей,

с това писмо ти казвам обещаното сбогом. Всъщност не точно това ти обещах, но предполагам, че ще ми простиш. Отвращавам се от всичко наоколо и повече не мога да го гледам. На теб оставям единственото си наследство — приложената бележка. Знам, че е трудно наследство. На едно обаче се надявам — да не ме последваш скоро.

Степан Тимошенко, твой приятел

XI

Павел Серов, седнал до бюрото, проверяваше речта си „Железниците и класовата борба“, написана на пишещата машина. Секретарката му стоеше до него, вперила тревожни очи в молива в ръката му. Прозорецът на канцеларията гледаше към един от пероните на гарата. Той вдигна глава и видя висока фигура в кожена тужурка, която изчезна от перона. Серов бързо се наведе напред, но фигурата бе отминала.

— Видя ли този човек? — остро запита той секретарката.

— Не, другарю Серов. Къде?

— Няма значение, стори ми се, че видях един познат. Но защо е тук?

Час по-късно Серов излезе навън, като дъвчеше семки и плюеше на земята. Тогава отново забеляза човека с коженото яке. Не беше сгрешил — това бе Андрей Таганов.

Павел Серов спря, веждите му се събраха, изплю още една семка. Приблужи небрежно Андрей и поздрави:

— Добър вечер, другарю Таганов.

— Добър вечер, другарю Серов.

— Ще пътуваш ли, Андрей?

— Не.

— Да не би да преследваш влакови черноборсаджии?

— Не.

— Може би са те назначили в транспортния отдел на ГПУ?

— Не.

— Е, радвам се да те видя. Трудно е човек да се срещне с теб, много си зает и нямаш време за старите приятели. Искаш ли семки?

— Не, благодаря.

— Нямаш лоши навици, нали? Не се разпиляваш, нямаш пороци, освен един, а? Приятно ми е, че се интересуваш от тази стара гара, която е мой дом, така да се каже. От около час си тук, нали?

— Имаш ли други въпроси?

— Кой, аз? Нямам въпроси, за какво да те питам? Само се опитвам да водя разговор. Човек и това трябва да прави, иначе ще те обвинят, че си индивидуалист. Защо не ми се обаждаш, когато идваш в тази част на града?

— Може би ще ти се обадя. Довиждане, другарю Серов.

Серов остана неподвижен, с неизядена семка в зъбите и очи в Андрей, който слизаше по стълбите.

Продавачът избърса носа си с палец и показалец, обра с престилката си капките ленено олио от гърлото на бутилката и попита:

— Това ли е за днес, гражданино?

— Да — отговори Андрей Таганов.

Той скъса парче вестник и зави бутилката; по хартията се появиха мазни петна.

— Продавате много стока, нали?

— Нищо подобно — момчето с размъкнат син пуловер сви рамене, — вие сте първият клиент от три часа. Най-послед да чуя човешки глас. Седя по цял ден сам и гоня мишките.

— Това е лошо, сигурно губите пари.

— Аз не съм собственик на магазина.

— Сигурно скоро ще си загубиш работата. Шефът сам ще застане зад щанда.

— Кой? Шефът ми? — продавачът се изкиска дрезгаво и разкри голяма дупка с два черни, счупени зъби. — Той няма да се занимава с тази работа. Не мога да си представя елегантния гражданин Коваленски да пъха херинги в ленено олио.

— Няма още дълго да е елегантен с тези слаби продажби.

— Може би, не знам.

— Може би.

— Петдесет копейки, гражданино.

— Ето, заповядайте. Лека нощ.

Антонина Павловна се сдоби с билети за премиера на балетно представление в Маринския театър. Представлението беше профсъюзно и Морозов бе получил билетите в Компанията за храни.

Той не се интересуваше от балет, освен това трябваше да изнесе реч в едно училище на тема: „Пролетарско разпределение на хранителни продукти“. Затова даде билетите на Антонина Павловна. Тя покани Лео и Кира да я придружат:

— Естествено, става дума за червен балет. Вие знаете политическото ми отношение, но човек трябва да е широко скроен в изкуството, не мислите ли? Най-малкото това е интересен експеримент.

Кира отказа и Лео и Антонина отидоха на представлението. Тя беше облечена в зелена рокля с цвят на нефрит, избродирана в златно и твърде тясна в талията. В ръцете си държеше монокъл от перли с дълга позлатена дръжка.

Кира имаше уговорена среща с Андрей. Слезе от трамвая и закрачи по здрачните пътеки на дворцовата градина. Изведнъж осъзна, че неволно забавя стъпки. Тялото ѝ се изпъна от напрежение, вряза се напред с усилие, сякаш вървеше срещу бурен вятър. То помнеше това, което умът ѝ искаше да забрави — предната нощ с Лео. Нощ като първата, в която бе с него в сивата и сребърна стая, техен дом от три години. Тялото ѝ бе невинно и чисто, но краката ѝ се съпротивляваха, задето греховно, против волята си, копнееше за идващите мигове тази вечер.

Стигна върха на дългата, тъмна стълба, Андрей отвори и тя рече:

— Ще направиш ли нещо за мен?

— Дори преди да те целуна?

— Веднага след това. Заведи ме на кино.

Той я целуна и на лицето му се изписа вечната невярваща радост от присъствието ѝ.

Те тръгнаха, хванати за ръце и новия сняг заскърца под нозете им. В трите най-големи кина на „Невски“ бяха закачени големи памучни плакати с червени букви:

НАЙ-ДОБРИЯТ ФИЛМ ЗА СЕЗОНА!

Новият шедевър на съветското кино!

ЧЕРВЕНИ БОЙЦИ

**Грандиозен разказ за борбата на червените герои в
Гражданската война.**

Пролетарска приказка!
Титанична драма за неизвестните герои — работници
и войници.

На едно от кината имаше лозунг:

ДРУГАРЯТ ЛЕНИН КАЗА: „ОТ ВСИЧКИ
ИЗКУСТВА ЗА РУСИЯ НАЙ-ВАЖНО Е КИНОТО!“

Входът на кинотеатъра пламтеше в бяла светлина. Касиерите тъжно гледаха минувачите и се прозяваха. Никой не спираше пред снимките от филма.

— Не искаш да гледаш това, нали?

— Да.

В четвъртото по-малко кино прожектираха стар, чуждестранен, неизвестен филм без звезди. Във витрината бяха поставени три избелели снимки на жена с много грим и рокля, модерна преди десет години.

— Бих гледала този филм — каза Кира.

Касата беше затворена.

— Съжалявам, граждани, няма билети — съобщи им разпоредителката, — и за следващата прожекция няма билети. Фоайето е претъпкано с хора, които търсят места.

— Няма как, ще трябва да гледаме „Червени бойци“ — примири се тя.

Преддверието с бели колони на огромния кинотеатър „Паризиана“ беше празно. На посетителите беше забранено да влизат в салона, защото филмът беше започнал. Но разпоредителката се поклонил ниско и ги пусна да влязат. Големият празен салон бе тъмен, студен и някак смълчан, въпреки тътена на оркестъра и ехото на тишината. Няколко глави, сивкави петна в мрака, трудно се различаваха в пустите редове. На екрана тълпа от окъсани сиви униформи седяха край огньовете и готвеха супа. Дълъг влак от открити товарни вагони, пълни с тълпи окъсани сиви униформи, бавно пълзеше през безкрайни филмови минути. Появи се надпис „Един месец по-

късно“. Тълпа от окъсани сиви униформи побягна сред калта, като размахваше щикове. Море от ръце размаха знамена. Тълпа от окъсани сиви униформи запълзя в окопите под черното небе. Появи се надпис „Битката при Заврашино“. Тълпа в ботуши от лачена кожа разстреля тълпа в ботуши от лико, изправена до стената. Появи се надпис „Битката при Самсоново“. Тълпа от окъсани сиви униформи побягна през калта, като размахваше щикове. Появи се надпис „Три седмици по-късно“. Дълъг влак запълзя в залеза. Появи се надпис „Пролетариатът смачка с могъщите си ботуши предателското гърло на разюзданите аристократи“. Тълпа в ботуши от лачена кожа затанцува в долнопробен вертеп сред счупени бутилки и полуголи жени, които гледаха в камерата. Появи се надпис „Но духът на нашите червени бойци пламтеше от вяръност към пролетарската кауза“. Тълпа от окъсани сиви униформи побягна през калта, като размахваше щикове. Нямахше сюжет и герои. Във фоайето плакат обясняваше на зрителите: „Целта на пролетарското изкуство е в драмата и цвета на всекидневието“.

В паузата преди втората прожекция, Андрей попита:

— Искаш ли да видиш началото?

— Да, още е рано.

— Знам, че не ти харесва.

— И ти не го харесваш. Смешно е — не отидох на балетната премиера тази вечер в Маринския театър, защото е революционна, а сега гледам този филм.

— С кого щеше да идеш?

— С един приятел.

— Лео Коваленски?

— Андрей, не ставаш ли нахален?

— Кира, от всичките ти приятели той е...

— Който ти не харесваш. Знам, но въпреки това прекалено често го споменаваш.

— Не се интересуваш от политика, нали?

— Не, защо?

— Искаш ли да жертваш безсмислено живота си, да изгубиш напразно годините си в затвора или на каторга без никакъв смисъл?

— За какво намекваш?

— Стой далеч от Лео Коваленски.

Устата ѝ се отвори, ръката ѝ се вдигна във въздуха, тя остана неподвижна за един дълъг миг. После проговори с мъчително усилие:

— Какво искаш да кажеш?

— Нали не искаш да бъдеш близка с човек, който е близък с лоши хора?

— Какви хора?

— Няколко души, например нашият другар Павел Серов.

— Но какво общо има Лео?

— Той нали е собственик на частен магазин за хранителни продукти?

— Андрей, сега като офицер от ГПУ ли ме питаш?

— Не те разпитвам, няма какво да науча от теб. Но се чудя какво знаеш за аферите му, за твое добро е.

— Какви афери?

— Повече не мога да ти кажа. Дори и това е много. Не искам по никакъв начин да се замесваш в тази история.

— Как да се замеся?

— Кира, с теб и към теб аз не съм офицер от ГПУ.

Лампите загаснаха и оркестъра поде „Интернационала“. На екрана тълпа от прашни ботуши замарширува през суха, буцеста земя. Огромен, сив, трептящ правоъгълник от ботуши увисна пред тях. Ботушите бяха без тела, с дебели подковани подметки, сбръчкана напукана кожа, разпънати отвътре в гънки от мускулите и потта. Ботушите не вървяха бавно, но и не бързаха, не бяха копита, но и не бяха на хора. Те се търкаляха напред, петите се сменяха с пръсти, пръсти се сменяха с пети, поклащаха се като сиви танкове, помитаха всичко пред себе си. Буците пръст се разпадаха на прах под ботушите — сиви, безжизнени, устремени, безкрайни, безмилостни.

Кира прошепна на ухото на Андрей сред рева на „Интернационала“:

— По ново разследване на ГПУ ли работиш?

— Не, това е мое лично разследване.

На екрана сенки в сиви униформи седяха край огньовете под тъмно небе. Загубели ръце разбъркваха железни чайници, усти и криви зъби широко се ухилиха, човек засвири на хармоника, като се люлееше похотливо. Друг се завъртя в казашки танц, размята крака и запляска в ритъм ръце, трети се почеса по врата, войник задъвка кора хляб, трохи

се посипаха в отворената му яка и в черната космата гръд. Те честваха победата.

Кира прошепна:

— Андрей, имаш ли за какво да докладваш в ГПУ?

— Да.

На екрана демонстранти закрачиха по градска улица, за да празнуват победата. Знамена и лица бавно заплуваха край камерата. Хора от възък се задвижиха, дърпани от невидими нишки, млади лица в черни забрадки, стари лица в плетени шалове, лица във войнишки и кожени шапки. Лицата бяха еднакви, застинали и сериозни, с меки безформени устни, очите им — като нарисувани. Те маршируваха безстрастно, равнодушно, отпуснато, сякаш каменния паваж привличаше замръзналите им крака. Маршируваха без енергия, понесени от червените знамена-платна, без гориво, освен задушливата топлина на милиони кожи и милиони меки, направени от брашно мускули. Вървяха без дъх, освен миризмата на закърпените мишници и топлите, уморени, покорни вратове. Маршируваха безспирно, безнадеждно, сякаш не бяха живи хора.

Кира внезапно извърна глава от екрана, потрепери цялата и задавено рече:

— Андрей, да си ходим!

Той стана бързо, послушно. Навън махна на една шейна, но тя поиска:

— Не, да вървим, да вървим пеша.

— Какво има — хвана я той за ръка.

— Нищо... не ми хареса филма — закрачи до него Кира, вслушана в живия звук от скърцането на снега под обувките ѝ.

— Съжалявам скъпа, разбирам те. Бих искал да не правят толкова едностранчиво изкуство.

— Андрей, ти имаше намерение да изоставиш всичко и да заминеш за чужбина.

— Да.

— Тогава защо работиш срещу... даден човек, за да угодиш на господари, на които вече не желаеш да служиш?

— Искам да разбера дали те все още са достойни за мен.

— Какво значение има това за теб?

— Животът ми зависи от това.

— Какво искаш да кажеш?

— Давам на себе си последна възможност. Имам нещо да им дам и знам какво те трябва да направят. Но знам какво те ще направят в действителност. Аз съм все още член на партията. Съвсем скоро ще разбера дали ще остана член на партията.

— Правиш опит с цената на няколко живота?

— С цената на няколко живота, които трябва да бъдат отнети.

— Андрей!

Той изненадано погледна побелялото ѝ лице:

— Кира, но какво те тревожи? Преди никога не си ме питала за работата ми, никога не сме я обсъждали. Знаеш, че аз работя с човешки животи и ако е необходимо — причинявам смърт. Досега никога не си била така уплашена. Между нас има мълчаливо споразумение да не говорим за това.

— Забраняваш ли ми да наруша това споразумение?

— Да, забранявам ти. Искам нещо да ти кажа. Моля те, слушай ме внимателно и не ми отговаряй, защото не желая да знам отговора. Искам да мълчиш, тъй като не искам да знам колко знаеш за този случай. Боя се, че знаеш много. Очаквам абсолютна откровеност от хората, които ще се изправят пред мен и не мога аз да се изправам пред тях с нещо по-малко.

Тя се опита да се овладее, но гласът ѝ трепереше със свой собствен ужас от смъртта, на който тя не можеше да нарежда:

— Добре, няма да ти отговоря на този въпрос. Но, моля те, сега ти ме изслушай и не ми задавай въпроси. Моля те, не ми задавай въпроси! Нямам какво да ти кажа, освен това: умолявам те с цялото си същество, с душата си и ако държиш на мен, моля те, сега го докажи — моля те, спри това разследване, докато е в ръцете ти. Моля те, направи го заради едно — заради мен!

Той се обърна към нея и тя видя лице, което никога преди не бе виждала — неумолимото каменно лице на другаря Андрей Таганов от ГПУ, който заповядваше да бъде въздадена тайна смърт в черни, неизвестни мазета. Запита бавно, като разчленяваше всяка дума:

— Кира, какво означава този човек за теб?

Гласът му ѝ каза, че ще защити Лео, ако не отговори пряко. Сви рамене и сухо изрече:

— Нищо не значи, той е само мой приятел. Добре, Андрей, няма да говорим повече. Късно е, ще ме изпратиш ли до вкъщи?

Той я остави при апартамента на родителите ѝ. Веднага след като стъпките му заглъхнаха, тя побягна по тъмната улица до първото такси. Скоси в таксито и извика:

— Колкото е възможно по-бързо до Маринския театър.

В прашното пусло фоайе, зад затворените врати я посрещна нестройният яростен грохот на оркестъра.

— Не можете да влезете, гражданко — съобщи ѝ строга разпоредителка.

Тя пусна смачкана банкнота в ръката и промълви:

— Другарко, трябва да намеря един човек, спешно е, въпрос на живот и смърт, майка му умира...

Безшумно се промъкна между завесите от синьо кадифе в полутъмния, полупразен театър. На светещата сцена хор от крехки балерини в къси, яркочервени тюлени рокли пърхаха и размахваха тънките си напудрени ръце с позлатени картонени вериги. Балерините изпълняваха „Танцът на трудещите се“.

Тя откри Лео и Антонина Павловна удобно настанени във фотьойлите на празния ред. Двамата се стреснаха, когато Кира се втурна към тях по дългата пътека между редовете. Отзад някой изсъска:

— Седнете!

— Лео, бързо, веднага тръгвай, случи се нещо!

— Какво?

— Хайде, ще ти кажа, да се махаме оттук!

Той я последва в тъмната пътека. С издадена напред брадичка, Антонина Павловна бързо се понесе след тях. В празното фоайе Кира тихо изговори:

— Лео, в ГПУ са разбрали за магазина ти.

— Какво? Откъде знаеш?

— Току-що видях Андрей Таганов и той...

— Видяла си Андрей Таганов? Къде? Нали отиде при родителите си?

— Видях го на улицата...

— Коя улица?

— Лео, спри с тези глупости! Не разбираш ли, че няма време!

— Какво ти каза той?

— Не ми каза много, само намекна. Каза ми да стоя далеч от този случай, ако не искам да бъда арестувана. Знае, че имаш частен магазин за хранителни продукти и спомена името на Павел Серов. Заяви, че ще докладва на ГПУ. Мисля, че знае всичко.

— Предупреди те да стоиш далеч от мен?

— Лео, ти отказваш да разбереш, че...

— Отказвам да се изплаша от един ревнив глупак!

— Не го познаваш, той изобщо не се шегува, когато става дума за ГПУ! И защо да ревнува от теб?

— В кой отдел на ГПУ работи?

— В разузнаването.

— Тоест не е в икономическия отдел?

— Не. Но сам прави това разследване.

— Добре, ще се обадя на Морозов и Серов. Серов трябва да се свърже с приятеля си в икономическия отдел и да разбере какво точно прави Таганов. Не изпадай в истерия, няма от какво да се страхуваш. Приятелят на Серов ще ни помогне.

— Лео, помни, че аз нямам нищо общо с магазина — задъхано каза Антонина Павловна, която ги настигна при таксито навън. — Ако има разследване, помни, че аз нямам нищо общо. Аз само пренасях парите до Серов, без изобщо да знам откъде идват! Помни, Лео!

Час по-късно шейна тихо пристигна до задния вход на магазина с надпис „Лев Коваленски. Хранителни продукти“. Двама мъже мълчаливо се плъзнаха по заледените, неосветени стълби към мазето, където ги очакваха Лео и продавача. Край тях гореше фенер. Новодошлите не издадоха звук. Лео посочи безмълвно торбите и кашоните. Мъжете бързо ги пренесоха по стълбите до шейната, покрита с голяма, кожена завивка. За по-малко от десет минути мазето се изпразни.

— Какво стана — тревожно запита Кира, когато Лео влезе в стаята.

— Лягай да спиш и недей да сънуваш агенти на ГПУ.

— Какво направи?

— Всичко е наред. Отървахме се от цялата стока. В тази минута сигурно напуска червения Ленинград. Утре трябваше да получим доставка от Серов, но я отменихме. За известно време магазинът ще е празен, без продукти, докато Серов провери нещата.

— Лео, аз...

— Моля те, не започвай отново. Вече ти казах, че ще остана в града. Би било изключително опасно и подозрително, ако замина. Няма за какво да се безпокоим. Серов има силни връзки в ГПУ, така че...

— Лео, ти не познаваш Андрей Таганов.

— Не, но изглежда, че ти добре го познаваш.

— Разбери, те не могат да го подкупят!

— Може би, но могат да му затворят устата.

— Ако не се страхуваш...

— Естествено, че не се страхувам!

Но лицето му бе по-бледо от обикновено и тя забеляза, че ръцете му трепереха, докато разкопчаваше палтото си.

— Лео, моля те, чуй ме! Моля те!

— Млъкни!

XII

Началникът на икономическия отдел на ГПУ извика Андрей Таганов в кабинета си. Кабинетът беше част от централата на ГПУ, в която рядко се допускаха служители и никога посетители. Хората, които влизаха в зданието, говореха тихо, почтително и винаги бяха неспокойни.

Началникът седеше зад бюрото си. Беше облечен във военна униформа, тесни бричове с пистолет на кръста и високи ботуши. Косата му бе високо подстригана, лицето без видима възраст беше гладко избръснато. Усмихна се и разкри малките си зъби с много широки кафяви венци. Усмивката му беше безрадостна, безсмислена, само разтягане на мускулите на бузите и показване на венците.

Той каза:

— Другарю Таганов, разбрах, че извършвате самостоятелно разследване, което е в правомощията на икономическия отдел.

— Да, така е.

— Кой ви даде право?

— Партийната ми книжка.

Началникът отново се усмихна, показа венците си и попита:

— Защо започнахте разследването?

— Започнах го въз основа на уличаващо доказателство.

— Срещу член на партията?

— Да.

— Защо не предоставихте на нас доказателството?

— Искам да докладвам за случая, когато го приключа окончателно.

— Приключихте ли го?

— Да.

— Възнамерявате ли да докладвате на директора на вашия отдел?

— Да.

Другият се усмихна:

— Предлагам ви да забравите за този случай.

— Ако това е заповед, напомням ви, че вие не сте ми началник. Ако е съвет, не го приемам.

Началникът замълча, сетне добави:

— Безукорната дисциплина и безпрекословната вяност са похвални качества. Но, както другарят Ленин е казал, комунистите трябва да се приспособяват към действителността. Помислихте ли върху последствията от това, което ще разгласите?

— Да.

— Считате ли, че е целесъобразно точно сега да предизвикате обществен скандал с член на партията?

— За това би трябвало да е мислил въпросният партийен член.

— Знаете ли, че се интересувам от този човек?

— Да.

— Това ще промени ли намеренията ви?

— Не.

— Считате ли, че мога да ви бъда от полза за каквото и да било?

— Не съм мислил.

— Не считате ли, че трябва да помислите?

— Не.

— От кога сте на този пост?

— Две години и три месеца.

— С една и съща заплата?

— Да.

— Искате ли повишение?

— Не.

— Вярвате ли, че партийните другари трябва взаимно да се подкрепят и да си сътрудничат?

— Това не трябва да вреди на партията.

— Вие сте посветен на партията?

— Да.

— За вас партията е над всичко друго?

— Да.

— Колко пъти сте бил проверяван от партийната комисия по чистките?

— Три пъти.

— Знаете ли, че предстои нова чистка?

— Да.

— И ще докладвате на прекия си ръководител за случая, който разследвате?

— Да.

— Кога?

— Днес, в четири часа следобед.

Началникът погледна часовника си:

— Тоест след час и половина. Много добре.

— Това ли е всичко?

— Да, другарю Таганов.

След няколко дни прекият ръководител на Андрей го извика в кабинета си. Той беше висок, слаб човек с остра брадичка и златно пенсне на тънкия си, дълъг нос. Облечен беше в скъп жълтеникавокафяв костюм, като на чуждестранен турист. Ръцете му бяха издължени, възлести, подобни на скелет. Ръководителят имаше вид на неуспял университетски професор.

— Седнете — каза той и затвори вратата. — Поздравления, другарю Таганов. Андрей наклони глава.

— Вие свършихте ценна работа и направихте голяма услуга на партията, като избрахте най-подходящото време. Дадохте в ръцете ни случай, от който имаме най-голяма необходимост. В днешното трудно икономическо положение и опасните насоки на общественото мнение, правителството трябва да покаже на хората кой точно е отговорен за страданието им, да им покаже по начин, който трябва да бъде запомнен. Предателската контрареволуционна дейност на черноборсаджиите, които лишават трудещите се от трудно спечелените купони, трябва да бъде изцяло изложена на работническото отмъщение. Трябва да припомним на работниците, че класовите им врагове заговорничат денонощно против единственото пролетарско правителство в света. На трудещите се трябва да заявим, че те трябва да изтърпят сегашните временни трудности и да окажат пълна подкрепа на властите, които се борят за интересите им и се сблъскват с огромни проблеми, както показва случая, над който работите. Накратко — разговаряхме с редактора на „Правда“ тази сутрин във връзка с кампанията, която започваме. Ще използваме този конкретен случай като пример. Всеки вестник, организация, всяка обществена трибуна

трябва да бъде мобилизирана. Процесът срещу гражданина Коваленски ще бъде огласен във всички села на СССР.

— Чий процес?

— Процесът против гражданина Коваленски. Всъщност онази бележка на Павел Серов, която приложихте към доклада си, е в един екземпляр, нали?

— Да.

— Кой е чел бележката, освен вас?

— Никой.

Ръководителят скръсти дългите си, тънки ръце и върховете на пръстите му се срещнаха. После внимателно рече:

— Другарю Таганов, трябва да забравите за тази бележка.

Андрей не отговори.

— Това е заповед на комисията, която разгледа доклада ви. Но ще си направя труда да ви обясня, тъй като оценявам усилията, които положихте. Четете ли вестници?

— Да.

— Знаете ли какво става днес в селата?

— Да.

— Знаете ли настроенията във фабриките?

— Да.

— Съзнавате ли, колко е крехко равновесието в общественото мнение?

— Да.

— Тогава няма защо да ви обяснявам, че името на член на партията изобщо не трябва да се свързва с контрареволуционна икономическа дейност. Ясно ли е?

— Напълно.

— Запомнете — трябва да забравите за съществуването на Павел Серов. Разбрахте ли?

— Напълно.

— Гражданинът Морозов ще подаде оставка от Компанията за производство на храни поради здравословни причини. Той няма да бъде разследван, защото това ще предизвика слухове и ще компрометира нашата Компания за храни. Но главният виновник и ръководител на конспирацията, гражданинът Коваленски ще бъде задържан тази вечер. Одобрявате ли тези действия, другарю Таганов?

— Моята длъжност ме задължава да изпълнявам заповеди, а не да ги одобрявам.

— Много добре. Несъмнено Коваленски е единственият законно регистриран собственик на магазина, както проверихме. Той е аристократ по рождение и баща му е екзекутиран за контрареволуционна дейност. Коваленски е бил арестуван за незаконен опит да напусне страната. Той е жив символ на класата, за която нашия пролетариат знае, че е най-злият враг на Съветите. Нашите работнически маси, справедливо разгневени от продължителните лишения и дългите опашки пред кооперативните магазини, от липсата на най-необходимите стоки, ще научат кой точно е виновен за страданията им. Те ще разберат кой точно нанася смъртен удар в сърцето на нашата икономика. Коваленски, последна издънка на алчната, експлоататорска аристокрация, ще плати заради всеки член на класата си.

— Имате предвид публичен процес със заглавия на първа страница и радиомикрофони в съдебната зала?

— Точно така, другарю Таганов.

— Но ако Коваленски започне да говори прекалено подробно? Ако спомене конкретни имена?

— Не се безпокойте. С хора като него лесно ще се разберем. Ще му обещаем да му запазим живота срещу това, което ще каже на процеса. Той ще очаква милост, дори и след като чуе смъртната си присъда. Човек може да обещава, но невинаги всичко да изпълнява.

— И когато се изправи до стената, до него няма да има микрофони?

— Точно така.

— Разбира се, не е необходимо да се споменава, че когато Коваленски е бил нает на работа от неназовани лица, той е бил безработен и е гладувал?

— Какво значи това?

— Полезно предложение, другарю. Ще бъде важно да се обясни как обеднял аристократ е успял да удари самото сърце на нашата икономика.

— Другарю Таганов, вие притежавате твърде забележителна дарба на оратор. Това невинаги е от полза за офицер от ГПУ. Внимавайте да не открият тази дарба, защото може да ви изпратят на

подходяща служба, където напълно ще я оценят, например в Туркестан. Както се случи с другаря Троцки.

— Служих на другаря Троцки в Червената армия.

— Ако бях на ваше място, не бих изтъквал този факт.

— Добре, ще направя всичко, за да го забравя.

— Тази вечер в шест часа ще извършите обиск на апартамента на Коваленски. Ще търсите допълнителни доказателства или документи за следствието. После ще го арестувате.

— Да, другарю.

— Това е всичко.

— Да, другарю.

Началникът на икономическия отдел на ГПУ се усмихна, показва венците си на Павел Серов и студено каза:

— За в бъдеще трябва да ограничиш литературните си усилия само до работата си в железниците.

— Разбира се, приятелю, не се безпокой.

— Припомням ти, че не аз трябва да се безпокоя.

— Да, знам, поболях се от тревоги. Какво искаш, да побелея ли?

— Под косата имаш само една глава.

— Какво искаш да кажеш? Бележката е в теб, нали?

— Вече не е в мен.

— Къде е?

— В пещта.

— Благодаря, приятелю!

— Има защо да си ми благодарен.

— Естествено, че съм ти благодарен. Всяка услуга се заплаща с друга услуга. Око за око... как беше поговорката? Ще си държа устата затворена за някои неща и другите ще си мълчат за моите грехове. Както подхожда на добри приятели.

— Не е толкова просто, Серов. Например твоето аристократично приятелче, Коваленски, ще иде на съд и...

— Да не мислиш, че го съжалявам? Ще бъда много доволен да извият врата на този нагъл негодник.

— Другарю Морозов, заради здравето ви се налага да отпътувате към място с по-топъл климат — обяви служителя, — ето защо в замяна на оставката ви ви даваме карта за почивна станция. Разбирате ли?

— Да, разбирам — каза Морозов и избърса челото си.

— Става дума за приятен санаториум в Крим. Тихо място, подходящо за почивка, далеч от шума на големия град. Ще ви помогне да укрепите здравето си. Предлагам да се възползвате от тази привилегия, да речем, за шест месеца. Не ви съветвам бързо да се връщате тук, другарю Морозов.

— Няма да бързам.

— Още един съвет — ще четете много във вестниците за процеса срещу някой си Коваленски във връзка с контрареволуционната му икономическа дейност. Би било разумно никой от пациентите в санаториума да не разбере, че имате нещо общо с този процес.

— Разбира се, другарю. Аз нищо, абсолютно нищо не знам за това.

Служителят се наведе към Морозов и му прошепна прямо, доверително:

— Ако бях на ваше място, не бих се опитал да помогна на Коваленски, дори и ако го изправят до стената.

Морозов вдигна глава и провлече глас, меките букви излетяха в плач от устата му, отвесните, широки ноздри затрепериха:

— Кой, аз да му помагам? На него? Защо да му помагам? Нямам нищо общо с него. Той единствен е собственик на магазина. Можете да проверите регистрацията. Той е единственият собственик. Не може да докаже, че аз... знам нещо. Единствен собственик е той, Лев Коваленски.

* * *

Съпругата на Лавров отвори вратата. Някъде в гърлото ѝ се надигна задавен звук, като хълцане и тя запуши устата си с ръка. Пред нея беше Андрей Таганов в кожена тужурка и кобур на кръста, зад него — остриетата на четири щика.

Четиримата войници влязоха след него. Последният затръшна властно вратата.

— Милостиви Боже! — проплака жената и сграбчи престилката си.

— Тихо! Къде е стаята на Коваленски?

Тя посочи с треперещ пръст и продължи да сочи глупаво, упорито след войниците, които последваха Андрей. После безсмислено се втренчи в дрехите, окачени в антрето. Старите палта сякаш излъчваха топлина, придобили форма на човешки тела сред трите стоманени остриета, бавно преместващи се напред. Шестте ботуши тежко и глухо пристъпиха върху пода, който се разтърси като барабан. Войникът с четвъртия щик остана до входната врата.

Лавров скочи, като ги видя. Андрей бързо прекоси помещението, без да го поглежда. С остро, заповедническо движение, безцеремонно, като бич, той нареди на един от войниците да застане до вратата на стаята. Другите го последваха.

Лео беше сам. Четеше книга, по риза до камината. Книгата първа се раздвижи, когато вратата рязко се отвори, бавно се отпусна на облегалката на креслото и твърда ръка я затвори. Лео стана, без да бърза, огънат проблесна в бялата риза и в правите му рамене. Изкриви устни в презрителна усмивка:

— Е, другарю Таганов, знаехте, че някой ден и така ще се срещнем, нали?

Лицето на Андрей беше безизразно, неподвижно и застинало като снимка за паспорт. Линиите и мускулите му се бяха втвърдили в маска, приличаща само външно на лице. Той подаде на Лео документ с официален печат и каза с глас, който бе човешки само заради звуците на азбуката:

— Гражданино Коваленски, заповед за обиск.

— Моля, заповядайте, вършете си работата — любезно се поклони Лео, като че ли беше пред гости на прием.

Два светкавични жеста на Андрей изпратиха единия войник до шкафа, другия — при леглото. Чекмеджета с трясък се отвориха и затвориха, бели пакети с бельо паднаха в големи, ловки, тъмни юмруци. Бяла купчина започна да расте на пода около черни ботуши, оградени от топящ се сняг. Енергична ръка разкъса атлазената покривка на леглото, след това юргана и чаршафите. Дюшекът беше разпорен с удар на щик и две ръце изчезнаха в него.

Андрей отвори чекмеджетата на бюрото. Бързо, механично ги прегледа, страниците на книга зашумоляха в пръстите му, разперени като ветрило. Книгите заиграха в ръцете му като колода карти, той ги захвърли, събра всички документи и писма и ги натика в куфарчето си.

Лео стоеше сам в центъра на стаята. Мъжете не му обръщаха внимание, сякаш действията им не го засягаха и той беше мебел, която последна щяха да разкъсат. Опря гръб и почти седна на масата, с ръце в двата ѝ края. Раменете му се прегърбиха, дългите му крака се протегнаха напред.

Дърветата в камината скърцаха в тишината, предмети падаха глухо долу, документи шумоляха в ръцете на Андрей.

— Съжалявам, че не мога да ви услужа, другарю Таганов — обади се Лео, — няма да намерите тайни планове за взривяването на Кремъл и свалянето на съветската власт.

— Гражданино Коваленски, в момента се обръщате към представител на ГПУ — отговори Андрей, като че ли разговаряше с непознат.

— Да не мислите, че не знам?

Войникът заби щик във възглавница и наоколо се разхвърчаха, като снежинки малки, белезникави пухчета. Андрей дръпна вратичката на кухненския шкаф, чиниите и чашите издрънчаха, докато грижливо ги нареждаше на килима.

Лео отвори златната си табакера и я протегна пред себе си.

— Не, благодаря — рече Андрей.

Лео запали цигара. Пламъчето се изкриви за секунда, после се втвърди и изправи. Седна на края на масата, заклати крак, нагоре се извиси тънка, синя струйка.

— Често се говори за оцеляване на най-приспособените. Но не всички философи са прави. Винаги съм искал да ги питам едно — най-приспособените за какво? Вие би трябвало да знаете отговора, другарю Таганов. Какви са философските ви убеждения? Нямахме възможност да обсъдим това и сега е подходящ момент.

— Предлагам ви да мълчите.

— Предложението на представител на ГПУ е заповед, нали? Знам, че при всички обстоятелства трябва да се подчиняваме на величието на властта, независимо какво изпитание е това за властимащите.

Един от войниците вдигна глава и пристъпи към Лео, но Андрей го спря с поглед. Войникът отвори гардероба и започна да проверява джобовете на костюмите му.

Андрей отвори другия гардероб. Разнесе се ухание на френски парфюм и той видя дамски дрехи, подредени в редица.

— Какво има, другарю Таганов?

Той държеше червена рокля. Обикновена червена рокля с колан от лачена кожа, четири копчета, кръгла яка и голяма панделка. Разстла я пред себе си, огледа я. Червената тъкан затрептя в пръстите му. После очите му с мъчително, стържещо усилие, се насочиха към другите дрехи. Видя позната черна, кадифена рокля, сетне — палто с кожена яка, бяла блуза. Запита:

— На кого са тези дрехи?

— На любовницата ми — отговори Лео, втренчен в другия.

Изговори думите с подигравка, презрително и неприлично.

Андрей се наведе към роклята с безизразно лице-маска. Дългите му мигли, два черни полумесеца, хвърляха сянка върху хлътналите бузи. Изглади роклята с ръце, внимателно и неловко, сякаш бе от стъкло и я закачи в гардероба.

Лео се изкиска, очите му потъмняха, устата му се разкриви:

— Огорчен ли сте, другарю Таганов?

Той не отговори. Извади роклите една по една, провери джобовете им, меките им гънки, ухаещи на френски парфюм.

В този миг внезапно се разнесе викът на войника при вратата:

— Гражданко, забранено е, не можете да влезете сега!

Зад вратата се дочу шум от борба, ръка блъсна тяло. Някой изкрещя, но това не бе глас на жена, а яростен вой на агонизиращо животно:

— Пуснете ме! Пуснете ме!

Андрей пристъпи към вратата и широко я отвори.

Андрей Таганов и Кира Аргунова се погледнаха в очите.

Той запита равно, спокойно, с думи, премерени като капки вода:

— Тук ли живеете, гражданинко Аргунова?

Тя отговори с вдигната глава, с очи в неговите, с глас като неговия:

— Да.

Андрей Таганов едва помръдна, дясното му рамо се свлече. Тялото му се напрегна и той с всеки мускул, много внимателно, сякаш с нож, забит в гърба, бавно се извърна. Лявата му ръка увисна неестествено сгъната в лакътя, пръстите се полуотвориха, като че ли искаха да задържат нещо.

Рече на войниците:

— Претърсете този шкаф и кутиите в ъгъла.

Отправи се към отворения гардероб и стъпките му и скърцането на дърветата в огъня разсякоха тишината.

Кира се облегна на стената, с шапка в ръце. Шапката се изплъзна и падна, без никой да забележи.

— Съжалявам скъпа, надявах се, че ще свърши, преди да дойдеш — каза Лео.

Но тя не му обърна внимание — очите ѝ бяха във високата фигура в кожа и кобур на кръста.

Андрей отвори нейната тоалетка и тя видя бельото си в ръцете му, белите нощници от батиста, дантелите, смачкани в незабързаните, твърди ръце.

— Вижте във възглавниците на дивана и под килима — нареди той.

Кира се притисна до стената, коленете ѝ омекнаха; бедрата, ръцете и раменете ѝ с мъка я държаха права.

— Това е всичко — завърши Андрей и безшумно затвори последното чекмедже.

Взе куфарчето си от масата и се обърна към Лео. Устата му странно се отвори, горната устна замръзна, само долната се раздвижи и изговори:

— Гражданино Коваленски, арестуван сте.

Лео сви рамене и безмълвно посегна към палтото си. На лицето му се появи презрителната усмивка, но ръцете му трепереха. Отметна глава и захвърли думите си към Андрей:

— Убеден съм, че това е най-приятното задължение, което изпълнявате, другарю Таганов.

Войниците разчистиха с щиковите пътя си по отрупания с вещи под. Лео отиде до огледалото, нагласи връзката си, палтото, среса косата си с навика на човек, свикнал със светски ангажименти. Сгъна грижливо носната си кърпичка и я постави в предния джоб.

Андрей чакаше.

Лео спря при Кира до входа.

— Няма ли да ми кажеш довиждане?

Взе я в ръце и я целуна. Целувката му беше дълга.

Андрей чакаше.

— Само за едно те моля — забрави ме завинаги — промълви

Лео.

Тя не отговори.

Войникът отвори, Андрей излезе, следван от Лео. Войникът затвори вратата след тях.

XIII

Затвориха Лео в килия на ГПУ. Андрей се върна вкъщи. На входа на дворецовата градина партиен другар, забързан за клуба, го спря:

— Тази вечер ще говорите за положението в селското стопанство, нали другарю Таганов?

— Да.

— В девет часа. Всички очакваме речта ви.

— Да.

Мина през снега в градината и се изкачи по дългите стълби към тъмната си стая. Прозорецът на партийния клуб светеше в жълт квадрат на пода. Свали шапката си, кожената тужурка, пистолета. Изправи се до камината и подритна с крак сивите въглища. Хвърли пън в огнището и запали кибрит. Седна на сандък до огъня, ръцете му увиснаха сковани между коленете, розови, като челото му в мрака.

Дочу стъпки отвън на площадката. Разнесоха се остри удари.

— Влез, не е заключено.

Тя влезе, затръшна вратата и застана под свода в стаята. Очите ѝ бяха невидими в тъмнината, черни сенки ги бяха погълнали заедно с челото. Но червеното сияние падна върху устата ѝ — отворена, голяма, жестока.

Той мълчаливо впери поглед в нея.

— Сега какво ще правиш? — грубо рече Кира.

— На твое място веднага бих се махнал оттук — отговори Андрей.

Тя се облегна под свода:

— А ако не се махна?

— Махай се — повтори той.

Тя рязко свали шапката си, захвърли я, свали палтото, което падна долу.

— Махай се...

— ... уличнице — завърши тя вместо него — естествено, че съм такава, искам да го знаеш.

— Какво искаш? Нямам какво да ти кажа.

— Но аз имам и ти ще ме чуеш. Е, хвана ме, другарю Таганов от ГПУ! Сега ще ми отмъстиш, нали? Пристигна с войниците си, с пистолета на кръста и го арестува. Сега ще използваш цялото си влияние в партията, за да го изправиш до стената. Може би ще поискаш привилегията лично да дадеш заповед за стрелба. Давай! Отмъсти! Ето моето отмъщение — няма да моля за него. От нищо вече не се страхувам и мога да говоря свободно. И ще говоря, имам толкова да ти кажа, да кажа на всички вас, мълчах години и това мълчание разкъсва гърдите ми! Нямам какво да губя, но ти имаш.

— Това е безсмислено. Защо да говориш? Ако искаш да се оправдаваш...

Тя се изсмя. Смахът ѝ не бе човешки, дори не беше смях:

— Глупако! Та аз се гордея с това, което извърших! Чува ли? Не съжалявам, а се гордея! Ти мислиш, че те обичах, нали? Мислиш, че те обичах, но ти изневерих, както жените правят? Чуй — всичко, което беше ти и твоята голяма любов за мен, твоите целувки, тялото ти, беше само пачки, нови, бели, обикновени банкноти от десет рубли със сърп и чук в ъгъла! Знаеш ли къде отидоха тези пачки? В санаториум за туберкулозни в Крим, където спасиха живота на мъж, когото обичах дълго преди да те видя. Спасиха тяло, което ме притежаваше, преди ти да докосваш моето. Сега държиш този мъж в една от килиите си и ще го разстреляш. Защо не? Справедливо е, убий го, вземи живота му. Ти вече си плати.

Тя видя странните му очи — те не бяха наранени, нито гневни. Бяха изплашени.

— Кира... не знаех...

Тя се облегна, скръсти ръце, леко се олюля, засмя се:

— Ти ме обичаше, за теб бях най-висшата от жените, бях свят храм, военен марш, статуя на богиня. Помниш ли? Но виж ме сега! Аз съм курва и ти пръв ми плати. Продадох се за пари, ти беше купувачът. Аз съм в калта и голямата ти любов ме изпрати там. Не се ли радваш? Считаш, че аз те обичах? Та аз мислех за него, докато бях в ръцете ти! Винаги когато те целувах, всяка моя дума към теб и всеки час заедно с теб, бяха за него. Но най-много го обичах, когато бях в твоето легло! Дори общите ни спомени ще ти отнема. Защото са негови. Чува ли? Аз го обичам! А сега му вземи живота. Нищо, което ще му сториш, не може да се сравнява с това, което аз ти причиних. Знаеш го, нали?

Тя се олюля и сянката ѝ се издигна към тавана, разтърси се и се разби на пода.

Той безпомощно повтори, сякаш бе сам, сякаш търсеше подкрепа от сричките:

— Не знаех, не знаех...

— Не знаеше, да. Но бе толкова просто и обикновено. Иди в бордеите и мазетата, обитавани от хората в червените ти градове и там ще видиш същото. Той само искаше да живее. Според теб всичко, което диша, може да живее. Знам, че мислиш различно. Но точно той можеше да оцелее, сред повечето, за които няма надежда. Лекарят каза, че Лео ще умре, ако не замине за място с чист въздух, ако няма силна храна. Аз го обичам, ти знаеш какво означават тези думи, нали? Той не се нуждаеше от много — единствено почивка, чист въздух и добра храна. Но твоята държава му отказа. Ние молихме, молихме покорно. Знаеш ли какъв беше отговорът? Един лекар ми заяви, че има стотици в списъка на чакащите за живот.

Тя се приведе напред, гласът ѝ прозвуча меко, доверчиво. Разпери ръце, опита се да обясни, внезапно смирена, делова, с детско упорство. Устните ѝ станаха нежни, малко объркани. Но очите ѝ бяха забити в неговите с ужас, непринадлежащ за стая с хора, а за морга:

— Искам напълно да разбереш, никой друг не разбира. Никой не го вижда, само аз, но не мога нищо да направя. Аз го виждам, искам и ти да го видиш. Има стотици, хиляди, милиони стомаси, глави, крака, езици, души. Няма значение дали съществуват в съгласие заедно. Помисли — това са милиони от човешка плът. Те са регистрирани и преброени, като консерви в магазин. Питам се дали са регистрирани като бройка хора, или на килограм. Те имаха право на живот, но не и Лео. Той е само един от тях, едно камъче. За теб всички камъни са част от каменния паваж. За теб и диамантите са безполезни, защото блестят ярко на слънцето, пречат на зрението и на марша на копитата към пролетарското бъдеще. Улиците обаче не се павират с диаманти. За тях в света има друга употреба, но ти не я знаеш. Ето защо ти го осъди на смърт, както и други като него, на екзекуция без взвод за разстрел. Отидох при един голям комисар. Той ми заяви, че стотици хиляди работници са загинали в гражданската война, защо един аристократ да не умре пред олтара на Съюза на съветските социалистически републики? Но не ти трябва да отговориш на този въпрос. Благодарна

съм на комисаря, задето ми разреши да извърша това, което извърших. Не го мразя, ти трябва да го мразиш. Това, което ти сторих, той пръв ти го стори!

Той неотклонно я гледаше, безмълвно, без да се движи. Тя пристъпи, кръстоса крака, с леко приведено назад тяло. Отправи празни очи в него, лицето ѝ неочаквано стана безизразно, спокойно. Очите ѝ се превърнаха в цепки, устата ѝ — в тънък прорез в плътта без цвят. Заговори и той си каза, че устата ѝ не се отваря, за да излязат думите, а те излитат и се сипят, натрошени през стиснатите устни. А гласът ѝ е плащещ, защото е истински и неин:

— Тук е отговорът. Защо един аристократ да не умре пред олтара на Съюза на съветските социалистически републики? Това не го разбираш, нали? Ти и великият ти комисар, както и милиони други, като теб и него, които родихте в света този въпрос и неговия отговор. Въпросът и отговорът са голям дар, за който ти беше платено. Аз ти платих, аз ти отговорих. Заради всички страдания, които вие, другарите, причинихте на живия живот. Харесва ли ти, другарю Андрей Таганов, член на Всесъюзната комунистическа партия? Ти ме учеше, че живота ми е нищо в сравнение с Държавата, но сега боли ли те? Аз те изпратих право в ада и сега ще проповядваш ли, че животът на единицата няма никакво значение?

Гласът ѝ се извиси и като бич го заудря по лицето:

— Ти обичаше една жена, а тя захвърли любовта ти в канализацията. Но нали пролетариите произведоха миналия месец хиляда тона въглища в Донбаския минен басейн? Имаше два олтара, и сега внезапно на единия седна блудница, а на другия — гражданина Морозов. Но нали пролетарската държава изнесе тридесет и пет хиляди тона пшеница миналия месец? Животът ти вече няма никаква опора. Но нали страната на работниците и селяните построи нова електроцентра на Волга? Защо не се усмихваш, не се радваш, не пееш химни за трудещите се от Колектива? Нали този Колектив съществува? Иди, стани част от него! Или нещо друго ти се случи? Да не би да имаш лична мъка в частния ти живот, мъка, която би трябвало да е отдавна мъртва, изчезнала заедно със стария свят? Има ли нещо по-велико, ти и другарите ти често употребявате тази дума, за което да живееш, другарю Таганов?

Той не отговори. Тя размаха ръце, задъха се, завика, гърдите ѝ изпънаха старата рокля и той видя всеки мускул в женското и тяло, разтърсващо се от ярост:

— Виж ме! Добре ме огледай! Родих се, зная, че съм жива, зная какво искам. Знаеш ли какво е живо в мен? Защо съм жива? Защото имам стомах, ям и храносмилам? Защото дишам, работя и произвеждам още храна за храносмилане? Или защото знам какво искам и това познание, което иска, е самият живот? Кой в тази прокълната вселена има право да ми каже да живея за друго, а не заради това, което искам? Кой може да ми отговори в човешки звуци, поради човешки причини? Вие обаче ни казвате какво да желаем, появихте се като тържествена армия, за да дадете нов живот на хората. Вие изтръгнахте живота им, за който нищо не знаехте, заедно с вътрешностите им. Заповядахте им как да живеят. Отнехте им всеки час, всяка минута, всеки нерв и мисъл от най-съкровената част на душите им, и им заповядахте как да живеят. Забранихте живота на живите. Затворихте ни в желязно мазе, заключихте вратата, лишихте ни от въздух, без да дишаме и кръвоносните съдове на душите ни избухнаха! После ни гледате и се чудите какво се е случило. Затова сега — гледай! Всички, които имате очи — гледайте!

Тя се изсмя, раменете ѝ затрепераха, пристъпи до него и изкрещя в лицето му:

— Защо мълчиш? Говори! Сигурно се питаш защо никога не си ме познавал? Ето ме, това съм аз! Това остана от мен, след като ти ми го отне, отне ми сърцето и живота и знаеш ли какво съм сега? Знаеш ли какво е да отнемеш някому най-прекрасното обожание...

В този миг тя спря. Сетне пое дълбоко въздух и се задави, сякаш той ѝ бе ударил плесница. Притисна ръка към устата си и млъкна. Очите ѝ се втренчиха в нещо незримо, но ясно и внезапно, което осъзнава за пръв път.

Лека, нежна усмивка се плъзна по лицето му. Той протегна ръка с дланта нагоре и тъжно сви рамене — обяснение, от което тя нямаше нужда.

— О, Андрей... — простена тя и се отдръпна с ужасени очи, вперени в него.

— Кира, ако бях на твое място щях да направя същото за човека, когото обичам.

Тя отново изстена с ръка на устата:

— Андрей, скъпи, какво ти сторих!

И застана пред него с превити рамене — изплашено дете с прекалено големи очи на побелялото лице. Той направи крачка и взе ръката от устата ѝ в силните си пръсти. Сетне изрече мъчително, с думи, огромно усилие за човек, който се опитва да върви решително:

— Ти ми направи услуга с това, което ми каза. Защото, не знам дали ще разбереш, но ти ми върна това, което мислех, че съм изгубил. Защото си същата, каквато те познавам, дори нещо повече. И ти нищо не си ми сторила, а страданието, което аз ти причиних...

Гласът му се пречупи. После разтърси глава и продължи твърдо, като лекар, поставящ диагноза:

— Дете, слушай, няма повече да говорим. Искам да мълчиш за малко, да помълчиш и отвътре, разбираш ли? Не мисли за нищо. Ти трепериш, трябва ти почивка. Искам да седнеш и да почиваш няколко минути.

Той я поведе към стола и тя прошепна с глава на рамото му:

— Андрей, какво направих...

— Забрави за това, забрави за всичко. Не се тревожи, успокой се и не мисли за нищо.

Внимателно я вдигна и я сложи в стола до огъня. Тя не се възпротиви. Тялото ѝ застина, роклята ѝ бе вдигната високо над коленете. После затрепери и той покри краката ѝ с кожената си тужурка:

— Така ще се стоплиш. Тук е студено, камината не е палена отдавна. Сега почивай.

Главата ѝ падна неподвижна на облегалката на стола, очите ѝ се затвориха. Розовите пламъци на огъня заиграха в скованата ѝ, увиснала ръка. Той остана в мрака до камината, вперил поглед в нея. В клуба някой запя „Интернационала“. Андрей не знаеше колко време измина, докато тя потрепна и се раздвижи.

— По-добре ли си?

Тя немощно се опита да кимне. Той каза:

— Сега се облечи, ще те закарам вкъщи. Искам веднага да си легнеш. Почивай и не мисли за нищо.

Тя не се възпротиви. С наведена глава видя как той закопчава палтото ѝ. Сетне вдигна очи и го погледна право в лицето. Очите му ѝ

се усмигнаха с мълчаливо разбиране, както ѝ се бе усмихнал някога, при първата им среща в Института.

Помогна ѝ да слезе по дългите, мразовити стълби. Извика шейна при входа на градината и даде адреса ѝ. Адресът на Лео. Зави коленете ѝ с коженото одеяло и взе ръката ѝ. Шейната потегли и те замълчаха с мислите си.

Шейната спря и той рече:

— Искам да почиваш няколко дни и да не излизаш. Нищо не можеш да направиш. Не се тревожи за... него. Остави това на мен.

Снегът на тротоара бе дълбок. Той я вдигна на ръце и я отнесе по стълбите до вратата ѝ. Там тя промълви и Андрей усети движението на устните ѝ:

— Андрей, аз...

— Всичко ще бъде наред.

Върна се сам до шейната и даде адреса на партийния клуб, където другарите му очакваха доклад за положението в селското стопанство.

* * *

„Лишихте ни от въздух и кръвоносните съдове на душите ни избухнаха! Поехте бреме, каквото никой в историята не е носил! Вие казахте, че вашата цел оправдава средствата ви. Но каква е целта ви, другари?“

Председателят на клуба удари с чукче бюрото:

— Другарю Таганов, призовавам ви към ред! Моля да говорите само за положението в селското стопанство.

Вълнение премина през многобройната публика в дългата, мрачна зала. Понесе се шепот, някой в задните редове се изкиска.

Андрей Таганов беше на трибуната. Самотна крушка светеше в здрачната зала над главата на председателя. Черната тужурка на Андрей се сливаше с черната стена зад него. Три бели петна светеха в мрака — двете му дълги, изящни ръце и лицето му. Ръцете му се движеха бавно в черното пространство край лицето с изпити скули и тъмни сенки под очите. Той изрече глухо, сякаш едва чу собствените си думи:

— Да, положението в селското стопанство, другари... в последните два месеца в отдалечени селски райони бяха убити двадесет и шест членове на партията, осем партийни клуба бяха изгорени, както и три училища и един кооперативен склад. Необходимо е безмилостно да смажем кулаците-контрареволуционери, презапасяващи се със зърно в селата. Нашето ръководство в Москва дава за пример село Петровшино, където заради отказа им да предадат лидера си, селяните били наредени до стената и всеки трети бил разстрелян. Преди това те заключили трима комунисти в местния ленински клуб, заковали с дъски прозорците и запалили клуба. Селяните застанали пред горящата сграда и запели, за да не чуват виковете отвътре... били като диви зверове, побеснели от глад и бедност. Може би там, в онези изгубени, далечни села, има момичета, млади и хубави, най-скъпоценни на света за някого, които живеят в ад и отчаяние и мъже, които ги обичат повече от самия живот, а с нищо не могат да им помогнат! Може би те...

— Другарю Таганов, призовавам ви към ред! — извика председателят.

— Да, другарю председател... нашето ръководство в Москва споменава... за какво говорех? Да, за кулаците в селата... партията взима необичайни мерки срещу контрареволуционните елементи в селата, които заплашват прогреса на великото ни дело сред селските маси... великото ни дело... ние дойдохме като тържествена армия и забранихме живота на живите, защото мислехме, че всичко, което диша, знае да живее. Но така ли е? Не са ли само тези, които знаят как да живеят и ценят живота, най-безценни и те не трябва да бъдат жертвани заради никаква кауза? Коя кауза е по-велика от тези, които се борят за нея? И тези, които знаят как да се борят, не са ли те самата кауза, а не целта?

— Другарю Таганов, призовавам ви към ред! — изрева председателят.

— Тук съм, за да докладвам на моите партийни другари. Това е много важен доклад и те трябва да го чуят. Става дума за работата ни в селата и в градовете, за работата ни с милионите, с милионите, живи хора. Но има въпроси, на които трябва да отговорим. Защо да се страхуваме от отговорите? А ако не можем... ако не можем? Другари! Братя! Чуйте ме! Слушайте, богопомазани воители за новия живот!

Знаем ли ние какво вършим? Никой няма право да заповядва на другите за какво да живеят. Никой няма право, защото в хората има нещо, в най-добрите от нас има нещо, което стои по-високо от всички държави и колективи! Питате — какво е то? Човешкият ум и ценности? Погледнете във вас, честно и смело, вижте се отвътре и не ми казвайте, никому не казвайте, освен на вас — за какво живеете? Не живеете ли заради себе си и само заради себе си? Наричайте това вашата цел, вашата любов, каузата ви. Именно това е вашата кауза! Дайте си живота за вашия идеал. Именно това е вашият идеал!

Всеки честен човек живее заради себе си. Всеки човек, който заслужава това име, живее заради себе си. Човек, който не го прави — не живее. Не можете да промените това, защото човек се ражда самотен, завършен, цел сам по себе си. Няма закони, няма партия и ГПУ, които да унищожат това в човека, който знае какво значи „АЗ“. Не можете да поробите човешкия ум, можете само да го убиете. Вие го сторихте и вижте резултата. Вижте тези, на които позволихте да тържествуват. Отречете най-хубавото в хората и ще видите какво ще остане. Какво искаме — осакатените, пълзящи, низки, пречупени чудовища, които създадохме? Защо режем парчета от живота, за да го продължим?

— Другарю Таганов...

— Братя! Чуйте! Да отговорим на това!

Двете светещи, бели ръце излетяха в черното пространство, гласът му стана по-силен, извиси се, както преди много години в тъмната долина, пред окопите на белите:

— На това трябва да отговорим! Ако не го направим, историята ще отговори вместо нас. А ние ще рухнем с бreme на раменете и никога няма да ни бъде простено! Каква е целта ни? Какво вършим? Искаме ли да нахраним гладуващото човечество, за да му дарим живот? Или искаме да задушим живота на човечеството, за да го нахраним?

— Другарю Таганов, отнемам ви думата! — изрева председателят.

— Аз... аз... няма какво повече да кажа — изрече Андрей и като залиташе, слезе от трибуната.

Премина между дългите редове — самотен, висок, сух силует. Главите се обърнаха след него. Отзад някой подигравателно подсвирна

през зъби, продължително и триумфиращо.

Вратата се затвори зад Андрей и тогава се дочу шепот:

— Сега другарят Таганов да чака следващата партийна чистка!

XIV

Другарката Соня седеше до масата в избеляло кимоно с цвят на лавандула. Беше втъкнала молив зад ухото си. Кимоното не се затваряше отпред, защото тя бе наедряла прекалено много и това не можеше да се скрие. Наведе се над лампата и прегледа календара, после написа нещо забързано на лист хартия и ухапа молива. По долната ѝ устна изби лилаво петно, защото моливът беше химически.

Павел Серов беше легнал на кушетката, вдигнал високо крака, обути в чорапи. Четеше вестник и дъвчеше слънчогледови семки. Плюеше шлюпките на друг вестник, разгънат на пода. Шлюпките издаваха тих свистящ звук, докато излизаха от устата му. Той беше отегчен.

— Нашето дете ще бъде гражданин на новата държава — каза другарката Соня, — то ще бъде възпитано в свободната, здравословна пролетарска идеология, без никакви буржоазни предразсъдъци, които биха затруднили естественото му развитие.

— Аха — отговори Серов, без да вдига глава от вестника.

— В деня, в който се роди, ще го запиша в пионерската организация. Ще се гордееш ли от живия ти принос към съветското бъдеще, който ще марширува с другите невръстни граждани в сини шорти или с червена забрадка на шията?

Серов изплю шлюпка върху вестника:

— Разбира се.

— Ще организираме червено кръщение, без попове, само с партийните ни другари, на гражданска церемония и с подходящи речи. Искам да изберем име и... Павел, слушаш ли ме?

Съпругът ѝ натика семка в устата си и повтори:

— Разбира се.

— В календара има много добри идеи за нови, революционни имена, вместо глупавите стари имена на светците. Преписах някои отлични предложения. Ако е момче, мисля, че Нинел е добро име. Какво мислиш?

— Какво е това име, по дяволите?

— Павел, няма да позволя такъв език и такова невежество! Изобщо не си мислил за името на детето си, нали?

— Имаме време.

— Причината е, че не се интересуваеш, не ме заблуждавай. И не мисли, че ще забравя това!

— Соня, моля те, ти ще избереш името. Ти знаеш най-добре.

— Да, така е. Нинел е името на великия ни водач, Ленин, произнесено обратно. Ако е момче, можем да го кръстим Вил, това са инициалите на великия ни ръководител — Владимир Илич Ленин. Какво ще кажеш?

— И двата варианта са добри за мен.

— Ако е момиче, за което се надявам, защото новите жени идват с качествата си и бъдещето е тяхно, на свободните пролетарски жени и вие, мъжете, дори не можете да си го представите, ако е момиче, можем да го наречем Октябрина, тъй като ще бъде жив паметник на великата Октомврийска революция.

— Не е ли малко дълго?

— Какво от това? Името е много хубаво и много известно. Фимка Попова организира предпоследната седмица червено кръщение за отрочето си и го кръсти Октябрина. Дори и във вестника писаха. Съпругът ѝ е толкова горд, какъв сляп глупак е той...

— Соня, да не би да намекваш, че...

— Ти си бил голям моралист! Тази кучка Фимка е прочута като... няма значение. Но тя си въобразява, че само за нейното дете ще пишат във вестника... ето още няколко, добри, съвременни имена: Марксина, от Маркс, Комунара...

Нещо шумно изтропа под масата.

— Това са проклетите ми чехли! — каза другарката Соня, неловко се сгъна на стола, протегна крака си и затърси нещо под масата. Откри чехъла, мъчително прегъна корема си и го хвана за плоската, износена подметка.

— Виж какви стари боклуци съм принудена да нося! Детето идва и ще ми трябват много други неща. А ти, пияни глупако, точно сега реши да правиш литературни опити и всичко развали!

— Соня, моля те да не говорим отново за това. Знаеш, че имах късмет в случая.

— Да, вярно. Надявам се, че този Коваленски ще бъде изправен до стената, след добър, шумен процес. Ще се погрижа жените от Женотдела да организират демонстрация против спекулантите и аристократите.

Тя прелисти календара и извика:

— Ето още чудесни имена — Трибуна, Барикада, или нещо, свързано с духа на съвременната наука — Университета.

— Това е доста дълго.

— Аз предпочитам Октябрина, символично е. Искам да е момиче — Октябрина Серова, водач на бъдещето. Ти какво искаш — момче или момиче?

— Нямам предпочитания, само да не са близнаци...

— Това изказване никак не ми харесва, защото...

На вратата се почука — силно и властно. Серов вдигна глава, остави вестника и рече:

— Влезте.

В стаята влезе Андрей Таганов и затвори вратата. Другарката Соня изпусна календара, Павел Серов бавно се изправи.

— Добър вечер — поздрави Андрей.

— Добър вечер — отговори с втренчен поглед Серов.

— Таганов, защо си тук? — заплашително попита домакинята с дрезгав глас. Без да ѝ обръща внимание посетителят рече:

— Серов, искам да говоря с теб.

— Добре — съгласи се неподвижен Серов.

— Искам да говоря с теб насаме.

— Добре — повтори другият.

— Кажете на жена си да излезе.

— Съпругът ми и аз нямаме тайни един от друг.

— Излез и чакай в коридора — обърна се към нея спокойно Андрей.

— Павел, ако той...

— Соня, по-добре излез — изрече съпругът, впери очи в Таганов.

Тя се изкашля, от устата и изскочи единичен кикот:

— Другарят Таганов е още силен, а? Добре, добре, ще видим до кога, няма да чакаме дълго.

Събра плътно кимоното с цвят на лавандула на корема си, забучи цигара между зъбите и излезе, като шляпаше с чехлите.

— Мислех, че последните дни си научил урока си — каза Серов.

— Научих го.

— Какво искаш?

— Обуй се, докато ти обяснявам. Двамата имаме работа навън и не можем да губим време.

— Така ли? Радвам се, че ме информира, защото нямах намерение да излизам. И къде ще ходя, ако мога да знам, другарю Мусолини Таганов?

— Ще освободиш Лео Коваленски.

Серов тежко се отпусна върху леглото и краката му разпръснаха шлюпките по пода:

— Таганов, ти обезумя ли?

— Слушай и мълчи. Ще ти кажа какво трябва да правиш.

— Ти ще ми кажеш какво да правя? Защо?

— После ще ти кажа и защо трябва да го направиш. Сега бързо се обличай и отивай при приятеля си в ГПУ. Знаеш кого имам предвид.

— Сега, в този час?

— Изкарай го от леглото, ако е необходимо. Какво и как ще му кажеш, е изцяло твой проблем. От теб искам Лео Коваленски да бъде освободен до четиридесет и осем часа.

— А ще ми дадеш ли магическата пръчка, с която да направя това?

— Магическата пръчка е направена от хартия. Всъщност има две такива пръчки.

— От кого са написани?

— От теб.

— Какво?

— За да бъда точен, две фотографски копия от оригинала.

Серов стана от леглото, облегна се с две ръце на масата и изсъска:

— Таганов, проклет плъх, изобщо не е време за шеги!

— Аз шегувам ли се според теб?

— Добре, ще се срещна с моя приятел и ти ще видиш Коваленски, но по-рано от четиридесет и осем часа, защото ще бъдете в съседни килии. После ще видя тези документи...

— Както ти казах, има две фотографски копия, само че и двете не са в мен.

— Какво?

— Двата документа са в приятели, на които имам доверие. Безсмислено е да се опитваш да ги откриеш. Познаваш ме достатъчно и знаеш, че килия за изтезания на ГПУ също е безполезна. Приятелите ми незабавно ще изпратят копията в Москва, ако нещо се случи с мен, преди Коваленски да бъде освободен. Или ако с него се случи нещо, след като го освободят.

— Проклет да си!

— Едва ли искаш фотографските копия да стигнат до Москва, тъй като приятелят ти няма да може да те спаси, а най-вероятно няма да може да спаси и себе си. Не се безпокой, повече няма да ме видиш. От теб искам само да освободиш Лео Коваленски и да потулиш случая. Никога вече няма да чуеш за копията. Няма и да ги видиш.

Серов взе носната кърпичка и избърса челото си:

— Лъжеш, не си правил фотографски копия.

— Може би. Искаш ли обаче да рискуваш?

— Седни — рече другия и рухна на дивана.

Андрей се облегна на масата и кръстоса крака.

— Слушай, да бъдем разумни. Добре, камшикът е в теб, но съзнаваш ли какво искаш?

— Това, което можеш да направиш.

— Андрей, за Бога! Процесът ще бъде голям, ще има първокласна пропагандна кампания с големи заглавия във вестниците и...

— Спри всичко.

— Как да го спра? Как да го поискам от него? Какво ще му кажа?

— Това е твой проблем.

— Но той вече ме спаси...

— Не забравяй, че приятелят ти също има интерес. Има приятели в Москва, но може би има и неприятели...

— Слушай...

— Когато членовете на партията не могат да бъдат спасени, те имат проблеми по-големи дори от спекулантите. Както знаеш, и това е повод за първокласна пропаганда.

— Андрей, един от нас е полудял, не знам кой. Но защо искаш Коваленски да бъде освободен?

— Не е твоя работа.

— Ако си му ангел-хранител, тогава защо започна следствието срещу него? Ти започна разследването, отлично знаеш.

— Ти каза, че съм научил урока си.

— Нямах ли партийна чест? Сега имаме нужда от удар срещу спекулантите заради положението с изхранването на населението...

— Това вече не ме засяга.

— Проклет изменник! Казал си, че си предал единственото копие от бележката!

— Може и да съм излъгал.

— Слушай, да бъдем разумни. Вземи цигара.

— Не, благодаря.

— Нека да говорим като приятели. Взимам си назад всичко, което казах против теб. Извинявам се, но не можеш да ме обвиняваш, че не успях да се овладея в тази ситуация. Ти имаш твои съображения, аз мои. Признавам, че сгреших, и двамата обаче не сме ангели, затова можем да се разберем. Бяхме приятели от детинство, не помниш ли? Затова нека да говорим разумно.

— За какво?

— Имам изгодно предложение. Моят приятел може да направи много за мен, защото и аз знам доста за него, напълно достатъчно, за да го изправят до стената. И ти играеш тази игра, признавам, брилянтно. Ще се разберем, ще говоря направо — положението ти в партията никак не е добро, особено след речта ти тази вечер. Сигурен съм, че никак няма да ти е лесно на следващата партийна чистка.

— Знам.

— Не се съмнявай, че ще си изпатиш.

— Не се съмнявам.

— Нека тогава да сключим сделка. Забрави за този случай и аз ще се погрижа да запазиш членството си в партията. И не само — ще получиш по-висок пост в ГПУ, какъвто поискаш, с каквато искаш заплата. Няма да ти задавам въпроси, всеки ще тръгне по пътя си. Ти и аз можем много да си помагаме.

— Защо мислиш, че искам да остана в партията?

— Андрей!

— Не е необходимо да ми помагаш на следващата чистка. Може да ме изключат, да ме разстрелят, да ме прегази камион. За теб няма значение. Разбираш ли? Но няма да докосваш Лео Коваленски и ще се погрижиш никой да не го безпокои. Грижи си за него, както ще се грижиш за детето си, без значение какво ще се случи с мен. Ти си неговият ангел-хранител, не аз!

— Но какво е за теб този мухлясал аристократ?

— Вече ти отговорих.

Серов несигурно стана и направи последен отчаян опит:

— Андрей, искам нещо да ти кажа. Мислех, че знаеш, но сигурно греша. Чуй ме внимателно и не ме убивай при първата дума. Знаем, че едно име не искаш да споменавам, но ще го изрека — Кира Аргунова.

— Е?

— Не губим време с излишни думи, нали? Сега вече, не! Чуй — ти я обичаш, а тя има любовник повече от година... чакай... не ме прекъсвай... тя е любовница на Лео Коваленски през цялото време. Не си длъжен да ми вярваш, само провери и ще се убедиш.

— Защо да проверявам? Аз го знам.

— О, така ли? — каза Павел Серов.

Застана прав, олюля се, вгледан в Андрей. Сетне се изсмя:

— Трябваше да се досетя.

— Взимай си палтото.

— Трябваше да се досетя защо светецът на компартията ще прибегне до изнудване. Какъв глупак си ти! Нещастен, безмозъчен, праведен глупак! Ето защо е тази комедия на благородство, на кух героизъм! Това е болест, от която някои хора никога не могат да се излекуват! Нямах ли капка разум, капка гордост!

— Повече няма да разговаряме. Добре ме познаваш и знаеш, че няма да променя решението си.

Серов облече палтото си. Бледите му устни се изкривиха в подигравателна гримаса:

— Добре, сър Галахад, или както там се нарича. Сър Галахад с меч на изнудването, този път печелиш. Очевидно няма смисъл да те заплашвам. Хора като теб винаги получават каквото искат без помощта на хора като мен. След година тази бъркотия ще бъде забравена. Аз ще управлявам железниците на СССР и ще купувам копринени пелени за

отрочето си. А ти ще чакаш на опашка за паница супа и може и да я получиш. Но ще бъдеш доволен — човек, когото мразиш, е интимен с приятелката ти! Поздравления!

— Желая ти щастие, другарю Серов.

— Желая ти щастие, другарю Таганов.

Кира седеше на пода и прибираше бельото на Лео в шкафа. Роклите ѝ бяха струпани накуп пред отворения гардероб. Под краката ѝ шумяха документи. Пух се стелеше над мебелите от раздраните възглавници.

Тя не бе излизала от два дни. Не беше чула нито звук от света извън стаята си. Галина Петровна се обади веднъж и започна да вие в слушалката. Кира ѝ каза да не се тревожи и я помоли да не идва. Галина Петровна не отиде при дъщеря си.

Лаврови решиха, че съседката им не е толкова разтърсена от трагедията — не чува ридания, не забелязаха нищо необичайно в крехката, малка фигура, която пресичаше стаята им на път за банята. Забелязаха, че тя е ленива — крайниците ѝ падаха и застиваха в различни положения. Изглежда, че ги движеше с големи усилия. Очите ѝ се фиксираха в една точка и с още по-голямо усилие тя ги отместваше. Очите ѝ бяха тежки като двадесеткилограмова торба с пясък, теглена от детски юмрук.

Тя продължи внимателно да сгъва ризите му, като ги приглаждаше с ръце и ги подреждаше в чекмеджето. На един джоб видя избродираните му инициали. Спря и ги загледа неподвижна.

Не вдигна глава при звука от отварящата се врата.

— Ало, Кира — чу се глас.

Тя се отпусна върху чекмеджето и то се затвори с трясък. Лео гледеше надолу към нея. Устата му се разтегна, но не в усмивка. Устните му бяха безцветни, кръговете под очите — сини и остри, сякаш нарисувани от начинаещ художник.

— Кира, моля те без истерии — каза той уморено.

Тя стана, ръцете ѝ се завъртяха и увиснаха. Пръстите ѝ се заровиха в косата на дясното слепоочие и тя се втренчи в него невярващо, като се страхуваше да го докосне.

— Освободиха ли те?

— Да, освободиха ме, по-точно ме изритаха.

— Но как е възможно...

— Откъде да знам? Мислех, че ти знаеш.

Тя зацелува устните му, врата, мускулите в разкъсаните ръкави, ръцете му, дланите. Той я погали по косата и огледа безизразно разбитата стая.

— Лео, какво ти направиха? — прошепна Кира.

— Нищо.

— Да не би да са те... чувала съм, че...

— Не ме изтезваха. Казаха ми, че имат специална стая, но нямах честта... Сложиха ме в нелоша килия, с храна три пъти на ден, въпреки че супата беше отвратителна. Стоях там и репетирах последните си думи за пред взвода за разстрел. Добро занимание, нали?

Тя свали палтото му и го блъсна във фотьойла. Коленичи, свали галошите му, притисна глава в коленете му за миг, разтърси я, наведе се, за да скрие лицето си. После завърза връзките на обувките му.

— Имам ли чисто бельо?

— Да, ще ти донеса... но ти нищо не разказваш.

— Какво да ти разказвам? Предполагам, че случаят приключи. Казаха ми да внимавам и да не попадам за трети път в ГПУ.

И прибави равнодушно:

— Мисля, че твоят приятел Таганов има нещо общо с освобождаването ми.

— Той...

— Ти помоли ли го?

— Не, не го помолих — рече тя и се изправи.

— Виждам, че са разрушили почти напълно мебелите и леглото.

— Да, мебелите и леглото... Лео! — извика тя внезапно.

Той вдигна с труд клепачите си и я изгледа.

— Лео, нищо ли няма да ми кажеш?

— Какво да ти кажа?

— Не се ли радваш да ме видиш?

— Разбира се. Изглеждаш добре. Не си се сресала.

— Лео, мисли ли за мен, докато беше там?

— Не.

— Не си мислил за мен?

— Защо да мисля? Това с нищо нямаше да ми помогне.

— Обичаш ли ме?

— Какъв въпрос! И то сега... Кира, прекалено женствена ставаш, никак не ти отива...

— Съжалявам, скъпи, знам, че е глупаво. Не знам защо те попитах. Ти си толкова уморен. Ще ти донеса бельо и ще ти приготвя вечеря. Не си вечерял, нали?

— Не съм гладен. Има ли нещо за пиене?

— Отново ли започваш да...

— О, моля те, остави ме на мира. Моля те, излез, ако обичаш, иди при родителите си или някъде другаде.

Тя се изпъна като струна с ръце в косите и запита с изумление:

— Лео, какво са ти сторили?

Той облегна глава на стола и Кира се вгледа в трептящия бял триъгълник на врата и брадичката му. Лео заговори равно, глухо със затворени очи, само устните му се раздвижиха:

— Нищо не ми направиха. Вече никой нищо не може да ми направи, никой. Досега единствено ти можеше да ме нараниш, но вече и ти не можеш...

Тя сграбчи отпуснатото бяло лице в ръцете си и яростно, безмилостно го разтърси:

— Лео, те няма да те пречупят! Това няма да стане!

Той хвана ръцете ѝ и ги отхвърли от лицето си:

— Няма ли най-сетне да слезеш на земята? Какво искаш? Да пея песни за живия живот и междувременно да се разхождам до ГПУ? Ужасена си, че ще ме пречупят? Искаш да запазя нещо, което калта никога няма да достигне, а всъщност искаш да страдам още повече, докато потъвам в калта! Добра си с мен, защото толкова много ме обичаш, нали? А не мислиш ли, че ще бъдеш дори по-добра с мен, ако ме оставиш да потъна? Защото така ще се слея с действителността наоколо, нищо няма да чувствам, никога вече...

Ръка потропа на вратата.

— Влез — каза Кира.

В стаята влезе Андрей Таганов, спря като видя Лео, после рече:

— Здравей, Кира.

— Здравей, Андрей.

Лео с мъка вдигна глава и без изненада погледна фигурата пред себе си.

— Добър вечер — обърна се той към Лео, — не знаех, че сте тук.

— Освободиха ме. Мисля, че го очаквахте.

— Да. Но не предполагах, че толкова бързо ще се случи. Извинявам се, че ви безпокоя, знам, че не искате посетители.

— Андрей, всичко е наред. Моля те, седни — намеси се Кира.

— Кира, искам да ти кажа нещо — той се извърна към Лео, — имате ли нещо против да поговоря с нея навън за няколко минути?

— Разбира се, че имам. Какви тайни ще обсъждате с Кира?

Тя се наведе и почти изкрещя:

— Лео! — и по-спокойно, но с треперещ глас добави: — Добре, Андрей.

— Не, не е нужно. Всъщност не е тайна — и отново се обърна към Лео, — исках да ви спестя необходимостта да се чувствате задължен към мен, но е по-добре и вие да чуете какво ще кажа. Кира, седни, не се безпокой. Става дума за освобождаването му от ГПУ.

Лео се втренчи в него безмълвно и зачака. Кира остана права, с прегърбени рамене и ръце, заключени сякаш в окови зад гърба ѝ. Тя погледна Андрей — очите му бяха чисти и далечни.

— Седни — помоли я той.

Кира покорно седна на стола.

— Искам двамата да знаете нещо, което ще ви е от полза. Кира, не можех да ти го кажа по-рано, преди да съм сигурен, че ще успее. Това се случи и сега може би знаете кой стои зад освобождаването — Павел Серов. Искам да знаете и какво стои зад него, ако някога ви трябва.

— Вие стоите зад освобождаването ми, нали? — запита с остра нотка Лео.

— Лео, моля те, мълчи! — извика Кира и се извърна, за да не вижда очите му.

— Става дума за едно писмо — продължи спокойно Андрей, — писмо, което той е написал. Вие знаете за това. Писмото ми беше предадено от... друг човек. Серов има могъщи покровители, те го спасиха. Но той е страхлив, а това спаси вас. Писмото беше унищожено. Аз обаче му казах, че притежавам фотокопия от него, които са в двама приятели и те незабавно ще ги изпратят на

висшестоящите власти в Москва, ако Лео не бъде освободен. Така случаят беше приключен. Не мисля, че ще ви безпокоят в бъдеще. Но искам да знаете за фотокопията и да ги размахате над Серов, ако е необходимо. Нека той да мисли, че вие знаете къде точно се намират фотокопията и че те са в сигурни ръце. Както и че документите веднага ще полетят за Москва, ако той направи дори една стъпка към вас. Това е всичко. Не мисля, че ще се наложи да действате, но днес, при вашия социален произход, това е полезна защита.

— Къде всъщност са фотокопията? — прошепна Кира.

— Няма фотокопия — отговори Андрей.

Долу на улицата изгърмя светкавица и прозорците се разтресоха в настъпилото мълчание. Очите на Кира и Андрей се срещнаха, но веднага се разделиха, защото Лео ги наблюдаваше.

Пръв проговори Лео. Стана, пристъпи към Андрей и наведе глава:

— Предполагам, че трябва да ви благодаря. Считайте, че съм ви благодарен. Но не съм ви благодарен до дъното на сърцето си, защото искам да не бяхте ме освобождавали.

— Защо? — попита Андрей и погледна нагоре към него.

— Мислите ли, че Лазар е бил благодарен на Христос, когато Той го вдигнал от гроба? Според мен не е бил и аз съм ви точно толкова благодарен.

Другият го изгледа строго и рече мрачно, заплашително:

— Съвземете се! Имате толкова много, за което да живеете.

Лео сви мълчаливо рамене.

— Затворете този ваш магазин. Намерете си работа, не е необходимо да е престижна. За вас това е ужасно, но ще трябва да свикнете.

— Ако мога.

— Можете и трябва да го направите.

— Така ли?

Кира видя, че той внимателно изучава Андрей. После тя запита:

— Защо ни каза за писмото на Павел Серов?

— За да знаете, ако... нещо се случи с мен.

— Андрей, какво искаш да кажеш?

— Нищо — и се изправи, — освен че ще ме изключат от партията, както предполагам.

— Твоята партия означаваше много за теб...

— Да.

— И това има голямо значение за теб?

— Да.

— Ще ги намразиш ли, ако те изключат?

— Не.

— Ще им простиш ли някога?

— Нямам какво да им прощавам. Защото съм много благодарен за миналото, когато принадлежах към партията. Не искам те да считат, че са несправедливи, или че ги обвинявам. Но и никога няма да им кажа, че вече всичко знам, всичко разбрах. Въпреки че бих искал.

— Може би те се безпокоят, че са разрушили един живот. Независимо, че повече нямат право да ти задават въпроси.

— Когато ме изключват, ако ми бъде разрешено, ще ги помоля да не се безпокоят за мен. Така в партийната летопис ще бъде запомнен не като рана, а като поносимо явление. Така и моите спомени няма да бъдат болезнени.

— Ако те познаваха, както аз, щяха да ти позволят това.

— Бих им благодарил, стига да ми дадат възможност.

Той взе шапката си от масата и закопча тужурката:

— Трябва да тръгвам. И още нещо — стойте далеч от Морозов. Научих, че заминава, но когато се върне, ще започне нови кроежи. Не се свързвайте пак с него — той винаги се измъква и другите ще трябва да плащат заради него.

— Андрей, ще те видим ли отново?

— Разбира се. За известно време ще бъде много зает. Но ще поддържахме връзка... Лека нощ.

— Лека нощ, Андрей.

— Момент, искам да ви питам нещо — обади се Лео.

Приблужи се до него с ръце в джобовете и изплю въпрос:

— Защо направихте всичко това? Какво точно е Кира за вас?

Андрей я погледна. Тя остана безмълвна, изправена, вгледана в двамата мъже. И му даде думата.

Той отговори:

— Кира е приятел, нищо повече.

— Лека нощ — каза Лео.

Вратата на стаята им се затвори, после вратата на Лаврови и те чуха как входната врата се отваря и затваря след него. В този миг Кира внезапно издаде нещо средно между стенание и ридание и се втурна напред. Лео не видя лицето ѝ — тя побягна навън и от стъпките ѝ кристалният полилей тихо зазвънтя.

Изтича по стълбите, сетне на улицата. Валеше сняг. Студеният въздух я жегна и удари по голата шия. Тя почувства краката си в пантофи странно леки в снега. Видя отдалечаващия се висок силует и закрепця след него:

— Андрей! Андрей!

Той се извърна и извика с изумление:

— Кира! Ти си навън без палто!

Хвана я за ръката и бързо я завлече до къщата, в здрачната, малка площадка на стълбите. Заповяда:

— Веднага се прибирай!

В светлината на уличната лампа тя видя как на лицето му се появи нежна, тъжна усмивка. Той отметна косите ѝ заедно със снежинките:

— Кира, не е ли така по-добре? Да не казваме нищо, да оставим всичко на мълчанието ни, но да знаем и да не забравяме какво се случи между нас.

— Да, Андрей — прошепна тя със сухи очи.

— Не се безпокой за мен, ти ми обеща. Сега се върни вкъщи, ще настинеш.

Тя вдигна ръка и едва докосна бузите, белега на челото, далечните очи, брадичката, сякаш искаше да му каже с треперещите си пръсти нещо, което не можеше с думи. Той взе ръката ѝ, притисна я до устните си. Изминаха дълги минути. Кола мина по улицата, фаровете ярко осветиха лицата им, стените, и изчезнаха.

Той отпусна ръка. Тя се обърна и бавно пристъпи нагоре по стълбите. Чу как вратата зад нея се отвори и затвори. Не се обърна.

В стаята им Лео говореше по телефона:

— Да, Тоня, току-що ме пуснаха... ще ти разкажа... разбира се, ела веднага... да, донеси, тук няма капка...

XV

Андрей Таганов беше преместен от ГПУ на работа като библиотекар в ленинския кът на Организацията на жените-надомнички в предградието Лесное. Организацията се помещаваше в бивша църква. Ветровете минаваха през дървените стени и си даваха среща вътре, в шумящите цветни плакати. Крива небоядисана греда подпираше в центъра покрив, готов да рухне; останките от стъкла по прозорците бяха покрити с дъски. Чугунена „буржоазия“ одимяваше цялата стая. Над някогашния олтар имаше знаме от червена басма, стените бяха отрупани със снимки на Ленин без рамки, изрязани от списания. Ленин като дете и студент, Ленин държи реч пред Петроградската съветска организация, Ленин с шапка, без шапка, Ленин в Съвета на народните комисари, Ленин в ковчега. По лавиците имаше книги с книжни обложки, табела с надпис: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се“ и гипсов бюст на Ленин с петно от лепило на брадичката.

Андрей Таганов се опитваше да живее новия си живот. В пет часа сутринта, когато жълтите квадрати на витрините се появяваха в снега и светлините на трамваите се търкаляха като цветни мъниста високо над тъмните улици, той излизаше от Технологическия институт и тръгваше към Лесное.

Сядаше до прозореца в препълнения трамвай със сандвич в ръка, защото нямаше време за вечеря. От шест до девет работеше сам в библиотеката на ленинския кът на Организацията на жените-надомнички. Попълваше библиотечни картони, лепеше скъсани обложки, слагаше дърва в „буржоазията“, номерираше книгите, почистваше от прах лавиците. Понякога на входа се появяваше женска фигура със сив шал и изтърсваше от снега тежките филцови ботуши. И Андрей започваше: „Добър вечер, другарко, не, нямам «АБВ на комунизма», взета е за четене, да, това е много добра книга, споделям опасенията ви... да, другарко Самсонова, книгата е поучителна и стриктно пролетарска... другарко Данилова, този труд е препоръчан от партийния съвет като незаменим за политическата просвета на

съвестните другари... моля ви, другарко, да не рисувате картини върху библиотечните книги... знам, че печката не е много добра и дими отвсякъде... не, нямаме книги за контрол на ражданията, другарко Селиванова, за предпочитане е да се запознаете с всички трудове на Ленин, за да разберете великото му учение... нямаме книги от Мусолини... нямаме любовни романи, другарко Зяблова, съжалявам, не мога да ви заведа на танци в клуба в неделя... не, нямам «АБВ на комунизма», взета е за четене...“

В канцелариите на ГПУ тихо шепнеха: „Сега другарят Таганов чака следващата партийна чистка“.

Но Андрей не дочака следващата партийна чистка.

В събота вечер се нареди на опашката в местния кооперативен магазин, за да получи храна срещу купоните си. Магазинът миришеше на керосин и гнил лук, на щанда имаше варел с кисело зеле, торба със сушени зеленчуци, туба с ленено масло и парчета синкав сапун „Жуков“. В ъгъла димеше керосинова лампа. Опашката изпълваше цялото дълго голо помещение. Зад щанда имаше само един сънен продавач с ечемик на окото.

Пред Андрей на опашката стоеше нисък човек. Яката на палтото му със зеленикава, мазна кръпка отзад беше разкопчана. Вратът му бе тънък, набръчкан, адамовата ябълка — като на кокошка. Нервно мачкаше купоните си и надничаше над опашката към щанда. Кихна шумно, явно беше настинал и се почеса по адамовата ябълка. После се обърна, приятелски се усмихна на Андрей и посочи червената звезда на ревера му:

— Вие сте член на партията като мен. И аз имам звезда, ето. Много е студено времето, другарю, ужасен студ. Дано има и за нас сушени зеленчуци. Чудесно е, че правят супата „Жулиена“. Всъщност би било по-добре, ако имаше месо в супата, но ще ви кажа добър, малък номер — оставете я да се накисне през нощта, след това я сварете в обикновена вода и после капнете само една капка от ленено масло. Резултатът е чудесен — цялата супа се изпълва с хубави, мазни петна, все едно че е с месо. Обичам тази супичка, дано да не свърши, преди да ни дойде реда. Този продавач е доста бавен. Не, другарю, не мислете, че се оплаквам.

Той надникна отново над щанда, потри в ръка купоните си, преброи ги, почеса се по адамовата ябълка и доверително рече:

— Дано да не свършат и зеленчуците. И колко по-добре би било да ни дават всичко наведнъж. Чакаме тук за общите продукти, утре сме два часа на опашка в хлебарницата, вдругиден пак тук за керосин. Но няма значение. Казват, че другата седмица ще дават мас. Това ще бъде празник, нали? Ще го очакваме!

Редът на Андрей дойде, продавачът му подаде продуктите, сграбчи купоните нетърпеливо и изръмжа:

— Какво е това, гражданино? Купоните ви са наполовина откъснати.

— Не знам, сигурно случайно съм ги откъснал.

— Имам право да не ги приема, не е позволено да бъдат скъсани наполовина. Нямам време всички да ви проверявам. Другият месец да сте редовен!

— Другият месец?

— Да, и догодина също, иначе ще ходите с празен корем. Следващият!

Андрей излезе от магазина с половин килограм кисело зеле, половин литър ленено масло, парче сапун и един килограм сушени зеленчуци за супа „Жулиена“. Бавно закрачи по улиците, покрити с бял, гладък сняг. Обувките на минувачите оставяха остри, свистящи ръбове в бялата покривка, която блестеше като кристалчета сол в бледите кръгове на уличните фенери. Снежинките, късчета огнена прах, се виеха в оранжевите конуси на витрините. Плакат, изобразяващ груб гигант в червена блуза, издигнал победно ръце, властно съобщаваше сред мекия стъклен мраз:

НИЕ СМЕ СТРОИТЕЛИТЕ НА НОВОТО ЧОВЕЧЕСТВО!

Андрей пристъпи напред спокойно и твърдо. Винаги беше спокоен, когато бе взел решение. Пусна осветлението в стаята си и остави пакетите на масата. Свали шапката си, сакото и ги закачи на пирона в коридора. Кичур коса падна през челото му, той го отхвърли с дълго, лениво движение. Стаята беше топла, защото бе оставил дърва в камината. Свали палтото си и изправи с пръсти смачканите ръкави на ризата. Огледа се. Видя няколко книги на пода. Наведе се, взе ги и ги постави грижливо в редицата върху шкафа. Запали цигара, застана в средата, с лакът притиснат отстрани, неподвижен като манекен от вощък. Единствено изящната ръка описваше права линия във въздуха и

поднасяше цигарата до устата в два дълги, бели пръста. В стаята нищо не се движеше, освен тази ръка с неподвижни пръсти. Димът се издигна до устните, сетне приближи рамото и се върна при устните. Пепелта безшумно се посипа в краката му.

Усети горещ дъх на пръстите си и видя, че цигарата е изгоряла. Захвърли фасата в камината и отиде до шкафа. Отвори чекмеджетата едно по едно и прегледа съдържанието. Извади няколко документа и ги подреди отгоре. Стана и пристъпи към камината. Коленичи, сложи вестници във въглените и започна силно да духа. Из огнището подскочиха светложълти езици. Хвърли две дървета и се изправи. Бели пламъци изригнаха от скърцащата кора. Върна се до шкафа, взе документите и ги хвърли в огъня.

Отвори старите кутии, които използваше за гардероб. Там имаше вещи, които не искаше да бъдат намерени в стаята му. Взе черна женска роба от коприна и я хвърли в огъня. Загледа се в плата, бавно изчезващ в червени, светещи, но без пламъци парчета. В камината се извиси тънък стълб от пушек. Разнесе се остра, лютивата миризма. Загледа се пред себе си мълчаливо, с тихи, учудени очи.

Сетне хвърли чифт черни копринени пантофи, дантелена кърпичка и жакет, поръбен с дантела и бели панделки. Ръкавът на жакета се изтъркаля по черните тухли извън камината. Той се наведе и внимателно го сложи отново в пламъците.

Откри „Американският жител“, малката стъклена играчка с черно джудже в червена течност. Погледна я, поколеба се и леко я постави в горящата дантела. Стъклената тубичка изсъска, течността закипя във въглищата сред струйка пара и „Жителят“ се разпадна във въглените.

Взе черната нощница от шифон. Застана до камината с нощницата в ръце. Пръстите едва докоснаха ефирния плат, тънък и неуловим, като дим.

Разгъна го в дланите си и погледна пръстите си през прозрачната тъкан. Раздвижи ги бавно. Коленичи и разстла дрехата над огъня. За миг червените въглени се оцветиха в черно, сякаш някой ги похлупи с мътно, черно стъкло. После нощницата затрепери, като че ли вятър се изви, угълът се сгърчи и от яката изскочи тънко, синьо пламъче. Изправи се и се втрени в пламъчето. То засия с черни нишки, тичащи

по черната тъкан, която се усука, задиша, сгъна се и без да бърза се изпари в светъл пламък.

Остана там дълго, вгледан в застиналото черно нищо със сгърчени червени краища, все още във формата на нощница, но вече непрозрачна. Докосна я леко с крака си. Останките се превърнаха в прах, преди още да ги докосне и в комина запърха последна черна искра. Извърна се и седна до масата. Седна с едната ръка горе, другата отпусна на коляното. Десетте пръста бяха замръзнали, изпънати, пречупени само от малките подутини на кокалчетата, неподвижни, сякаш преди миг родени във въздуха. Будилникът тиктакаше на лавицата. Лицето се изпълни със спокойствие и тишина. В далечните очи се появи примирение и почуда.

Протегна ръка към лист хартия и написа: „Никой не е отговорен за смъртта ми. Подпис: Андрей Таганов“.

По мразовито мраморно стълбище отекна само един изстрел. Стълбището беше дълго и тъмно и завършваше в градината, погребана под дълбок сняг.

Затова никой не чу изстрела.

XVI

На първата страница на „Правда“ беше публикувано каре с плътна черна рамка:

Централният комитет на Всесъюзната комунистическа партия изразява дълбоката си скръб във връзка с героичната смърт на бореца на революцията, бивш боец от Червената армия и член на партията от 1915 г.
ДРУГАРЯТ АНДРЕЙ ТАГАНОВ

Отдолу, в друг квадрат с плътна черна рамка, беше написано:

Ленинградският комитет на Всесъюзната комунистическа партия със скръб известява за смъртта на
ДРУГАРЯТ АНДРЕЙ ТАГАНОВ
Погребението ще се състои утре в Полето на падналите революционери. Процесията ще започне от Смолни в 10 часа сутринта.

В редакционната статия на „Правда“ пишеше:

„Още едно име беше записано в славния списък на падналите за честта на Революцията. Това име може би не е много известно, но то е символ на обикновените партийни членове — невъзпетите герои на всекидневието. В лицето на Андрей Таганов ние отдаваме последна почит на неznайните герои от Армията на пролетариата. Андрей Таганов е мъртъв. Той се самоуби в резултат на нервна криза, причинена от претоварване в работата. Здравето и тялото му не издържаха на непрестанните, безкрайни

задачи, поставяни му от партията. Той се жертва пред олтара на Революцията. Той се жертва в името на Партията, не заради лична изгода или слава, както правят водачите на капиталистическите страни, а заради най-тежкото дело и най-безмилостната кауза в служба на Колектива. Ако у някои от нас духът отслабне в тези трудни дни на лишения и борба, нека да погледнем към великата Всесъюзна комунистическа партия, която ни води, без да жали сили, енергия, живот. Нека на червеното погребение на този герой на партията да прославим отново нашите водачи. Нека всички трудещи се на Ленинград да изпратят другаря Андрей Таганов в последния му път“.

В канцелария на ГПУ един човек оголи венците си в усмивка и каза на Павел Серов:

— Той ни даде възможност да вдигнем полезен шум. Ти ли ще произнесеш уводната реч?

— Да.

— Не забравяй да споменеш за миналото му в Червената армия. Надявам се, че смъртта му ще накара да млъкнат проклетите изкуфели глупаци, останали от преди 1905 г., които постоянно говорят за дейността му преди революцията. Също и да престанат да шумят за случая Коваленски.

— Да забравим за това.

Трудещите се на Ленинград крачеха след червен ковчег. Ред след ред, като стени и стъпала на безкрайна стълба, те се придвижваха напред и погълнаха „Невски“ в бавен, тътнещ грохот от тела и плакати, от хиляди крака, пристъпващи в ритъм. Сякаш чифт гигантски обувки тъпчеха „Невски“ и улицата се разтърсваше в отговор — от статуята на Александър III до колоните на Адмиралтейството. Хиляди мъже и жени маршируваха мрачно, издигнали огнени знамена в последна почит към покойника.

Войници от червената армия във военни униформи и остри шапки с червени звезди на всяко чело преминаха в редици от едри

рамене и ботуши, непоколебимо напредващи в снега. Над тях се развяваше алено знаме със златни букви:

ВЕЧНА СЛАВА НА ПАДНАЛИЯ ДРУГАР

Работниците от Путиловската фабрика маршируваха в сиви, равни колони, вдигнали червени знамена и плакати в загрубелите юмруци. На плакатите пишеше:

ТОЙ ПРОИЗХОЖДАШЕ ОТ РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА.

ТОЙ НЕ ПОЖАЛИ ЖИВОТА СИ ЗА СВЕТОВНИЯ ПРОЛЕТАРИАТ.

РАБОТНИЦИТЕ БЛАГОДАРЯТ НА СВОЯ ПАДНАЛ ДРУГАР.

Студентите от Технологическия институт вървяха след работниците. Младите хора, момчета с черни шапки и момичета с червени забрадки, изправени и стегнати, със сериозни, строги лица и чисти очи, носеха червено знаме с думите:

СТУДЕНТИТЕ ОТ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЯ ИНСТИТУТ

СЕ ГОРДЕЯТ СЪС СВОЯ КОЛЕГА,

ЖЕРТВАЛ СЕ ЗА РЕВОЛЮЦИЯТА.

Членовете на партията — тържествени воители в редове от черни кожени тужурки — преминаха като мрачни монаси. Знамето им се развяваше извисено, гордо и без гънки. На него, в тясна ивица с черни букви, непоколебими и обикновени, като мъжете, които го носеха, пишеше:

ВСЕСЪЮЗНАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ

ЩЕ ДАДЕ ЖИВОТА НА ВСЕКИ СВОЙ ЧЛЕН

В СЛУЖБА НА СВЕТОВНАТА РЕВОЛЮЦИЯ.

Всяка фабрика в Петроград, всяка партийна организация и профсъюз, всеки малък, забравен клуб се устремиха в един поток от

сиви, черни и червени хора през булеварда на огромния град. Процесия от шапки и червени забрадки, дълга пет километра, тъпчеше със свистене снега, а знамената прорязваха мъглата като червени рани. В сивите улични стени, подобни на гигантски сив канал, се плискаха вълни от хора, пеещи траурни песни сред гранитния сняг.

Беше студено. Пронизващ замрял студ беше увиснал над града. Тежка мъгла дълбаеше стените и пукнатините на затворените прозорци, гризеше костите и кожата под дебелия дрехи. Небето се разкъса на тъмни парцали и облаците заприличаха на изцапани, употребявани парчета попивателна. Под тях прозираха по-бледи мастилени петна и избелели късове въздух. Отдолу се люшкаше вода, размътена като сапунена пяна, която някога би могла да бъде синя. Дим, сив като облаците, се издигаше от комините. Димът похлупи целия град, облаците сякаш изригнаха сиви кълба в комините, а къщите ги изплюха в пушек. Пушекът обви къщите и ги превърна в студени, неотоплени убежища. Снежинки рядко и мързеливо се сипеха и изчезваха по равнодушните топли чела.

В началото на процесията хората носеха отворен червен ковчег. Ковчегът беше драпиран с пурпурно кралско кадифе, положено върху застиналото тяло. Бялото неподвижно лице лежеше на алена възглавница. Острият светъл профил бавно плуваше сред сивите хорастени. Черни кичури бяха разпилени на червения плат, черни коси закриваха малката, черна дупка на дясното слепоочие. Снежинките не се топяха върху спокойното лице с бяло чело.

Четири почетни участници носеха венците. Най-добрите партийни приятели на покойника носеха ковчега на раменете си. Четири сведени, голи глави го следваха в студа. Ковчегът изглеждаше яркочервен между русите коси на Павел Серов и черните къдри на Виктор Дунаев. След тях вървеше военен оркестър. Големите медни тръби бяха оградени с панделки от черен креп. Оркестърът свиреше „Вий жертва паднахте“.

Преди много години, в тайните мазета, скрити от царските жандарми и в замръзналите сибирски затворнически лагери, се роди песен за падналите в борбата за свобода. Хората я пееха приглушено, задъхано, сред дрънченето на оковите, в чест на безименните герои. Песента, която нямаше автор и никога не беше публикувана, премина из тъмните, странични улици на руските градове. Революцията я

разпространи във всеки музикален магазин и я сложи в тръбите на всеки оркестър, който изпращаше комунист до гроба. Революцията дари „Интернационала“ на живите, а „Вий жертва паднахте“ — на мъртвите. Песента стана официален траурен марш на новата република.

Трудещите се на Ленинград пееха тържествено и маршируваха след отворения, червен ковчег:

*Вий жертва паднахте
в неравна борба,
жертва на вярата ви безкрайна.
Всичко, що имахте, дадохте на хората любими —
чест, свобода и живот.*

Песента започваше с величието на безнадеждността, окончателна и безвъзвратна, издигаше се във възторжен вик, нерадостен, но не и скръбен, който приличаше на военен салют. После песента рухваше, натрошена в безмилостна нежност и благоговение, отдаваща чест без сълзи на падналите воини със звънка, печална усмивка.

Краката маршируваха в снега, медните тръби гърмяха, медните цимбали удряха с всяка стъпка, сивите стени вървяха една след друга, алените знамена се люшкаха и кланяха с тъжно сбогом пред магическата мелодия.

*Тираните падат,
народите стават свободни, могъщи, неоковани!
Сбогом, смел брате наш,
смелостта в живота те съпътства и в смъртта!*

Далеч зад тълпите от войници, студенти и работници, едно момиче крачеше само сред анонимните последни опечалени, които не носеха знамена и плакати. Немигащите ѝ очи бяха вперени напред, въпреки че червеният ковчег беше далеч от нея. Ръцете ѝ сковани се

удряха в тялото, над дебелиите вълнени ръкавици голите китки бяха замръзнали в тънмоморави ивици. Лицето ѝ беше безизразно, но не и очите — в тях се четеше изумление.

Маршируващите наоколо не ѝ обръщаха внимание. В челото на процесията обаче една жена я забеляза. Другарката Соня, начело на взвод работнички от Женотдела, се беше забързала напред, защото трябваше да носи знаме. Но спря рязко и се изсмя шумно:

— Другарко Аргунова, какво правите тук? Вие сте последният човек, който би трябвало да е на това погребение.

Кира Аргунова не отговори. Край нея минаха няколко жени с червени забрадки. Една я посочи, прошепна нещо тайно, многозначително на другите. Някой се изкиска. Кира продължи да върви напред, без да бърза. Хората около нея запяха „Вий жертва паднахте“. Тя не запя с тях.

Червено знаме обяви:

ПРОЛЕТАРИИ, ОТ ВСИЧКИ СТРАНИ, СЪЕДИНЯВАЙТЕ СЕ!

Луничавата жена с мъжка шапка и ръждива коса се обърна към съседната в редицата:

— Машка, дадох ли ти елда тази седмица в кооператива?

— Не. Дават ли?

— Да, по килограм на човек. Вземи, защото ще свърши.

Червено знаме обяви:

НАПРЕД КЪМ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО БЪДЕЩЕ

НАЧЕЛО С ПАРТИЯТА НА ЛЕНИН!

В множеството жена изсъска през черни, опадали зъби:

— Дявол да ги вземе! Точно в този студ ни карат да маршируваме в проклетия им парад!

*Вий же-е-е-ртва паднахте-е-е
в нера-а-авна бо-о-о-рба...*

„... вчера стоях два часа на опашка, но нямаше хубав лук...“

„... Дуня, не изпускай, в кооператива има слънчогледово олио...“
„Ако някой не ги застреля, тогава сами се стрелят и после ни карат да маршируваме...“

*Любов ви-и-и-и-й дадо-о-о-хте
на хо-о-о-ра любими...*

Червено знаме обяви:

ДА ЗАТЕГНЕМ ВРЪЗКИТЕ НА КЛАСОВАТА СОЛИДАРНОСТ

СПОРЕД ПРАВИЛАТА НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ!

„Господи! Забравих супата на примуса, ще изкипи из цялата къща.“

„Гражданино, спрете да се чешете!“

Че-е-е-е-ст, свобод-а-а-а и живо-о-о-т...

„Другарю, престанете с тези семки, това е липса на уважение!“

„Прасковя, първо белиш лука, разреждаш с брашно, каквото имаш, разреждаш с ленено олио и...“

„Не разбирам защо се самоубиват?“

Червено знаме обяви:

КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ НЯМА ДА ПОЖАЛИ НИЩО

В БОРБАТА ЗА СВОБОДА НА ЧОВЕЧЕСТВОТО!

„Под задното стълбище има малък килер със сено, никой няма да ни чуе. Мъжът ми? Този мухльо няма да поумнее...“

„Остави просото да се кисне няколко часа, преди да го сготвиш...“

„Боже мой! Та аз съм в седмия месец и ти искаш да бъда слаба като клечка... на всичко отгоре трябва да марширувам... да, това ми е

петата бременност...“

*Тирани-и-те па-а-дат,
наро-о-о-дите ста-а-ват...
Свобо-о-дни, мозъ-ъ-ъ-щи, неокова-а-ни...*

„Господи Иисусе Христе! Сигурно вестникът е пораснал на кожата ми. Слагай вестници в краката си да ти държат топло. Под чорапите“.

„Краката вонят от това“.

„Поставяйте ръката си пред устата, когато се прозявате, другарю“.

„По дяволите тези демонстрации! Кого всъщност погребваме?“

*Любо-о-в ви-и-й дад-о-о-охте на-а-а хо-о-о-ра
любими-и...*

Полето на падналите за революцията представляваше огромен квадрат с площ около километър и половина в сърцето на града, на брега на Нева. Квадратът, гигантско парче бяла пустиня, беше като плешивина на главата на Петроград. Железните копия в Лятната градина стояха на стража от едната страна на Полето. Зад тях се простираше бял, пуст парк с мъртви дървета, черни като железните копия. Преди революцията наричаха това място Марсови полета и там дълги редове от сиви униформи провеждаха военни учения. След революцията изградиха малък площад от плочи от розов гранит, който се превърна в островче в центъра на Полето. Под плочите погребяха първите убити през февруари 1917 г. по улиците на Петроград. След това на островчето бяха издигнати още плочи от гранит. Имената, издълбани в гранита бяха причина за демонстрациите. Последната им награда беше почетното звание „Паднали за революцията“.

Павел Серов се изкачи на блок от червен гранит пред червения ковчег. Стройният му силует в нова, тясна кожена тужурка и бричове във високи военни ботуши изпъкна гордо на сивото небе. Русата му

коса полетя във вятъра, ръцете му се издигнаха внушително в почит и възхвала над застиналото море от глави и знамена.

— Другари! — загърмя той в тържествената тишина на хилядите. — Ние сме тук, обединени от общата скръб и общия дълг да отдадем последна чест на падналия герой. Загубихме велик мъж, загубихме велик борец. Позволете ми да кажа, че аз чувствам загубата по-болезнено от мнозина, които са тук, за да го почитат. Защото вие не го познавахте приживе. Аз бях от най-близките му приятели, а това е привилегия, за която трябва да ви разкажа. Андрей Таганов не беше известен човек, но той с гордост и благородство носеше една титла — комунист! Той дойде от редиците на трудещите се. Детството му мина като работник във фабриките. Той и аз израснахме заедно и поехме по дългия път на труда в Путиловската фабрика. Години преди революцията заедно станахме членове на партията в онези тежки дни, когато партийният билет беше билет за Сибир и повод царските палачи да ни надянат примка на шията. Заедно, един до друг, Андрей и аз се сражавахме из улиците на този град в славните дни на октомври 1917 г. Един до друг се бихме с врага в редовете на Червената армия. В годините на мир и строителство след нашата победа, може би дори потрудни и героични от военните години, той даде всичко от себе си и извърши скромни, безшумни, самоотвержени дела, които са част от делата на партията за вас, съветските трудещи се! Той падна жертва в името на тези дела. Но скръбта ни заради смъртта му трябва да бъде и радост от постиженията му. Той е мъртъв, но делото му, нашето дело, продължава. Отделният човек пада, но Колективът живее вечно. Под ръководството на съветската власт, начело с великата Всесъюзна комунистическа партия, ние маршируваме към сияйното бъдеще, когато честният труд на свободните трудещи се ще владее света! Когато трудът няма да е робство, както е в капиталистическите страни, а свободен и щастлив дълг за нещо, което е по-велико от дребните ни проблеми и дребните ни нещастия, по-велико дори от нашия живот — вечният Колектив на пролетарското общество! Нашите велики покойници никога няма да бъдат забравени и ние винаги ще маршируваме напред. Андрей Таганов е мъртъв, но ние сме живи, Животът и победата са наши. Бъдещето е наше!

В отговор избухна глух гръм от овации, понесе се над къщите, извиси се в сивото небе и литна към снега на Лятната градина.

Червените знамена се олюляха в рева на удрящите се ръце. Когато ръцете се отпуснаха и главите обърнаха очи към червената плоча от гранит, другарят Павел Серов беше изчезнал. Пред тях уверено застана елегантната и решителна фигура на Виктор Дунаев. Черните му къдри затрептяха във вятъра, очите блеснаха, силната уста широко се отвори над великолепните бели зъби и от нея в тишината потекоха ясни, звънки думи:

— Другари работници! Днес хиляди от нас се събрахме да почетем един човек. Но един човек, колкото и да са големи постиженията му, нищо не значи в сравнение с могъщия Пролетарски колектив. Ние нямаше да сме тук, ако този човек беше само една самотна единица. Ако той не беше символ на нещо велико, което сме се събрали днес да почетем. Това, другари, не е погребение, а рожден ден! Ние не отбелязваме смъртта на наш другар, а рождението на новото човечество. Той беше един от първите от новото човечество, но не е последният. В Съветския съюз, другари, се създава нова раса от хора. Тази нова раса изпълва с ужас стария свят, защото носи смърт на овехтелите му правила. Какви са правилата на нашето ново човечество? Първото и най-важното е: ние се отрекохме от една дума в езика ни. Най-опасната, най-разрушителната, зла и коварна дума — думата „АЗ“. Ние сме по-големи от тази дума. „НИЕ“ е лозунгът на бъдещето. Колективът днес живее в сърцата ни на мястото, където живееше старото чудовище — нашата личност. Ние се издигнахме над обожанието на портфейла, индивидуализма и персоналната суета. Ние не се стремим към злато и златни медали. Нашият единствен медал на честта е службата на Колектива. Нашата единствена цел е честният труд, който е облага не за единицата, а за всички. Какъв е урокът, който сега трябва да научим и да го предадем на враговете ни отвъд границите? Урокът е: един член на партията умира за Колектива. Вижте светът около нас, другари. Вижте дебалите, фалшиви министри в капиталистическите страни, които се бият и си забиват нож в гърба в кървавата война за власт! Но вижте и хората, които ви управляват и са посветили живота си в безкористна служба на Колектива. Те носят колосалната отговорност за диктатурата на пролетариата! Ако ги погледнете, ще разберете думите ми — Всесъюзната комунистическа партия е единствената честна, безстрашна, идеалистична организация от хора днес в световната политика!

Аплодисментите разтърсиха площада с такава сила, сякаш оръдията на Петропавловската крепост зад реката гръмнаха наведнъж. Черните къдри на Виктор изчезнаха в тълпата и площада отново се разлюля, когато дебелината, права грива на другарката Соня се развя във въздуха. Тя започна да реве с цялата сила на мощната си гръд за новия дълг на новите жени на пролетариата. После друго мършаво, туберкулозно, небръснато лице се появи над тълпите, отвори бледата си уста и сред кашлицата му заизлизаха думи, които никой не чу. Последва го друга уста, оградена от гъста, черна брада, която закрепя силно и звучно далеч над хората. Луничаво момче от комунистическия младежки съюз взе думата. Заекна, спря и се почеса по главата. Едра жена със смачкана старомодна шапка, подобна на стара мома, заговори ожесточено и малката ѝ уста се отвори, сякаш беше на зъболекар. Старата мома размаха заканащо тънкия си пръст на тълпата, като че ли беше в клас с непослушни ученици. Висок моряк произнесе речта си с юмруци на кръста и хората в задните редици избухнаха в смях, защото чуха, че първите редици се смеят, въпреки че не бяха чули думите на оратора.

Хилядите стояха прави, нервно се оглеждаха, удряха пети в снега, за да се стоплят, слагаха ръцете си под мишниците, в ръкавите и кожените ревери, издишваха малки, влажни, белезникави пращинки на шаловите си. Държаха на смени червените знамена и тези, които трябваше да ги носят, притискаха знамената в себе си, за да могат да стоплят с дъх студените си пръсти. Няколко души избягаха тайно по страничните улици.

Кира Аргунова, без да помръдне, слушаше внимателно речите. Слушаше неотклонно всяка дума. В очите ѝ имаше въпрос, на който искаше светът да ѝ отговори.

Над просторното поле небето се превърна в тъмен, мръсен сивкавосин саван. В далечен прозорец грейна първата жълта светлинка и поздрави падащата зимна вечер. Гласът на последния оратор затихна, задушен в замръзнала, незрима мъгла, която се нахвърли върху всички от тъмнината отгоре. Затвори червения ковчег и той изчезна в земята. Гробът беше запълнен и над него легна плоча от червен гранит. Внезапно сивото море от хора се развълнува, разчупи се и черни потоци бързо потекоха в страничните улици, сякаш от пробита язовирна стена. Някъде отвъд, затихващ в мразовития здрач,

оркестърът поде „Интернационала“, песента на живите. Маршът на хилядите, премерен и твърд, като крака на воини, удрящи в ритъм пред себе си.

Кира Аргунова пристъпи към пресния гроб. Полето беше празно. Небето стремително се спусна над града и го заключи в син, леден похлупак. През пукнатина в похлупака просветна немощно самотна стоманена точица. Далечните къщи се преобразиха в безплътни, неравни сенки от черна хартия, подредени в тясна, кафеникава, проблясваща линия, която преди минути беше червена. Слаби светлини се появиха в дупки, изрязани в хартията. Полето сякаш напусна града. Огромната, пуста тишина на провинцията се разстла над бялата пустиня. Наоколо зави снежна вихрушка, издигна се и се разпадна в бял прах.

Малък самотен силует се изправи до гранитния гроб. Снежинките покриха, без да бързат, сведената ѝ глава и миглите. Миглите ѝ натежаха от снежинки, не от сълзи.

Тя погледна думите, издълбани в червения камък:

ВЕЧНА СЛАВА НА ПАДНАЛИТЕ ЗА РЕВОЛЮЦИЯТА

АНДРЕЙ ТАГАНОВ

1896–1925

И тогава се запита: „Кой го уби — аз или революцията? Или и двете?“

Лео седеше сам до камината и пушеше. Цигарата висеше неподвижно в ръката му, после се изплъзна и падна, без той да забележи. Взе друга цигара и я държа дълго незапалена, отново, без да забележи. Огледа се за кибрит, но не го намери, въпреки че кутиятката лежеше на облегалката на креслото. Накрая намери кибрита и се втренчи пред себе си с учудване, защото бе забравил какво търсеше.

Той говореше рядко през последните две седмици. Понякога целуваше Кира прекалено страстно и тя почувства, че той прави това с усилие. Затова започна да избягва целувките и прегръдките му.

Лео често отсъстваше от къщи и тя не поиска да знае къде ходи. Той пиеше много и тя се преструваше, че не забелязва. Когато бяха заедно, те мълчаха и мълчанието ѝ говореше повече от думите. Говореше ѝ за нещо, което се нарича край. Той харчеше последните им пари, но тя не го питаше за бъдещето. Не го питаше за нищо, защото се страхуваше от отговора, който знаеше — тя беше загубила битката.

Кира се върна вкъщи от погребението и той я посрещна неподвижен и мрачен до камината. Погледна я с натезжали очи, с любопитство под тежките клепачи. Тя мълчаливо свали палтото си и го закачи в гардероба. Сваляше шапката си, когато чу звук, който я накара да се обърне. Лео се смееше, горчиво и жестоко.

— Какво има?

— Не знаеш ли? — гневно отвърна той.

Тя поклати глава.

— Искаш ли да знаеш това, което аз знам?

— Какво знаеш?

— Може би не е подходящото време да ти кажа — веднага след погребението на любовника ти.

— Моят...

Той застана пред нея с ръце в джобовете и я изгледа с арогантно презрение — поглед, който тя обожаваше. На лицето му се появи надменната отегчена усмивка, но изкривените устни изговориха три думи:

— Ти си кучка!

Тя се изпъна и прошепна, пребледняла:

— Лео, моля те...

— Млъквай! Не искам да чуя и дума от теб! Отвратителна, малка кучка... Нищо нямаше да ти кажа, ако беше като другите. Но ти, с твоите маниери на светица, с героичните си речи, с които искаше да живея в чистота, а в същото време си се въргаляла с първия комунистически пройдоха, който ти е обърнал внимание!

— Лео, какво значи това?

— Млъквай! Или не, ще ти дам възможност да говориш, да отговориш само на едно. Беше ли любовница на Таганов? Да или не?

— Да.

— През цялото време, докато ме нямаше?

— Да.

- И след като се върнах?
- Да. Какво още ти казаха?
- Какво още искаш да са ми казали?
- Нищо.

Той я погледна студено. Очите му изведнъж се умориха, остаряха.

— Кой ти каза, Лео?

— Твой приятел. Негов приятел. Нашият скъп другар Павел Серов. Отби се тук на връщане от погребението, за да ме поздрави за загубата на съперника ми.

— За теб, беше ли това... тежък удар?

— Това е най-добрата новина за мен от началото на революцията. Стиснахме си ръцете и пихме заедно. Другарят Серов и аз. Пихме за теб и любовника ти и за другите ти любовници, ако имаш такива. Знаеш ли защо? Защото това ме прави свободен.

— Свободен от какво?

— От една малка глупачка, която беше последната пречка пред честолюбието ми! Малка глупачка, на която се страхувах да възразя, да обидя. Всъщност, толкова сте смешни — ти и комунистическият ти герой. Мислех, че той е излъгал, направил е голяма жертва, да ме спаси заради теб. А ти просто си му омръзнала, сигурно е искал да се отърве от теб заради друга уличница. Е, толкова за величието на човешката раса.

— Не е необходимо да говорим за него.

— Още ли го обичаш?

— За теб няма никакво значение, нали?

— Никакво. Абсолютно никакво. Дори няма да те питам дали някога си ме обичала, защото и това вече няма никакво значение. Мисля, че не си ме обичала. Така бъдещето ще бъде по-лесно.

— Бъдещето?

— Ти какво мислиш за бъдещето?

— Аз искам...

— Знам какво искаш! Да си намеря почтена съветска работа, да гния с примуса и купоните и да живея с нещо свещено, което е само в глупавото ти въображение. Твоите идеи за духа, живота, честта, идеи, които са въображаеми и никога не са съществували. Дори никога не трябва да съществуват, защото са по-лоши и вредни от най-лошото

проклятие! Приключих с всичко. Ако съм извършил убийство, защо не виждам никаква кръв? Няма нищо лошо в това да пия шампанско, да вечерям с бял хляб, да нося копирени ризи и да се возя в лимузини. И да не мисля за нищо, затова — да живее диктатурата на пролетариата!

— Лео, какво си намислил?

— Заминавам.

— Къде?

— Седни.

Той седна до масата. Ръката му беше в светлия кръг на лампата и тя забеляза колко мъртвешки бяла е тя, с мрежа от сини, безжизнени вени. Вгледа се в ръката му и когато един пръст се размърда, тя седна до него. Лицето ѝ бе равнодушна маска, очите — леко разширени. Той видя, че дългите ѝ мигли — нежни нишки и сенки върху бузите, бяха сухи.

— Морозов е напуснал града — каза той.

— Да?

— Изоставил е Тоня, защото не иска да бъде свързан със следствието. Но ѝ оставил една добра сума, доста добра. Тя отива на почивка в Кавказ и ме помоли да я придружа. Приех тази работа. Вече съм Лео Коваленски, велик съветски жиголо!

— Лео, какво правиш!

Тя скочи и той видя в очите ѝ ужас, оголен и кървящ. Отвори уста и се опита да ѝ се изсмее, но не успя.

— Лео, не и това!

— Знам, тя е стара кучка. Но така е по-добре. Тя има пари и ме иска. Това е само бизнес.

— Ти постъпваш като...

— Не си прави труда да ме оскърбяваш. Аз сам се оскърбих най-добре.

Лео видя, че роклята ѝ се разтърсва и ръцете ѝ са неестествено изкривени назад, сякаш се опитваше да се облегне във въздуха. Надигна се и рече:

— Да не направиш глупостта сега да припаднеш?

Кира изправи рамене и отвърна:

— Не, разбира се. Седни, моля те.

Опря се на ръба на масата със стисната ръка и отново го погледна. Очите му бяха празни и тя се извърна от него, защото

почувства, че тези очи са склопени. Промълви:

— Ако бяха те убили в ГПУ, или се бе продал на прекрасна жена, чужденка, млада и очарователна, тогава...

— Не можах да се продам на прекрасна жена, млада и очарователна. Но има надежда — след година може би ще успея.

После стана и се засмя тихо, безразлично:

— Не мислиш ли, че точно ти нямаш право да изразяваш дълбоко морално възмущение? И тъй като и двамата сме еднакви, би ли ми казала защо живееше с мен, докато имаше и него? Харесваше ти да спиш с мен, както другите жени? Или заради парите ми?

Тя също се изправи, застана неподвижна и с усилие запита:

— Кога й каза, че ще заминеш с нея?

— Преди три дни.

— Преди да разбереш за Андрей и мен?

— Да.

— Когато все още си мислил, че те обичам?

— Да.

— И това за теб нямаше значение?

— Не.

— Ако Серов не бе дошъл днес, пак ли щеше да заминеш?

— Да. Само че тогава трябваше да ти обяснявам. Той ми спести това. Затова ти казах, че е добра новина. Сега можем да си кажем сбогом без излишни сцени.

— Лео, моля те, чуй ме внимателно, много е важно, моля те, направи нещо последно за мен и отговори честно на този въпрос: ако знаеше, че те обичам и че винаги съм те обичала и съм ти била вярна през годините, отново ли щеше да заминеш с нея?

— Да.

— А ако трябваше да останеш с мен? Ако беше научил нещо, което би те обвързало към мен, за да продължим заедно да се борим с живота, би ли се опитал да останеш?

— Ако нещо ме обвързваше към теб... не знам, не мога да отговоря. Може би тогава бих направил, каквото другия ти любовник извърши. То също е решение.

— Разбирам.

— Защо ме питаш? Какво би могло да ме обвърже към теб?

Тя го погледна право в очите, вдигна лицето си до неговото, отметна коси от снежнобялото чело и само с устните си изрече с най-голямото спокойствие на живота си:

— Нищо, Лео.

Той седна, склучи ръце, протегна ги, сви рамене:

— Е, това е. Всъщност, мисля, че си чудесен човек. Страхувах се от истерии, плач. Всичко свърши добре. Заминавам след три дни. Дотогава, ако искаш, ще се изнеса.

— Не, аз ще си ида. Тази вечер.

— Защо тази вечер?

— Така предпочитам. За известно време ще живея в стаята на Лидия.

— Нямам много пари, но ще ти ги дам всичките...

— Не.

— Но...

— Моля те, недей. Ще си взема дрехите, само това ми трябва.

Тя си приготвяше куфара с гръб към него, когато той запита:

— Нищо ли друго няма да ми кажеш?

Обърна се към него и спокойно каза:

— Само едно — аз бях сама срещу сто и петдесет милиона души.

Загубих.

Кира пристъпи към вратата и тогава той импулсивно, неочаквано избъбри:

— Но ти, ти някога ме обичаше, нали?

— Когато човек умре, близките му продължават да го обичат.

— За кого говориш — за Таганов или за мен?

— Има ли значение?

— Не. Нека ти помогна с куфара по стълбите.

— Не, благодаря. Не е тежък. Сбогом, Лео.

Той взе ръката ѝ и приближи лицето си до нейното. Но тя поклати глава и той просто каза:

— Сбогом, Кира.

Тя излезе на улицата, наклонена леко наляво, дясната ѝ ръка притисната надолу под тежестта на куфара. Ледена мъгла висеше като памук над улицата. Уличният фенер хвърляше болнава, жълта сянка, разпиляна в мрака. Тя изправи гръб и бавно закрачи по бялата земя,

скърцаща под краката ѝ. Брадичката ѝ беше успоредна на земята, а погледът — успореден на брадичката.

На трите стреснати, смълчани лица — нейното семейство — Кира тихо разказа всичко. Галина Петровна възкликна:

— Но какво се случи с Лео?

— Нищо. Уморихме се един от друг.

— Скъпо мое дете! Обичаме те и...

— Майко, не се тревожи за мен. Лидия, извинявай за безпокойството, ще ношувам в стаята ти само за известно време. За няколко седмици ще си намеря квартира.

— Разбира се! Винаги ще ти помогнем след всичко, което направи за нас. Но какво ще правиш, след като си намериш квартира?

Тя отговори и отговорът беше изпълнен с яростна решимост:

— Чужбина.

На другата сутрин гражданката Кира Аргунова попълни формуляр за международен паспорт. Трябваше да чака няколко седмици за отговор.

Майка ѝ простена:

— Кира, това е безумие, истинско безумие! Преди всичко те никога няма да ти дадат паспорт. Няма защо да им показваш, заради социалния ти произход, че искаш да идеш в чужбина. Дори и да ти разрешат, после какво? Чуждите страни приемат руснаци с голямо нежелание, и с право. Ако те приемат — какво ще правиш там? Мислила ли си за това?

— Не.

— Нямаш пари и професия. От какво ще живееш?

— Не знам.

— Какво ще стане с теб в чужбина?

— Не ме интересува.

— Тогава защо го правиш?

— Искам да се махна оттук.

— Там нямаш приятели и бъдеще, нямаш цел.

— Искам да се махна оттук.

Вечерта, преди да замине, Лео дойде да се сбогува. Лидия ги остави сами в стаята.

Той каза:

— Не мога да замина, след като се разделихме по този начин. Искам да се сбогувам, но ако ти имаш нещо против...

— Не, радвам се, че си тук.

— Моля те да ми простиш за думите ми онази нощ. Нямах право да ги изричам. Нямам право да те виня за нищо. Ще ми простиш ли?

— Няма за какво да ти прощавам.

— Исках също да ти кажа, че... няма много за казване... но толкова преживяхме заедно и...

— Да, Лео.

— Без мен ще си по-добре.

— Не се безпокой, ще се справя.

— Ще се върна в Петроград и отново ще се видим. Ще се видим след години, а годините променят всичко, нали?

— Да, Лео.

— Когато отново се срещнем, няма да приемаме толкова сериозно нещата. Ще бъде интересно да си спомним за нашето общо минало, нали? Кира, отново ще се видим, аз ще се върна.

— Ако си жив и ако не забравиш.

Той се сгърчи, като агонизиращо в последни конвулсии животно, изритано от нейния крак. Прошепна с побелели устни:

— Кира, моля те, недей...

Тя знаеше, че това са последните конвулсии, затова отвърна:

— Няма.

Целуна я по топлите, нежни устни, които отвърнаха на целувката му.

После си отиде.

Тя трябваше да чака няколко седмици. Вечерите Александър Дмитриевич се връщаше от работа, изтръскваше галошите си в антрето и грижливо ги избърсваше със специален плат. Галошите му бяха нови и скъпи.

След вечеря, ако нямаше друга работа, той сядаше в ъгъла с празен дървен панел в ръка и търпеливо го облепваше с етикети от

кибритени кутийки. Събираше етикетите и ревниво ги съхраняваше в заключено чекмедже. През нощта ги подреждаше внимателно на масата, като се опитваше да ги съчетае в цветове и фигури. Беше завършил вече един панел, огледа го и измърмори със задоволство:

— Прекрасен е. Сигурен съм, че в Петроград никой няма такова нещо. Кира, какво мислиш, да сложа ли две жълти и едно зелено в ъгъла, или само три жълти?

— Зеленото е по-подходящо, татко.

Галина Петровна се връщаше от работа, хвърляше тежкото си куфарче на стола в антрето. Дръпваше слушалката на телефона, който беше уредила да инсталират и започваше бързо да говори, докато сваляше ръкавиците си и разкопчаваше палтото:

— Другарят Федотов? Тук е другарката Аргунова. Имам предложение за училищното представление... да изобразим как Чембърлейн смазва британския пролетариат така: един от едрите ученици, с червена риза, да легне на пода, върху него ще сложим масата... добре само единия крак, а един от дебелиите ученици ще играе Чембърлейн с копринено бомбе... той ще седи до масата и ще яде пържола... не е нужно да е истинска пържола, може да е от картон...

След това тя бързо вечеряше с вечерния вестник до нея. Скачаше с очи в часовника, преди да се нахрани, лепваше пудра на носа си, грабваше куфарчето и побягваше на събрание в съвета. В редките случаи, когато оставаше къщи вечер, тя разхвърляше книги и изрезки от вестници на масата в трапезарията и започваше да пише доклад за кръжока по марксизъм. Вдигаше глава и разсеяно мигаше:

— Кира, знаеш ли коя година е Парижката комуна?

— 1870, майко.

Лидия работеше нощем. През деня репетираше „Интернационала“, „Вий жертва паднахте“ и песента за червената кавалерия на рояла, който не беше акордиран повече от година. Когато я молеха да свири старите и любими класически пиеси, тя отказваше категорично и упорито, глупаво стиснала устни. Но понякога неочаквано сядаше до пианото и свиреше ожесточено, с часове, без да спира. Свиреше Шопен, Бах, Чайковски. Пръстите ѝ изтръпваха, тя започваше да плаче и ридае и да хълца на пресекулки — безсмислено,

като дете. Майка ѝ, без да ѝ обръща внимание, казваше: „Това е поредният пристъп на Лидия“.

Кира лежеше на дюшека на пода, когато Лидия се връщаше от работа. Дълги минути бяха необходими на сестра ѝ да се съблече и да каже безкрайните си молитви пред иконите в ъгъла. Някои вечери тя сядаше до Кира на дюшека и трепереща в мрака в дългата бяла нощница, доверчиво ѝ разказваше: „Кира, вчера имах видение от небето. Пророчески глас ми заяви, че спасението идва. Идва краят на света и властта на Антихриста. Но аз знам, че Съдният ден приближава. Така ми беше казано“. Дебелата плитка на гърба и подутите ѝ очи проблясваха на светлината на уличната лампа, умореното лице със сухи бръчици в ъглите на устата се поклащаше заедно с изсушените ѝ, възлести ръце, които вече не изглеждаха млади.

Тя шепнеше трескаво и не очакваше нищо, освен присмех от Кира. Не гледаше към нея и не беше сигурна дали я слуша. Трябваше обаче да говори и да се надява, че човешки уши чуват думите ѝ.

— Има един старец, Божий странник. Аз го видях, Кира. Но, моля те не казвай на никого, защото ще ме изгонят от организацията. Той е Избраникът на Бога и го знае. Той казва, че е предречено в Светото писание. Ние ще бъдем наказани заради греховете си, както Содом и Гомор. Но скръбта и страданието са само изпитание за душите на праведните. Само чрез страдание и дълго търпение ние ще станем достойни за Божието царство.

— Няма да кажа на никого. Но ти си лягай, защото си уморена и тук е студено.

През деня Кира развеждаше екскурзианти в Музея на революцията. Вечер четеше стари романи в гостната. Рядко говореше и ако някой се обръщаше към нея, тя отговаряше тихо и равно. Гласът ѝ сякаш бе замръзнал на една октава. Майката неловко си мислеше, че би искала да види дъщеря си гневна, но това никога не се случи. Веднъж Лидия изпусна ваза, която се разби с трясък на пода. Галина Петровна се стресна и извика, Александър Дмитриевич потрепери и примигна. Кира бавно вдигна глава и се взря пред себе си — тя нищо не бе чула.

В очите ѝ нещо се събуди, когато един ден на път за вкъщи спря пред витрината на чуждестранната книжарница на „Литейни“. Погледна замислено ярките обложки с радостни, накривени, чужди букви, певици, мятаци дълги, блестящи крака, колони с прожектори и дълги черни лимузини. Но всяка вечер, методично, като счетоводител, държеше молив в треперещите си пръсти и задраскваше датите на календара над дюшека.

Властите отказаха на Кира международен паспорт. Тя прие новината с тихо примирение, което разтревожи майка ѝ. Галина Петровна би предпочела дъщеря и да реагира с бурен гняв.

— Слушай, Кира, нека да говорим разумно — каза тя решително и тръшна вратата, за да останат двете сами, — искам да знаеш, че няма да ти разреша да кроиш някакви безумни планове. Ти си моя дъщеря и аз имам право да знам. Ти разбираш какво ще се случи, ако се опиташ... ако дори помислиш да напуснеш незаконно страната.

— Никога не съм казвала това.

— Да, но аз те познавам. Знам какво мислиш. Знам каква безразсъдна глупост си способна да извършиш. Слушай, вероятността да минеш границата е едно към сто. Ще имаш късмет, ако те застрелят там. Би било много по-лошо, ако те заловят и те върнат. И ако все пак успееш да прекосиш границата, вероятността да умреш в снежните бури в гората е сто към едно.

— Майко, защо да говорим за това?

— Имай предвид, че ако трябва да те окова, за да те задържа тук, ще го направя. В края на краищата лудостта трябва да бъде ограничавана. Какво искаш? Какво ѝ е лошото на тази страна? Вярно е, че нямаме лукс, но и там няма да го намериш. Там най-много да станеш прислужница, и това е не е сигурно. Русия е точно страната за млади хора. Знам колко си безумно упорита, но ще трябва да свикнеш. Виж ме, аз се приспособих на моята възраст и мога да кажа, че съм щастлива. Ти си още незряла и не можеш да взимаш решения, които ще разрушат живота ти, преди да е започнал. Ще надживееш глупавите си идеи, защото за всеки има възможност в нашата велика страна.

— Майко, не споря с теб, нали? Затова, моля те, нека да прекратим това.

Скоро след този разговор Кира започна да закъснява вкъщи. Срещна се няколко пъти с непознати в тъмни, странични улици, изкачи

се крадешком по тъмни стълби през коридори с неосветени прозорци. Банкноти се плъзнаха в невидими ръце, тихи думи бяха прошепнати в ухото ѝ. Тя научи, че няма достатъчно пари, за да избяга с кораб и че това би било по-опасно. Научи, че за нея е по-добре сама да се спаси, пеша, през границата с Латвия, за което ще ѝ трябват бели дрехи. Хората са го правили и преди, облечени в бяло, пълзейки през снега в зимните нощи. Тя продаде часовника си и плати за името на гарата и селото, където трябваше да слезе. Плати за парче хартия с карта на мястото, където можеше да пресече границата. Продаде коженото палто, подарък от Лео, за да купи подправено разрешение за пътуване из страната.

Продаде запалката, копринените чорапи, френския парфюм, всичките си нови обувки и рокли. Вава Миловская купи роклите. Тя пристигна, като се поклащаше и тътреше в тежките си, износени филцови ботуши. Отпред на дрехата си имаше мазна кръпка, косата ѝ бе несресана, лицето подпухнало, бяла пудра бе засъхнала на носа. Под очите си имаше плътни сини торбички. Свали тромаво дрехите си, за да пробва роклите. Лидия забеляза подутината на някога стройната ѝ талия и извика с изненада:

— Вава, скъпа, вече се е случило!

— Ще имам бебе — равнодушно отвърна тя.

— Скъпа, поздравления! — плесна с ръце Лидия.

— Трябва да внимавам с какво се храня и всеки ден да се разхождам. Когато се роди, ще го запишем в пионерската организация.

— Не, Вава!

— Защо? Детето трябва да има шанс в живота, трябва да ходи на училище, може би ще учи в университета. Какво да правя, да го отгледам като несретник? Но какво значение има, кой знае кое е правилно и кое не? Аз не знам вече и не ме интересува.

— Вава, това е твоето дете!

— Все едно... след като се роди, трябва да си намеря работа. Коля работи и то ще бъде дете на служители на съветската власт. Може би след години ще го приемат в комсомола... Кира, тази черна кадифена рокля е прекрасна, изглежда, че е от чужбина. Знам, че за мен е тясна, но след раждането може би ще възстановя фигурата си, казват, че е възможно... разбира се, заплатата на Коля не е голяма и аз

не искам нищо от баща ми, но той ми подари за рождения ден петдесет рубли...

Тя купи кадифената рокля и две други.

На майка си Кира обясни:

— Няма нужда от тези рокли, никъде не ходя. Освен това не ги искам.

— Защото са спомени?

— Да, защото са спомени.

Въпреки че продаде всичко, не ѝ останаха много пари. Съзнаваше, че ще ѝ трябва всяка рубла. Не можеше да си позволи бяло палто, но имаше бялата мечта кожа, която беше купила отдавна от Василий Иванович. Тайно я занесе на шивач и му поръча да ушие палто. Палтото се оказа къс до коленете жакет. Нямахте пари за бяла рокля, от каквата имаше нужда. Но пазеше бялата дантелена сватбена рокля на майка си. Започна да белосва с вар филцовите си ботуши в кухнята, когато беше сама вкъщи. Купи чифт бели ръкавици с един пръст и бял вълнен шал. Купи и билет за влака за град, далеч от границата с Латвия.

Накрая заши малкото руло с банкноти в хастара на белия кожен жакет. Парите щяха да ѝ трябват, ако минеше през границата.

Тя излезе в един сив следобед, когато в къщата нямаше никой. Не се сбогува, не остави писмо. Слезе по стълбите и излезе на улицата, като че ли отиваше до магазина на ъгъла. Носеше старото си палто със сплъстена кожена яка. В ръката си държеше малък куфар с белия жакет, сватбената рокля, ботушите, ръкавиците и шала.

Отиде пеша до гарата. Кафеникава мъгла беше увиснала над покривите и минувачите се превиваха под вятъра с ръце под мишниците. Плакатите бяха покрити със стъкло от бял мраз, бронзовите куполи на църквите смътно проблясваха в сребърносивия въздух. Над земята се въртяха малки снежни вихрушки и керосиновите лампи във витрините топяха поточета по замръзналите прозорци.

От ъгъла се дочу тих глас:

— Кира!

Тя се обърна и видя Василий Иванович. Той стоеше под уличния фенер, прегърбен в старото си палто с яка, вдигната до червените му уши. Вратът му беше увит с шал, на раменете си държеше поднос с кожени презрамки, пълен с тубички захарин.

— Добър вечер, чичо Василий.

— Къде заминаваш с този куфар?

— Как си, чичо?

— Добре съм, дете. Сигурно мислиш, че това е странна работа за мен, но не е толкова лоша. Всъщност нямам нищо против да я върша. Ела ни на гости някой ден.

— Аз...

— Мястото, където живеем не е нещо особено, в една стая сме с друго семейство, но се справям. Ася ще се радва да те види, тя е чудесно дете.

— Да, чичо.

— Такава радост е да я гледам всеки ден как расте. Добре се учи, помагам ѝ с уроците. Нямам нищо против да стоя тук по цял ден, защото знам, че тя е вкъщи, когато се върна. Не всичко е изгубено, защото имам Ася, тя има бъдеще и е много умна.

— Да, чичо.

— Чета вестници, когато имам време. В света се случват много събития. Човек, ако има търпение, може да вярва и да чака.

— Чичо, искам да знаеш, че ще им кажа, там, където отивам, ще им разкажа за всичко, ще викам за помощ и може би някой някъде ще чуе, ще разбере...

— Кира, къде отиваш?

— Ще ми продадеш ли тубичка захарин?

— Ще ти я подаря, няма да ти я продам, вземи, скъпа.

— Не, ще купя захарин, защото така или иначе ми трябваше — излъга тя, — не искаш ли да ти бъда клиент, може би ще ти донеса щастие?

— Добре, дете.

— Ще взема ето тази тубичка с големите кристали.

Тя пусна монетата в ръката му.

— Довиждане, чичо.

— Довиждане, Кира.

Тя отмина, без да поглежда назад, и закрачи през здрачни, сиви и бели улици, под посивели знамена, които някога са били червени, приковани за ронещи се стени. Мина през широк площад със святакци и подскачащи в мъглата трамвайни светлини. Сетне пристъпи, без да се обръща, по ледените стълби на гарата.

XVII

Колелата на влака изтракаха, сякаш някой дръпна два пъти желязна верига, после глухо изгърмяха, издрънчаха, още два пъти рязко потеглиха и спряха. След това започнаха да удрят бързо като железен часовник през секундите, минутите и километрите.

Кира Аргунова седеше на дървена седалка до прозореца. Държеше в скута си куфара с две ръце и широко разперени пръсти. Главата ѝ, облегната на дървената пейка, леко потрепваше в ритъм с прашния прозорец. Очите ѝ, вперени в прозореца, тежко се затваряха и отваряха. Тя не заспа през дългите, неподвижни часове на пътуването. Мускулите ѝ не се схванаха, защото повече не ги чувстваше. Отвъд прозореца нищо не се движеше в безкрайния сняг, освен черните петна на телеграфните стълбове. Като че ли влакът бе увиснал, застинал между бели и сиви парчета въздух, а колелата пищяха и виеха в пространството. Понякога пред стъклото изскачаше за миг бял къс с черни ръбове-клони върху бялата пустиня, завърташе се и светкавично изчезваше в мрака.

Тя си спомни, че не беше яла от дълго време. Неясно се запита дали от часове или дни и бавно осъзна, че трябва да се храни, въпреки че бе забравила глада. Отчупи парче от втвърдения хляб, който беше купила на гарата и задъвка с усилие, еднообразно, като машина.

Около нея хората слизаха на гарите и се връщаха с димящи чайници. Някой сложи в ръката ѝ чаша и тя отпи, притиснала устни в горещия метал. Телеграфните жици тичаха подир влака, пресичаха го, събираха се и се разделяха. През деня бледият прозирен покров на небето беше по-светъл от земята. През нощта земята беше по-светла от небето — бледосин саван, втъкан в черния хоризонт. Тя спеше в ъгъла, опряла глава в ръцете си.

Вечер завързваше куфара за китките си с тел, защото мнозина наоколо се оплакваха от кражби. Тя спеше и съзнанието ѝ беше замряло в едно — нейният куфар. Будеше се рязко, когато куфарът се изплъзваше от ръцете ѝ от тласъците на влака.

В главата ѝ нямаше мисли. Тялото ѝ олекна, чисто и усмирено, движено само от волята ѝ — остра, изпъната стрела, насочена към границата, която трябваше да пробие. Волята ѝ се подсилваше от грохота на железните колела и сърцето ѝ, което биеше под пода, ведно с колелата.

Тя смътно забеляза, че на седалката пред нея жена поднесе студена, бяла гръд към устата на дете. Около нея все още имаше живи хора и това означаваше, че тя не е мъртва. Но очакваше да се роди отново.

През нощта Кира с часове гледаше през прозореца. Не виждаше нищо, освен неясното отражение на свещта, пейките и стените, обковани с дъски. Виждаше и собственото си лице с разрошена коса. Отвъд прозореца светът и земята бяха изчезнали. Само долу, до линията, жълти квадрати от сняг се надбягваха с влака и светлините на прозорците, в които прехвърчаха черни зърна. Понякога меч от светлина раздираше тъмата някъде далеч в края на небето и внезапна синя, снежна пустош изникваше пред стъклото. Светлината изчезваше, земята замираще заедно с нея и пред очите ѝ оставаха единствено стените, обковани с дъски, свещта и разрошената глава.

Влакът спираше на гари, където трябваше да слезе и застане пред касата за билети на ветровития перон, за да купи нов билет. После чакаше друг влак, който пристигаше с локомотив, изхвърлящ потоци от червени искри в здрача.

След това отново колелата започваха да удрят под пода, следваше друга гара, друг билет и влак. Мъже в островърхи шапки, които проверяваха билетите, не подозираха, че момичето в старо палто със сплъстена кожена яка пътува за латвийската граница. И така изминаха много дни и нощи, но тя не ги забеляза.

Последната гара, на която тя не купи нов билет беше на неосветен перон от гнили дъски. Това беше последната спирка до терминала на влака, преди граничното селце.

Притъмняваше. Кафяви релси се простираха в снега до няколко светлини в далечината. На перона имаше сънливи войници, които не ѝ обърнаха внимание. Груби ръце свалиха от товарния вагон голям кош с дръжки, който глухо тупна на земята. До вратата на гарата нечий глас шумно молеше за гореща вода.

Тя тръгна по снежните релси, стиснала куфара — стройна фигура в черно, леко наклонена назад и сама в огромното поле под ръждивия залез. Беше вечер, когато видя селските къщи и оранжевите точки на свещите. Почука на една врата. Отвори мъж с гъста, рошава руса брада и коса, и живи очи, които я погледнаха въпросително. Тя сложи банкнота в ръката му и бързо и задавено заговори. Не трябваше дълго да обяснява. Хората в къщата знаеха всичко.

Преоблече се зад дървена преграда, нагазила в сено, където спяха две сгушени прасенца. Около масата сякаш тя не беше в стаята, седяха спокойно пет руси глави, едната в синя забрадка. Дървените лъжици тропаха в дървените купи. Откъм шкафа, до тухлената печка в ъгъла на стаята, долетя звук от още една дървена лъжица. Там сведена сива глава въздъхна над дървената чиния. На масата имаше свещ и три червени езичета-точки блещукаха пред бронзовия триъгълник от икони и ореоли.

Тя сложи белите ботуши и свали роклята си. Голите ѝ ръце потрепераха, въпреки че стаята беше гореща и задушна. Облече бялата сватбена рокля и дългият шлейф зашумя в сеното. Едното от прасенцата отвори тясното си като цепка око. Кира повдигна шлейфа и грижливо го закрепил с големи безопасни игли за кръста си. Уви с белия шал плътно главата си и сложи кожения жакет. Внимателно докосна малката подутина в хастара над лявата си гръд, където беше зашила банкнотите. Това бе последното ѝ и единствено оръжие.

Приблужи до масата и русият гигант безизразно се обади:

— По-добре изчакай около час, докато изгрее луната. Облаците не са много гъсти.

Той се отмести и ѝ посочи мълчаливо и властно къде да седне. Тя вдигна дантелената рокля, прескочи пейката и седна. Свали жакета и го притисна силно до тялото си. Два чифта женски очи се втренчиха във високата дантелена яка и момичето със синята забрадка прошепна нещо с възхищение на възрастната жена.

Мъжът безмълвно сложи димяща дървена купа пред гостенката.

— Благодаря, не съм гладна — каза Кира.

— Яж, имаш нужда от храна — заповяда той.

Тя покорно посегна към гъстата зелева супа, която миришеше на гореща мас.

Внезапно мъжът изрече в тишината, без да я гледа:

— Трябва да вървиш цяла нощ.

Тя кимна.

— Колко е млада — въздъхна жената до масата и поклати глава.

Когато Кира беше готова, мъжът отвори вратата пред студения вятър и празния мрак и изрече в русата си брада:

— Върви колкото можеш по-дълго. Ако видиш войник, лягай на земята.

— Благодаря.

И вратата се затвори зад нея.

* * *

Снегът стигаше до коленете ѝ, всяка стъпка я дърпаше назад. Тя вдигна високо полата си и я стисна в юмрук. Около нея се простираше безкрайно синьо пространство със странен, недействителен цвят, какъвто тя не познаваше в нейния свят. Стори ѝ се, че е застанала сама и извисена над плосък кръг, ограден от огромни стени, направени от синя белота, които се затварят край главата ѝ.

Небето се надвеси над нея в сиви и черни кръпки и сини потоци, които никой не беше виждал през деня. Облаците бяха изпъстрени с прииждащи петна от нещо, което не беше цвят и отникъде не проникваше светлина. Тя наведе глава, за да не ги гледа.

Пред нея нищо не светеше и тя знаеше, без да се обръща, че светлините зад нея отдавна са изчезнали. Не носеше нищо — беше оставила куфара и старите си дрехи в селото. Там, пред нея, тя нямаше нужда от нищо, освен малката топка в хастара на жакета си, която докосваше често и внимателно.

Сухожилията и коленете остро я заболяха, като че ли изкачваше дълга, стръмна стълба. Леко се учуди от болката си, сякаш се наблюдаваше отдалеч. Нажежени игли пронизаха пламналите ѝ бузи и тя започна да се чеше с белите ръкавици, но това не ѝ помогна. Не чуваше нищо, с изключение на скърцането на снега под ботушите. Опита се да върви по-бързо, за да не слуша свистенето на краката си, да не гледа мътните, сенчести звуци, летящи в тъмнината около нея.

Знаеше, че върви от часове, или от нещо, което някога наричаше часове. Сега нямаше време, имаше единствено стъпки, вдигането на

краката и потъването им в снега без край. Или имаше край? Нямаше значение и тя няма да мисли за това. Трябваше да мисли за едно — да върви. Да върви на запад. Това бе целта ѝ — сбор от всички цели. Имаше ли проблеми, въпроси без отговор? Отговорите ще намери там, затова сега не трябваше да мисли, а да избяга. Ще мисли там, ако е необходимо. А сега — да бяга.

Костите ѝ се сковаха в ръкавиците, сякаш някой стегна кокалчетата ѝ с менгеме и пръстите я заболяха. Неясно помисли, че е настинала и си каза, че нощта сигурно е много студена. Пред нея синият лъчист сняг осветяваше небето и мъглата. Земята се смеси с облаците и тя се запита дали те са далече, или са близо до лицето ѝ. И дали може да се сблъска с тях.

Зад себе си нямаше нищо, освен празнота, бяла и нереална. Но тя няма да се откаже, защото има два крака, които все още се движат. И нещо друго, заровено вътре в нея, което им заповядваше да се движат. Тя няма да се откаже, защото е жива. Жива и сама в бяла пустиня, не в земята на хората. Тя трябва да върви, защото е все още жива. Трябва да избяга.

Далеч пред нея се издигнаха дълги вихрушки сняг и удариха ниското небе. Над себе си видя лъскави, черни ивици и точки от ярък прах, които ѝ примигнаха иззад облаците. Тя се приведе, прегърби — не искаше никой да я забележи.

Нещо я заболя в кръста, с всяка крачка гръбнакът ѝ заскача нагоре. Нещо запулсира, заби и започна да се изкачва по гърба ѝ. Тя сграбчи малката топка в жакета си. За това трябваше да внимава, нямаше право да я загуби. Трябва да пази нея — и краката си. Нищо друго нямаше значение.

Спря рязко, когато видя дърво — огромна светла ела-пирамида внезапно изникна от снега. Тя спря да диша с прегънати колене. Приклепна като животно и заслуша, зачака. Не чу нищо. Нищо не се раздвижи при близките клони. Продължи, без да знае колко бе чакала.

Не знаеше дали се движи напред. Може би тъпчеше на едно място, нагоре и надолу. Нищо не се променяше пред очите ѝ в снежния безкрай. Ще се промени ли? Беше като мравка и пълзеше върху бяла, твърда, светеща, емайлирана маса. Разпери широко ръце и изведнъж почувства свобода край себе си. Изправи рамене и глава и се взря в небето. Помисли си, че лъчезарните късчета над нея може би са

безгранични светове. Нямаше ли и за нея място там? Кой местеше краката ѝ в нищожното място под тях в тази исполинска вселена? Кой са те и защо правеха това? Тя беше забравила. Трябваше да бяга.

Краката ѝ вече не ѝ принадлежаха. Незнайна сила ги движеше — колела и лостове, които се вдигаха и падаха, сгъваха се нагоре и надолу, с удари, отекващи чак до скалпа ѝ. Помисли, че не е уморена и нищо не я боли, лека и свободна е. Почувства се добре и си каза, че може да върви така години. Сетне изведнъж остра болка я проряза в раменете и тя се олюля. Стори ѝ се, че изминаха часове, докато застиналият ѝ крак се вдигне влудяващо бавно и после се забие остро в снега. И поде отново, устремена напред, с ръце, притиснати до стомаха, сгушила се в малка топка, за да бъде по-лека на краката си.

Някъде там имаше граница и тя беше длъжна да я прекоси. В главата ѝ се появи ресторант, който бе зърнала за миг в немски филм. На входа върху непрозрачно стъкло имаше надпис с обикновени, тънки букви от никел, нахални и невзрачни — „Кафе Диги-Даги“. В страната, от която бягаше, няма такива надписи. Няма паваж, бляскав като бална зала. Тя безсмислено започна да повтаря, без да се чува, подобно на молитва или заклинание и да крачи в ритъм: „Кафе Диги-Даги... Ка... фе... Ди... ги... Да... ги“.

Вече не трябваше да казва на краката си да вървят. Краката ѝ сега тичаха! Животински инстинкт за оцеляване разтърси тялото ѝ и тя сякаш побягна към спасението си.

Замръзналите устни шептяха: „Ти си добър войник, Кира Аргунова, добър войник...“

Вдигна глава и запълзя бавно напред. Спря, застина с очи в черната фигура, запълзя отново, спря, погледна.

Гражданинът Иван Иванов беше висок метър и осемдесет сантиметра. Устата му беше широка, носът — къс. Примигваше и се почесваше по врата, когато се учудваше на нещо. Той се роди в 1900 г. в тясно мазе на странична улица във Витебск. Беше деветото дете в семейството. На шест години започна работа като чирак при един обуцар. Обуцарят го биеше с кожените си тиранти и го хранеше с елдова каша. На десет години той сам изработи първите си обувки,

гордо ги обу и пристъпи по улицата. Обувките, направени от нова кожа, заскърцаха по паважа.

Това беше първият ден, който гражданинът Иван Иванов запомни до края на живота си.

На петнадесет години той подмами дъщерята на съседа, собственик на бакалски магазин, на една поляна и я изнасили. Тя беше на дванадесет години, гърдите ѝ бяха плоски като на момче и по време на изнасилването издаваше пронизителни писъци. Той я накара да обещае, че ще пази тайна. После ѝ даде петнадесет копейки и половин килограм курабии. Това беше вторият ден, който гражданинът Иван Иванов запомни до края на живота си.

На шестнадесет години той направи първия си чифт военни ботуши за истински генерал. Лъсна ги старателно, като плюеше на пуловер, превърнат в парцал. Предаде ги лично на генерала, той го потупа по рамото и му даде рубли. Това беше третият ден, който гражданинът Иван Иванов запомни до края на живота си.

Край обуцарницата се веселяха група весели младежи. Те ставаха в зори, работеха здраво, ризите им залепваха от пот на гърбовете. Вечер се забавляваха. На близката улица имаше увеселително заведение, където те пееха весели песни, прегърнати през рамо. До заведението имаше къща.

Там съсухрен, дребен човек свиреше на пиано в присъствието на руса жена в кимоно. Тя беше чужденка на име Гретхен и любимка на Иван. Това бяха нощи, които гражданинът Иван Иванов никога не забрави.

Той служи в Червената армия, край него избухваха гранати, а той залагаше на състезания с въшки с другарите си в окопа. Раниха го и Иван помисли, че ще умре. Втренчи се с празни очи в тавана, защото нищо друго не можеше да направи. Оздравя и се ожени за слугиня с кръгло лице и гърди, тъй като бяха направили белята. Кръстиха сина си Иван и той растеше рус и едър. Ходеха в неделя на църква, съпругата му готвеше лук с печено овнешко, ако имаше овнешко. Тя вдигаше полата си високо над плоските крака, стържеше белия под от чам в стаята им и искаше съпругът ѝ да ходи веднъж месечно в обществената баня. Гражданинът Иван Иванов беше щастлив.

Изпратиха Иванов да служи като патрул на границата и съпругата му се върна в бащината си къща със сина им.

Гражданинът Иван Иванов не знаеше да чете и пише, но охраняваше границата на Съюза на съветските социалистически републики. Сега се разхождаше, без да бърза в снега с пушка на рамо, духаше ледените си пръсти и проклинаше студа. За него не беше трудно да слиза по хълма, но изкачването беше тежко. Изкатери се, задъхан и стенец и застана на върха. Вятърът го ухапа за носа и той погледна в пустошта — на километри наоколо нямаше жива душа.

Тогава гражданинът Иван Иванов забеляза нещо, което се движеше далеч пред него. Всъщност не беше сигурен, че се движи. Вгледа се в тъмнината, но вятърът вдигна купичка сняг над полето и той помисли, че е сгрешил. Отново обаче му се стори, че нещо, което не е снежен прах, помръдна отпред. Сложи ръце на устата си и изрева:

— Кой е там?

Никой не отговори, полето остана неподвижно.

— Излизай, или ще стрелям — изрева пак той.

Никой не отговори. Той се поколеба и се почеса по врата. Втренчи се в далечната нощ. Сетне реши, че трябва да се погрижи за безопасността си, вдигна пушката до рамото си и натисна спусък. Син пламък излетя в мрака и глухо отекна в далечината. Бялото, спокойно поле под хълма отново потъна в тишина.

Гражданинът Иван Иванов се почеса по врата и си каза, че трябва да слезе и да провери какво става долу. Но той беше далеч, снегът беше дълбок, вятърът — много студен. Махна с ръка, обърна се и измърмори: „Сигурно е заек“. И продължи обиколката.

Кира Аргунова лежеше замряла по корем, с ръце протегнати напред. Само кичур от косата ѝ се изплъзна изпод белия шал. Очите ѝ следяха черната фигура, която вървеше пред нея и после изчезна зад хълма. Лежа неподвижна дълго време с поглед в червеното петно, което бавно се разширяваше под нея.

В главата ѝ се появи ясна, отчетлива мисъл, оформена с думи, които само тя чу:

„Аз съм ранена. Ето какво значи да си ранен от куршум. Не е толкова страшно“.

Изправи се на колене, свали ръкавиците и пхна ръка в жакета, за да намери банкнотите над лявата си гръд. Искаше куршумът да не

ги е пробил. Банкнотите бяха невредими. Малката дупка в жакета беше точно над тях. Но пръстите ѝ напипаха нещо лепкаво и горещо.

Не я болеше много. Отстрани чувстваше слабо, едва доловимо парене, което я болеше по-малко от изтощените ѝ крака. Опитва се да стане, олюля се, запази равновесие. На жакета ѝ се появи тъмно петно и космите едва се навлажниха с червена, топла течност. Кръвта не течеше обилно, тя почувства, че само няколко капки потекоха по кожата ѝ.

Можеше да върви, затова реши да притиска ръката си върху раната, за да не кърви. Вече бе близо до границата. Там, отвъд, щяха да се погрижат за нея. Раната не е сериозна и тя ще се справи. Трябва да продължи.

Залитна напред и се запита дали е заради слабостта в коленете. Прошепна си през посиняващите устни: „Да, ти си ранена и доста немощна, но това е нормално. Не се тревожи!“

Закрачи несигурно, с приведени напред рамене и ръка, притисната отстрани. Спъваше се, коленете ѝ трепереха и се удряха, като че ли беше пияна. Видя, че от ръба на дантелената рокля бавно започнаха да падат капки. Капките спряха и тя се усмихна.

Не чувстваше болка. Съзнанието ѝ яростно се концентрира върху една воля и в два крака, които бързо отслабваха. Тя трябваше да продължи. Трябваше да избяга!

Зашепна си, сякаш гласът ѝ бе животворна течност, която ѝ дава сили: „Ти си добър войник, Кира Аргунова и сега е време да го докажеш... сега... само едно усилие... последно усилие... не е толкова лошо... ти можеш... върви... само върви... моля те... трябва да избягаш... да избягаш... да избягаш...“

Опипа топката с банкноти в жакета. Трябваше да я пази и да помни това, тъй като вече не виждаше ясно.

Главата ѝ се наведе, тя притвори очи и през дългите си мигли се загледа в краката, които не трябваше да спират.

Изведнъж отвори широко очи, защото видя, че беше паднала на снега. Вдигна с почуда глава, защото не помнеше как е паднала. Рече си, че сигурно е припаднала и се запита какво ли значи да припаднеш, защото и това не си спомняше.

Изминаха дълги минути, докато се изправи. Видя, че на мястото, където бе паднала, има кърваво петно. Сигурно беше лежала там доста

време. Олюля се, спря, една мисъл се появи в потъмняващите ѝ очи. Върна се и с крака си покри със сняг червеното петно.

Продължи да върви, като се питаше защо времето изведнъж стана толкова горещо, че едва диша. И защо снегът не се топи? И какво ще стане, ако се стопи? Може би трябва да плува? Тя плува добре и това е по-добре, отколкото да ходи, така краката ѝ ще починат.

Продължи да се люшка и да върви напред. Не знаеше дали върви в правилната посока. Беше забравила, че трябва да следва посока. Помнеше само, че трябва да върви.

Не забеляза, че хълмът свършва рязко в края на дефилето и рухна надолу в кълбо от крака, ръце и сняг. Там успя да раздвижи едната си ръка, с която изчисти лицето си, устните и замръзналите мигли от мокрия сняг. Лежеше свита на топка в пряспа на дъното на дълбоко дере. Този път ѝ се стори, че изминаха часове, години, докато се изправи. Първо придърпа ръката към тялото си, после се опря на длани и лакти, извърна краката си и ги протегна, надигна се на колене, облегната на треперещата си ръка. Сетне пое въздух, който я проряза като с нож отвътре, надигна се, подпряна на другата ръка, откъсна я от снега и задъхана стана права.

Пристъпи няколко крачки, но не успя да се изкачи от тази страна на дерето. Падна, запълзя на колене по отсрещната стръмнина и заби горящото си лице в снега, за да го охлади. Отново се изправи, но вече на върха на хълма. Беше загубила ръкавиците си. Почувства нещо на устните си, обърса ги и видя, че пръстите ѝ са покрити с розова пяна. Стана ѝ горещо. Свали белия шал и го хвърли в дупката зад себе си. Задуха вятър, който я охлади приятно и развя косата ѝ. Продължи да върви и изложи лицето си на вятъра. Стана ѝ много горещо и тя задиша с усилие. Свали кожения жакет и го захвърли, без да гледа. В небето над нея облаците се понесоха в потоци от синьо, сиво и тъмнозелено. Над снега се откри и се издигна бледозелена прозрачна ивица.

Тя се хвърли напред, после се олюля, отметна косите си от очите, отново се люшна и закрачи — трепереща, залитаща, пияна фигура в дълга сватбена рокля от дантела, бяла като снега край нея.

Шлейфът се скъса от кръста ѝ и се свлече, краката ѝ се препънаха в дългата дантела. Политна сляпо, вятърът развя косите ѝ, ръцете ѝ полетяха във въздуха, сякаш също понесени от течението.

Дръпна се назад, гърдите ѝ изпъкнаха под дантелата и под лявата ѝ гръд бавно потече червена струйка. Дълги тъмни петна се появиха на шлейфа и изящните копринени цветя почервеняха.

Изведнъж напуканите ѝ устни, запечатани със засъхнала пяна се отвориха и тя тихо изрече едно име, молба, отправена някъде, отвъд границата, като милувка. Гласът ѝ беше нежен, радостен: „Лео!“

Повтори името, високо, по-високо, без отчаяние, сякаш този звук единствен в света ѝ даваше живот: „Лео! Лео! Лео!“

Тя го викаше, но само този Лео, който той би могъл да бъде, щеше да бъде, ако живееше там, където тя отиваше — отвъд границата. Той я чакаше там и тя отиваше при него. Трябваше да върви. Там, в света отвъд границата, я очакваше живот, на който тя беше вярна през всеки неин жив час. Този живот беше единственото ѝ знаме, което тя никога не наведе. Знаме, което издигаше високо, защото животът не може да бъде предаден. И сега тя нямаше да го предаде и да спре, защото иска да служи на живота, като върви напред. Още малко напред.

Тогава тя чу песен, толкова тиха, че не приличаше на човешки звук. Песен като последен боен марш. Това не беше погребална мелодия, нито химн или молитва. Беше песен от стара оперета — „Песента на счупената чаша“. Тихите ноти потрепнаха несигурно, избухнаха и литнаха бързи като вълни, като остър звън на чаши. Малките ноти подскочиха, пръснаха се и се засмяха, заляха се в пълна, завършена и безпричинна човешка радост.

Тя не знаеше дали пее. Навярно само тя чуваше музиката. А тази музика беше обещанието за нов живот, което тя получи в началото на нейния. Някогашното обещание сега трябваше да бъде изпълнено. Никой не можеше да ѝ го отнеме, затова тя трябваше да върви.

И тя продължи напред — крехко момиче в красива, средновековна рокля на жрица с червени петна по бялата дантела.

Призори тя падна на един склон. Не стана, защото знаеше, че няма да може. Долу, пред очите ѝ, безкрайна снежна долина се простираше към изгрева. Слънцето още не беше изгряло. Розова пелена, бледа и млада, току-що родена от цветовете, се издигна над снега, засвети и затрептя, понесе се в синьо тържество от лъчи. Лъчите

засияха под искрящ, прозрачен воал, приличен на далечно, бистро, лятно езеро, в което слънцето се е удавило. Снегът потрепна и безмълвно блесна при изригването на потоците от огън. Дълги сенки в предусещане за светлина, пълни с тежко, синьо сияние, готови да избухнат в танцуващи пламъци, покриха всичко.

Самотно дърво, без листа, се откри в долината. По голите прави клони нямаше сняг. Дървото се извиваше нагоре, напрегнато с живота на идващата пролет. Тънките черни клони-ръце се протягаха към зората, изгряваща над безграничната земя, където имаше толкова много възможности.

Кира лежеше на склона и гледаше към небето. Едната ѝ ръка, бяла и неподвижна, почиваше на ръба, и малки, червени капки се стичаха бавно в снега.

Тя се усмихна и разбра, че умира. Но смъртта вече нямаше значение — тя знаеше нещо, което никога не беше изричано с човешки думи. Знаеше го и днес. Тя го очакваше и го почувства, то беше живо и живееше в нея.

Животът го имаше само защото тя знаеше, че той съществува и сега той пееше в Кира, като химн без звуци, дълбоко в дупчицата, от която в снега изтичаха червените капки, дори по-дълбоко от кръвта. Миг или вечност — имаше ли значение? Животът, непобеден, продължаваше да живее.

И тя се усмихна за последен път, тъй като беше изживяла всичко това.

Издание:

Автор: Айн Ранд

Заглавие: Ние, живите

Преводач: Огнян Дъскарев

Година на превод: 2010

Език, от който е преведено: английски

Издание: първо

Издател: ИК „МаК“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2010

Тип: биография

Националност: американска

Печатница: „Изток-Запад“

Коректор: Людмила Петрова

ISBN: 978-954-91541-19-4; 978-954-321-660-4

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/5476>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.